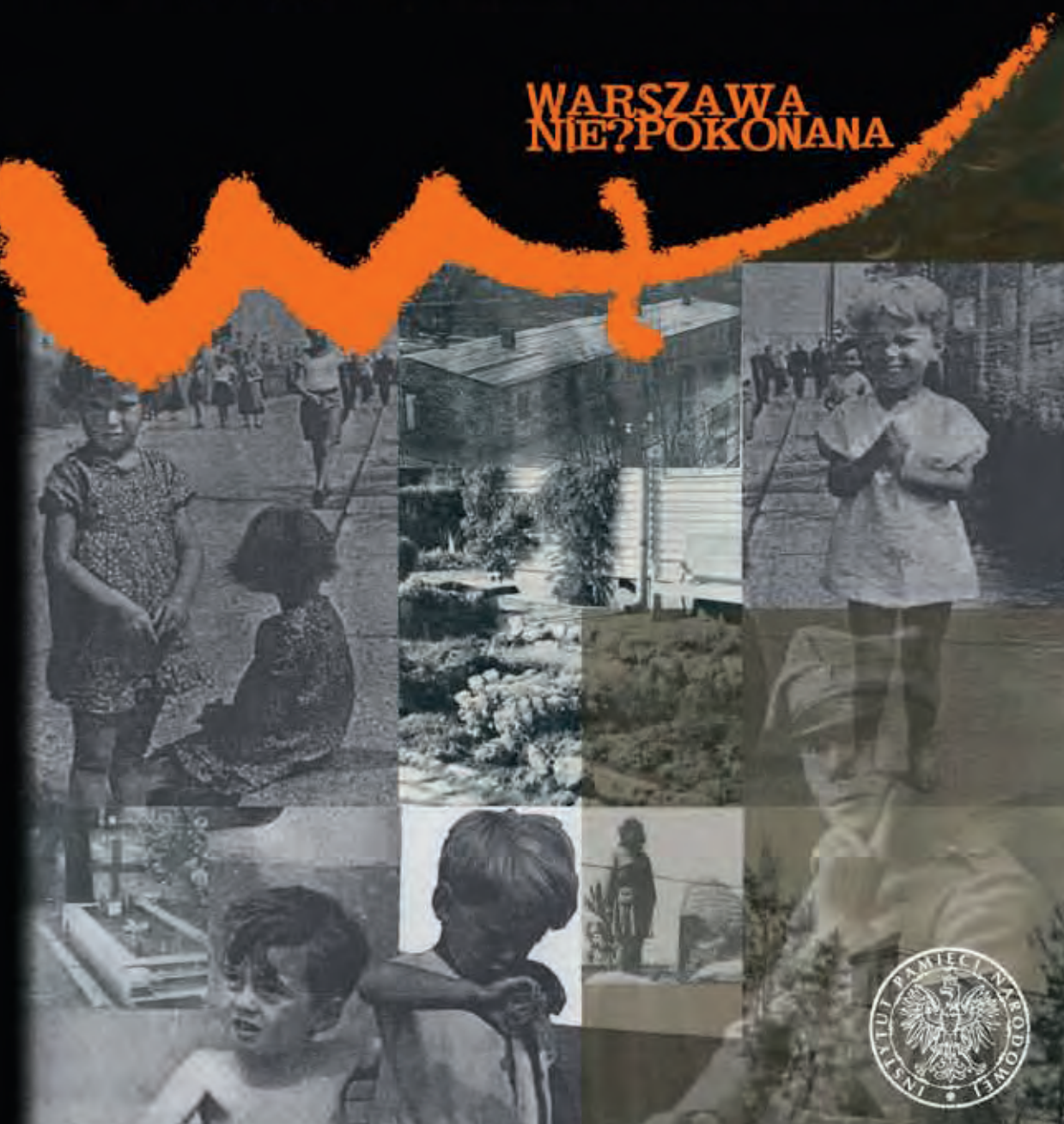


Lowisa Lermer

KRONIKA BOERNEROWA

WARSZAWA
NIE? POKONANA



Kronika
Boernerowa

Lowisa Lermer

Kronika
Boernerowa

Warszawa 2017

Recenzenci
DR KONRAD ROKICKI
DR JAROSŁAW ZIELIŃSKI

Redaktor prowadzący
INGA JAWORSKA-RÓG

Redakcja i zestawienie indeksu
BEATA BIŃKO

Korekta
DR MICHAŁ WIŚNICKI

Redakcja techniczna
SŁAWOMIR GAJDA

Projekt graficzny, projekt okładki i łamanie
STUDIO 4

Projekt logo serii „Warszawa Nie?pokonana”
JACEK KOTELA

Do kolażu zdjęć na okładce wykorzystano fotografie zawarte w publikacji.

© Copyright by Instytut Pamięci Narodowej
Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, 2017

Seria „Warszawa Nie?pokonana”: tom XIV
ISBN 978-83-8376-914-1

Zapraszamy
ipn.gov.pl
ksiegarniaipn.pl

Spis treści

OD AUTORKI	7
------------------	---

KRONIKA BOERNEROWA

Zanim powstało Boernerowo	11
Czasy II Rzeczypospolitej 1919–1939	15
Wojna i okupacja 1939–1945	47
Boernerowo w okowach komunizmu 1945–1989	94
ZNANI I SŁAWNI BOERNEROWIACY	168
ŚMIESZNI I STRASZNI	173
CIEKAWOSTKI	174

ANEKS

WYKAZ PIERWSZYCH WŁAŚCICIELI NIERUCHOMOŚCI OSIEDLA BOERNEROWO	176
WYKAZ ZASŁUŻONYCH, KTÓRYM STOWARZYSZENIE BRATNIA POMOC BYŁYM UCZESTNIKOM WALK O NIEPODLEGŁOŚĆ NADAŁO MIESZKANIA W KOLONII IM. ALEKSANDRY PIŁSUDSKIEJ	184
LISTA WŁAŚCICIELI NIERUCHOMOŚCI WYSIEDLONYCH Z BOERNEROWA W LATACH 1951–1953	186
LISTA WYSIEDLONYCH MIESZKAŃCÓW KOLONII IM. ALEKSANDRY PIŁSUDSKIEJ	195
LISTA MIESZKAŃCÓW BOERNEROWA PRAWDOPODOBNYCH UCZESTNIKÓW POWSTANIA WARSZAWSKIEGO, NIETYMIENIONYCH W TEKŚCIE	197

WYKAZ SKRÓTÓW	199
WYKAZ LITERATURY WYKORZYSTANEJ W PUBLIKACJI	202
INDEKS OSÓB	214

Od autorki

Jestem boernerowianką z urodzenia, a moja rodzina mieszka na Boernerowie od 1934 r., znam więc historię osiedla, w którym spędziłam całe swoje życie, z autopsji. Od wielu lat aktywnie uczestniczę w życiu osiedla. Byłam m.in. inicjatorką i realizatorką zakończonych sukcesem działań boernerowskiej społeczności na rzecz zrzucenia kilkudziesięcioletniego władztwa wojska nad osiedlem. W ich wyniku Boernerowo, po 30 latach swoistej okupacji, przestało być „terenem wojskowym” i powróciło do miasta. Byłam też inicjatorką przywrócenia historycznej nazwy osiedla, a także upamiętnienia jego jubileuszu, co się dokonało w 1987 r., dwa lata przed zmianą ustroju w Polsce. Zainicjowałam ponadto w 2002 r. wydobycie z ukrycia kamienia poświęconego pamięci peowiaków i przywrócenie pamięci o POW. Nadal aktywnie działam na rzecz zachowania zabytkowego, cennego układu urbanistycznego Boernerowa i jego historycznych pamiątek. Od lat zbieram wszelkiego rodzaju materiały o Boernerowie, dzięki czemu dysponuję bogatym archiwum związanym z osiedlem, mam też rozległą wiedzę m.in. o nieznanych ogółowi miejscach pamięci, w tym odnalezionym przeze mnie miejscu kaźni.

Z wykształcenia jestem polonistką, absolwentką Uniwersytetu Warszawskiego, większość życia zawodowego spędziłam w Instytucie Bibliograficznym Biblioteki Narodowej, co ułatwia mi poruszanie się po zasobach archiwalnych i dotarcie do literatury przedmiotu.

Inspiracją do spisania *Kroniki Boernerowa* było pojawienie się w tutejszym kościele książki inż. Jerzego Bogdana Raczka *Boernerowo i jego świątynia*¹. Jej lektura, wbrew oczekiwaniom, głęboko mnie rozczarowała i zasmuciła, zarazem jednak dała impuls do napisania własnej, całościowej wersji historii mojego osiedla.

Wyniesione z lektury książki Raczka doświadczenie, jak łatwo można wpaść w pułapkę, jeśli się nie jest historykiem, nie dysponuje się warształem badawczym i nie umie dotrzeć do rozproszonych, trudno dostępnych materiałów

¹ J.B. Raczek, *Boernerowo i jego świątynia. 70 lat wspólnoty pod wezwaniem Matki Boskiej Ostrobramskiej*, Warszawa 2006.

źródłowych, paradoksalnie ułatwiło mi podjęcie decyzji, by wykonać tę pracę. Pozwoliło mi to także ominąć rafa, na jakie wpadł autor *Boernerowa i jego świątyni*.

Uznałam, iż mój atut stanowi to, że jestem rdzenną mieszkanką osiedla, znającą jego przeszłość z własnego doświadczenia, a historia Boernerowa jest w części także moją historią. Znaczenie ma też wyniesiona z wieloletniej pracy zawodowej łatwość analizowania materiałów źródłowych oraz umiejętność prowadzenia kwerend archiwalnych i bibliotecznych, a także nawyk bibliografa, jakim jest sprawdzanie każdej informacji, często po wielokroć.

Zebrany bardzo bogaty i starannie udokumentowany materiał ujęłam w formę kroniki. Prezentując wyłącznie zweryfikowane fakty, starałam się zachować maksymalny obiektywizm i pomijałam komentarz własny. Przyjęłam bowiem założenie, że nagie fakty mówią same za siebie, a ich interpretacja należy do odbiorcy. Tylko tam, gdzie to było konieczne dla zrozumienia kontekstu, dodawałam szerszy opis.

Kronika Boernerowa składa się z kilku rozdziałów, poświęconych kolejnym okresom istnienia osiedla. Rozdział wstępny rejestruje wydarzenia, które następowały na obszarze dzisiejszego Boernerowa i najbliższej okolicy, począwszy od XIV w., do początków XX w. Rozdział drugi poświęcony jest czasom II Rzeczypospolitej, kiedy to wybudowano osiedle i tworzyła się wspólnota obywatelska. W rozdziale trzecim, obejmującym okres wojny i okupacji 1939–1945, ukazuję, co się wówczas działo na Boernerowie, ze szczególnym uwzględnieniem walk, które się tam toczyły we wrześniu 1939 r., i działalności konspiracyjnej mieszkańców. W rozdziale czwartym, poświęconym latom 1945–1989, opisuję próby odbudowy osiedla i wspólnoty, represje, wysiedlenie mieszkańców i militaryzację Boernerowa.

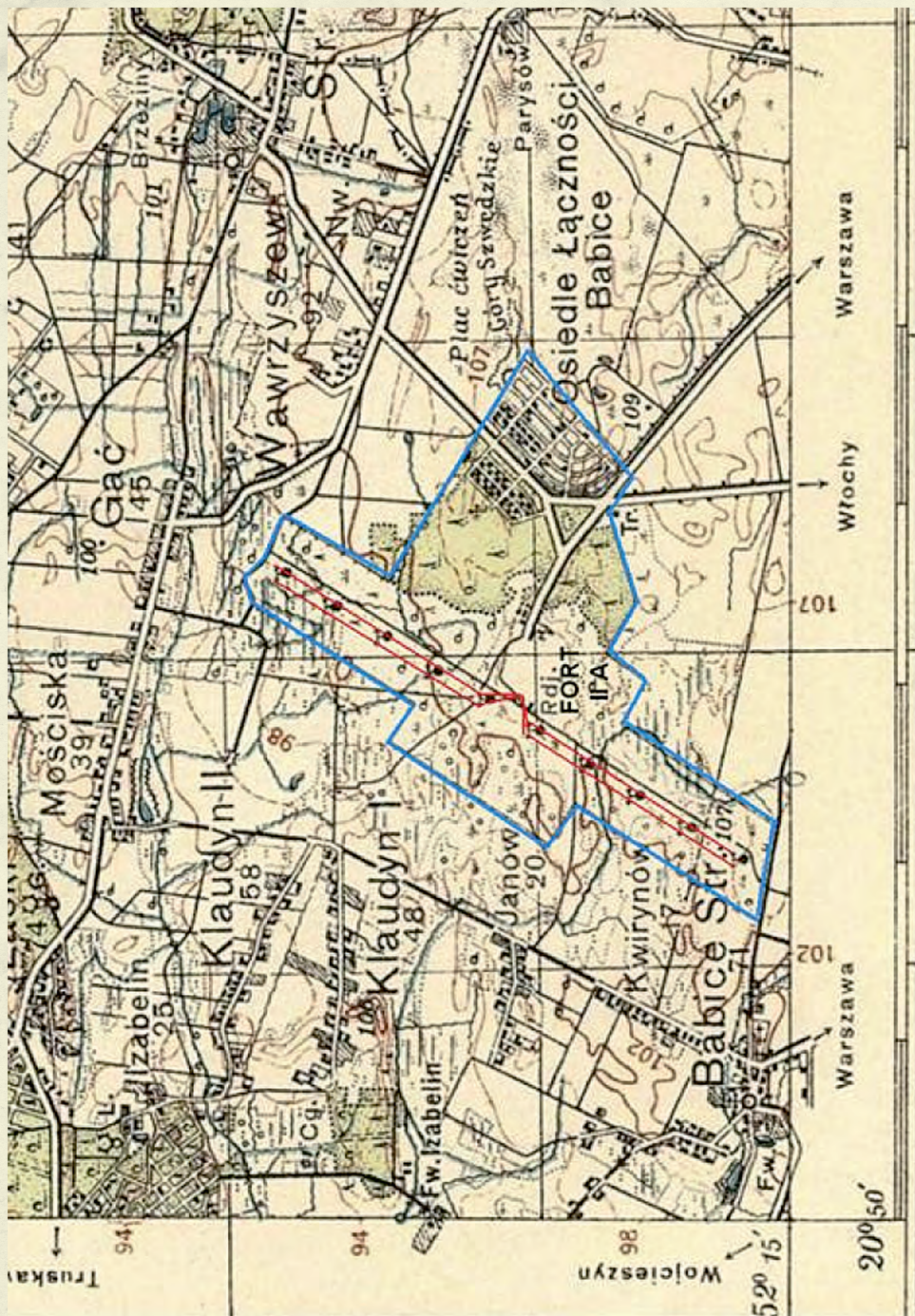
Treść kroniki dotyczy w równym stopniu wszystkich przejawów życia boernerowskiej wspólnoty, a nie tylko jednego, związanego z parafią, jak u Raczka. Zachowałam układ chronologiczny, a tam, gdzie to zostało ustalone, podaję dokładne daty. W książce podaję fakty zaczerpnięte głównie z bogatej literatury przedmiotu, a także z relacji bezpośrednich uczestników opisywanych wydarzeń, zweryfikowane w rozproszonych, trudno dostępnych, ale zaskakująco licznych źródłach. Nie zawiera ona informacji zasłyszanych, nieznajdujących potwierdzenia gdzie indziej, a przez to niepewnych lub zgoła błędnych. Z tego względu wiele zebranych informacji, np. dotyczących wojennych losów mieszkańców Boernerowa, byłam zmuszona pominąć. Tam, gdzie istniała taka możliwość, gdyż pozwalały na to źródła – np. przy odtwarzaniu walk wrześniowych w 1939 r. na Boernerowie – posłużyłam się wyłącznie cytatami z rozkazów i meldunków wojskowych oraz relacji dowódców: płk. Mariana Porwita

i mjr. Jacka Decowskiego. Uzyskałam dzięki temu w pełni wiarygodny obraz zmieniającej się z godziny na godzinę sytuacji militarnej. Działalność konspiracyjną na Boernerowie udało mi się odtworzyć w takiej mierze, w jakiej jest to dziś możliwe. Jako swój sukces traktuję odnalezienie nieznanych dotąd środowisku „Garłucha” nazwisk żołnierzy jego boernerowskiego oddziału oraz miejsc skrytek, w tym tajnej drukarni i archiwum AK, a także miejsc ukrywania Żydów. Prostuję też liczne błędy, które zawiera poprzednia publikacja, i przeinaczenia faktów, podyktowane tzw. poprawnością.

Nie pomijam faktów niewygodnych i kompromitujących dla osób i instytucji, nie fałszuję i nie zakłamuję rzeczywistości w imię źle pojętej poprawności politycznej czy etycznej. Rzeczy nazywam po imieniu, a o ludziach piszę, kim byli. Dlatego czytelnik znajdzie też w mojej kronice informacje o represjach, jakie dotknęły mieszkańców osiedla po wojnie; nie określam również wkroczenia wojsk polskich 17 stycznia 1945 r. do Boernerowa jako powrotu normalności. Wysiedlenie boernerowiaków nazywam po imieniu, a winnych tego rabunku, na którym tak wielu skorzystało, nie ukrywam za parawanem niedomówień. Militaryzację Boernerowa i jej powody przedstawiam bez obciążenia, jakim jest zależność służbowa. Opisywane fakty z powojennej historii osiedla są mi w dużej części znane z autopsji, a ludzi, o których piszę, znam często osobiście, dlatego nie myślę ich nazwisk ani płci, a swoich znajomych nie kreuję na „zasłużonych”. Wszelkie zapożyczenia i cytaty mają odniesienie do przypisów i bibliografii.

Z tych względów mam nadzieję, że udało mi się stworzyć rzetelny i w takim stopniu, jak jest to możliwe, prawdziwy, niezafałszowany obraz osiedla, którego historia jest przykładem pogmatwanych losów Polaków.





Usytuowanie Osiedla Łączności i Szwedzkich Gór w gminie Blizne

Kronika Boernerowa

Zanim powstało Boernerowo

Tereny dzisiejszego Boernerowa, wchodzące w skład rozległych dóbr Babice, należały pierwotnie do książąt mazowieckich, następnie do królów polskich, po rozbiorach stały się własnością carów rosyjskich, a po odzyskaniu niepodległości przez Polskę do Skarbu Państwa Polskiego.

Pierwsza wzmianka źródłowa o Babicach pochodzi z 23 kwietnia 1313 r. Nazwa „Babice” została wymieniona w dokumencie Siemowita II, księcia warszawskiego, starszego syna Bolesława II, księcia mazowieckiego, założyciela Warszawy. Świadkiem tego dokumentu jest m.in. Piotr z Babic, możny mazowiecki, prawdopodobnie dworzanin młodego księcia.

Wcześniej jeszcze, już w 1240 r., znana była nazwa Borzęcin (Borzanczyn/Borzaczyn), pochodząca prawdopodobnie od imienia poddanego książęcego, np. bartnika Borzęty.

W końcu XIV w. pojawił się Latchorzew (Latchorzewo), najprawdopodobniej biorący nazwę od imienia zasadzcy Latochora/Latochorza, któremu powierzono utworzenie nowej wsi w dobrach babickich.

W 1414 r. znana była już nazwa kolejnej wsi, Blizne, związana z osobą Piotra z Bliznego, jednego z synów Marcina Babki (od tego nazwiska pochodzi najprawdopodobniej nazwa Babice), wojewody czerskiego i sędziego ciechanowskiego, współpracownika Janusza I, księcia warszawskiego i czerskiego.

W 1419 r. pojawiła się nazwa Wierzuchowo-Prusy (dziś Lipków i Zielonki) Piotra z Wojcieszyna (właśc. z Wierzuchowa), herbu Prus, stąd w nazwie dodatek Prusy.

Z 1423 r. pochodzi pierwsza wzmianka o parafii Babice, a z 1440 r. o szkole parafialnej.

W 1432 r. istniała już wieś Górcze, należąca do Piotra Pielgrzyma (począwszy od jego syna ród nosił nazwisko Górczewski). W 1474 r. nazwa wsi Wyczółkowo została zmieniona na Groty, od nazwiska właściciela Grota z Moszny, prawdopodobnie herbu Rawicz.

W 1526 r. istniały już Mościska, własność kasztelana Jana Oborskiego.

W 1728 r. Ewa i Jan Szembekowie ufundowali murowany kościół w Babicach².

W XIX w. Klaudyna Potocka, otrzymawszy wiano na części dóbr Babice, założyła folwarczek Klaudyn.

Już więc od XIV w., za panowania króla Władysława Łokietka i królowej Jadwigi, istniały na terenie dóbr babickich wsie rycerskie: Borzęcin, Babice, Latchorzew, a w XV w. powstały: Groty, Górcze, Blizne, Wierzuchowo-Prusy, należące do drobnej szlachty – Grotów, Blizińskich, Pielgrzymów (Górczewskich). Ich nazwiska zachowały się w nazwach osiedli i ulic³.

W XVI w. folwark Latchorzew stał się własnością Wojciecha Oczki (Alberta Ocellusa), medyka nadwornego królów Zygmunta Augusta, Stefana Batorego i Zygmunta III Wazy, jednego z twórców medycyny polskiej.

W XV w. dobra babickie należały m.in. do Marcina Babki, w kolejnym wieku zaś do rodziny Radziwińskich herbu Brodzic. Od XVII w. tereny te znajdowały się w dobrach takich rodów magnackich, jak Rozdrażewscy herbu Dołiwa, Łaszczyńscy herbu Wieniawa czy Szembekowie herbu Szembek. Później przypadły one w udziale rodowi Potockich herbu Pilawa i Działyńskich herbu Ogończyk.

W 1806 r. północna część majątku Blizne znalazła się w posiadaniu rodziny Łaszczyńskich herbu Wierzbna (stąd nazwa Blizne Łaszczyńskiego), dziedziców – oprócz Bliznego – także Grotów i Powązek.

Od połowy XIX w. stały się kolejno własnością rodzin: Jasińskich herbu Żłotowąż (stąd nazwa Blizne Jasińskiego), Cholewińskich, założycieli Kwirynowa, Janowa i Cholewina (dziś Klaudyn), oraz Stanilewiczów.

Folwark Babice w XIX w. liczył 1598 mórg, tj. 53 włóki (łany), czyli mógł mieć około 1000 ha.

Folwark Lipkowo w XIX w. był własnością Szetkiewiczów, rodziców Marii Szetkiewiczówny, pierwszej żony Henryka Sienkiewicza. To na jej prośbę pisarz umiejscowił słynną scenę pojedynku Bohuna z Michałem Wołodyjowskim w *Ogniem i mieczem* właśnie w Lipkowie. Teść Kazimierz Szetkiewicz stał się z kolei pierwowzorem postaci pana Zagłoby.

W 1866 r. rosyjskie władze wojskowe Królestwa Polskiego (od 1867 r. Kraju Nadwiślańskiego) przejęły od Łaszczyńskich część obszaru Bliznego graniczącą z Powązkami na powiększenie „terytorium dla ćwiczeń wojska”. Miało to związek z budową zachodniego pasa umocnień tzw. Twierdzy Warszawa.

² *Stare Babice na przestrzeni wieków*, red. E. Pustoła-Kozłowska, Stare Babice 2013.

³ J. Sobiepanek, *Historia Bemowa*, „Gazeta Woli i Bemowa” 1996, nr 13, s. 4.

Po Powstaniu Listopadowym (1830–1831) w 1831 r. car Mikołaj I Romanow polecił zbudować Cytadelę, co nastąpiło w latach 1832–1835, a od 1846 r. w związku z ruchami wolnościowymi w Europie przystąpiono do budowy podwójnego łańcucha fortów (zewnątrznego i wewnętrznego) wokół ówczesnej Warszawy, które miały razem stanowić Twierdzę Warszawa.

W 1863 r., pod wpływem Powstania Styczniowego, kontynuowano budowę fortów. „W pierwszym etapie budowy wznoszono głównie obiekty zewnętrznej (pierwszej) linii obrony, natomiast w drugim etapie (od 6 czerwca 1886 r.) realizowano głównie forty pierścienia wewnętrznego”⁴.

Pierwsze prace rozpoczęto na przełomie marca i kwietnia 1883 r. Najpierw zbudowano Fort III (Grotty), a w latach 1885–1887 najdalej wysunięty na północny zachód Fort II (od 1921 r. – II A), zwany później „Babice”.

Fort II A „Babice”, otoczony szeroką fosą wodną (liczącą około 30 m), był wyposażony w kaponierę czołową i dwie półkaponiere po bokach. Brak kaponiere szyjowej kompensował zarys pojedynczego wału, wspólnego dla artylerii i piechoty. Kaponierę czołową osłaniał rodzaj rawelinu. Jednocześnie wybudowano Szosę Forteczną (obecna ul. Radiowa). Budowę nadzorował płk Aleksandr Vernander.

Nieuzytki wokół Fortu II na rozkaz cara zostały zalesione przez rosyjskich żołnierzy. W ten sposób powstał Las Bemowski. Dopiero w 1890 r. wzniesiono Fort „P” („P” od Powązek), nazwany później Fortem Bema⁵.

Aż do połowy XIX w. od Babic do Powązek, gdzie w drugiej połowie XVIII w. powstał słynny ogród księżnej Izabeli Czartoryskiej, rozciągały się podmokłe nieużytki, rozległe łąki, liczne mokradła i bagna oraz stawy pełne ryb, żab, ptactwa wodnego, bobrów, wydr i piżmaków. W okolicach Powązek płynęła rzeka Rudawka, a od dzisiejszego Boernerowa oddzielały ją tzw. Szwedzkie Góry, czyli półkoliste, piaszczyste wzgórza wydmowe. Szwedzkie Góry zostały splantowane dopiero podczas budowy lotniska wojskowego w 1950 r., a bagna zachowały się tylko w Lesie Bemowskim (jedna trzecia jego obszaru to bagna lub tereny podmokłe). Najbardziej znane to Łosiove Błota. Jedno z bagien, o czym mało kto wie, znajduje się tuż za boernerowskim kościołem. Zachowały się też nieliczne stawy: na Grotach, Bliznem, Latchorzewie i Górcach. Położony wyżej teren, wybrany później pod budowę Boernerowa, był suchy, piaszczysty i przypominał wyspę pośród mokradeł. Dlatego właśnie tam zdecydowano się wznieść osiedle.

⁴ L. Królikowski, *Twierdza Warszawa*, Warszawa 2002, s. 36, 39.

⁵ *Twierdza Warszawa. Zespół XIX-wiecznych fortyfikacji. Konsultacje i założenia do projektu planu ochrony parku kulturowego zespołu XIX-wiecznych fortyfikacji Twierdzy Warszawa. Materiały z seminarium i warsztatów projektowych, 20–21 czerwca 2009, Fort Sokolnickiego w Warszawie*, Warszawa 2009, s. 145.

Przez obszar dzisiejszego Boernerowa przetoczyło się kilka wojen.

W 1656 r., w czasie potopu szwedzkiego (1655–1660), traktem błońskim – przez Babice i dzisiejsze Boernerowo – przedarło się do Warszawy kilka kompanii piechoty pod wodzą Kurlandczyka Jana Lembikego, z regimentu księcia Janusza Radziwiłła, który opowiedział się po stronie króla szwedzkiego Karola X Gustawa, przeciwko królowi polskiemu Janowi Kazimierzowi. Epizod ten opisał Henryk Sienkiewicz w *Potopie*. Pozostałościami po walkach toczonych na terenach dzisiejszego Boernerowa są znajduwane w ogrodach kule od muszkietów (broń palna używana w XVI i XVII w.)⁶.

31 lipca 1705 r., w czasie wojny północnej (1702–1709), jazda litewska hetmana polnego Michała Wiśniowieckiego i koronna hetmana polnego Stanisława Rzewuskiego, oddzielona na skutek ataku Szwedów od Sasów, zmuszona została do odmarszu przez Górcę w kierunku Puszczy Kampinoskiej (prawdopodobnie przez teren dzisiejszego Boernerowa). Ścigani przez kawalerię szwedzką, dotarli bezpiecznie do kompleksu leśnego⁷.

W 1794 r., w czasie Powstania Kościuszkowskiego, połączone siły prusko-rosyjskie założyły obozowisko w rejonie dzisiejszego Fortu Bema, rozlokowały kawalerię w Babicach, gdzie kwaterował król pruski Fryderyk Wilhelm II, oraz w Chrzanowie, Bliznem i Grotach, przeszły przez obszar dzisiejszego Boernerowa i zajęły pozycje do oblężenia Warszawy na Szwedzkich Górach.

30 i 31 sierpnia (niektóre źródła podają lipiec) 1794 r. doszło tam do walk między wojskami polskimi, dowodzonymi przez Tadeusza Kościuszkę, a wojskami prusko-rosyjskimi. Książę Józef Poniatowski wyparł Prusaków i opanował Szwedzkie Góry. 9 i 10 września Polacy zniszczyli pięć baterii i zagrozili wojskom pruskim na Woli. Prusakom udało się odzyskać na krótko Szwedzkie Góry, aby ponownie je stracić po ataku Henryka Dąbrowskiego. Zdziesiątkowane wojska prusko-rosyjskie musiały się wycofać spod Warszawy⁸.

We wrześniu 1831 r., czasie Powstania Listopadowego, od zachodu ruszyła na Warszawę, m.in. przez Blizne Łaszczyńskiego, armia rosyjska pod wodzą gen. Iwana Paskiewicza. Polakom nie udało się jej powstrzymać mimo ciężkich bojów stoczonych w obronie Reduty Ordon i na Szwedzkich Górach.

Na terenie Boernerowa nie prowadzono, niestety, badań archeologicznych, tak jak to się stało w Babicach, dlatego tylko przypadkiem prywatni zbieracze natrafiają tam na znaleziska świadczące o wojennej przeszłości tych ziem.

⁶ J. Barszczewski, *Wola podczas „Potopu” szwedzkiego*, „Gazeta Lokalna”, b.d., nr 30.

⁷ M. Wagner, *Warszawa w dobie wojny północnej 1702–1709* [w:] *Z militarnych dziejów Warszawy*, Warszawa 1966, s. 65–76.

⁸ J. Barszczewski, *Szwedzkie Góry w ogniu*, „Gazeta Lokalna” 2001, nr 2/3, s. 9.

Czasy II Rzeczypospolitej 1919–1939

Budowa osiedla i tworzenie wspólnoty obywatelskiej

W 1919 r., po odzyskaniu niepodległości, dokonano podziału administracyjnego terenów dawnej guberni warszawskiej, przy czym obszar przyszłego Boernerowa znalazł się w przeważającej części w gminie Blizne w powiecie warszawskim, a jego niewielka część, wraz z terenem późniejszego lotniska Babice oraz wsiami Górcze i Górcze Nowe, w gminie Młociny, również w powiecie warszawskim.

W 1921 r. rząd Rzeczypospolitej Polskiej z Wincentym Witosem jako premierem podjął decyzję o budowie nowoczesnej stacji radiotelegraficznej o zasięgu transkontynentalnym.

25 stycznia 1921 r. Sejmowa Komisja Komunikacyjna podjęła uchwałę upoważniającą ministra poczt i telegrafów Władysława Stesłowicza do zawarcia umowy z firmą Radio Corporation of America (RCA) na budowę w Polsce transatlantyckiej stacji radiotelegraficznej.

4 sierpnia 1921 r. książę Kazimierz Lubomirski, wspierany przez fachowców: inż. Hipolita Gliwica i Eugeniusza Stalingera, podpisał z firmą Radio Corporation of America kontrakt na budowę i dostawę aparatury (dwa alternatory wielkiej częstotliwości o mocy 200 KW każdy), za kwotę 2 mln dolarów. Ze strony RCA umowę podpisali Edward Julian Nally (prawnik) i David Sarnoff (przedsiębiorca)⁹.

5 sierpnia 1921 r. Rada Ministrów podjęła uchwałę o przekazaniu na rzecz Ministerstwa Poczt i Telegrafów 460 ha gruntu na zachodnim skraju Powązkowskiego Pola Wojskowego, między wsiami Blizne, Babice, Klaudyn, Wawrzyszew i Gacie, w gminie Blizne, w powiecie warszawskim. Po wschodniej stronie znajdowało się duże skrzyżowanie dróg fortecznych: szosy rokadowej Groty-Wawrzyszew oraz szosy do Fortu „Babice”. Tam kończyła się linia powojkowej

⁹ *Polska radiostacja transoceańska*, „Przegląd Elektrotechniczny” 1923, z. 5, s. 73–74.

kolejki wąskotorowej, biegnącej z oddalonego o 6 km Fortu Bema. W pobliżu wsi Kludyn znajdował się Fort II A „Babice”¹⁰.

Budowie stacji patronował ówczesny minister robót publicznych prof. Gabriel Narutowicz, później pierwszy prezydent RP.

W pierwszych dniach lutego 1922 r. zainaugurowano budowę. Wykonawcami były firma Żelazobeton oraz Towarzystwo Przemysłu Metalowego K. Rudzki i spółka, które skonstruowały maszty mające podtrzymywać antenę główną o długości 3700 m. Firma RCA opracowała aparaturę nadawczą (nadajnikiem był zestaw generatorów systemu Alexandersona 2 × 200 KW) przy współpracy polskich inżynierów: Piotra Modraka, Eugeniusza Stalingera, Edwarda Libe-radzkiego i Wacława Pogorzelskiego.

W latach 1922–1923 w pasie od Grotów do Wawrzyszewa ustawiono 10 stalowych masztów o wysokości 127 m. Postawiono je na bagnistym terenie o długości 4 km – zabagnienie sprzyjało zmniejszeniu promieniowania elektromagnetycznego. Przed fortem powstało małe osiedle mieszkaniowe dla pracowników radiostacji. Wykorzystano w tym celu wybudowany w okresie 1886–1901 zespół koszarowy, składający się z siedmiu drewnianych domów, usytuowanych po obydwu stronach Szosy Fortecznej. Między nimi postawiono dwa bloki murowane, jeden dla personelu kierowniczego radiostacji oraz inżynierów (kilkupokojowe lokale o powierzchni do 100 m kw.), drugi dla niższego personelu (kilkanaście dwuizbowych mieszkań). Budynki murowane się zachowały (ul. Radiowa 26 i 27), drewniane rozebrano na początku lat sześćdziesiątych¹¹.

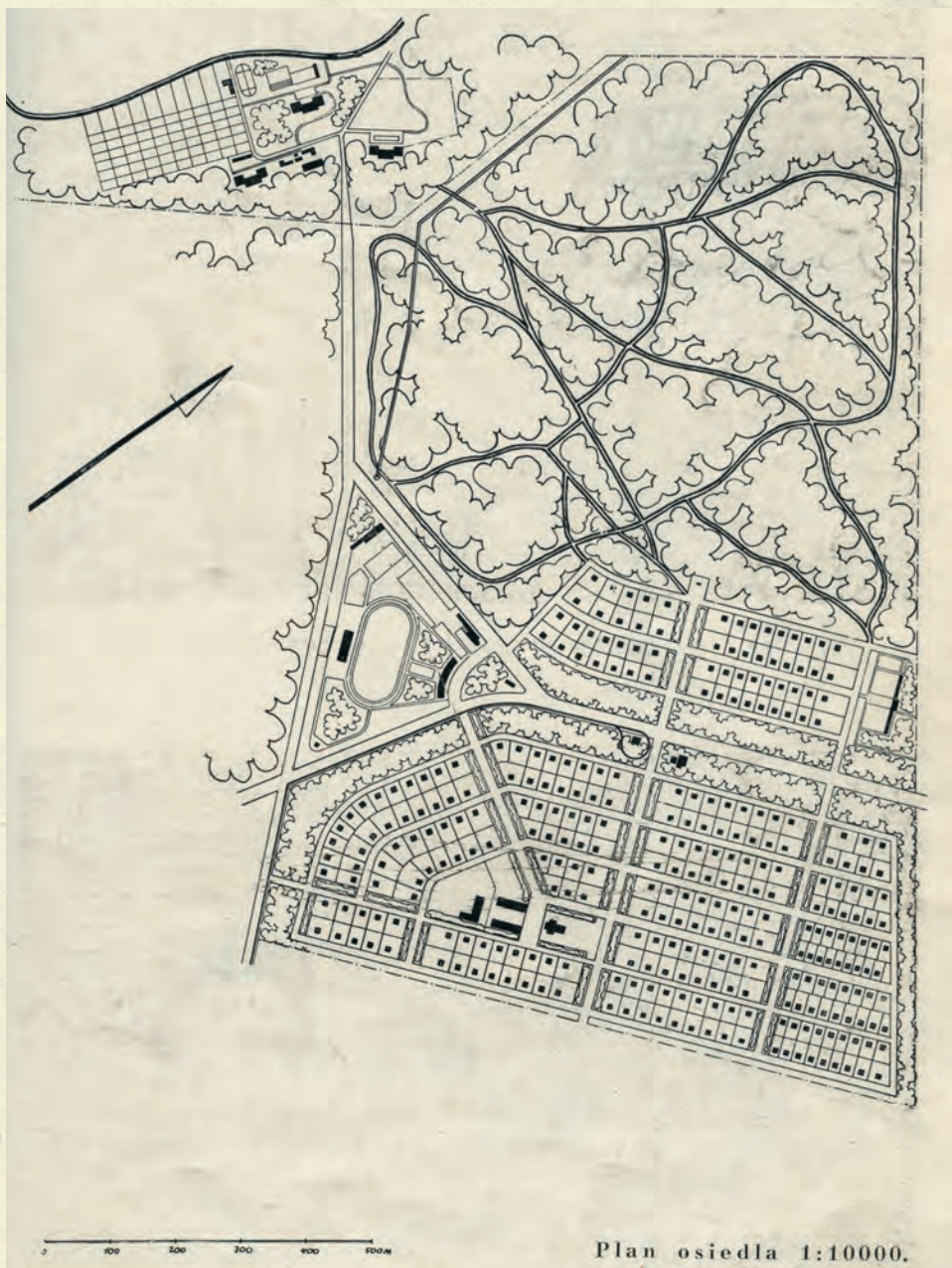
1 października 1923 r. nastąpiło uruchomienie radiostacji. Była to największa inwestycja radiokomunikacyjna w II RP¹².

17 listopada 1923 r. dokonano uroczystego otwarcia radiostacji, z udziałem prezydenta RP Stanisława Wojciechowskiego oraz ministra poczt i telegrafów Jana Moszczyńskiego. W uroczystości uczestniczyli też marszałkowie sejmu i senatu Maciej Rataj i Wojciech Trąmpczyński, generałowie Stanisław Szeptycki, Tadeusz Rozwadowski i Lucjan Żeligowski, a także ministrowie: spraw wewnętrznych Tadeusz Kiernik oraz przemysłu i handlu Marian Szydlowski. Po uroczystości prezydent RP wysłał depezę do prezydenta

¹⁰ P. Boguszewski, *Centrala Nadawcza Urzędu Radiotelegraficznego Transatlantycznego*, „Zeszyty Wolskie” 2006, nr 1, s. 3–27.

¹¹ M.R. Sztarski, *Krótką historia powstania nowej dzielnicy Warszawy: Radiostacja Babice*, „Gazeta Lokalna”, b.d., s.n.; B. Klęczar, *Pozostałości Nadawczej Radiostacji Transatlantycznej: problemy konserwatorskie, potencjał edukacyjny i turystyczny*, „Mazowsze. Studia regionalne” 2011, nr 7, s. 175–188.

¹² „Założenia historyczne i przestrzenne dla planowanego Parku Kulturowego – Twierdza Warszawa”, Warszawa 2006, mps powielany, na prawach rękopisu, s. 30–32 (wszystkie maszynopisy przywoływane w publikacji, jeśli nie odnotowano inaczej, znajdują się w zbiorach autorki).



Plan Osiedla łączności i parku leśnego

Stanów Zjednoczonych. „Była to wówczas najnowocześniejsza radiostacja na świecie”¹³.

¹³ J. Barszczewski, *Ulica Radiowa*, „Gazeta Lokalna” 1990, nr 5, s. 11.

W 1927 r. Urząd Radiotelegraficzny uruchomił linię autobusową do radiostacji.

Wiosną 1932 r. Ignacy Boerner, minister poczt i telegrafów w rządach Kazimierza Świtalskiego, Kazimierza Bartla, Walerego Sławka (dwukrotnie) i Aleksandra Prystora (14 kwietnia 1929 – 12 kwietnia 1933 r.), podjął inicjatywę wybudowania na terenach przekazanych w 1921 r. w zarząd państwowemu przedsiębiorstwu Polska Poczta, Telegraf i Telefon pod budowę Transatlantycznej Radiostacji Nadawczej osiedla mieszkaniowego dla pracowników służby łączności. Pomysł ministra Boenera wpisywał się w politykę rządu, traktującego budownictwo „jako punkt wyjścia z błędnego koła kryzysu”¹⁴.

Z uwagi na zubożenie społeczeństwa i katastrofalny spadek cen drewna zdecydowano się na promowanie małych drewnianych domów, według projektów typowych. Poparcie rządu dla taniego budownictwa jednorodzinnego przejawiało się w szeroko zakrojonej akcji propagandowej i tanich kredytach na preferencyjnych warunkach. Jedną z głównych ról w propagowaniu taniego budownictwa odegrało założone w 1929 r. Polskie Towarzystwo Reformy Mieszkaniowej, organizator głośnej wystawy „Tani Dom Własny”¹⁵.

29 kwietnia 1932 r. nastąpiło oficjalne zawiązanie się Towarzystwa Popierania Budowy Własnych Domów Pracowników Służby Łączności oraz pierwsze Walne Zebranie założycieli.

13 czerwca 1932 r. komisarz rządu na m.st. Warszawę zatwierdził statut towarzystwa.

Towarzystwo zyskało osobowość prawną, jego celem było popieranie dążeń pracowników służby łączności do uzyskania własnych domów mieszkalnych. Członkami założycielami stowarzyszenia były następujące osoby prawne: Państwowe Przedsiębiorstwo Polska Poczta, Telegraf i Telefon, Państwowe Zakłady Tele- i Radiotechniczne, S.A. Polskie Radio, Polska Akcyjna Spółka Telefoniczna, Związek Pracowników Poczty, Telegrafu i Telefonu Rzeczypospolitej Polskiej, Związek Pracowników Teletechnicznych RP, Związek Niższych Pracowników Poczty, Telegrafu i Telefonu RP, Pocztowe Przysposobienie Wojskowe, Stowarzyszenie Rodzina Pocztowa. Fundusze towarzystwa powstawały ze składek członków w wysokości od 100 do 2000 zł rocznie. Nadzór nad towarzystwem sprawował minister poczt i telegrafów, który zatwierdzał uchwały Walnego Zebrania.

¹⁴ I. Luft, *Rola budownictwa w zwalczaniu kryzysu mieszkaniowego i bezrobocia*, „Przegląd Budowlany” 1933, z. 5, s. 163; *idem*, *Akcja popierania drobnego budownictwa w roku 1933*, „Przegląd Budowlany” 1933, z. 12, s. 368–370.

¹⁵ *Wystawa „Tani Dom Własny”*, „Dom” 1932, nr 5, s. 27–28.

Władzami towarzystwa poza Walnym Zebraniem były Komitet Wykonawczy, mający uprawnienia zarządu (w składzie pięciu członków i dwóch zastępców), oraz Komisja Rewizyjna, złożona z trzech członków.

Pierwsze Walne Zebranie wybrało władze towarzystwa w następującym składzie:

Komitet Wykonawczy: inż. Franciszek Drzewiecki, podsekretarz stanu w Ministerstwie Poczty i Telegrafów, inż. Stanisław Szpaczyński, naczelnik wydziału w MPiT; członkowie: Zygmunt Chamiec, dyrektor S.A. Polskie Radio, Zygmunt Kohlmunzer, naczelnik wydziału w MPiT, dr Jakub Roman, naczelnik wydziału w MPiT; zastępcy członków: inż. Adam Żołyński, Józef Stangreciak; Komisja Rewizyjna: Czesław Tykwiński, Jan Sękiewicz, Jan Socha.

Następne walne zebrania odbyły się: 26 września 1932 r., 16 grudnia 1932 r., 4 maja 1933 r. (w tym samym składzie). Na piątym Walnym Zebraniu (brak daty) w miejsce ustępującego Zygmunta Chamca do komitetu wybrano Czesława Tykwińskiego, a do Komisji Rewizyjnej Jana Śukiennickiego, Jana Sochę i Witalisa Rynkiewicza. Komitet przedstawiał się następująco: prezes inż. Franciszek Drzewiecki, wiceprezes i kierownik sekcji budowlanej inż. Stanisław Szpaczyński, sekretarz dr Jakub Roman, skarbnik i kierownik sekcji finansowej Zygmunt Kohlmunzer.

29 kwietnia 1932 r. towarzystwo oficjalnie rozpoczęło działalność.

W czerwcu 1932 r. wytypowano pod budowę osiedla grunty położone najbliżej Warszawy, po obydwu stronach szosy rokadowej łączącej Groty z Wawrzyszewem, w bezpośrednim sąsiedztwie lasu, suche, piaszczyste, o idealnych warunkach zdrowotnych, i przystąpiono do rozplanowania całego terenu przewidzianego pod zabudowę. Zadanie to powierzono Wydziałowi Budowlanemu Ministerstwa Poczty i Telegrafów.

Plan parcelacyjny i szczegółowe plany zabudowy sporządzili inż. Adam Kuncewicz, jeden z promotorów przeniesienia do praktyki urbanistycznej postępowych zasad planistycznych, inspirowanych ideą osiedla w typie miasta ogrodu, oraz współpracujący z nim inż. Adam Jurewicz. Projektantom przyświecała chęć stworzenia każdej rodzinie „poczucia posiadania rzeczywiście i niepodzielnie własnego dachu”¹⁶, „w nawiązaniu do cieszącego się nieustającą popularnością modelu osiedla w typie przedmieścia ogrodu”¹⁷.

¹⁶ S. Szpaczyński, *Budowa Pierwszego Osiedla Łączności, pod Warszawą*, „Przegląd Budowlany” 1933, nr 1, s. 10–15.

¹⁷ M. Rozbicka, *Osiedle Boernerowo w Warszawie – dzieje budowy, stan zachowania, sugestie w zakresie zasad ochrony konserwatorskiej*, „Ochrona Zabytków” 2001, nr 3, s. 276–291; *eadem*, *Małe mieszkanie z ogrodem w tle: w teorii i praktyce popularnego budownictwa mieszkaniowego w międzywojennej Polsce*, Warszawa 2007, s. 328–329.

Plan inżynierów Kuncewicza i Jurewicza przewidywał parcelację terenu przeznaczonego pod budowę osiedla (52 ha 4140 m kw.) na 284 działki budowlane o powierzchni od 700 do 1500 m kw., obiekty użyteczności publicznej (zespół tzw. Dziecińca, tereny kościoła, parafii, szkoły, obiektów sportowych, studni artezyjskiej wraz ze stacją pomp, pętli tramwajowej) oraz place i sieć ulic.

Główną arterią komunikacyjną i osią osiedla była istniejąca brukowana droga, łącząca Groty z Wawrzyszewem, z pozostawionymi 40-metrowymi pasami leśnymi po obydwu jej stronach, w celu ochrony przed hałasem i kurzem ulicznym, zwana Szosą Warszawską.

Ulicami rozprowadzającymi ruch w osiedle były prostopadłe do niej ulice: Oleandrów, al. Aleksandra Prystora i ul. Aleksandry Piłsudskiej, z pasami izolacyjnej zieleni szerokości 15 m.

Między ul. Legionów a ul. Wolności, na osi ul. Oleandrów, projektanci przewidzieli duży plac osiedlowy. Projekt ten stał się podstawą trzyetapowej budowy tzw. Osiedla Łączności.

Organizacją budowy zajęło się Towarzystwo Popierania Budowy Własnych Domów Pracowników Służby Łączności.

W czerwcu 1932 r. zawiązało się stowarzyszenie budowlano-mieszkaniowe pod nazwą Pierwsze Osiedle Łączności, które rozpoczęło przygotowania do budowy pierwszego osiedla, w części położonej na północny zachód od szosy Groty-Wawrzyszew (ulice: Parkowa, Pocztowa, Telefoniczna), tuż przy lesie, obejmującej 60 parcel budowlanych, przy czym 11 przeznaczono pod budowę pocztowych domów mieszkalnych¹⁸.

Ta część osiedla miała charakter jednolity, gdyż zastosowano typy domów standardowych, drewnianych. Ich projekty zostały wykonane przez Biuro Projektów Ministerstwa Pocht i Telegrafów. Autorką projektów była bratanica Ignacego Boernera inż. arch. Wanda Boerner-Przewłocka.

Zaprojektowano pięć typów tzw. domu rosnącego.

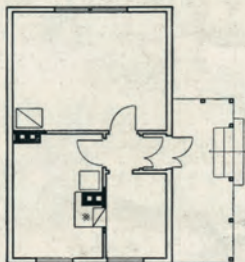
– typ A: parterowy, o powierzchni 32,68 m kw., składał się z jednego pokoju z kuchnią i miejscem na łazienkę, w cenie 6210 zł;

– typ B: parterowy, o powierzchni 72,68 m kw., składał się z trzech pokoi z kuchnią i łazienką, w cenie 9155 zł;

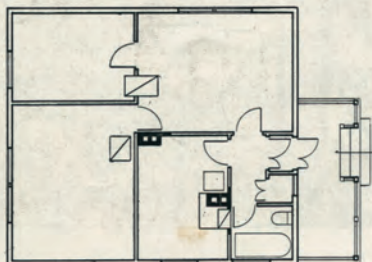
– typ C: piętrowy, o powierzchni 75,75 m kw., składał się z jednego pokoju z kuchnią, łazienką i spiżarnią na parterze oraz dwóch pokoi na piętrze, w cenie 9160 zł;

¹⁸ *Osiedle Boernerowo*, red. S. Szpaczyński i in., Warszawa 1939.

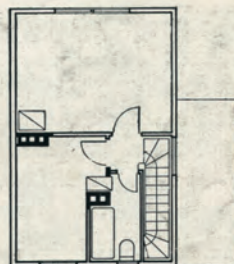
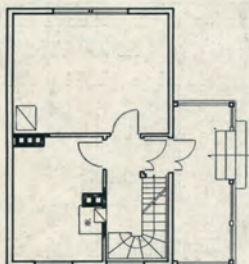
Typ A. Dom parterowy.



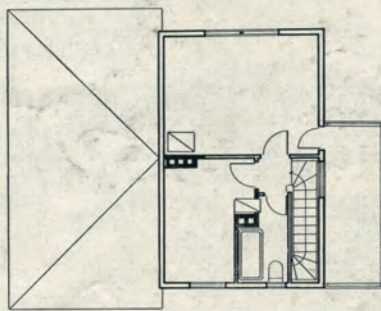
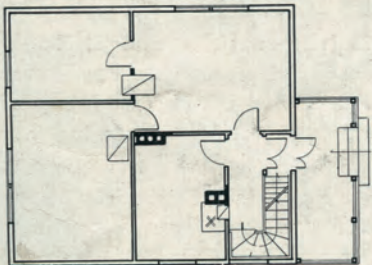
Typ B. Dom parterowy.



Typ C. Dom piętrowy.



Typ D. Dom piętrowy.



– typ D: piętrowy, o powierzchni 93,21 m kw., składał się z trzech pokoi z kuchnią, łazienką i spiżarnią na parterze oraz dwóch pokoi na piętrze, w cenie 12 830 zł;

– typ E: piętrowy, o powierzchni 144 m kw., składał się z siedmiu pokoi z kuchnią, pokojem dla służby, łazienką i spiżarnią, w cenie 29 433 zł;

Indywidualnych kredytów udzielił Bank Gospodarstwa Krajowego, w którym pracował wówczas syn Ignacego Boenera Włodzimierz. Zostały spłacone przed wybuchem wojny.

Warto dodać, że uposażenia pracowników resortu poczt i telegrafów kształtowały się, w zależności od zajmowanego stanowiska, od 100 do 1000 zł miesięcznie.

21 października 1932 r. prezydent Rzeczypospolitej Ignacy Mościcki wydał Rozporządzenie o sprzedaży gruntu państwowego w gminie Blizne w powiecie warszawskim, o powierzchni 45 455 m kw., będącego w zarządzie przedsiębiorstwa Polska Poczta, Telegraf i Telefon, a stanowiącego część gruntu zwanego Fort II A, za cenę nie mniejszą niż 75 tys. zł, rozłożonej na raty, najwyżej 10-letnie, zabezpieczone hipotecznie i oprocentowane nie mniej niż 4 proc. w stosunku rocznym. Wykonanie niniejszego rozporządzenia zostało powierzono ministrowi poczt i telegrafów. Rozporządzenie oprócz prezydenta podpisali premier Aleksander Prystor i wszyscy ministrowie¹⁹.

W styczniu 1933 r. zawiązało się także stowarzyszenie Drugie Osiedle Łączności, złożone z 69 członków. Otrzymało ono 69 parcel, położonych na południowy wschód od szosy Groty–Wawrzyszew, na terenie między ul. Aleksandry Piłsudskiej a ul. Oleandrów, przy ulicach Ignacego Boenera, Polskiej Organizacji Wojskowej (POW) oraz Łączności i rozpoczęło przygotowania do budowy.

15 lutego 1933 r. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej uchwalił Ustawę o sprzedaży gruntu państwowego w gminie Młociny, w powiecie warszawskim, zezwalającą na sprzedaż na cele drobnego budownictwa mieszkaniowego gruntu o powierzchni 23 ha, stanowiącego część państwowego gruntu zwanego Fort 2A (właśc. II A), za cenę sprzedażną nie niższą niż 30 gr za 1 m kw., z rozłożeniem na raty, nie dłuższe niż 10 lat, z oprocentowaniem 4 do 100 w stosunku rocznym. Wykonanie ustawy powierzono ministrowi poczt i telegrafów. Podpisali ją prezydent RP, premier i tenże minister²⁰.

24 lutego 1933 r. zatwierdzono projekt budowy osiedla, obejmujący tereny po obydwu stronach szosy Groty–Wawrzyszew, o łącznym obszarze 52 ha 4140 m kw., przy czym pod budowę prywatnych domów mieszkalnych przewidziano

¹⁹ „Dziennik Ustaw” 1932, nr 91, poz. 786.

²⁰ „Dziennik Ustaw” 1933, nr 18, poz. 119.



Przedwojenny dom Ignacego i Zofii Boernerów przy ul. Parkowej 15

25 ha 9399 m kw., pod budowę domów państwowych 3 ha 9442 m kw., na cele użyteczności publicznej 3 ha 1515 m kw., pod zieleńce i pasy ochronne 12 ha 1984 m kw., pod ulice i chodniki 7 ha 1800 m kw.

W lipcu 1933 r. rozpoczęto budowę Pierwszego Osiedla Łączności. Ukończono ją w listopadzie tego samego roku. Budowę prowadziło Przedsiębiorstwo Robót Budowlanych Wilno–Warszawa Kazimierza Zimmermana, które wygrało przetarg, gdyż zapewniało najkrótsze terminy realizacji i korzystne modyfikacje technologiczne projektu. Domy zostały wybudowane w konstrukcji słupowej, od wewnątrz wykończono je tynkiem na trzcinie, ze stropami belkowymi i podłogami wykonanymi z drewna sosnowego. Dachy namiotowe o niewielkim spadku pokryto płytami z eternitu falistego. Do budowy fundamentów użyto kruszywa pozyskanego z tłucznia betonowego wydobytego z ruin fortecznych²¹.

Równocześnie z budową domów Pierwszego Osiedla Łączności Zarząd Poczty i Telegrafów rozpoczął budowę jezdni i chodników (z podzwirku na

²¹ „Dom. Osiedle. Mieszkanie” 1932, nr 7/8; „Przegląd Budowlany” 1933, nr 1 i 12; J. Porębska-Srebrna, *Boernerowo to także historia użyteczna*, „Murator” 1995, nr 5, s. 33–36.



Dom Poczтового Przystosobienia Wojskowego przy ul. Pocztovej 15. Typ B



Dom przy ul. POW 24. Typ D



Dom przy ul. Parkowej 1. Typ E



Dom przy ul. Parkowej 17. Typ E

785.
ROZPORZĄDZENIE
PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ

z dnia 21 października 1932 r.

**w sprawie sprzedaży placu państwowego
w Nowojelni.**

Na podstawie art. 44 ust. 6 Konstytucji i art. 1 lit. a) ustawy z dnia 17 marca 1932 r. o upoważnieniu Prezydenta Rzeczypospolitej do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy (Dz. U. R. P. Nr. 22, poz. 165) postanawiam co następuje:

Art. 1. Zezwala się na sprzedaż Nowogródzkiemu Wojewódzkiemu Komitatowi Obchodu Dzieściolecia Niepodległości Państwa Polskiego, na cele budowy szpitala — placu o powierzchni 8 ha 19 a 83 m², mającego się wydzielić z nieruchomości państwowej, położonej w Nowojelni w powiecie nowogródzkim i wpisanej do księgi wieczystej przy sądzie okręgowym w Grodnie Hip. Nr. 2155, składającego się z parcel, oznaczonych na planie parcelacji i zabudowania terenów państwowych Nowojelni numerami XVI i XVIII, oraz z części parceli, oznaczonej na tymże planie numerem XVII, ograniczonego od strony zachodniej ulicą Nr. 8, od strony północno - wschodniej zosą, prowadzącą z Nowojelni do Zdzieciola, od strony południowo - wschodniej ulicą Nr. 7, a wreszcie od południa projektowanym przedłużeniem ulicy Nr. 19 — za cenę nie niższą jak 24.595 zł.

Art. 2. Wykonanie rozporządzenia niniejszego porucza się Ministrowi Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Skarbu.

Art. 3. Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Prezydent Rzeczypospolitej: *I. Mościcki*
Prezes Rady Ministrów: *A. Prystor*
Minister Spraw Wewnętrznych: *Bronisław Pieracki*
Minister Spraw Zagranicznych: *August Zaleski*
Minister Spraw Wojskowych: *J. Piłsudski*
Minister Skarbu: *Wł. Zawadzki*
Minister Sprawiedliwości: *Czesław Michałowski*
Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego: *J. Jędrzejewicz*
Minister Rolnictwa i Reform Rolnych:
Sew. Ludkiewicz
Minister Przemysłu i Handlu: *Zarzycki*
Kierownik Ministerstwa Komunikacji: *M. Butkiewicz*
Minister Opieki Społecznej: *Hubicki*
Minister Poczty i Telegrafów: *Boerner*

786.
ROZPORZĄDZENIE
PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ

z dnia 21 października 1932 r.

**o sprzedaży gruntu państwowego w gminie Blizne,
w powiecie warszawskim.**

Na podstawie art. 44 ust. 6 Konstytucji i art. 1 lit. a) ustawy z dnia 17 marca 1932 r. o upoważnieniu

Prezydenta Rzeczypospolitej do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy (Dz. U. R. P. Nr. 22, poz. 165) postanawiam co następuje:

Art. 1. Zezwala się na sprzedaż na cele drobnego budownictwa mieszkaniowego gruntu o powierzchni 45.455 m², będącego w zarządzie państwowego przedsiębiorstwa „Polska Poczta, Telegraf i Telefon”, stanowiącego część państwowego gruntu o nieurządzonej hipotece, zwanego „Fort 2-a”, położonego w gminie Blizne w powiecie warszawskim, a graniczącego:

- a) od strony północnej, zachodniej i północno-zachodniej — z państwowym lasem wysokopiennym, będącym w zarządzie państwowego przedsiębiorstwa „Polska Poczta, Telegraf i Telefon”;
- b) od strony północno-wschodniej z gruntami państwowymi, dzierzawionymi przez przedsiębiorstwo m. st. Warszawy „Agril”;
- c) od strony południowo-wschodniej z odcinkiem szosy, wiodącej z Warszawy do wsi Groty, leżącym między punktem przecięcia się tej szosy z granicą gruntów państwowych wymienionych w p. b. oraz punktem rozgałęzienia się tej szosy w kierunku wsi Groty i zabudowań transatlantycznej państwowej stacji radiotelegraficznej;
- d) od strony południowej na przestrzeni 200 mtr z odcinkiem szosy wiodącej do zabudowań transatlantycznej państwowej stacji radiotelegraficznej — licząc od punktu rozgałęzienia się tej szosy, określonego w p. c.

Art. 2. Cena sprzedażna powyższego gruntu wynosić będzie nie mniej niż zł 75.000. — i może być rozłożona na spłaty ratalne najwyżej dziesięcioletnie, zabezpieczone hipotecznie i oprocentowane nie mniej niż 4% w stosunku rocznym.

Art. 3. Wykonanie rozporządzenia niniejszego porucza się Ministrowi Poczty i Telegrafów.

Art. 4. Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Prezydent Rzeczypospolitej: *I. Mościcki*
Prezes Rady Ministrów: *A. Prystor*
Minister Spraw Wewnętrznych: *Bronisław Pieracki*
Minister Spraw Zagranicznych: *August Zaleski*
Minister Spraw Wojskowych: *J. Piłsudski*
Minister Skarbu: *Wł. Zawadzki*
Minister Sprawiedliwości: *Czesław Michałowski*
Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego: *J. Jędrzejewicz*
Minister Rolnictwa i Reform Rolnych:
Sew. Ludkiewicz
Minister Przemysłu i Handlu: *Zarzycki*
Kierownik Ministerstwa Komunikacji: *M. Butkiewicz*
Minister Opieki Społecznej: *Hubicki*
Minister Poczty i Telegrafów: *Boerner*

Art. 3. Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Prezydent Rzeczypospolitej: *I. Mościcki*
Prezes Rady Ministrów: *A. Prystor*
Minister Przemysłu i Handlu: *Zarzycki*
Minister Sprawiedliwości: *Czesław Michałowski*

118.

Na mocy art. 44 Konstytucji ogłaszam ustawę następującej treści:

U S T A W A

z dnia 25 stycznia 1933 r.

o zmianie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. w sprawie ulg dla przedsiębiorstw przemysłowych i komunikacyjnych.

Art. 1. Art. 8 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. w sprawie ulg dla przedsiębiorstw przemysłowych i komunikacyjnych (Dz. U. R. P. Nr. 36, poz. 329) otrzymuje następujące brzmienie:

„Art. 8. O udzieleniu ulg, wymienionych w art. 6, mogą się ubiegać przedsiębiorstwa, wymienione w art. 2, do dnia 31 marca 1938 r.”.

Art. 2. Wykonanie ustawy niniejszej porucza się Ministrom: Przemysłu i Handlu, Spraw Wojskowych, Skarbu, Spraw Wewnętrznych, Sprawiedliwości, Rolnictwa i Reform Rolnych, Komunikacji oraz Poczty i Telegrafów, każdemu we właściwym zakresie działania.

Art. 3. Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Prezydent Rzeczypospolitej: *I. Mościcki*
Prezes Rady Ministrów: *A. Prystor*
Minister Spraw Wewnętrznych: *Bronisław Pieracki*
Minister Spraw Wojskowych: *J. Piłsudski*
Minister Skarbu: *Wł. Zawadzki*
Minister Sprawiedliwości: *Czesław Michałowski*
Minister Rolnictwa i Reform Rolnych: *Sew. Ludkiewicz*
Minister Przemysłu i Handlu: *Zarzycki*
Kierownik Ministerstwa Komunikacji: *M. Buthiewicz*
Minister Poczty i Telegrafów: *Boerner*

119.

Na mocy art. 44 Konstytucji ogłaszam ustawę następującej treści:

U S T A W A

z dnia 15 lutego 1933 r.

o sprzedaży gruntu państwowego w gminie Młociny w powiecie warszawskim.

Art. 1. (1) Zezwala się na sprzedaż na cele drobnego budownictwa mieszkaniowego gruntu o powierzchni 23 ha, będącego w zarządzie państwowego przedsiębiorstwa „Polska Poczta, Telegraf i Telefon”, położonego w gminie Młociny, w powiecie warszawskim, stanowiącego część państwowego gruntu o nieurządzonej hipotece, zwanego „Fort 2-a”, a graniczącego:

- a) od strony północno-wschodniej z gruntami państwowymi, dzierżawionymi przez przedsiębiorstwo m. st. Warszawy „Agril”;
- b) od strony zachodniej i północno-zachodniej z odcinkiem szosy, prowadzącej z Warszawy do wsi Groty, leżącym między punktem przecięcia się tej szosy z granicą gruntów państwowych, wymienionych pod a), oraz z punktem skrzyżowania się tej szosy z szosą, prowadzącą z transatlantyckiej państwowej stacji radiotelegraficznej do fortu Koło,
- c) od strony południowo-wschodniej z gruntami państwowymi, będącymi w zarządzie Ministra Spraw Wojskowych,
- d) od strony południowo-zachodniej z odcinkiem szosy, prowadzącej z transatlantyckiej państwowej stacji radiotelegraficznej w Babicach do fortu Koło, leżącym między punktem skrzyżowania się tej szosy z szosą, prowadzącą z Warszawy do wsi Groty, oraz z punktem przecięcia się tej szosy z granicą gruntów państwowych, wymienionych pod c).

(2) Cena sprzedażna gruntu nie może być niższa od 30 gr za 1 m².

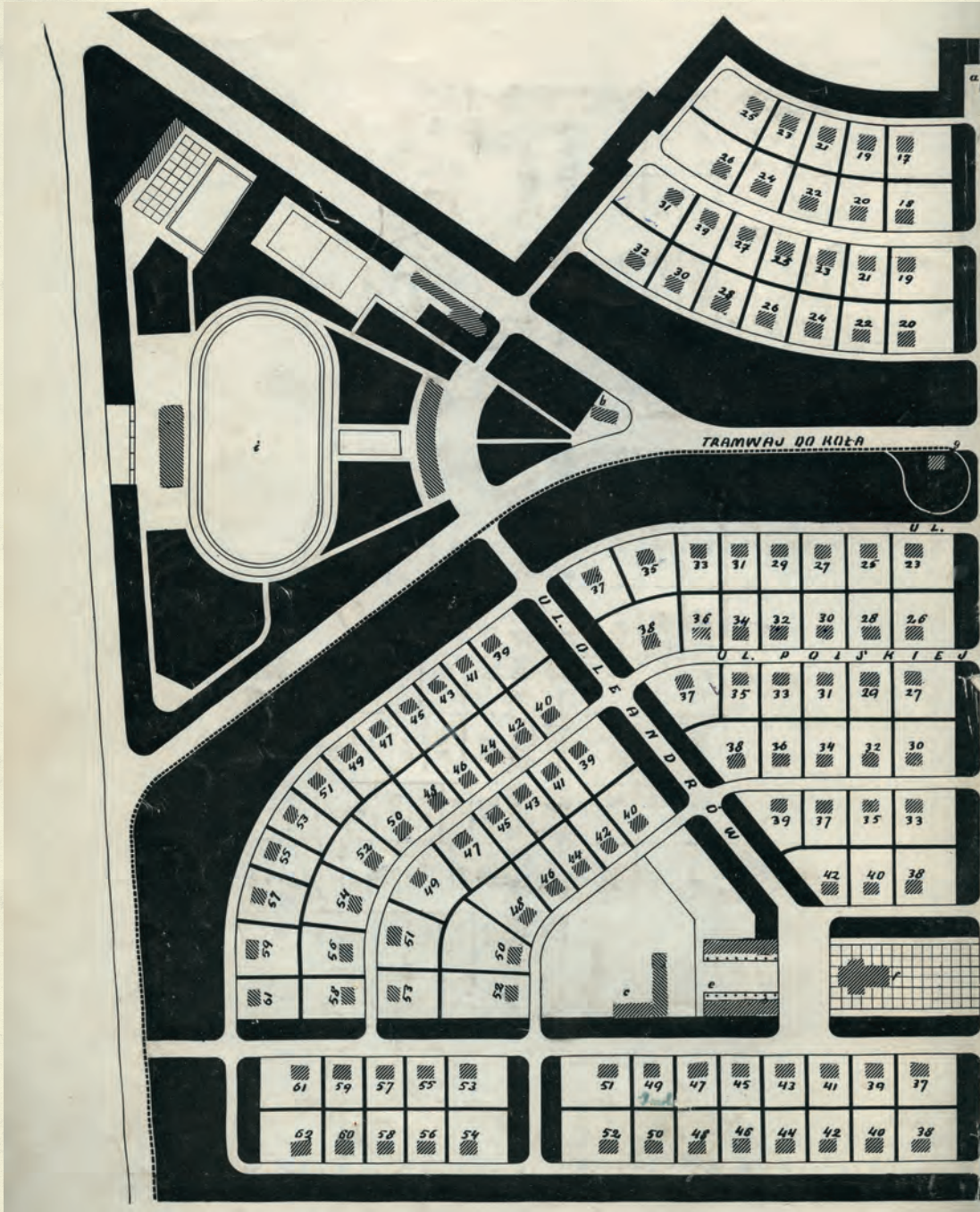
Art. 2. (1) Cena sprzedażna gruntu, wymienionego w art. 1, może być rozłożona na raty, płatne w okresie nie dłuższym od lat 10, z oprocentowaniem 4 od 100 rocznie.

(2) W razie rozłożenia ceny sprzedażnej na raty, pierwsza rata płatna jest w dniu zawarcia umowy kupna-sprzedaży.

Art. 3. Wykonanie ustawy niniejszej porucza się Ministrowi Poczty i Telegrafów.

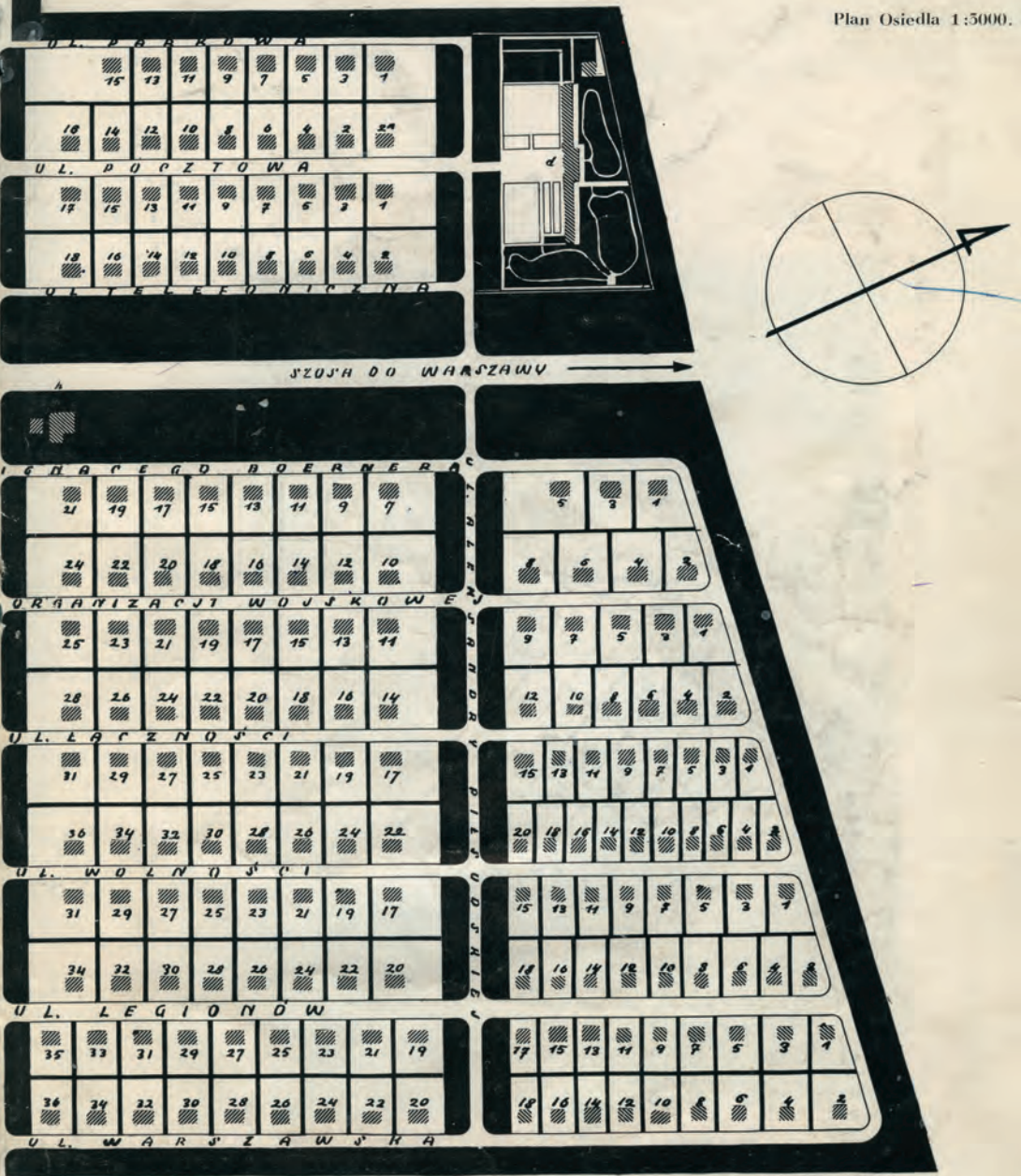
Art. 4. Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Prezydent Rzeczypospolitej: *I. Mościcki*
Prezes Rady Ministrów: *A. Prystor*
Minister Poczty i Telegrafów: *Boerner*



Plan osiedla Boernerowo z 1932 r.

Plan Osiedla 1:5000.



betonowych podkładach). Starannie wyprofilowane ulice, o nachyleniu zgodnym z naturalnym ukształtowaniem terenu, zostały obramowane granitowymi, ręcznie ciosanymi krawężnikami, a w narożach ulic wykonano rynienki umożliwiające odpływ wód opadowych i zasilające w wodę osiedlowe zieleńce (zwane rezerwatami).

Tam gdzie teren był wzniesiony ponad poziom ulicy (np. przy al. Aleksandra Prystora między ul. Ignacego Boernera a POW oraz przy ul. Aleksandry Piłsudskiej między Szosą Warszawską a ul. Ignacego Boernera, a także wzdłuż Szosy Warszawskiej, od ul. Aleksandry Piłsudskiej do al. Aleksandra Prystora), wykopano rowy odwadniające. Przy pętli tramwajowej wykonano dużą nieckę, zbierającą wody opadowe ze skrzyżowania brukowanej („kocimi łbami”) Szosy Warszawskiej z al. Aleksandra Prystora. Koszty tej inwestycji włączono do ceny sprzedażnej parcel i rozłożono na 10-letnie raty.

Stowarzyszenie wybudowało też sieć wodociagową, a Zarząd Poczty i Telegrafów studnię artezyjską o głębokości 258 m (na działce leśnej przy ul. Ignacego Boernera 20), którą niebawem zastąpiła nowoczesna, w pełni zautomatyzowana pompownia, służąca całemu osiedlu.

Ponadto stowarzyszenie podjęło starania o uzyskanie połączenia tramwajowego dla osiedla. Budowę jednotorowej trakcji tramwajowej z Boernerowa do Koła skredytowały Bank Gospodarstwa Krajowego i Fundusz Pracy. Kredytów towarowych udzieliły Ministerstwo Komunikacji (szyny kolejowe), Ministerstwo Rolnictwa i Reform Rolnych (podkłady drewniane), Ministerstwo Poczty i Telegrafów (słupy impregnowane) oraz wytwórnie kabli (kable).

W lipcu 1933 r. stowarzyszenie Drugie Osiedle Łączności również rozpoczęło budowę 69 domów na przydzielonych mu parcelach, według projektów typowych, ale z pewnymi zmianami. Ukończono ją jesienią 1934 r. Także tam do budowy fundamentów wykorzystano beton pozyskany z ruin fortu.

Jednocześnie stowarzyszenie Drugie Osiedle Łączności zajęło się budową dróg (z podzwirku, na podłożu z płyt betonowych). Ułożono granitowe krawężniki i wybudowano chodniki. Drogi na osiedlu (łącznie 9,05 km) wykonał Zespół Pracy przy okręgu województwa warszawskiego Związku Peowiaków, w okresie od 22 września 1933 do 30 czerwca 1934 r., pod kierunkiem inż. Mariana Osęki. Zostało to upamiętnione granitowym kamieniem ze stosownym napisem, ustawionym na skrzyżowaniu al. Aleksandra Prystora i ul. POW. Całkowity koszt budowy ulic wyniósł 202 800 zł, przy średnim koszcie 1 m kw. w kwocie 3,34 zł.

Wykonano też wodociąg dla wszystkich osiedli południowo-wschodnich, obejmujących łącznie obszar 41 ha 8343 m kw. i 225 parcel. Ogólny koszt budowy wodociągu wyniósł 175 310 zł, a studnia o głębokości 258 m wraz z przepompownią o wydajności 70 m sześć./godz. kosztowała 119 100 zł.

Ulice i wodociągi wybudowano dzięki kredytom pozyskanym z Banku Gospodarstwa Krajowego na sumę 479 000 zł, zaciągniętym na 15 lat, przy oprocentowaniu 3,75 proc., rozłożonym na hipoteki wszystkich właścicieli domów.

W lipcu 1933 r. zawiązano Trzecie Osiedle Łączności, które wybudowało łącznie 30 domów na parcelach położonych między ul. Oleandrów a ul. Legionów, przy ulicach: Ignacego Boernera, POW i Łączności. Ze względu na niewielką różnicę w kosztach domów drewnianych i murowanych zdecydowano się na wzniesienie domów murowanych o powierzchni 48 m kw. według projektu typowego (dwa pokoje z kuchnią i łazienką), w cenie 8175 zł. W praktyce wiele z nich zostało indywidualnie zaprojektowanych, m.in. przez Jana Redę (domy przy ul. POW 40 i ul. Ignacego Boernera 45) i Stanisława Odyńca-Dobrowolskiego (domy przy ul. POW 39 i ul. Ignacego Boernera 43). Fundamenty trzeciego osiedla też wykonano z materiału uzyskanego z ruin fortu.

22 października 1933 r. o godz. 11 z pętli przy ul. Księcia Janusza ruszył na Boernerowo pierwszy tramwaj, linii B. Połączył on Boernerowo z Ulrychowem. Trasa wiodła z pętli na Boernerowie, usytuowanej przy zbiegu al. Aleksandra Prystora i Szosy Warszawskiej, Szosą Forteczną do Marynina i dalej do Ulrychowa. W związku z tym komunikacja autobusowa Urzędu Radiotelegraficznego została skasowana²².

6 listopada 1933 r. Stowarzyszenie Bratnia Pomoc Byłym Uczestnikom Walk o Niepodległość (zawiązane z inicjatywy Ignacego Boernera, który był pierwszym prezesem, a wśród 666 członków założycieli znaleźli się przedstawiciele elit II RP, m.in. premier Aleksander Prystor, ministrowie: spraw zagranicznych Józef Beck, sprawiedliwości Stanisław Car, poczt i telegrafów inż. Franciszek Drzewiecki, hr. Edward Raczyński – polityk, delegat przy Lidze Narodów, późniejszy prezydent RP na uchodźstwie, generałowie Felicjan Sławoj Składkowski, Edward Rydz-Śmigły, Władysław Bortnowski, Stefan Dąb-Biernacki, Gustaw Orlicz-Dreszer, marszałek senatu Władysław Raczekiewicz, znany pisarz Melchior Wańkowicz i wielu przedstawicieli różnych zawodów i środowisk, co świadczy o randze przedsięwzięcia), któremu po śmierci Ignacego Boernera przewodniczył gen. Felicjan Sławoj Składkowski, a sekretarzował Melchior Wańkowicz, nabyło 54 parcele rozlokowane na północ od ul. Aleksandry Piłsudskiej, wzdłuż ulic Ignacego Boernera, POW, Łączności, Wolności, Legionów i Szosa Warszawska, i przystąpiono do budowy pierwszych 14 domków²³. Jeszcze w 1933 r. na sezonową kwaterę Brygady Robotniczej, zatrudnionej przy

²² *Warszawskie Tramwaje Elektryczne 1908–1998*, Warszawa 1998, s. 117.

²³ *Stowarzyszenie „Bratnia Pomoc Byłym Uczestnikom Walk o Niepodległość”. Sprawozdanie na dzień 16 października 1934 r. z prac związanych z budową osiedla im. Aleksandry Piłsudskiej*, Warszawa 1934.



Osiedle jest połączone tramwajem z Warszawą, odległą o 6 km. Leży w terenie zalesionym. Jego domy są otoczone urządzonej ogród.

kami o powierzchni około 1000 mtr. każdy. Teren zakupiony i uzbrojony przez Stowarzyszenie wynosi 5 ha 1192 m².

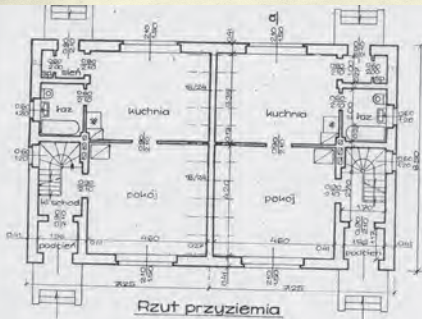


Dobrze się dzieje dzieciom na Osiedlu. Szerokie ulice Osiedla rozbrzmiewają gwarem ich zabawy. Przy każdym domu cembrowany basenik jest miejscem radosnego pluskania się. Mają własną świetlicę. Już urodziło się pierwsze dziecko na Osiedlu—synek p. Kleja, skazanego przez Niemców na śmierć za czyny bojowe.



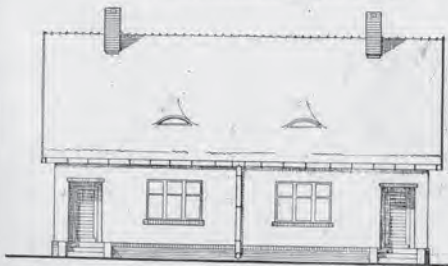
Mały syn Trojanka, (ojciec jego wyniósł na własnych barkach Sławkę poranioną przez bombę po zamachu w Milanówku)—zaznajamia się z zapachem kwiatów.





Rzut przziemia

Plan i elewacja 10 domów parzystych, których budowę rozpoczęto zażyciem kamienia węgielnego w dniu 28 października 1934 r. Treść aktu erekcyjnego podana na 1-oj str. okładki. Między innymi budowy tej drugiej serii domów zaznaczone czarnymi kwadratami na planiku na 4-oj str. okładki.



Widok z przodu

CZŁONKOWIE ZAŁOŻYCIELE

(osoby i instytucje)
inicjator, audytor i pierwszy prezes stow. „Pracnia Pomoc w urzędowaniu woli” w Niegodziejcu
4. p. inż. Ignacy Boerner

- | | |
|----------------------------------|---------------------------------------|
| 1. Prezes W. Adamski | 52. St. Bakowski |
| 2. Wł. Adamski | 53. Min. inż. M. Budkiewicz |
| 3. Spisła K. K. Anagnim | 54. Fr. Budycki |
| 4. L. F. Antonowicz | 55. Min. St. Car |
| 5. Prezes A. Anusz | 56. Władysław W. Chajko |
| 6. Dyr. Br. Arzackowski | 57. St. Chyliński |
| 7. Min. Dr. W. Babinski | 58. Z. Chybiński |
| 8. Spisła E. Bazyński | 59. Dyr. J. Chłapowski |
| 9. Inż. Płk. H. Baginski | 60. Dyr. M. Chładowski |
| 10. J. Bald | 61. Płk. B. Chłapowicz |
| 11. Dyr. L. Ballenberg | 62. Z. Chybiński |
| 12. L. Baniewicz | 63. K. Chwałbóg |
| 13. Biuro Gospodarcze Krajowe | 64. St. Chybiński |
| 14. H. Baskowski | 65. M. Chybiński |
| 15. Dr. płk. M. Bartel | 66. Płk. S. Cichociński |
| 16. S. Barcz | 67. Płk. S. Cichociński |
| 17. H. Barzowa | 68. Mgr. E. H. Cybulski |
| 18. S. Barycz | 69. St. Czapliński |
| 19. Min. J. Beck | 70. Płk. Wł. Czapliński |
| 20. Dr. M. Bohowski | 71. Inż. B. Czaprowski |
| 21. Gen. L. Borecki | 72. B. Czarowski |
| 22. P. Borkowski | 73. Inż. M. Czarowski |
| 23. Wł. Borecki | 74. M. Czerniewski |
| 24. Notariusz J. M. Borynowicz | 75. Br. Czerwki |
| 25. M. Borkowski | 76. Władysław S. Czerwinski |
| 27. Dr. T. Bilchowski | 77. Płk. A. Czerwinski |
| 28. L. Buda | 78. Płk. O. Czurak |
| 29. E. Buba | 79. T. Wł. Danisz |
| 30. Płk. L. Bociński | 80. Min. L. Darowski |
| 32. Ministerstwo Z. Boernerowa | 81. Inż. S. Dąbrowski |
| 33. Wł. Boerner | 82. Gen. S. Dąb-Biernicki |
| 34. J. Bogusowski | 83. H. Dąbowski |
| 35. Płk. M. Bolek | 84. Inż. S. Dąbrowski |
| 36. Inż. K. Borkowski | 85. Dr. St. Dąbowski |
| 37. A. Borsiewicz | 86. Inż. St. Dąbowski |
| 38. Gen. Wł. Bortowski | 87. J. Dąbowski |
| 39. „BORUTA”, Przemysł Chemiczny | 88. Dr. inż. M. Dąbowski |
| 40. J. Bura | 89. Płk. Dąbowski |
| 41. W. Brandtner | 90. Płk. Dąbowski |
| 42. Włodzisławowa A. Bruckowski | 91. Podskarż. Stanisł. M. Dąbrowski |
| 43. L. Brzostowski | 92. Gen. J. Dąbrowski |
| 44. Dr. M. Brzosiński | 93. S. Dąbrowski |
| 45. J. Brzosiński | 94. Dr. A. Dąbrowski |
| 46. Komod. Dr. T. Brzosiński | 95. Gen. E. Dąbrowski |
| 47. A. Brzosiński | 96. Dr. H. Dąbrowski |
| 48. S. Brzosiński | 97. Spisła H. Dąbrowski |
| 49. E. Brzosiński | 98. H. Dąbrowski |
| 50. Płk. R. Budycki | 99. Płk. Wł. Dąbrowski |
| 51. Dr. prof. O. Budycki | 100. Podskarż. Stanisł. Fr. Dąbrowski |
| | 101. Włocławek E. Dąbowski |
| | 102. Dyr. J. Dąbrowski |

- | | |
|------------------------------|------------------------------------|
| 103. Inż. St. Dąbrowski | 164. Płk. Wł. Heller |
| 104. Prezes Fr. Dąbrowski | 165. Inż. Wł. Heller |
| 105. Płk. T. Dąbrowski | 166. Be. Heliński |
| 106. Prezes T. Dąbrowski | 167. J. Hempel |
| 107. Płk. Z. Dąbrowski | 168. Min. St. Hempel |
| 108. Dr. prof. Z. Dąbrowski | 169. Dyr. St. Hrasp |
| 109. Płk. Z. Dąbrowski | 170. S. Hrasp |
| 110. Senator L. J. Kwart | 171. Dr. M. Hertz |
| 111. W. Faldowski | 172. Płk. Wł. Hender |
| 112. Gen. K. Fabrycy | 173. Ka. Dr. H. Hildom |
| 113. J. Falkowski | 174. Płk. A. Horak |
| 114. Adw. B. Faldus | 175. S. Hordulski |
| 115. J. Faldus | 176. St. Hordulski |
| 116. Dr. A. Faldus | 177. A. Hordulski |
| 117. Wł. Faldus | 178. Dr. M. Horder |
| 118. J. R. Fryc | 179. Min. S. Horder |
| 119. Adw. E. Galski | 180. Insp. L. Horder |
| 120. F. Galski | 181. E. Horder |
| 121. Mgr. St. Galski | 182. Dr. P. Horder |
| 122. Dr. T. Galski | 183. Senator J. Horder |
| 123. Dr. Z. Galski | 184. K. Horder |
| 124. Gen. H. Galski | 185. Dyr. J. Horder |
| 125. M. Galski | 186. Inż. W. Horder |
| 126. W. Galski | 187. Wł. Horder |
| 127. Generalowa H. Galski | 188. A. Janik |
| 128. Gen. J. Galski | 189. H. Janikowski |
| 129. Dr. Z. Galski | 190. J. Janikowski |
| 130. W. Galski | 191. Insp. J. Janikowski |
| 131. Inż. J. Galski | 192. Gen. Ca. Janikowski |
| 132. St. Galski | 193. Komisarz Rządu Wł. Janikowski |
| 133. Starosta St. Galski | 194. S. Janikowski |
| 134. Płk. J. Galski | 195. L. Janikowski |
| 135. Senator J. Galski | 196. K. Janikowski |
| 136. S. Galski | 197. Płk. Janikowski |
| 137. Kurator M. B. Galski | 198. Wł. Janikowski |
| 138. Notariusz M. Galski | 199. Premier J. Janikowski |
| 139. St. Galski | 200. Wł. Janikowski |
| 140. Inż. W. Galski | 201. Dr. St. Janikowski |
| 141. Adw. W. Galski | 202. Min. St. Janikowski |
| 142. Dr. W. Galski | 203. Ministerstwo J. Janikowski |
| 143. Prezes inż. J. Galski | 204. Inż. A. Janikowski |
| 144. Generalowa H. Galski | 205. Wł. Janikowski |
| 145. Gen. K. Galski | 206. Starosta A. Karasiewicz |
| 146. Mgr. J. Galski | 207. Wł. Karasiewicz |
| 147. Dr. W. Galski | 208. B. Karasiewicz |
| 148. Płk. T. Galski | 209. Min. Inż. E. Kalinski |
| 149. E. Galski | 210. Wł. Kalinski |
| 150. Dyr. J. Galski | 211. M. Kaminski |
| 151. N. Galski | 212. E. Kaminski |
| 152. Prezes dr. H. Galski | 213. Płk. F. Kaminski |
| 153. M. Galski | 214. A. Kaminski |
| 154. N. Galski | 215. Senator St. Karowski |
| 155. M. Galski | 216. Prezes R. Karowski |
| 156. Płk. J. Galski | 217. Fr. Karowski |
| 157. Fr. Galski | 218. J. Karowski |
| 158. K. Galski | 219. Wł. Karowski |
| 159. Redaktor E. Galski | 220. M. Karowski |
| 160. Inż. J. Galski | 221. K. Karowski |
| 161. E. Galski | 222. Starosta F. Karowski |
| 162. Włodzisławowa A. Galski | 223. Płk. K. Karowski |
| 163. Spisła W. Galski | 224. Starosta F. Karowski |

- | | |
|-----------------------------------------------------------------|---------------------------------|
| 225. H. Karowski | 285. Ministerstwo J. Kąkolowski |
| 226. Płk. K. Karowski | 286. J. Kąkolowski |
| 227. L. Karowski | 287. Inż. J. Kąkolowski |
| 228. M. Karowski | 288. Wł. Kąkolowski |
| 229. St. Karowski | 289. K. Karowski |
| 230. Płk. W. S. Karasiewicz | 290. Wł. Karowski |
| 231. E. Karasiewicz | 291. Inż. K. Karasiewicz |
| 232. M. Karasiewicz | 292. Inż. K. Karasiewicz |
| 233. M. Karasiewicz | 293. Z. Karasiewicz |
| 234. St. Karasiewicz | 294. Gen. Wł. Karasiewicz |
| 235. B. Karasiewicz | 295. S. Karasiewicz |
| 236. Gen. A. Karasiewicz | 296. Z. Karasiewicz |
| 237. I. Karasiewicz | 297. A. Karasiewicz |
| 238. Włodzisławowa A. Karasiewicz | 298. Płk. St. Karasiewicz |
| 239. M. Karasiewicz | 299. A. Karasiewicz |
| 240. Wł. Karasiewicz | 300. J. Karasiewicz |
| 241. Wł. Karasiewicz | 301. Prezes J. Karasiewicz |
| 242. Dr. H. Karasiewicz | 302. Z. Karasiewicz |
| 243. Komitet Uczczenia 4. p. inż. Ignacego Boerner | 303. Dyr. inż. A. Karasiewicz |
| 244. Płk. inż. B. Karasiewicz | 304. J. Karasiewicz |
| 245. Inż. A. Karasiewicz | 305. Podskarż. Z. Karasiewicz |
| 246. I. Karasiewicz | 306. A. Karasiewicz |
| 247. K. Karasiewicz | 307. J. Karasiewicz |
| 248. Wł. Karasiewicz | 308. Płk. L. Karasiewicz |
| 249. B. Karasiewicz | 309. Dr. H. Karasiewicz |
| 250. Dyr. W. Karasiewicz | 310. Z. Karasiewicz |
| 251. Korpus Oficerski 36 p. p. Karasiewicz | 311. Dyr. inż. A. Karasiewicz |
| 252. Korpus Oficerski Szoferska Intendancy O. S. N. III, Grodno | 312. J. Karasiewicz |
| 253. J. Karasiewicz | 313. Płk. K. Karasiewicz |
| 254. Inż. J. Karasiewicz | 314. L. Karasiewicz |
| 255. M. Karasiewicz | 315. Płk. S. Karasiewicz |
| 256. F. Karasiewicz | 316. Min. S. Karasiewicz |
| 257. M. Karasiewicz | 317. Dr. inż. S. Karasiewicz |
| 258. Wł. Karasiewicz | 318. B. Karasiewicz |
| 259. W. Karasiewicz | 319. J. Karasiewicz |
| 260. Dyr. Jerry Karasiewicz | 320. Inż. H. Karasiewicz |
| 261. Mgr. J. Karasiewicz | 321. Z. Karasiewicz |
| 262. Wł. Karasiewicz | 322. Gen. J. A. Karasiewicz |
| 263. Dyr. Jan Karasiewicz | 323. St. Karasiewicz |
| 264. Inż. Wł. Karasiewicz | 324. Płk. St. Karasiewicz |
| 265. Dyr. J. Karasiewicz | 325. Prezes S. Karasiewicz |
| 266. Prezes dr. Wł. Karasiewicz | 326. Gen. dr. F. Karasiewicz |
| 267. J. Karasiewicz | 327. Gen. M. Karasiewicz |
| 268. Inż. A. Karasiewicz | 328. Płk. rez. Z. Karasiewicz |
| 269. M. Karasiewicz | 329. K. Karasiewicz |
| 270. St. Karasiewicz | 330. K. Karasiewicz |
| 271. St. Karasiewicz | 331. M. Karasiewicz |
| 272. Gen. J. Karasiewicz | 332. M. Karasiewicz |
| 273. Gen. dr. J. Karasiewicz | 333. H. Karasiewicz |
| 274. Inż. A. Karasiewicz | 334. M. Karasiewicz |
| 275. K. Karasiewicz | 335. Wł. Karasiewicz |
| 276. J. Karasiewicz | 336. K. Karasiewicz |
| 277. Płk. A. Karasiewicz | 337. J. Karasiewicz |
| 278. St. Karasiewicz | 338. Płk. J. Karasiewicz |
| 279. Płk. A. Karasiewicz | 339. Gen. W. Karasiewicz |
| 280. Ca. Karasiewicz | 340. Płk. F. Karasiewicz |
| 281. Wł. Karasiewicz | 341. Z. Karasiewicz |
| 282. Min. inż. A. Karasiewicz | 342. Płk. dr. M. Karasiewicz |

wznoszeniu domów dla stowarzyszenia, zaadaptowano koszary szyjowe Fortu II A „Babice”.

W kwietniu 1934 r. zawiązano Czwarte Osiedle Łączności, które wybudowało 36 domów w południowej części ul. Wolności oraz przy ul. Legionów i Warszawskiej. Spółdzielnia ta wybudowała w większości domy murowane, i to przeważnie według projektów indywidualnych. Wymienione stowarzyszenia zabudowały 236 parcel. Resztę z ogólnej liczby 284 wykorzystano następująco: Państwowe Przedsiębiorstwo Poczta Polska, Telegraf i Telefon zabudowała 29 parcel, indywidualnie sprzedano 19 parcel.

Zarząd Pocht i Telegrafów wybudował łącznie 29 pracowniczych domów mieszkalnych, m.in. przy ul. Parkowej 1 i 13, ul. Pocztovej 3, 5, 7, 9, 11, ul. Telefonicznej 4, 6, 8, 10, 12, przy ul. Legionów 19, 21, 23, 25, 27, 29, 31, 33, 35, przy ul. Warszawskiej 20, 22, 24, 26, 28, 30, 32, 34, 36. Pocztove Przystosobienie Wojskowe wybudowało dom przy ul. Pocztovej 15. Domy zostały wydzierżawione pracownikom, m.in. Edwardowi Boernerowi, bratu Ignacego, po bardzo przystępnych cenach: dom drewniany o trzech pokojach z kuchnią za 16,69 zł miesięcznie, dom murowany o trzech pokojach z kuchnią – 24 zł miesięcznie.

Do 1937 r. indywidualną działalność inwestycyjną prowadziło jeszcze 19 właścicieli. Ogółem do 1939 r. na osiedlu powstało 275 domów mieszkalnych oraz kilka obiektów użyteczności publicznej; stałych mieszkańców było około 1500 osób.

Jako pierwsi zasiedlili nowe domy głównie pracownicy resortu poczt i telegrafów, choć nie tylko oni. Zamieszkali tam również m.in. minister płk Ignacy Boerner oraz wiceministrowie ppłk Tadeusz Argasiński i inż. Franciszek Drzewiecki, ponadto gen. Michał Tokarzewski-Karaszewicz, konsul kpt. Stanisław Sośnicki oraz liczni wojskowi: kpt. Stanisław Bigo, kpt. Stanisław Ciepłiński, ppor. Józef Ciepły, ppłk lek. wet. Stanisław Cymerman, ppłk Zygmunt Ertel, kpt. Jan Filipek, płk Leopold Gebel, mjr Władysław Gliński, por. mgr farm. Marcei Jagiełłowicz, ppor. pil. Zygmunt Kinel, kpt. dr Mikołaj Kiszkiel, mjr Stanisław Kiszyński, mjr Józef Korycki, płk Henryk Kreiss, kpt. Szymon Lewiński, ppor. Zygmunt Ławniczek, płk Stanisław Machowicz, płk Ferdynand Müllner, ppłk Stanisław Olczak, por. Witold Pajor, kpt. Stanisław Perz, kpt. Bernard Plewa, por. lek. Jan Poboży, kpt. Stefan Polkowski, mjr Emil Rodewald, kpt. Kazimierz Szempliński – szpadzista, reprezentant warszawskiej Legii, olimpijczyk (Berlin 1936), mjr Józef Szychowski, mjr Walenty Szydłowski, por. Marian Jan Szymulski, mjr Cyprian Ułaszyn, por. Bolesław Andrzej Zmorzyński, a także prawnicy – m.in. Jan Chudobiecki, Feliks Wieluński, Saturnin Kinkel, lekarze – m.in. Felicja Brodzka (stomatolog), Janina Zarzecka (stomatolog), Mikołaj Kiszkiel (internista), Stanisław Śwital (internista),

Stanisław Cymerman (weterynarz), Stanisław Sieńczewski (weterynarz), inżynierowie – m.in. Franciszek Drzewiecki, Władysław Graff, Bogusław Herman, Jan Lange, Marian Osęka, Jan Reda, Franciszek Suski, Władysław Śmiałowski, dziennikarze Jerzy Konrad Maciejewski, Jerzy Tajlor, nauczyciele akademicy, np. Gustaw Wuttke, farmaceuci Franciszek Raczyński i Marceli Jagiełłowicz, urzędnicy. Było to osiedle inteligentkie o dość zróżnicowanym stopniu zamożności. Dla części właściciele domy na Boernerowie były letniskami, dla innych stanowiły podstawowe miejsce zamieszkania²⁴.

16 października 1934 r. Stowarzyszenie Bratnia Pomoc Byłym Uczestnikom Walk o Niepodległość zakończyło budowę pierwszych 14 domków murowanych, 3-pokojowych, z kuchnią i łazienką, oraz jeden ośmiopokojowy dom wspólny, z dwiema świetlicami. Zakupiono i uzbrojono teren pod dalsze 56 domów. Rozpoczęto budowę kolejnych 20 domów. W opublikowanym sprawozdaniu podano szczegółowe rozliczenie przychodów i wydatków, w tym wpływy uzyskane z dobrowolnych ofiar (42 694,14 zł), ze składek założycieli (139 921,45 zł), z wpłat miesięcznych (4135,05 zł) i pożyczki zaciągniętej w BGK (63 000 zł), czyli razem 249 750,64 zł. Wydatki przedstawiały się następująco: pierwsza rata na zakup terenu (1535,76 zł), pierwsza rata na uzbrojenie (8309,92 zł), budowa domów (202 438,79 zł), urządzenie ogródków (7338,14 zł), koszty notarialne i bankowe (2686,92 zł) oraz koszty porta i biurowe (5450,58 zł), co dało razem 227 760,11 zł. Sprawozdanie podpisali: prezes gen. dr Felicjan Sławoj Składkowski, wiceprezes gen. Jakub Krzemieński, skarbnik Antoni Anusz i sekretarz generalny Melchior Wańkowicz²⁵.

18 października 1934 r. nadano mieszkania w darze 16 weteranom walk o niepodległość w latach 1863–1920, bojowcom, skazańcom politycznym, zesłańcom i kartorżnikom, peowiakom i legionistom. Byli to według kolejności nadań: Michał Olczak, Józef Trojanek, Franciszek Klej, Stefan Judycki, Antoni Sługocki, Piotr Lubiejewski, Franciszek Markowski, Wojciech Kudrawcew, Wojciech Bałwa (właśc. Kałwa), Władysław Magierowski, Zdzisław Halski, Władysław Żychowski, Wincenty Przygocki, Stefan Leśniak, Józef Urbanek i Ignacy Grabowski²⁶.

²⁴ *Osiedle Boernerowo*, Warszawa 1939 (publikacja Towarzystwa Popierania Budowy Własnych Domów Pracowników Służby Łączności); J. Kasprzycki, *Matka Boska Telefoniczna*, „Życie Warszawy”, 24–26 XII 1993, s. 2; J. Markiewicz, *Boernerowo*, „Gazeta Lokalna”, b.d., nr 9, s. 11; E. Szmigielska-Jezińska, *W kościele pachniało żywicą* [wywiad z Barbarą Bigo], „Nasza Służba” 2006, nr 21, s. 12–13; J. Boerner, *Boernerowo – pierwsze lata*, „Gazeta Lokalna” 1991, nr 4, s. 7; F. Wieluński, *1932–1992: 60 lat Boernerowa*, „Gazeta Lokalna”, b.d., s.n., s. 11; A.Z. Brzozowska, *Łączność z tradycją*, „Gazeta Lokalna” 1993, nr 24, s. 8–9.

²⁵ *Stowarzyszenie „Bratnia Pomoc Byłym Uczestnikom Walk o Niepodległość”: sprawozdanie na dzień 16 października 1934 r. z prac związanych z budową osiedla im. Aleksandry Piłsudskiej*, Warszawa 1934.

²⁶ *Ibidem*.



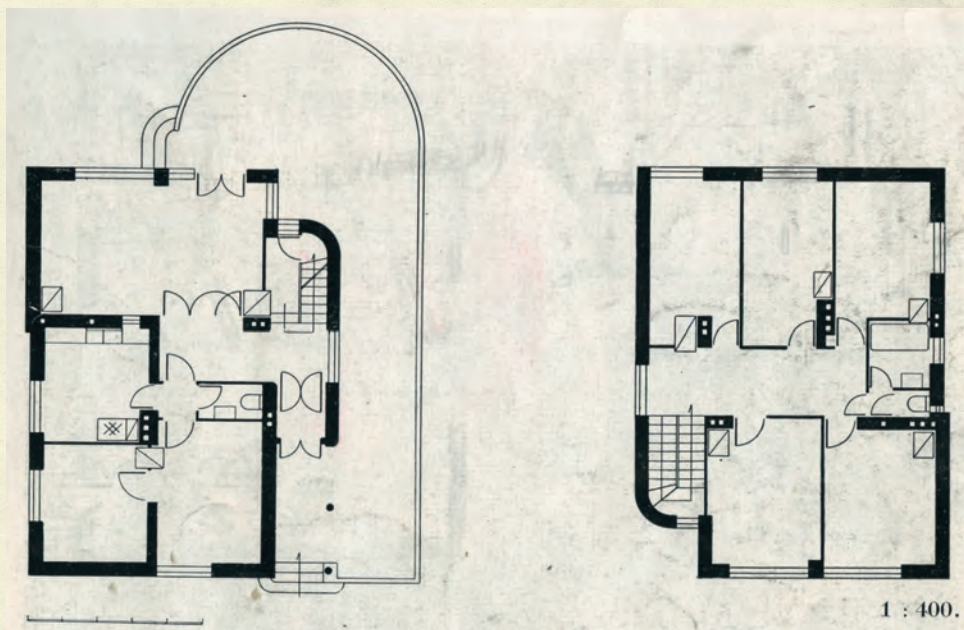
Dom im. Ignacego Boenera przy ul. Ignacego Boenera nr 5. Własność Stowarzyszenia Bratnia Pomoc Byłym Uczestnikom Walk o Niepodległość. Projektował inż. arch. Jan Reda

Wkrótce część domów wybudowanych na Boernerowie w ramach czterech „osiedli łączności” zmieniała właścicieli. Sukcesywnie pojawiali się nowi, którzy z łatwością wtapiali się w boernerowską wspólnotę, przyjmując obowiązujące zasady obligujące każdego mieszkańca do działania w imię dobra wspólnego, a w szczególności dbałości o osiedle.

Przed wybuchem wojny nie udało się wznieść zaprojektowanego przez Wandę Ponikiewską budynku osiedlowej siedmioklasowej szkoły powszechnej ani kościoła. Nie zabudowano też części działek przewidzianych pod domy mieszkalne (7 działek w trójkącie ulic: Legionów, POW i Łączności), 9 działek przy ul. Warszawskiej i 9 działek Bratniej Pomocy przy ul. Legionów. Nie zrealizowano też obiektów sportowych i stadionu, planowanych w trójkącie ulic: Szosa Warszawska, Szosa Forteczna, dzisiejsza ul. Kutrzeby.

Oprócz inwestycji terenowych za radą towarzystwa wybudowano jednolitego typu parkany z siatki drucianej dla całego osiedla, co przyczyniło się do polepszenia jego wyglądu estetycznego. Ogrodzenia obsadzano pnączem, zwanym czerwonym winem, co szczególnie jesienią, kiedy liście przebarwiały się na czerwono, stwarzało urokliwy klimat.

Oświetlenie ulic wykonała Elektrownia Okręgu Warszawskiego w Pruszkowie, która swoim kosztem zainstalowała na osiedlu 62 lampy uliczne. Prąd do



Rzuty poziome parteru i piętra domu im. Ignacego Boenera przy ul. Ignacego Boenera nr 5. Projektował inż. arch. Jan Reda

mieszkań dostarczany był na ogólnych zasadach koncesyjnych. Podstacja elektryczna znajdowała się u zbiegu Szosy Warszawskiej i Szosy Fortecznej.

Towarzystwo Popierania Budowy Własnych Domów Pracowników Łączności współdziałało w założeniu Spółki Wodnej, utworzeniu oddzielnej gromady (na pierwszego sołtysa został wybrany Jan Sztromajer, kapitan pożarnictwa), a później także w założeniu Stowarzyszenia Przyjaciół Boernerowa.

Spółka Wodna, zatrudniająca na etacie jednego technika (p. Prokopa), zajmowała się eksploatacją i konserwacją zautomatyzowanej pompowni. Zarząd spółki wybierany był przez właścicieli i działał społecznie. Ostatnim przewodniczącym był inż. Franciszek Suski. Z zarządem współpracowała Komisja do spraw Zaopatrzenia Osiedla w Wodę. Zajmowała się przede wszystkim kwestiami finansowymi. Mieszkańcy płacili za wodę według wskazań indywidualnych wodomierzy.

Z inicjatywy Rady Gromadzkiej utworzono Straż Porządkową Boernerowa. Składała się z sześciu wartowników, jednolicie umundurowanych. Pełnili oni służbę patrolową od zmierzchu do godzin rannych. Na ulicach w odstępach co 500 m znajdowały się zegary kontrolne, które strażnicy musieli nakręcać. Był to sprawdzian, że straż czuwa. Wydatki na utrzymanie straży ponosili wszyscy mieszkańcy.



Dom Ignacego Boenera, ul. Parkowa 15

Funkcjonowała też Komisja do spraw Bezpieczeństwa Przeciwożarowego, która przeprowadzała okresowe kontrole. Także dzięki temu na Boernerowie do wybuchu wojny nie zdarzył się ani jeden pożar. Istniała ponadto Komisja do spraw Utrzymania Czystości i Ochrony Zieleni. Działała pro forma, ponieważ mieszkańcy sami dbali o czystość i szanowali zieleni²⁷.

Osiedlowe „rezerwy” po obydwu stronach Szosy Warszawskiej oraz po obydwu stronach ul. Oleandrów, al. Aleksandra Prystora i ul. Aleksandry Piłsudskiej zostały uzupełnione nowymi drzewami. Wszystkie „rezerwy” ogrodzono niskimi parkanikami z siatki i obsadzono żywopłotem z kwitnącej na żółto karagany.

W 1934 r. powołano do życia Koedukacyjną Szkołę Powszechną Pocztowego Przysposobienia Wojskowego, pod kierownictwem Antoniego Bartczaka (zginął we wrześniu 1939 r.). Uczyły w niej m.in. Halina Obertyńska i Wacława Pawlik. Przy szkole działał Związek Harcerstwa Polskiego. Drużynę dziewcząt prowadziła nauczycielka Jadwiga Piotrowska, drużynę chłopców druh Swobodzianek.

²⁷ Feliks Wieluński, [Wspomnienia], mps powielany, na prawach rękopisu.



Uroczyste przekazanie domu przy ul. POW 7 uczestnikowi Powstania Styczniowego Władysławowi Mamer-towi Wandallemu

W 1934 r. przy skrzyżowaniu Szosy Warszawskiej z al. Aleksandra Prystora stanęła drewniana figura Chrystusa Frasobliwego dłuta rzeźbiarza Adama Siemaszki, ufundowana przez mieszkańców osiedla.

22 stycznia 1936 r., w 73. rocznicę wybuchu Powstania Styczniowego, klucze do domu przy ul. POW 7, w Kolonii im. Aleksandry Piłsudskiej, otrzymał z rąk Melchiora Wańkowicza, sekretarza generalnego Stowarzyszenia Bratnia Pomoc Byłym Uczestnikom Walk o Niepodległość, najstarszy żyjący weteran tego powstania, Władysław Mamert Wandalli (1845–1942)²⁸.

W 1936 r. utworzono Stowarzyszenie Przyjaciół Boernerowa. Na pierwszego prezesa został wybrany Włodzimierz Boerner (zam. ul. Parkowa 15), syn założyciela osiedla, a na sekretarza Feliks Wieluński (zam. ul. Telefoniczna 22).

Stowarzyszenie pod patronatem Rady Gromadzkiej wydawało „Biuletyn Informacyjny Boernerowa”. Redagowali go zawodowi dziennikarze: Jerzy Konrad Maciejewski (zam. ul. POW 18) i Jerzy Taylor (zam. ul. Łączności 44). Sekretarzem redakcji był Feliks Wieluński.

²⁸ Narodowe Archiwum Cyfrowe, 1-P-1412-1; 1-P-1412-3.



Kaplica wojskowa pod wezwaniem Matki Bożej. Projektował inż. arch. Reda



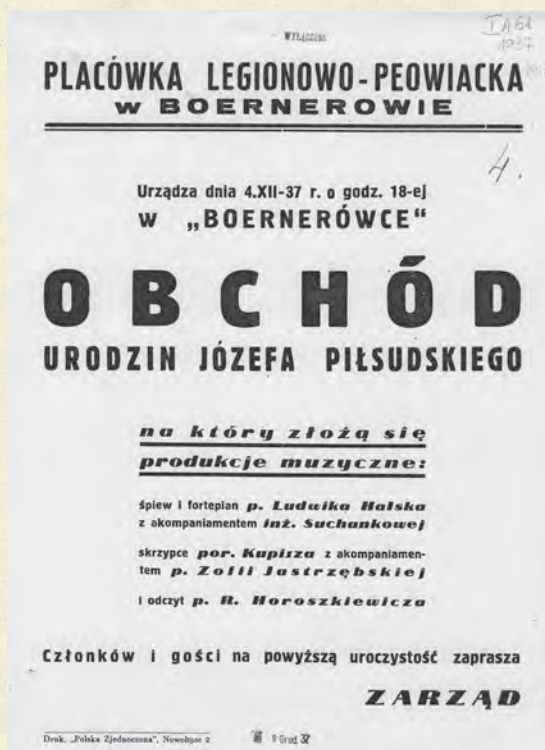
28 września 1936 r. na wniosek Stowarzyszenia Przyjaciół Boernerowa zarządzeniem ministra spraw wewnętrznych osiedlu nadano nazwę Boernerowo, na cześć jego założyciela Ignacego Augusta Boerner²⁹.

Z inicjatywy ppłk. Leopolda Gebła (zam. ul. I. Boerner^a 43) zawiązano komitet budowy kościoła na Boernerowie. W skład komitetu weszli oprócz inicjatora: mjr Władysław Gliński, inż. Władysław Graff (zam. ul. Parkowa 1), kpt. Bernard Plewa (zam. ul. Warszawska 62), kpt. Stefan Polkowski (zam. ul. Warszawska 58), inż. arch. Jan Reda (zam. ul. I. Boerner^a 45), kpt. p.o. Jan Sztromajer (zam. ul. Pocztowa 22), mjr Józef Szychowski (zam. I. Boerner^a 61).

Budowę drewnianej kaplicy u zbiegu Szosy Warszawskiej i Oleandrów, według projektu inż. arch. Jana Redy, rozpoczęto jesienią 1934 r.

Figura Matki Boskiej dłuta Jana Golińskiego

²⁹ „Monitor Polski” 1936, nr 229, poz. 402.



Afisz informujący o obchodach urodzin Józefa Piłsudskiego, zorganizowanych przez Placówkę Legionowo-Peowiacką na Boernerowie

Budowę sfinansowało Ministerstwo Spraw Wojskowych. Płk Leopold Gebel zakupił w Wilnie kopię obrazu Matki Boskiej Ostrobramskiej, która zawisała na ołtarzu. Z prawej strony umieszczono emblemat Związku Oficerów Rezerwy (krzyż równoramienny z dwoma skrzyżowanymi mieczami, z orłem na czerwonej tarczy i literami ZOR).

W 1937 r. w Boże Ciało ks. bp połowy Józef Gawlina dokonał poświęcenia boernerowskiej kaplicy. Odbywały się też w niej koncerty i występy artystów z okazji uroczystości patriotycznych. Uczestniczył w nich m.in. wybitny śpiewak operowy Michał Szopski, solista Teatru Wielkiego w Warszawie, brat Karola Szopskiego, zamieszkałego na Boernerowie. Osiedlowe uroczystości uświetniała również śpiewem i grą na fortepianie mieszkanka Boernerowa Ludwika Halska, a podczas mszy św. rozbrzmiewał donośnie baryton Mariana Perry.

1 sierpnia 1937 r. linia tramwajowa B została przedłużona do pl. Żelaznej Bramy³⁰.

³⁰ *Warszawskie Tramwaje Elektryczne...*, s. 117.

4 grudnia 1937 r. Placówka Legionowo-Peowiacka urządziła w „Boernerówce” (zob. dalej) obchody urodzin Józefa Piłsudskiego, na które złożyły się występy muzyczne: śpiew w wykonaniu Ludwiki Halskiej, przy akompaniamencie inż. Suchankowej, gra na skrzypcach w wykonaniu por. Kupisza, z akompaniamentem Zofii Jastrzębskiej, oraz odczyt Romana Horoszkiewicza³¹.

Na Boernerowie, przy ul. I. Boenera 31, zamieszkał ks. dr płk Jan Mauersberger, harcmistrz Rzeczypospolitej, przewodniczący Rady Naczelnej Związku Harcerstwa Polskiego.

Ministerstwo Poczty i Telegrafów ufundowało statuetkę Matki Boskiej dłuta rzeźbiarza Jana Golińskiego, którą ustawiono na wysokim kamiennym postumencie przy ul. Parkowej, na osi al. Aleksandra Prystora (boernerowska młodzież nazwała ją Matką Boską Telefoniczną), oraz „Dzieciniec”, projektu inż. arch. Jana Redy, usytuowany przy zbiegu ul. Aleksandry Piłsudskiej i Szosy Warszawskiej, gdzie zorganizowano przedszkole.

31 grudnia 1937 r. Stowarzyszenie Bratnia Pomoc Byłym Uczestnikom Walk o Niepodległość zakończyło budowę 35 domów, w tym 14 trzypokojowych i 20 jednopokojowych, wszystkie z kuchnią i łazienką. Zakończono też ostatecznie budowę i wyposażono ośmiopokojowy dom przy ul. I. Boenera 5, z dwiema świetlicami, w tym jedną dla dzieci, i kilkusettomową biblioteką. Na budowę i wyposażenie domu, nazwanego „Boernerówką”, złożyły się m.in. dary pieniędzy pocztowców, mieszkańców osiedla, w łącznej kwocie 70 131,66 zł.

Budowę kolejnych 35 domów dla zasłużonych sfinansowano ze składek założycieli (248 783,65 zł), ze składek miesięcznych (16 891,16 zł), z pożyczki BGK (296 985,14 zł) oraz pożyczki z funduszu kwaterunkowego (55 000 zł), co dało sumę 686 799,04 zł.

Wydatki na budowę domów i urządzenie ogródków wyniosły:

- na zakup terenu 15 357,60 zł, na uzbrojenie 112 170,73 zł,
- na budowę domów 445 470,28 zł,
- na urządzenie ogródków 15 104,61 zł,
- na koszty bankowe i notarialne 30 101,20 zł.

Koszty urządzenia świetlicy w „Boernerówce” wyniosły 1416,19 zł. Administracja domów i koszty biurowe zamknęły się kwotą 18 760,90 zł. Łącznie wydatki wyniosły 646 027,19 zł.

Zakupiono też i uzbrojono teren pod budowę dalszych 36 domów. Razem z już zbudowanymi miało być 71 domków, na ogólną sumę 1 mln zł.

³¹ Ulotka: [Inc.] „Placówka Legionowo-Peowiacka w Boernerowie urządza dnia 4 XII 1937 r. o godz. 18.00 w „Boernerówce” obchód urodzin Józefa Piłsudskiego, [Warszawa] 1937.

Pod sprawozdaniem podpisali się ci sami członkowie zarządu co w roku 1934, zmienił się tylko skarbnik, którym został gen. Roman Górecki³².

Nowo wybudowane domy otrzymali kolejni bojowcy, zesłańcy i katorżnicy oraz peowiacy i legioniści: Adolf Lewandowski, Wiktor Malewski, Stanisław Skwarek, Stanisław Chłond (właśc. Chłond), Stanisław Brzozowski, Henryka Pawlakowa, Jan Skwierczyński, Kazimierz Młynarski, Piotr Olszewski, Jan Szczepan Kamiński, Lucjan Krzymowski, Lucjan Koziorowski, Błażej Płochocki, Jan Kuczyński, Stanisław Podczaski, Stanisław Parkot, Jan Zieliński, Adam Buczma, Paulina Klimowa, Maria Kamińska, Maria Wysiekierska, Kazimierz Iwanicki³³.

W 1937 r. na południe od Boernerowa przystąpiono do budowy nowoczesnego zespołu koszarowego dla 1 Zmotoryzowanego Pułku Artylerii Przeciwlotniczej im. Marszałka Edwarda Śmigłego-Rydza. Na potrzeby koszar wybudowano dwie studnie głębinowe (do 340 m), zbiornik retencyjny i hydrofornię.

25–26 marca 1939 r. w oddanych do użytku koszarach zakwaterowały się: 1 i 4 dywizjony Pułku Artylerii Przeciwlotniczej, pod dowództwem ppłk./płk. Kazimierza Barana, oraz 17/14 Kompania Reflektorów, przy czym 1 Dywizjonem dowodził mjr dypl. Cezary Niewęłowski, 4 Dywizjonem mjr Aleksander Roman Barański, a kompanią reflektorów przeciwlotniczych kpt inż. Roman Januskiewicz. Na wyposażeniu dywizjonów były: armaty przeciwlotnicze kaliber 40 mm wz. 36 Bofors, armaty przeciwlotnicze kaliber 75 mm wz. 36 St., armaty przeciwlotnicze kaliber 75 mm wz. 97/25, armaty przeciwlotnicze kaliber 75 mm wz. 18/24, działa na podwoziu „Polski Fiat” 62L, działa na podwoziu De Dion-Bouton. Kompania reflektorów, w składzie 4 plutony po 3 reflektory, dysponowała reflektorami o średnicy 150 cm Sautter-Harle³⁴.

Wiosną 1939 r. przy Szosie Fortecznej, na skraju lasu, wybudowano osiem bloków: dwa trzykondygnacyjne i sześć dwukondygnacyjnych (aktualnie ul. Radiowa 21, 21A, 23, 23A, 25, 25A, 25B, 25C), dla kadry 1 Zmotoryzowanego Pułku Artylerii Przeciwlotniczej, który miał siedzibę w koszarach po

³² W 1937 r. Zarząd Stowarzyszenia Bratnia Pomoc Byłym Uczestnikom Walk o Niepodległość składał się z następujących osób: marsz. Edward Rydz-Śmigły, premier Felicjan Sławoj Składkowski, minister Stanisław Car, senator Ludwik Evert, generałowa Helena Gąsiorowska, gen. Roman Górecki, gen. Stefan Hubicki, pułkownikowa Jadwiga Jagrym-Malaszewska, minister Janusz Jędrzejewicz, gen. Jan Kołtątaj-Szednicki, gen. Jakub Krzemiński, kapitanowa Józefa Lis-Błońska, płk Stanisław Okoniewski, ministrowa Jadwiga Raczkiewiczowa, marszałkowa Edwardowa Rydz-Śmigłowa (Marta Rydz), gen. Kazimierz Sosnkowski, profesorowa Helena Sujkowska, płk Julian Ulrych, Melchior Wańkiewicz. Do Komisji Rewizyjnej weszli: dyrektor Tadeusz Garbusiński, dr Zofia Garlicka, prezes Henryk Gruber i rejent Czesław Świrski.

³³ *Stowarzyszenie „Bratnia Pomoc Byłym Uczestnikom Walk o Niepodległość”: kilka informacji o pracach, związanych z budową Osiedla im. Aleksandry Piłsudskiej*, Warszawa 1937.

³⁴ Z. Moszumański, *1 Pułk Artylerii Przeciwlotniczej 1920–1939 imienia Marszałka Edwarda Rydza-Śmigłego*, Pruszków 2005, s. 153.

drugiej stronie szosy Groty–Wawrzyszew (obecnie gen. Sylwestra Kaliskiego), obok Boernerowa.

Na terenie dawnej fosy wokół Fortu II A otwarto ośrodek sportów wodnych. Umiejscowiono tam ogrodzone kąpielisko, tor kajakowy o długości 100 m i przystań dla kajaków. W Parku Leśnym w pobliżu Fortu znajdowały się muszla koncertowa i podest do tańca. Odbywały się tam koncerty, przedstawienia i potańcówki, z których dochód zasilał fundusz inwestycyjny Stowarzyszenia Przyjaciół Boernerowa.

Park Leśny ogrodzono, a wstęp do niego był płatny. Główna brama znajdowała się obok figury Matki Boskiej, po lewej stronie. Park był starannie utrzymany i pielęgnowany. Na uwagę zasługuje system irygacyjny, łączący staw Jeziorzec i fosę Fortu Groty, przez system rowów, z fosą Fortu „Babice”, z bagnami Łosiowych Błot i dalej z Kanałem Lipkowskim. Druga odnoga biegła za blokami wojskowymi do stawu za kościołem i dalej kanałem pod ul. Telefoniczną, przez teren dzisiejszego lotniska, do Kanału Bielańskiego. Trzecia biegła po wschodniej stronie Szosy Fortecznej, równoległe do niej, aż do Klaudyna.

Na osiedlu działał urząd pocztowy (przy ul. Pocztowej 5). Naczelnikiem poczty był Czesław Bednarski. Aptekę prowadziła mgr Jagiełłowicz³⁵.

3 maja 1939 r. linię tramwajową B przedłużono do pl. Teatralnego³⁶.

Aleksandra Piłsudska na otwarciu osiedla Stowarzyszenia Bratniej Pomocy Byłym Uczestnikom Walk o Niepodległość jej imienia, 29 października 1934 r.



³⁵ N.N., „Osiedle przed wojną”, wspomnienia, mps powielany, na prawach rękopisu.

³⁶ *Warszawskie Tramwaje Elektryczne...*, s. 117.

Wojna i okupacja 1939–1945

Tragizm i bohaterstwo

1 września 1939 r. o świcie wybuchła II wojna światowa. Przed 7 rano nastąpiła pierwsza niemiecka wyprawa bombowa na Warszawę, w sile 80 bombowców i 20 myśliwców.

Jednym z celów ataku bombowego była Transatlantycka Radiostacja Nadawcza. Zadanie jej zbombardowania otrzymała Erste Gruppe Stuka-Geschwaders pod dowództwem hauptmanna Paula Wenera Hozzela. W tym dniu Niemcy powtórzyli nalot na Warszawę jeszcze dwukrotnie.

Stolicy broniła Brygada Pościgowa (zorganizowana 24 sierpnia 1939 r. na bazie istniejącego Zgrupowania Myśliwców przy 1 Pułku Lotniczym w Warszawie, pod dowództwem płk. pil. Stefana Pawlikowskiego, w sile pięciu eskadr, wyposażonych w 54 samoloty bojowe i 3 łącznikowe), która skutecznie odpędzała Niemców od Warszawy. Samoloty Junkers Ju 87 Stuka zostały przechwycone i rozproszone, tak że większość bomb zrzucono na przedpola stolicy, w tym m.in. na Boernerowo (głównie na ulice Łączności i POW). Miasta broniły także oddziały obrony przeciwlotniczej, w tym 1 Zmotoryzowany Pułk Artylerii Przewodniczej z Boernerowa.

3 września 1939 r. gen. dyw. Tadeusz Kasprzycki, minister spraw wojskowych, mianował komendanta Straży Granicznej gen. bryg. Waleriana Czumę dowódcą Obrony Warszawy.

4 września 1939 r. Niemcy dokonali kolejnego zmasowanego nalotu na Warszawę. W rejonie Błonia i Babic nieba bronił III/1 Dywizjon Myśliwski z 1 Pułku Lotniczego, pod dowództwem kpt. pil. Zdzisława Krasnodębskiego, w składzie dwóch eskadr: 111 „Kościuszkowskiej” pod dowództwem kpt. pil. Gustawa Sidorowicza, wyposażonej w 12 samolotów „P-11”, i 112 Eskadry Myśliwskiej pod dowództwem kpt. pil. Tadeusza M. Opulskiego, wyposażonej w 10 samolotów „P-11”. „W rejonie Babic spotkano 15 nurkowców lecących w kierunku Warszawy. Zestrzelono 2 nurkowce i 2 myśliwce”³⁷. W jego składzie

³⁷ L. Głowacki, *Obrona Warszawy i Modlina 1939*, Warszawa 1985, s. 29, 36 i 37; J. Pawlak, *Nad Warszawą. Warszawskie Termopile 1939–1944*, Warszawa 2000, s. 57–58.

walczył m.in. ppor. pil. Witold Łokuciewski (w 1940 r. w Dywizjonie 303 brał udział w bitwie o Anglię)³⁸.

5 września 1939 r., ostatniego dnia działań w rejonie Warszawy, Brygada Pościgowa walczyła nad Puszcą Kampinoską i Babicami, już tylko w sile 2–6 samolotów, broniąc niemieckim lotnikom dostępu do stolicy. Tego dnia strącono 9 samolotów niemieckich, przy braku strat własnych.

6 września 1939 r. zdziesiątkowana Brygada Pościgowa została przebazowana na lotnisko koło Lublina.

W obronie Warszawy brygada zestrzeliła na pewno 43 samoloty nieprzyjaciela, 9 prawdopodobnie i 20 uszkodziła. Straty własne wyniosły 38 samolotów, tj. 70 proc. stanu wyjściowego.

6 września 1939 r. nocą szef propagandy w Sztapie Naczelnego Wodza płk Roman Umiastowski wygłosił przez radio apel do ludności Warszawy, nawołując do powszechnej ewakuacji. Spowodował tym gigantyczny chaos w mieście i na drogach prowadzących na wschód. Warszawę opuścili mężczyźni, którzy mieli być wcieleni do wojska. Wielu rezerwistów wyszło też z Boernerowa, gdzie pozostały głównie kobiety i dzieci.

6 września 1939 r. prezydent Ignacy Mościcki wraz z władzami państwa ewakuowali się z Warszawy. Jednocześnie rozpoczęto ewakuację szpitali polowych i Straży Pożarnej, co zdeorganizowało obronę stolicy, płonącej od nieustannych bombardowań.

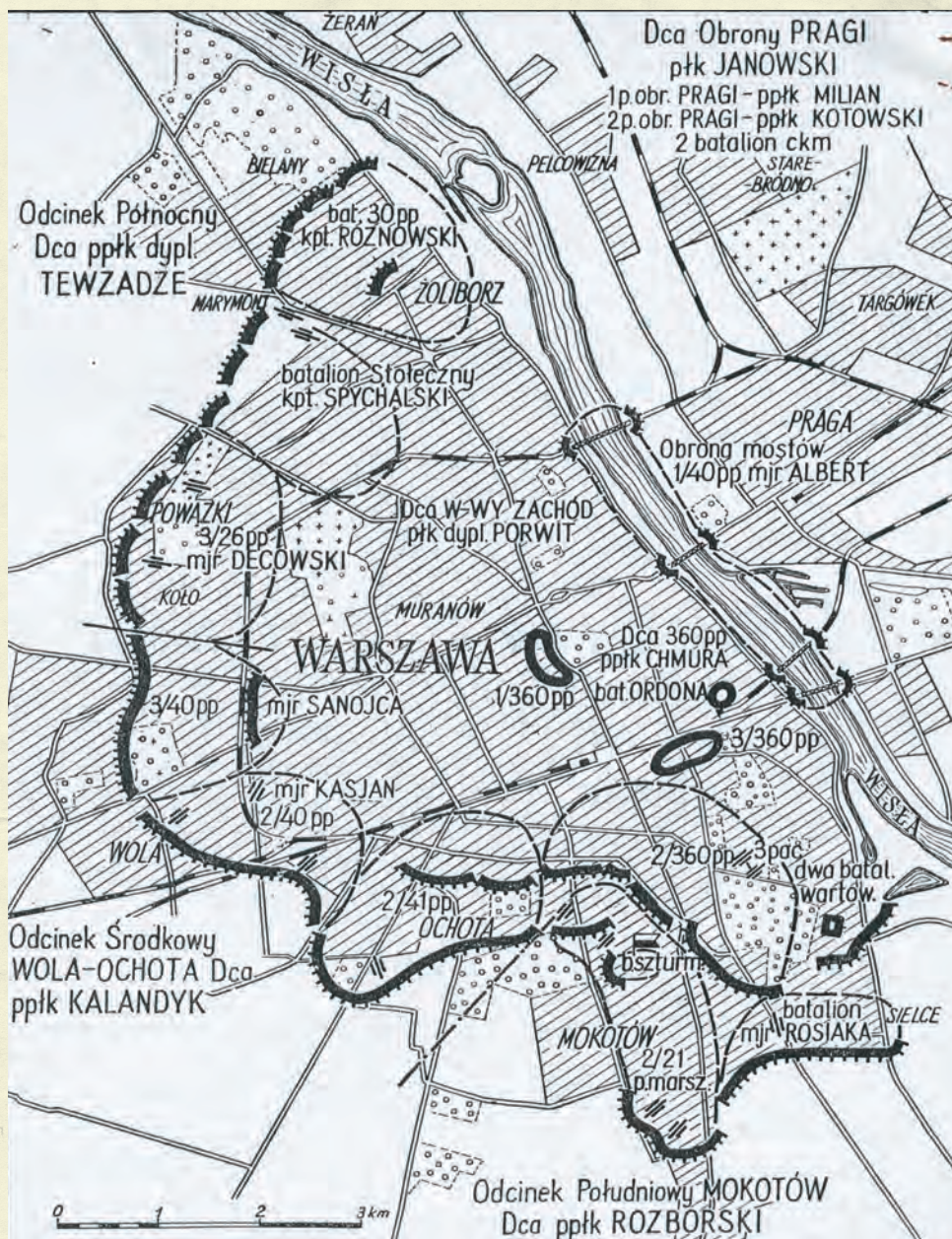
6 września 1939 r. prezydent Warszawy Stefan Starzyński, mianowany przez gen. Czumę komisarzem cywilnym przy Dowództwie Obrony Warszawy, rozpoczął organizowanie obrony cywilnej miasta. Zaczęły powstawać Robotnicze Brygady Obrony Warszawy.

8 września 1939 r. naczelny wódz marsz. Edward Rydz-Śmigły mianował dotychczasowego dowódcę Armii „Łódź” gen. dyw. Juliusza Rómmla dowódcą Armii „Warszawa”.

Boernerowo, a głównie jego dwie szosy rokadowe, miało znaczenie strategiczne, gdyż „skutecznie zamykało dwa kierunki: od Leszna na północne wyloty Woli i od Puszczy Kampinoskiej, przez Wawrzyszew na Powązki. [...] Z rejonu osiedla Babice [chodzi o Boernerowo] był też wgląd w ruchy oddziałów niemieckich z Włoch w kierunku Puszczy Kampinoskiej, ułatwiało ono również ewentualne wyjście naszych sił w celu współdziałania z generałem Tadeuszem Kutrzebą”³⁹.

³⁸ J. Pawlak, *Brygada Pościgowa – Alarm!*, Warszawa 1977; *idem, Nad Warszawą. Warszawskie Termostopile...*

³⁹ M. Porwit, *Obrona Warszawy: wrzesień 1939. Wspomnienia i fakty*, Warszawa 1969, s. 150.



Od południa (Blizne–Babice) pozycje obronne zajął Batalion Stołeczny, dowodzony przez mjr. Józefa Spychalskiego (starszego brata Mariana), oraz 1 Baon 360 pp, dowodzony przez mjr. Bronisława Kamińskiego⁴⁰.

⁴⁰ (M.Sz.), *Obrona przedpola Warszawy*, „Za Wolność i Lud” 1989, nr 49, s. 8; L. Głowacki, *Obrona Warszawy i Modlina na tle kampanii wrześniowej 1939*, wyd. 5 popr. i uzupeł., Warszawa 1985.

8 września 1939 r. przestał chodzić tramwaj, wskutek czego Boernerowo zostało odcięte od Warszawy.

8 września 1939 r. zawieszono działalność Transatlantyckiej Radiostacji Nadawczej.

9 września 1939 r. gen. Juliusz Rómmel mianował płk. dypl. Mariana Porwita dowódcą Odcinka „Warszawa-Zachód”, w którego skład wchodził Pododcinek „Osiedle Łączności Babice” pod dowództwem mjr. Jacka Decowskiego. Miał on do dyspozycji 3 Batalion 26 Pułku Piechoty 5 Dywizji Piechoty „Dzieci Lwowskich”, w składzie: 7 Kompania pod dowództwem por. Stanisława Maciejaka, 9 Kompania pod dowództwem por. Feliksa Henryka Szawłowskiego oraz 8 Kompania rezerwowa pod dowództwem por. rez. Janusza Laskownickiego, obejmująca 21 oficerów, 121 podoficerów, 726 szeregowców, dysponujących 12 końmi wierzchowymi i 153 taborowymi, 753 kb, 18 rkm, 12 ckm, 28 pistoletami, 5 granatnikami, 2 moździerzami, 3 armatkami ppanc, 7 jednostkami ognia, 5 rakietnicami, 44 wozami, 4 kuchniami, 2 samochodami, 3 motocyklami, 2 samochodami ciężarowymi.

9 września 1939 r. podczas ataku niemieckiego na Wolę artyleria przeciwlotnicza zestrzeliła 5 samolotów npla. Warszawa była największym ośrodkiem obrony przeciwlotniczej.

„W nocy z 9 na 10 września dowódca 9 kompanii 26 pp por. Feliks Szawłowski z dowódcą 1 plutonu ppor. rez. Wincentym Furmanem i 60 strzelcami dokonał wypadu przez Ochotę na Rakowiec, docierając do ogrodów na południe od Rakowca, pomiędzy placówki niemieckie i czaty niemieckie”⁴¹.

10 września 1939 r. 18 Dywizja Piechoty Wehrmachtu zajęła Boernerowo.

14 września 1939 r. „Placówka wyrzucona z Osiedla Łączności Babice trzyma się w Górach Szwedzkich”⁴².

14 września 1939 r. 18 Dywizja Piechoty Wehrmachtu opuściła Boernerowo, uchodząc przed natarciem oddziałów polskich.

14/15 września 1939 r. nocą „wypad batalionu III/26 pp pod dow[ództwem] mjr. Jacka Decowskiego osiągnął osiedle łączności Babice bez walki”. „Zajął on osiedle i wysunął swoje ubezpieczenie na zachód przed lasek”⁴³.

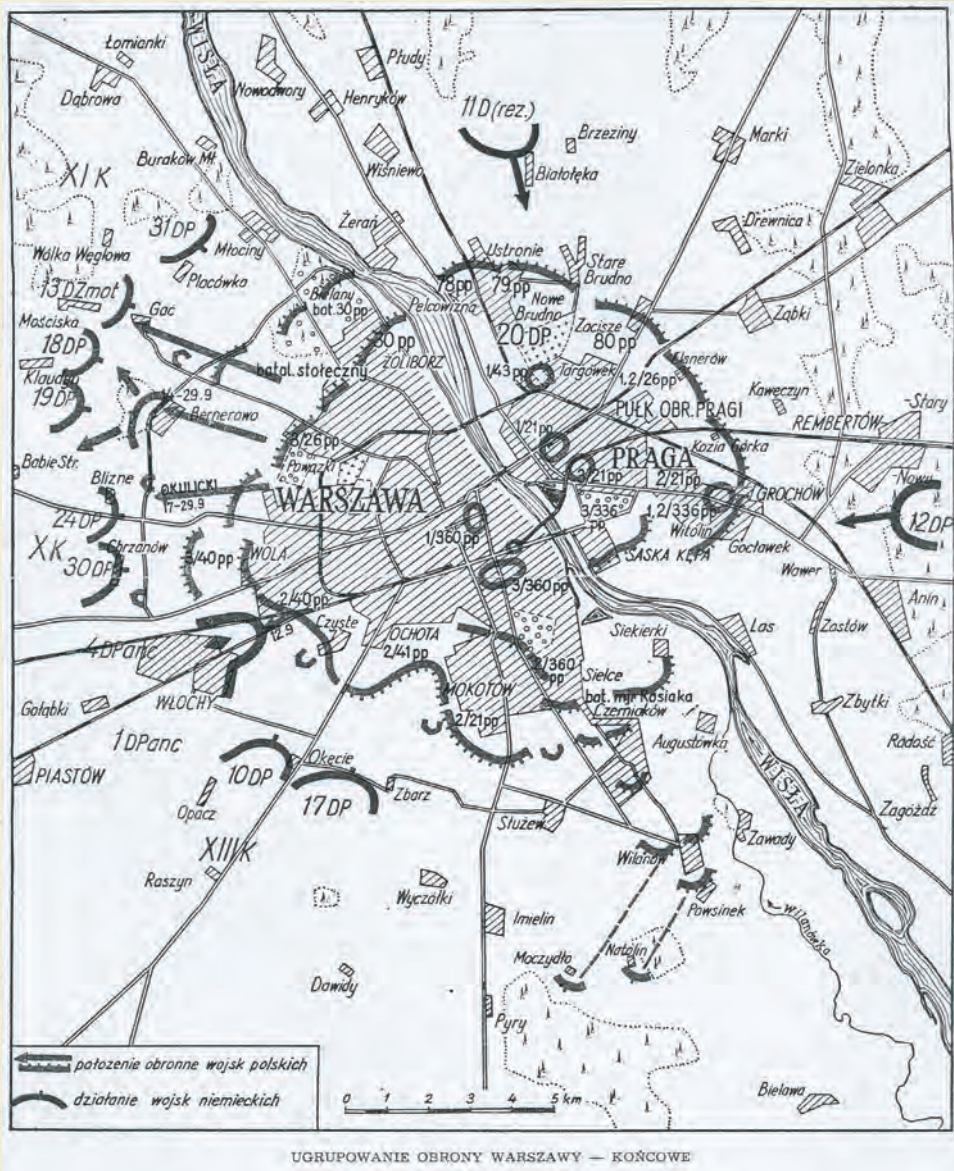
„Dokonany 15 września wypad osiągnął bez walki Osiedle Łączności Babice i rozpoznawał na Blizne–Babice Stare–Klaudyn i Laski. Zdobyto działka przeciwpancerne, motocykl i samochód”⁴⁴.

⁴¹ L. Głowacki, *Obrona Warszawy i Modlina...*, s. 224.

⁴² *Obrona Warszawy w 1939 r. Wybór dokumentów wojskowych*, zebrali i oprac. M. Cieplewicz, Warszawa 1968, s. 136.

⁴³ M. Porwit, *Obrona Warszawy...*, s. 150; M.R. Sztarski, *Warszawskie Termopile*, „Express Wieczorny”, dodatek „Kulisy”, 23–25 IX 1988, nr 187, s. 6–7; J. Rómmel, *Za honor i ojczyznę. Wspomnienia dowódcy armii „Łódź” i „Warszawa”*, Warszawa 1958, s. 264–265.

⁴⁴ L. Głowacki, *Obrona Warszawy i Modlina...*, s. 224.



Na Boernerowie zakwaterował się sztab i kwatermistrzostwo 3 Baonu, a w drewnianej kaplicy zorganizowano szpitalik.

7 Kompania dowodzona przez por. Stanisława Maciejaka obsadziła stanowiska w okopach wykopanych w lesie, wzdłuż ul. Parkowej, w odległości kilkudziesięciu metrów za figurą Matki Boskiej i ciągnących się aż do Szosy Fortecznej. Biegący dalej, od Szosy Fortecznej w kierunku Babic, pas okopów, obsadziła 9 Kompania pod dowództwem por. Feliksa Henryka Szawłowskiego.

Na Boernerowie znajdowała się też siedziba 8 Kompanii rezerwowej por. rez. Janusza Laskownickiego, która w ostatnich dniach walk została rozczłonkowana na plutony broniące skrajnych pozycji.

15/16 września 1939 r. nocą 3 Batalion 26 Pułku Piechoty 5 Dywizji Piechoty „Dzieci Lwowskich” pod dowództwem mjr. Jacka Decowskiego w brauwrowym ataku opanował Fort „Babice”. Tego samego dnia z Naczelnego Dowództwa przebywającego we Włodzimierzu Wołyńskim przyszedł rozkaz marsz. Edwarda Rydza-Śmigłego, zawierający m.in. polecenie zniszczenia Fortu „Babice”. Gen. Juliusz Rómmel nie mógł już wykonać tego rozkazu, dzięki czemu fort ocalał.

15 września 1939 r. „Nieprzyjaciel trzyma (osiedle) Łączności Babice”⁴⁵.

16 września 1939 r. „w godzinach popołudniowych nieprzyjaciel z Blizne[go] uderzył na koszary artylerii przeciwlotniczej i o godz. 16.30 zajął je, wyrzucając pluton strzelecki”⁴⁶.

16 września 1939 r. po silnym ostrzale artyleryjskim Niemcy zaatakowali 3 Batalion 26 Pułku Piechoty. Mjr Jacek Decowski „odczekał, aż piechota podeszła blisko, a artyleria (niemiecka) przestała strzelać, żeby nie razić swoich, i zaatakował, zaścielając trupami Niemców całe przedpole”⁴⁷.

Tego dnia 3 Batalion 26 pp mjr. Jacka Decowskiego, z trzema działami przeciwpancernymi, oraz 5 Bateria 54 Pułku Artylerii pod dowództwem por. rez. Stanisława Niesłuchowskiego obsadziły Transatlantycką Radiostację Nadawczą i „dotarł[y] patrolami na linię Mościska–Klaudyn–Blizne”⁴⁸.

„W godzinach popołudniowych podszedł nieprzyjaciel pod osiedle Babice i usadowił się w budynkach koszarowych tuż na południe od osiedla”⁴⁹.

17 września 1939 r. „Lokalne słabe natarcia wsparte silnym ogniem art[yleryjskim] nie doprowadziły do przerwania pozycji. Przeciwwuderzenia w znanym lesie i zabudowaniach łatwo odrzucały w dzień i w nocy nielubiącego się bić w takich warunkach wroga”⁵⁰.

„Osiedle Łączności utrzymane, a nieprzyjaciel wyrzucony z koszar”⁵¹.

17 i 18 września 1939 r. w okolicach Fortu „Babice” toczyły się zacięte walki, głównie na białą broń. Walczyły tam Lotnicze Oddziały Szturmowe, sformowane z adeptów Szkoły Podchorążych Lotnictwa oraz tzw. rozbitków,

⁴⁵ *Obrona Warszawy w 1939 r. Wybór dokumentów...*, s. 139, 145.

⁴⁶ J. Decowski, *Z pamiętnika mjr. Jacka Decowskiego napisanego w 1941 r.* [w:] *Żołnierze Września 1939*, Warszawa 2009, s. 62–66.

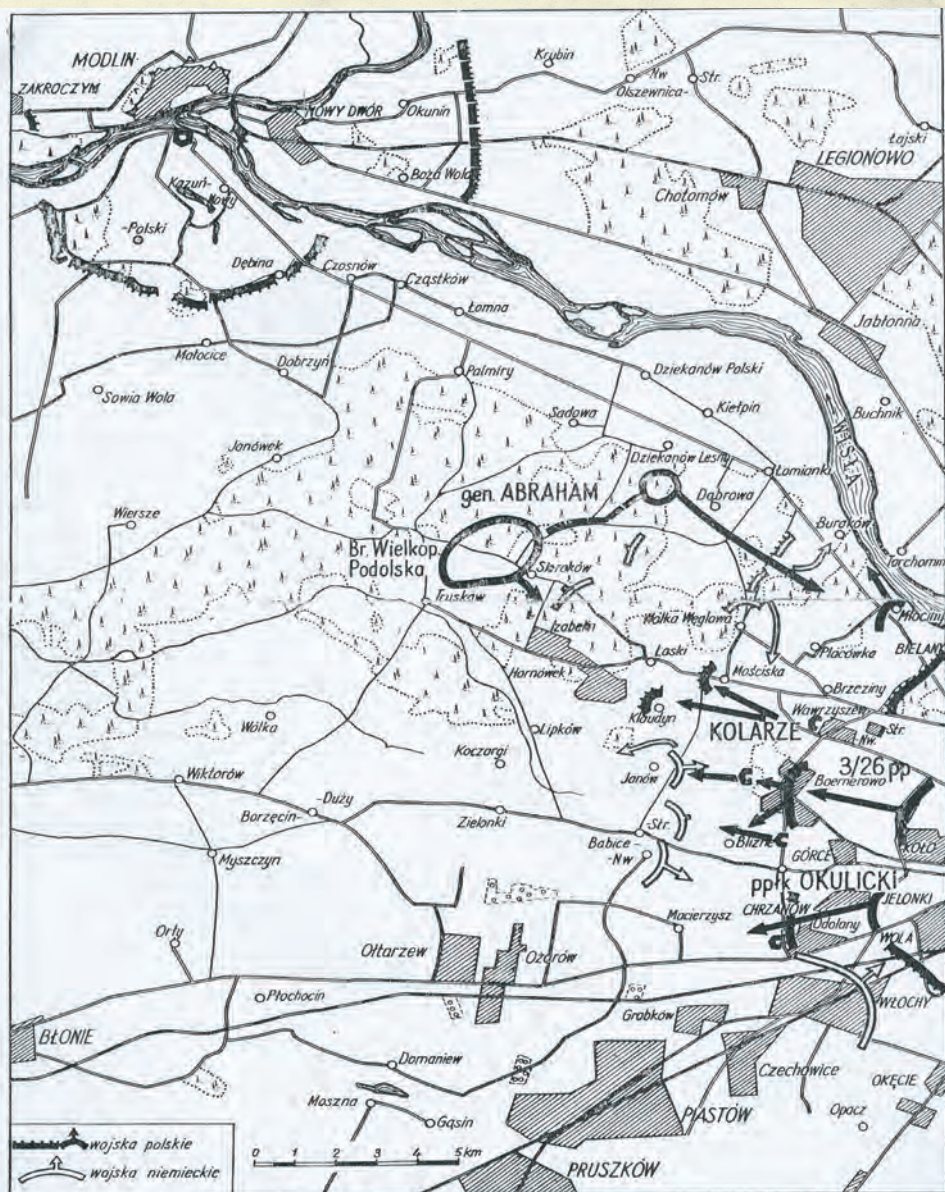
⁴⁷ J. Rómmel, *Za honor i ojczyznę...*, s. 293.

⁴⁸ *Obrona Warszawy w 1939 r. Wybór dokumentów...*, s. 173; L. Głowacki, *Obrona Warszawy i Modlina...*, s. 205.

⁴⁹ *Obrona Warszawy w 1939 r. Wybór dokumentów...*, s. 183.

⁵⁰ J. Decowski, *Z pamiętnika mjr. Jacka Decowskiego...*, s. 63.

⁵¹ *Obrona Warszawy w 1939 r. Wybór dokumentów...*, s. 200.



WSPÓLDZIAŁANIE OBRONY WARSZAWY Z ARMIA KUTRZEBY

czyli spieszonych lotników, którzy po utracie samolotów nie mogli kontynuować walki w powietrzu, a także obsługi lotnisk oraz personelu jednostek lotniczych armii „Poznań” i „Pomorze”: 1 Kompanii Balonowej kpt. Tadeusza Kasprzyckiego i 2 Kompanii Balonowej kpt. Kazimierza Menscha, ponadto zaś ochotnicy spośród mieszkańców. Jednostkami tymi dowodzili: kpt. pil. Jerzy Bohuszewicz, ppor. Grocholski, por. pil. Jan Kaleta, kpt. pil. Antoni Klimas, kpt. obs. Eugeniusz Paszkowski, mjr obs. Zygmunt Zbrowski.

17/18 września 1939 r. nocą oddział kpt. Klimasa dokonał śmiałego wypadu na przedpoła Babice, podczas którego zniszczono obsługę dwóch ckm-ów. Grupa ppor. Grocholskiego „wybiła do nogi 122-osobowy patrol niemiecki”⁵².

18 września 1939 r. w wyniku walk Niemcy stracili dwa działa, dwa czołgi i pięć samochodów. Ppłk Leopold Okulicki, atakując z fortu siłą trzech batalionów, zajął rejon na południe od osiedla, tj. Chrzanów, Jelonki, Groty i Blizne. Straty 3 Batalionu 26 pp: 6 zabitych, 26 rannych.

19 września 1939 r. nieprzyjaciół przygotowywał się do ataku na Fort „Babice”, odcięty od wojsk broniących stolicy. „3 batalion 26 pp znajdujący się w osiedlu Łączności Babice uderzył rano o godz. 7 i osiągnął 1 komp. Janów”⁵³.

20 września 1939 r. „3 bat[alion] 26 pp, który zajął ośrodek Łączności Babice-Boernerowo, nadal trzymał się na swoich stanowiskach”⁵⁴, „pod ogniem nieprzyjaciela” prowadzonego od strony Klaudyna⁵⁵.

„Niemcy po bardzo silnym przygotowaniu artyleryjskim chcieli go z tych pozycji wyrzucić, lecz dzielni lwowiacy siedzieli cicho w okopach do momentu, kiedy artyleria niemiecka zaprzestała ognia... wtedy mjr Decowski dał rozkaz do otwarcia ognia ciężkich karabinów maszynowych i dział szturmowych, a sam rzucił do natarcia na bagnety dwie kompanie. Niemcy zostali odrzućeni i ponieśli duże straty”⁵⁶. „Po zmierzchu nieprzyjaciół wycofał się na Babice (wies)”⁵⁷. Zabici żołnierze niemieccy pochodzili z II Batalionu 17 Pułku Piechoty i 76 Dywizjonu Przeciwlotniczego 11 Pułku Artylerii Przeciwlotniczej.

20 września 1939 r. o godz. 23.30 mjr Decowski „znajduje się nadal w Osiedlu Łączności Babice, rozpoznawany przez patrole nieprzyjaciela, z których jeden w sile 20 ludzi przedarł się do lasu Babice”⁵⁸.

Stan 26 pp na 20 września wynosił: 20 oficerów, 129 podoficerów, 749 szeregowych, 14 koni wierzchowych, 153 koni taborowych, 742 kb, 21 rkm, 12 ckm, 30 pistoletów, 6 granatników, 2 moździerze, 3 armaty ppanc, 7 jednostek ognia, 5 rakietnic, 4 wozy, 4 kuchnie, 1 samochód, 3 motocykle, 2 samochody ciężarowe⁵⁹.

21 września 1939 r. „wyruszyło natarcie na osiedle Babice ok. godz. 12, kierując się głównym wysiłkiem na południowy zachód osiedla”, broniony przez 9 Kompanię⁶⁰.

⁵² B. Arct, *Szturmowcy Warszawy*, Warszawa 1964, s. 47–50, 55–58, 62–63, 68.

⁵³ J. Rómmel, *Za honor i ojczyznę...*, s. 319; *Obrona Warszawy w 1939 r. Wybór dokumentów...*, s. 260.

⁵⁴ J. Rómmel, *Za honor i ojczyznę...*, s. 332.

⁵⁵ *Obrona Warszawy w 1939 r. Wybór dokumentów...*, s. 288.

⁵⁶ J. Rómmel, *Za honor i ojczyznę...*, s. 333.

⁵⁷ J. Decowski, *Z pamiętnika mjr. Jacka Decowskiego...*, s. 63.

⁵⁸ *Obrona Warszawy w 1939 r. Wybór dokumentów...*, s. 289.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 294.

⁶⁰ *Ibidem*, s. 339.

„O 15.00 rusza natarcie nieprzyjaciela w sile około 8 batalionów z kierunku Babice (wieś) na Boernerowo (9 kompania) i styk 7 kompanii (droga do radio-stacji). Na kierunku lasu (7 kompania) działania nieprzyjaciela. O godz. 17.15 nieprzyjaciel wdarł się na całym odcinku 9 kompanii (Boernerowo) i styk 7 kompanii. Przeciwwuderzenie skład: odwód batalionu 8 kompanii, pluton odwodowy z 7 kompanii, pluton odwodowy z 9 kompanii, drużyna kolarzy (12), telefoniści, taborycy, ordynansi – wyrzucili nieprzyjaciela z pozycji i poza nie. Do zmirzchu oczyszczono przedpole. (Było bardzo ciężko). Zdobył: 3 ckm, 9 rkm i dużo kb i amunicji. Straty: zabici: 2 ofic[erów], 321 szereg[owych]. Rannych: 2 ofic[erów] (1 ciężko w szczękę), 42 szereg[owych]. Wzięto jeńców”⁶¹.

Nocą 23/24 i 24 września 1939 r. przez cały dzień artyleria niemiecka nieprzerwanie ostrzeliwała „ośrodek oporu Babice” (Boernerowo). „Całe osiedle pokrywała gęsta chmura dymu i kurzu, a nieustający grzmot potężnego ześrodkowania artyleryjskiego nasuwał obawę, że nikt żywy z tego piekła nie wyjdzie”⁶².

24 września 1939 r. „Batalion mjr. Decowskiego był silnie ostrzelany ogniem artylerii ciężkiej kierowanej przez samoloty, które poza tym od czasu do czasu bombardowały to osiedle”⁶³.

24/25 września 1939 r. „oddziały niemieckiej 19 dywizji po wielogodzinnym przygotowaniu artyleryjskim i lotniczym uderzyły na Osiedle Łączności Babice, bronione przez 3 batalion 26 pułku piechoty mjr. Jacka Decowskiego”⁶⁴.

Kontratak 3 Batalionu 26 Pułku Piechoty mjr. Jacka Decowskiego odrzucił Niemców na pozycje wyjściowe.

25 września 1939 r. „pada fort Wawrzyszew Nowy u sąsiada p[ó]ln[o]c-[nego] i odsłania i tak już wiszące skrzydło batalionu”⁶⁵.

25 września 1939 r. przez cały dzień Niemcy prowadzili silny ogień artyleryjski na Boernerowo. „Batalion ten [3 Batalion 26 pp] w dniach 25, 26, a potem 27 IX, atakowany przez prawie dwa pułki piechoty, odbił wszystkie natarcia niemieckie, przechodząc w ostatniej fazie walki do uderzenia na bagnety”⁶⁶.

26 września 1939 r. „Od świtu cały dzień bez przerwy i noc... z 26/27 ciągle ogień art[ylirii] ciężkiej nieprzyjaciela na przedni skraj i stanowiska odwodu batalionu (piekło w lesie i miejscowości). W dniu tym nieprzyjaciel opanowuje Wawrzyszew i działa w kier[unku] Góry Szwedzkie – na tyły batalionu”⁶⁷.

⁶¹ J. Decowski, *Z pamiętnika mjr. Jacka Decowskiego...*, s. 63.

⁶² M. Porwit, *Komentarze do historii polskich działań obronnych 1939 r.*, t. 3, Warszawa 1978, s. 362.

⁶³ *Obrona Warszawy w 1939 r. Wybór dokumentów...*, s. 428.

⁶⁴ A. Zawilski, *Bitwy polskiego Września*, t. 2, Łódź 1989, s. 232.

⁶⁵ J. Decowski, *Z pamiętnika mjr. Jacka Decowskiego...*, s. 63.

⁶⁶ J. Römmel, *Za honor i ojczyznę...*, s. 354.

⁶⁷ J. Decowski, *Z pamiętnika mjr. Jacka Decowskiego...*, s. 63.

Żołnierze Września 1939

Mjr Jacek Decowski, dowódca III batalionu 26 pułku piechoty (5 Dywizja Piechoty), dowódca obrony Ośrodka Łączności Babice

Urodził się 9 I 1896 w Żolyni w pow. łańcuckim. Jako uczeń gimnazjum w Jarosławiu działał w skautingu oraz uczestniczył w pracach tajnej organizacji młodzieży niepodległościowej, powiązanej z „Zetem”. Po uzyskaniu matury (1915) zmobilizowany do armii austriackiej i przydzielony do 34 p strzelców Landwehry; ukończył szkołę podoficerską i oficerską, a następnie w stopniu kadeta-aspiranta służył w baonie zapasowym swego pułku. W styczniu 1916 wysłany na front wschodni, walczył nad Styrem, gdzie 5 VII 1916 dostał się do niewoli rosyjskiej i do października 1918 przebywał w obozach w Penzie, Nowonikołajewsku i Ust-Kamienogorsku. Uwolniony, powrócił do Nowonikołajewska, gdzie 11 X 1918 wstąpił do 5 DStrz. Polskich (Syberyjskiej). Początkowo był referentem w kancelarii dywizyjnej szkoły oficerskiej, a od 21 VI 1919 – adiutantem Okręgowego Punktu Zbornego przy Wydziale Mobilizacyjnym Dowództwa WP na Syberii. W wyniku kapitulacji pod m. Klukwiennaja wraz z oddziałami dywizji dostał się 10 I 1920 do niewoli bolszewickiej i do 3 X 1921 przebywał w obozach w Krasnojarsku, Omsku i Tule. Repatriowany do Polski, zdecydował się na służbę zawodową w WP i został 26 X 1921 przydzielony jako podporucznik piechoty do 80 pp. Przez krótki czas dowodził plutonem i już 5 I 1922 został odkomenderowany z pułku do Centralnej Szkoły Podoficerów Zawodowych Piechoty nr 1 w Chełmnie na stanowisko instruktora. W Chełmnie jako instruktor, dowódca kompanii i adiutant Szkoły Podoficerów Zawodowych Piechoty, a potem Kursu Doskonalenia dla Młodszych Oficerów Piechoty służył przez następne cztery lata; w tym czasie został zweryfikowany (1922) jako porucznik piechoty ze starszeństwem z 1 VI 1919 i przeniesiony ewidencyjnie do 39 pp. Od 28 I 1926



służył jako dowódca kompanii w 58 pp, gdzie też otrzymał awans do stopnia kapitana (ze starszeństwem z 1 VII 1925), ale już 15 VI 1926 przeniesiono go do stacjonującego w Chełmnie 66 pp, w którym był kolejno dowódcą kompanii, szkoły podoficerskiej i adiutantem. Z dniem 1 I 1934 awansował do stopnia majora i w kwietniu t.r. został przeniesiony do Centrum Wyszkożenia Piechoty w Rembertowie na wykładowcę taktyki piechoty. 5 XII 1937 powrócił do służby liniowej jako dowódca II baonu w łwowskim 19 pp, a 30 III 1939 przesunięto go na dowódcę stacjonującego w tym samym mieście III baonu 26 pp. Po wybuchu wojny przeprowadził mobilizację swego baonu, który wraz z innymi oddziałami 5 DP został przetransportowany do Warszawy. Od 7 IX 1939 baon jego walczył w składzie pododdziału „Północ” Odcinka Warszawa-Zachód płk. M. Porwita. Po kapitulacji Warszawy dostał się do niewoli niemieckiej; przebywał w oflagu IVb, a potem w oflagu VIIa w Murnau, gdzie zmarł 5 VII 1943 na atak serca.

Odznaczony *Virtuti Militari* V kl., Medalem Niepodległości i Srebrnym Krzyżem Zasługi.

Z pamiętnika mjr. Jacka Decowskiego napisanego w 1941 r.

„Dn. 15 IX
III/26 pp na podstawie ustnego rozkazu godz.
13.00 na odprawie na dowódcy odcinka Warszawa
Zachód płk. dypl. Porwita ma:
- zdobyć i utrzymać do rozkazu Osiedle Łączności
Babice – Boernerowo

- wsparcie – 5 bat. ppłk dypl. Działott
- wyruszenie 16.30.

Natarcie wyruszyło o godz. 17.00 (ściągnięcie oddziałów i domarsz 8 km). Zdobyto nakazany przedmiot o godz. 18.10. Słaba obsada nieprzyjaciela – wycofała się.

Życiorys mjr. Jacka Decowskiego oraz fragmenty jego wspomnień z walk wrześniowych na Boernerowie, spisanych podczas pobytu w oflagu w Murnau



Cmentarz w Babicach, gdzie leżą żołnierze Września polegli pod Boernerowem

26/27 września 1939 r. nocą (według Mariana R. Sztarskiego; Marian Porwit podaje datę 25/26 września nocą, Ludwik Głowacki – 27 września rano), po uprzednim przygotowaniu artyleryjskim, 19 Dywizji Piechoty Wehrmachtu udało się opanować „ośrodek oporu Babice” i ponownie zająć Boernerowo. „Po krwawych walkach obrońcy ulegli przewadze materiałowej i liczebnej wroga, ponosząc duże straty. Między innymi poległ dowódca 9 kompanii por. rez. Feliks Henryk Szawłowski”. Mjr Jacek Decowski podał okoliczności jego śmierci: „Dowódca 9 kompanii por. Szawłowski, znany przeciwnikowi, został na swym stanowisku, w okopach, zamordowany”⁶⁸.

⁶⁸ L. Głowacki, *Obrona Warszawy i Modlina...*, s. 270; J. Decowski, *Z pamiętnika mjr. Jacka Decowskiego...*, s. 63.

„O świcie zmasakrowany nawałą ogniwą 3 baon 26 pp przestał istnieć i większość z jego nielicznie ocalałych obrońców, rannych lub kontuzjowanych, Niemcy dosłownie wykopali z zasypanych okopów, zabierając do niewoli”⁶⁹.

27 września 1939 r. „Od świtu działa art[yleria] nieprzyjaciela całą potęgą ognia. O godz. 8.30 przeprowadza nieprzyjaciel szturm i zdobywa stanowiska III/26 pp Boernerowo, następnie stanowiska w lesie (7 kompania). Przez opasowanie Gór Szwedzkich (zaplecze batalionu) wytrąca nieprzyjaciel jakąkolwiek myśl manewru. O godz. 9.00 koniec mej [mjr. Decowskiego] chlubnej walki”⁷⁰.

„Ocalali żołnierze rozczłonkowanego 8 plutonu nie dali się odciąć od Warszawy przez nacierające niemieckie wojska pancerne i zdołali się przebić. Żołnierze 7 kompanii po nieudanej próbie przedostania się na Żoliborz, poinformowani przez Niemców o zawieszeniu ognia w związku z podjęciem rozmów o kapitulacji Warszawy, poddali się Niemcom, zostali rozbrojeni i przeprowadzeni do Wawrzyszewa”⁷¹.

„Po ostatecznej, przegranej przez batalion bitwie generał dowodzący 19 niemiecką Dywizją Piechoty polecił zebrać pozostałych przy życiu żołnierzy polskich... Niemcy wyciągnęli zasypanych, kontuzjowanych żołnierzy i prowadzili ich do niewoli przez Babice... Oficerowie niemieccy... nam, zwyciężonym, oddawali honory” (relacja starszego strzelca Jana Marynka)⁷².

Ocalali żołnierze stanowili 10–15 proc. pierwotnego stanu liczbowego baonu. Ich polegli towarzysze broni znaleźli miejsce wiecznego spoczynku na cmentarzu w Babicach i Wawrzyszewie. Największe straty poniosła 9 Kompania, walcząca na terenach zajmowanych dzisiaj przez Wojskową Akademię Techniczną. O ile 7 Kompanię chronił przed ostrzałem artyleryjskim las boernerowski, o tyle 9 Kompania miała stanowiska na obszarze całkowicie odsłoniętych pól, rozciągających się od Boernerowa aż po Blizne i Babice.

27 września 1939 r. oddział niemieckiej 19 Dywizji Piechoty zajął Transatlantycką Radiostację Nadawczą. Przez całą wojnę Niemcy wykorzystywali radiostację, m.in. do komunikowania się z frontem wschodnim oraz łodziami podwodnymi grasującymi na Atlantyku.

Po klęsce wrześniowej niektóre pododdziały 1 Zmotoryzowanego Pułku Artylerii Przeciwlotniczej, przedostały się na Węgry oraz do Rumunii. Pozostałe

⁶⁹ (M.Sz.), *Obrona przedpola Warszawy*, s. 8; M. Porwit, *Obrona Warszawy...*, s. 208, 218, 225; N.N. „Obrona Boernerowa w dniach 10 IX–27 IX 1939 r.”, wspomnienia, mps powielany, na prawach rękopisu; N.N., „Wrzesień 1939”, wspomnienia, mps powielany; M.R. Sztarski, *Warszawskie Termopile*, s. 6–7.

⁷⁰ J. Decowski, *Z pamiętnika mjr. Jacka Decowskiego...*, s. 63.

⁷¹ M.R. Sztarski, *Warszawskie Termopile*, s. 6–7.

⁷² M.R. Sztarski, *Fakty znane i nieznanne*, „Gazeta Lokalna” 1995, nr 1, s. 2; S. Maciejak, *Raport porucznika z września 1939 r.*, „Tygiel. Kwartalnik elbląski” 1991, nr 2, s. 18–24.

Piękosia, grupy szturmowej kpt. pil. Antoniego Klimasa, konni zwiadowcy 144 pp chor. Ludwika Wichrowskiego, żołnierze 1 Batalionu 360 pp mjr. Feliksa Mazurkiewicza oraz nieliczni żołnierze mjr. Władysława Mizikowskiego z 22 pp 9 DP armii „Pomorze”, wspierających działania oddziałów mjr. Jacka Decowskiego (Mizikowski poległ pod Starymi Babicami; dziś jest tam ulica jego imienia).

Podczas kampanii wrzesniowej spaliło się na Boernerowie 14 domów, a pozostałe uległy mniejszemu lub większemu uszkodzeniu. Drzewostan został wręcz posiekany pociskami artyleryjskimi.

Opuszczone domy (część mieszkańców uciekła do Warszawy, większość mężczyzn na wezwanie płk. Romana Umiastowskiego udała się w kierunku wschodnim, aby po miesiącu niepotrzebnej tułaczki wrócić na Boernerowo) zostały ograbione. Gdy Niemcy weszli na Boernerowo, wypędzili nielicznych mieszkańców na pole (obecnie lotnisko) pomiędzy Boernerowem a Chomiczówką, a następnie spłądrowali mieszkania. Z powodu awarii sieci energetycznej osiedle zostało pozbawione wody pitnej. Mieszkańcy musieli ją nosić z dużej odległości, pod gradem bomb. Zaczęły się też problemy z aprowizacją.

Wrzesień 1939 r. pochłonął wiele ofiar spośród obywateli Boernerowa. Zginęli m.in.: por. lek. Jan Poboży (zam. ul. POW 56), Bohdan Eichler (zam. ul. Warszawska 50), ppor. Zygmunt Ławniczek (zam. ul. Łączności 27), Eryk Łutz (zam. ul. Poczтовая 20).

Do sowieckiej niewoli dostali się i zostali osadzeni w obozach, w Kozielsku: ppor. Józef Ciepły (zam. ul. Warszawska 38), kpt. Jan Filipek (zam. ul. POW 33), mjr Stanisław Kiszyński (zam. ul. POW 36), kpt. Szymon Lewiński (zam. ul. Warszawska 46), a w Starobielsku ppłk Stanisław Olczak (zam. ul. Legionów 43).

Od 27 października 1939 do 17 stycznia 1945 r. Boernerowo znajdowało się pod okupacją niemiecką. W pobliskich koszarach po rozformowanym w pierwszych dniach września 1 Zmotoryzowanym Pułku Artylerii Przeciwlotniczej zainstalowano szkołę Luftwaffe (obok Boernerowa znajdowało się małe trawiaste lotnisko). Liczne domy na Boernerowie lub lokale w nich zostały zarekwirowane na kwatery wojskowe dla niemieckich oficerów i podoficerów.

5 października 1939 r. inż. Władysława Graffa (zam. ul. Parkowa 1) wybrano na sołtysa gromady Boernerowo (poprzedni, Jan Sztromajer, po wybuchu wojny musiał ze względu na pochodzenie uciekać z Boernerowa). Władysław Graff sprawował tę funkcję przez cały okres okupacji niemieckiej i po wojnie, aż do wysiedlenia w styczniu 1953 r.

Ksiądz Jan Mauersberger, ps. „Longin”, przewodniczący Rady Naczelnej ZHP „Szare Szeregi” oraz naczelny kapelan ZHP, zmuszony został do opuszczenia Boernerowa. Przeniósł się do Konstancina, skąd kierował działalnością konspiracyjną harcerstwa. Na Boernerowie odbywały się kursy służby łączności

w ramach szkolenia wojskowego Szarych Szeregów. Harcerski pluton „Boernerowo” wchodził w skład oddziału łączności obwodu prowadzonego przez sierż. „Robaka” (Kwiatka).

8 listopada 1939 r. zamieszkał na Boernerowie następca ks. Mauersbergera, ks. Zygmunt Pasternak, osiedlowy duszpasterz w latach okupacji niemieckiej. Niejako z marszu włączył się w działalność konspiracyjną. Jego siostra była żoną wójta Babic Jarzębskiego, co ułatwiało pozyskiwanie fałszywych dokumentów tożsamości na potrzeby konspiracji. Te zaś były przekazywane przez księdza „Dolinie” (Adolf Pilch), dowódcy oddziału AK „Kampinos”⁷³.

Częstym gościem na Boernerowie był też ks. Stefan Wszyński ps. „Radwan III”, „Siostra Cecylia”, od 1939 r. kapelan grupy AK „Kampinos”, a w okresie Powstania Warszawskiego kapelan w Zakładzie dla Niewidomych w Laskach. Przyjeżdżał na Boernerowo, by prowadzić tajne komplety katechizacji, furą zwaną żartobliwie „Błyskawicą”, jako że jazda z Lasek na Boernerowo trwała ponad dwie godziny.

Od pierwszych dni okupacji mieszkańcy Boernerowa zaangażowali się w działalność konspiracyjną. „Całe Boernerowo było w konspiracji”, „Boernerowo... tam każdy był w konspiracji, w jakimś oddziale, to byli wszystko ludzie bardzo inteligentni, bardzo oddani Polsce”⁷⁴...

Zorganizowano tajną skrzynkę kontaktową, umożliwiającą współdziałanie. Mieściła się przy ul. Warszawskiej. Według niepotwierdzonych informacji utworzona została z inspiracji m.in. państwa Chłudzińskich, Szlagatysów, Wyrzykowskich (zam. ul. Łączności 30) oraz Karola Szenfelda, który wkrótce został aresztowany przez Gestapo, nie wydał jednak skrzynki i zginął śmiercią męczeńską.

W 1939 r. zamieszkał na Boernerowie dr Stanisław Śwital, świeżo po ukończeniu studiów medycznych. 10 grudnia 1939 r. dr Stanisław Śwital (zam. ul. I. Boenera 33) został zaprzysiężony i wcielony do grupy „Polska Niepodległa” (później włączona do AK). Z mieszkańców Boernerowa do organizacji wstąpili także m.in.: por. mgr farm. Marcei Jagiełłowicz



Portret dr. Świtale pędzla Ireny Jadwigi Łuczyńskiej-Szymanowskiej

⁷³ Archiwum Historii Mówionej Muzeum Powstania Warszawskiego (dalej AHMMPW), Relacja Haliny Ciężkiewicz ps. „Jutrzenka”, mieszkanki wsi Kludyn, łączniczki oddziału „Kampinos”.

⁷⁴ *Ibidem*, Relacja Lucjana Wiśniewskiego ps. „Wierny”, „Sęp”, potwierdzona w rozmowie z autorką 22 III 2015 r.



Cmentarz w Palmirach, gdzie leżą ofiary masakry dokonanej na Szwedzkich Górach 6 stycznia 1940 r.

ps. „Litwin” i mgr farm. Franciszek Raczyński ps. „Nałęcz” (zam. ul. Telefoniczna 26). W kolejnych latach wraz z dr. Januszem Korczakiem (właśc. Henryk Goldszmit) pomagał organizować pomoc dla żydowskich mieszkańców stolicy w ramach Rady Pomocy Żydom „Żegota”.

Młodzież męska tuż po zakończeniu działań wojennych zajęła się zbieraniem po okolicznych polach bitew wrzesniowych porzuconej broni i amunicji; szczególnie dużo leżało jej w okolicach ul. Parkowej, gdzie boje toczyła 7 Kompania, oraz na polach między wsiami Blizne i Babice, gdzie walczyła 9 Kompania. Broń starannie czyszczono i zabezpieczano, chowając następnie w wyznaczonych miejscach, głównie przy ul. Legionów (m.in. w domu pod nr. 47) i przy ul. Wolności.

Zaraz po zakończeniu działań wojennych żona byłego kierownika szkoły Janina Bartzakowa oraz nauczycielka Wacława Pawlik zorganizowały w budynku mieszkalnym przy ul. Warszawskiej 26 Prywatną Szkołę Powszechną na Boernerowie. Na początku uczęszczało do niej około 40 uczniów. Klas było sześć. W roku szkolnym 1940/1941 kierowała nią Halina Obertyńska. Nauczycielkami były Wacława Pawlik, Palińska, Maria Olczak. W szkole uczyło się około 100 uczniów, nie tylko z Boernerowa, lecz także z Górc, Bliznego, Babic, Grot i Chomiczówki. W latach 1941–1943 szkoła kilkakrotnie była zmuszana do przeprowadzki. Mieściła się przy ul. Legionów 41 (u p. Olczak), ul. Boernerowa 5 (w „Boernerówce”), ul. Legionów 30 (w domu p. Kosickiego). W tym czasie pracowały w niej nauczycielki: Dzienisiewicz, Wacława Pawlik, Leśniewska. W roku szkolnym 1943/1944 szkoła mieściła się przy ul. Łączności 40 (u pp. Janowskich). Uczyły w niej: Wacława Pawlik, Dzienisiewicz, Petrykowska, Leśniewska. W roku szkolnym 1944/1945 uczyły: Wacława

Pawlik, Janina Traczyńska, Tomko, Ludwika Koralewska, Helena Janowska. Religii uczył ks. Zygmunt Pasternak. Wprowadzono naukę języka rosyjskiego, francuskiego i angielskiego. Klas było siedem. Szkoła utrzymywała się z opłat rodziców oraz imprez urządzanych przez szkołę. Uczono ze starych, przedwojennych podręczników. Dzieci były przyuczone do ostrożności i ukrywania przed władzami niemieckimi, z jakim materiałem się zapoznają⁷⁵.

Uruchomiono także tajne nauczanie w zakresie szkoły średniej. Odbывало się ono na tajnych kompletach (przeważnie 3-osobowych) w prywatnych mieszkaniach, m.in. Edwarda Boguszewskiego (ul. Telefoniczna 16), Zofii Bigo (ul. Łączności 38), Borkowskich (ul. Łączności 34), Cymermanów (ul. Łączności 46), Czajkowskich (ul. POW 58), Grzelaków (ul. Pocztowa 23), Kłodzińskich (ul. POW 34), Kuśmierczyków (ul. I. Boernera 47), Nowosielskich (ul. Łączności 23), Sobolewskich (ul. POW 25), Suskich (ul. POW 54), Orlik (ul. Łączności 26), Zofii Liberadzkiej (ul. Pocztowa 16), Świtalów (ul. I. Boernera 33).

Po Powstaniu Warszawskim, od 1 listopada 1944 r., w miejsce „latających kompletów” Jadwiga Markiewicz (ps. „Anna”) uruchomiła w willi zajętej na szpitalik PCK, przy ul. POW 39, tajne gimnazjum. Uczniowie udawali pracowników szpitalika. Wykładowcami byli m.in. Janina Borkowska, Zofia Cudny, Ewa Čečetka, Halina Grotowska-Borkowska, Grabowska, Zofia Ligowska, Olga Łutkowa, Erna Maciejewska, Felicja Michaelisowa, Anna Podlaska, Eugenia Średnicka, Zofia Zalewska oraz ks. Bolesław Stefański. Lekcje trwały po 12 godzin. Po południu uczyła się młodzież pracująca. Egzaminy odbywały się w szkole w Warszawie. Łącznie z tajnych kompletów korzystało około 50 uczniów⁷⁶.

W 1940 r. rozpoczęła działalność na Boernerowie placówka Rady Głównej Opiekuńczej (RGO), która prowadziła kuchnię dla mieszkańców. Płody rolne dowozili ogrodnicy i rolnicy z najbliższych wsi: Antoni Pierzchała, Władysław Szelenbaum, Henryk Szelenbaum, Bronisław Laskowski, Tadeusz Burkot, Szczeciński i wielu innych. Wszystkie produkty lokowano w garażu Heleny Janowskiej przy ul. Łączności 40. Kuchnia działała dzięki pracy pań: Anny Malinowskiej, Eugenii Różewskiej, Józefy Filipek, Zofii Włodek, Zofii Bigo, Bronisławy Kowalskiej, a także Karola Szopskiego. Kierownikiem RGO na gminę Blizne był dr wet. ppłk Stanisław Cymerman. Komitet wystarał się w gminie również o zezwolenie na uprawę nieużytków położonych poza Boernerowem (w kierunku Babic). Powołane do życia Stowarzyszenie Ogródków Działkowych, którym kierował Antoni Ligowski, przygotowało teren pod warzywa i ziemniaki. Dzięki temu mieszkańcy Boernerowa oraz liczni uciekinierzy z Warszawy, których przyciągnęli boernerowiaci, mieli zapewniony jeden ciepły posiłek dziennie.

⁷⁵ Edward Boguszewski, „Tajne nauczanie”, mps powielany, na prawach rękopisu.

⁷⁶ *Ibidem*.

2 stycznia 1940 r. znaleziono zwłoki żołnierza niemieckiego z oddziału wartowniczego na terenie Radiostacji Transatlantyckiej (działo się to wkrótce po pamiętnych wydarzeniach w Wawrze, gdzie za jednego zabitego Niemca dokonano masakry mieszkańców). Mieszkańcy, w obawie o własne życie zaczęli uciekać, a osiedle opustoszało. W wyniku śledztwa przeprowadzonego przez generała niemieckiego, przybyłego przypadkowo na inspekcję, okazało się, że żołnierz popełnił samobójstwo, i tym samym mieszkańcy uniknęli prawdopodobnie krwawych represji. Po tym wydarzeniu sołtys Władysław Graff wystąpił do dowódcy garnizonu niemieckiego o wprowadzenie zakazu sprzedaży wódki dla żołnierzy niemieckich w boernerowskim sklepie, co spotkało się z uznaniem Niemców i zostało wprowadzone w życie.

6 stycznia 1940 r., w święto Trzech Króli, 96 Polaków (95 mężczyzn i jedna kobieta) zostało rozstrzelanych w Szwedzkich Górach nieopodal Boernerowa. Czy była to kolejna zemsta Niemców za Wawer? Nie wiadomo. Według niepotwierdzonej informacji zbrodni dokonali funkcjonariusze SD, czyli niemieckiej Służby Bezpieczeństwa Reichsführera SS, przeznaczonej do likwidowania wrogów III Rzeszy, której komendantem w Warszawie był standartenführer SS Josef Meisinger, szef SD i Policji Bezpieczeństwa (Sipo), zwany „rzeźnikiem Warszawy”. Po wojnie udało się zidentyfikować tylko trzy ciała. Wszyscy po ekshumacji zostali pochowani w Palmirach⁷⁷. Śledztwo w tej sprawie prowadzi IPN.

Na początku 1940 r. na parterze domu gen. Michała Tokarzewskiego-Karaszewicza przy ul. Telefonicznej 18 zamieszkał kpt. Seweryn Lewicki z żoną Anną, a na piętrze Maciej Szymanowski założył introligatornię, by pod jej przykrywką zainstalować, w dobrze zakonspirowanej skrytce w piwnicy, tajną radiostację, obsługiwaną przez „Kadłubka” i „Romka”. Z tymi żołnierzami współpracowały łączniczki Jadwiga Piwowarczyk i „Rena” (mogła to być Janina Irena Zaborowska, referentka łączności WSK w Wydziale V Łączności KG AK)⁷⁸.

Pracowali przy niej też m.in. Janina (Jadwiga?) Ołdakowska i małżeństwo Kocłaczewscy (zginęli w Auschwitz). Części do radiostacji dostarczał najbliższy sąsiad Edward Boguszewski (zam. ul. Telefoniczna 16), fachowiec w dziedzinie radiofonii, zatrudniony w niemieckiej poczcie Warszawa 2. Dostarczył na potrzeby konspiracji m.in. mundur niemiecki, stemple ze swastyką i godłem III Rzeszy.

Edward Boguszewski ps. „Kierdos” już na początku 1941 r. wstąpił do AK i w maju złożył przysięgę. Jako znający dobrze teren został przewodnikiem powstańców do Puszczy Kampinoskiej. Aresztowany 22 września 1942 r. przez

⁷⁷ E. Marat, M. Wójcik, *Ptaki drapieżne. Historia Lucjana „Sępa” Wiśniewskiego, likwidatora z kontrwywiadu AK*, Kraków 2016, s. 13–14; P. Burkiewicz, *Zbrodnia w Szwedzkich Górach*, „Bemowo News” 2012, nr 11/12, s. 20.

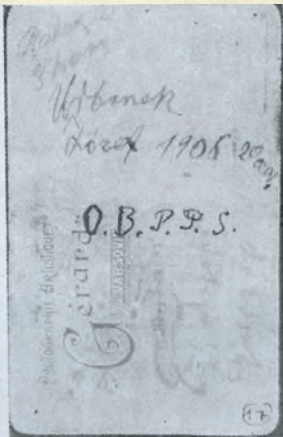
⁷⁸ *Kim był człowiek z zabandażowaną głową*, „Kurier Polski”, 11 V 1978.

Gestapo, po przesłuchaniach, w czasie których utracił słuch i doznał trwałych uszkodzeń kręgosłupa, przesiedział dwa lata w ciężkim więzieniu. Zwolniono go dopiero 9 maja 1944 r. W pułku piechoty „Garłuch” był w Oddziale Artylerii Pułkowej o kryptonimie „Anna” (od 1 sierpnia 1944 r. „Geometria”), zwanym baterią „Kuby” (Romualda Rozmiłowskiego)⁷⁹.

Na Boernerowie w domu rodzeństwa Zofii i Stefana Ligowskich przy ul. Łączności 35 uruchomiono tajną drukarnię. Drukowano w niej prasę podziemną, fałszywe dokumenty, listy pomordowanych itp. Działała, niewykryta, przez całą okupację. Pisaniem artykułów zawierających informacje z nasłuchów radiowych z zagranicy oraz kolportażem podziemnych gazetek zajmował się Krzysztof Teslar „Szymon”, student Politechniki Warszawskiej (zam. ul. Poczтовая 18), znający doskonale trzy zachodnie języki⁸⁰.

W domu przy ul. Łączności 12, należącym do Józefa Urbanka, działacza PPS, więźnia politycznego, zaangażowanego w działalność podziemną od początku okupacji (ps. konspiracyjny „Książę”), wykopano pod podłogą skrytkę na archiwum grupy konspiracyjnej „Muszkietarów”, potem Związku Walki Zbrojnej, a następnie Wydziału Legalizacji i Techniki Wywiadu Armii Krajowej kryptonim „Agaton”. Józef Urbanek kierował komórką „kieszonkowców”. „Zatrudniał wybitnych fachowców, elitę »kieszonkowców« warszawskich, którzy najzupełniej bezinteresownie zaopatrywali [...] w autentyczne dokumenty”⁸¹.

Józef Urbanek ps. „Książę”



⁷⁹ Edward Boguszewski, [Wspomnienia], mps powielany, na prawach rękopisu; J. Kulesza, „Garłuch”. *Opowieść o 7 pp Armii Krajowej 1939–1944*, Warszawa 2004 r, s. 56.

⁸⁰ Zofia Ligowska, „Krzysztof Teslar”, relacja, mps powielany, na prawach rękopisu.

⁸¹ S. Jankowski „Agaton”, *Z fałszywym ausweisem w prawdziwej Warszawie. Wspomnienia 1939–1946*, t. 2, wyd. 4 popr. i rozsz., Warszawa 1996, s. 51.

kowski „Agaton”, szef Biura Legalizacyjnego Oddziału II Komendy Głównej AK⁸².

Józef Urbanek zginął przy przewożeniu broni, prawdopodobnie w okolicy pomnika Kopernika (według innej wersji zginął w Magdalence 28 maja 1942 r.) Działalność ojca kontynuował syn Kazimierz ps. „Kazio”, urzędnik, przydzielony do „Agatona” jesienią 1942 r. 1 sierpnia 1944 r. rano, podczas wyprawy po lampy do Zalesia, został aresztowany⁸³.

Wiosną 1940 r. Rosjanie zamordowali w Katyniu: ppor. Józefa Ciepłego, kpt. Jana Filipka, kpt. Szymona Lewińskiego, ppłk. Stanisława Olczaka, a w Charkowie mjr. Stanisława Kiszyńskiego.

2 lipca 1940 r. przywrócono połączenie tramwajowe, linii B, Boernerowa z Kołem, głównie po to, aby lotnicy ze szkoły Luftwaffe, mieszczącej się w boernerowskich koszarach, mogli dojechać do miasta. 24 grudnia tego roku linię tramwajową B przedłużono do pl. Teatralnego.

6 października 1940 r. od godz. 15.00 lotnicy z Luftwaffe na Boernerowie rozgrywali mecz piłkarski o tytuł mistrza dystryktu warszawskiego z lotnikami Luftwaffe z Okęcia⁸⁴.

9 lutego 1941 r. zmieniono numerację tramwajów w Warszawie. Na Boernerowo zamiast „Betki” zaczęła jeździć linia 22B. Kursowała aż do wybuchu Powstania Warszawskiego⁸⁵.

W listopadzie 1941 r. w opuszczonym przez właścicieli domu przy ul. Parkowej 15 zamieszkał Tadeusz Towarnicki ps. „de Vran”, „Naprawa”, pod przybranym nazwiskiem Tadeusz Gałęzowski (używał też nazwiska Tadeusz Mączyński). Był on zastępcą Leszka Kowalewskiego ps. „Twardy”, dowódcy oddziału bojowego „Wapiennik” o kryptonimie „993/W” (podlegał bezpośrednio zastępcy szefa Wydziału Bezpieczeństwa i Kontrwywiadu Oddziału II (Informacyjno-Wywiadowczego) KG ZWZ-AK mjr. Stefanowi Rysiowi ps. „Józef”. Zespół miał za zadanie zabijać rodzimych i niemieckich agentów Abwehry i Gestapo zagrażających Komendzie Głównej AK. Początkowo tworzyło go dwóch ludzi: „Twardy” i „de Vran”.

W październiku 1942 r. (według Lucjana Wiśniewskiego; Tomasz Strzembosz podaje rok 1941) Towarnicki „wprowadził do niego 5 nowych żołnierzy z Boernerowa, swych dawnych kolegów z (bliżej nam nieznanego) oddziału dywersyjnego ZWZ”, tworząc z niego oddział likwidacyjny kontrwywiadu.

⁸² K. Leski, *Życie niewłaściwie urozmaicone: wspomnienia oficera wywiadu i kontrwywiadu AK*, „Gazeta Lokalna” 1995, nr 3, s. 11; K. Leski, *Życie niewłaściwie urozmaicone. Wspomnienia oficera wywiadu i kontrwywiadu AK*, Warszawa 1989, s. 94–98, 135.

⁸³ S. Jankowski „Agaton”, *Z fałszywym ausweisem w prawdziwej Warszawie...*, t. 2, s. 127.

⁸⁴ Afisz: [Inc.] Sonntag, 6 October 1940, 15 Uhr Entscheidungsspiel: Fussball = Meisterschaft des Distrikts Warschau Luftwaffen S.V. Okencie gegen Luftwaffen S.V. Boernerowo, [Warschau], 1940.

⁸⁵ *Warszawskie Tramwaje Elektryczne...*, s. 117.



Afisz niemiecki informujący o meczu piłkarskim, jaki został rozegrany między szkołą Luftwaffe z Boernerowa a szkołą Luftwaffe z Okęcia

Grupa rekrutowała się na początku z kilku chłopców z Chomiczówki, tzw. ptaszków. Stanowili ją: Ryszard Duplicki „Gil”, Jerzy Pajdziński „Jur I”, Stanisław Salach „Kobuz”, Zygmunt Szadokierski „Puchacz” i Lucjan Wiśniewski „Sęp”. Dowódcą grupy był Tadeusz Towarnicki „Naprawa”. Z ludzi tych powstał pierwszy patrol „Wapiennika”, zwany patrolem „Gila” lub patrolem „Ptaki”. W końcu 1942 r. zespół liczył już 15 żołnierzy. W niezmiennym składzie dotrwał do 1 sierpnia 1944 r.⁸⁶

Wiosną 1943 r. „Wapiennik” liczył już ponad 30, a na początku 1944 r. 120 osób, i został przekształcony w kompanię. Pierwszym dowódcą był „Twardy”, a po jego aresztowaniu w lipcu 1943 r. „Porawa” (Stefan Matuszczyk). W oddziale byli także boernerowiaci.

Oddział „993/W” Armii Krajowej przeprowadził ponad 70 akcji bojowych, z tego co najmniej 10 na dużą skalę, w tym tak głośne w okupowanej Warszawie, jak: „Europejska”, „Durrefeld”, „Kotara”, „Leitgeber” czy „Ukraińcy”. Zabito około 70 Niemców i polskich renegatów na ich służbie. Do najbardziej znanych należeli: Józef Hammer-Baczewski, Józef Staszauer, Mychajło Pohotowko, Eugeniusz Świerczewski. Organizowano też wykradanie uwięzionych. O wysokiej sprawności oddziału świadczą bardzo niskie straty własne⁸⁷.

⁸⁶ AHMMPW, Relacja Lucjana Wiśniewskiego ps. „Wierny”, „Sęp”, potwierdzona w rozmowie z autorką 22 III 2015 r.; E. Marat, M. Wójcik, *Ptaki drapieżne. Historia Lucjana „Sępa” Wiśniewskiego...*, s. 83; T. Strzembosz, *Oddziały szturmowe konspiracyjnej Warszawy 1939–1944*, wyd. 2 rozsz. i popr., Warszawa 1983, s. 82–83.

⁸⁷ T. Strzembosz, *Akcje zbrojne podziemnej Warszawy 1939–1944*, Warszawa 1978, s. 93, 97.

Oddział „993/W” wykonał m.in. wyrok śmierci na dwóch bandytach z Boernerowa, którzy podpalili 6-letniego żydowskiego chłopca, ukrytego przez matkę w jamie wykopanej w polu koło Boernerowa, w czasie gdy wyszła po żywność. Chłopca mimo przewiezienia go do Szpitala Maltańskiego, a potem do szpitalika sióstr ewangeliczek na ul. Królewską, nie udało się uratować⁸⁸.

Zimą 1941/1942 r., po ataku na Związek Radziecki, Niemcy zaczęły rekwirować ciepłe okrycia, głównie futra, a także dywany, które wysyłali na Wschód dla swoich marznących w okopach żołnierzy. Mieszkańcy, aby uchronić swój dobytek, musieli chować go w skrytkach lub zakopywać w ogrodach.

W 1942 r. władze niemieckie zaczęły żądać wyznaczania ludzi na roboty do Rzeszy. W gminie Blizne pojawił się urzędnik Arbeitsamtu do rekrutacji przymusowych robotników. Sołtys skutecznie, za pomocą rozmaitych wybiegów, ratował mieszkańców przed wywózką. W wyniku jego działań ani jeden mieszkaniec osiedla nie pojechał na roboty do Rzeszy⁸⁹.

1 lutego 1942 r. 7 Pułk Piechoty „Madagaskar” zmienił kryptonim na „Garłuch”; stał się główną jednostką VIII Samodzielnego Rejonu Okęcie Okręgu Warszawskiego i pod tą nazwą zaczął organizowanie działalności konspiracyjnej na Okęciu, we Włochach i na Boernerowie. Boernerowo stało się jednym z najbardziej intensywnych terenów akcji werbunkowej. Dowódcą pułku był mjr „Wysocki” (Stanisław Babiary).

Wcześniej, jeszcze na początku 1941 r., wydzielono z „Madagaskaru” Oddziały Dywersji Bojowej, zwane piątkami likwidacyjnymi lub grupami bojowymi. Dowódcą ODB 7 pp „Garłuch” został por. Henryk Małec „Bogumił”, „Żarski”. Po utworzeniu w 1942 r. 3 Kompanii „Boernerowo” dowódcą boernerowskiego oddziału ODB



Sierż. Franciszek Banaś „Czajka” – szef 1 Kompanii, boernerowskiej, 7 pp AK „Garłuch”



⁸⁸ P. Bukalska, *Magda i jej dzieci*, „Tygodnik Powszechny” 2006, nr 22, s. 8.

⁸⁹ Władysław Graff, „Moje wspomnienia z okresu okupacji”, mps powielany, na prawach rękopisu.

został pchor. Władysław Kłodziński „Rymwid”, „Witur”, a dowódcą boernerowskiego plutonu Włodzimierz Szepielow „Wowka”⁹⁰.

W okresie poprzedzającym zamach na szefa SS i policji w dystrykcie Franza Kutscherę wszystkie ODB II Batalionu pod dowództwem Henryka Malca „Bogumiła” obstawiały trzykrotnie szosę na wysokości Okęca.

Spektakularną akcją ODB były kilkakrotne próby likwidacji znanej aktorki renegatki Marii Malickiej w teatrze Rozmaitości przy ul. Marszałkowskiej, grającym „nur für Deutsche”. Wyroku nie udało się wykonać, ponieważ aktorkę nieustannie otaczało grono Niemców.

Głośnym echem odbiła się natomiast likwidacja przez ODB popularnego aktora renegata Igo Syma, w jego mieszkaniu na ul. Mazowieckiej 1, 7 marca 1941 r. Zabili go kpt. „Szary” (Bogdan Rogoliński) i ppor. „Srebrny” (Roman Rozmiłowski)⁹¹.

W 1942 r. w domu sierż. Franciszka Banasia ps. „Czajka” przy ul. I. Boerner 11, który wraz z żoną Ireną prowadził dobrze prosperujący sklep, zamieszkał „Bogumił” (Henryk Malec), dowódca ODB 7 pp „Garłuch”, a jednocześnie dowódca Oddziału Dywersji Bojowej II Batalionu i dowódca 3 Kompanii (tzw. boernerowskiej)⁹².

Dom Banasia, w którym mieściło się dowództwo boernerowskiej kompanii. Mieszkał tam też kpt. Henryk Malec „Bogumił”, dowódca II batalionu (od 2 sierpnia do końca 1944 r.), przedtem dowódca 1 Kompanii



⁹⁰ Archiwum Muzeum Powstania Warszawskiego (dalej AMPW), „Pod znakiem »Garłucha«”, oprac. Stanisława Domagalska „Mimoza”, mps powielany, na prawach rękopisu, s. 11.

⁹¹ T. Strzembosz, *Akcje zbrojne podziemnej Warszawy...*, s. 93.

⁹² AMPW, „Zarys historii 7 pp Armii Krajowej »Garłuch«. Przebieg organizacji i rozwój działalności”, oprac. Bogusław Gajdziński, mps powielany, na prawach rękopisu, s. 133.

Dom Franciszka Banasia, szefa boernerowskiego plutonu „Garłucha”, „był prawdziwym centrum boernerowskiej konspiracji. Tu odbywały się szkolenia podchorążych (prowadził je »Bogumił«), narady i spotkania, to w jego domu wręczano nam Krzyże Walecznych”⁹³. „Tam był matecznik »Garłucha«. Tu często przebywali dowódca pułku i batalionu”⁹⁴.

Oddział boernerowski liczył 32 ludzi. Bogusławowi Gajdzińskiemu ps. „Zdan”, żołnierzowi „Garłucha”, udało się zidentyfikować tylko dwie osoby: Władysława Kłodzińskiego ps. „Rymwid”, „Witur” i Włodzimierza Szepielowa ps. „Wowka”. Z boernerowiaków w Oddziale Artylerii Pułkowej „Garłucha” służył Edward Boguszewski ps. „Kierdos”. Był to, o czym Oddział Dywersji Bojowej prawdopodobnie nie wiedział, wspomniany wcześniej urzędnik niemieckiej poczty, który trudnił się pozyskiwaniem niemieckiej korespondencji na potrzeby komórki legalizacji.

Udało mi się ustalić, że żołnierzami boernerowskiego plutonu „Garłucha” byli również: st. sierż. Edward Terpiłowski „Czarny”, kpr. Alojzy Barański „Ryś” (we wrześniu 1939 r. 4 Kompania Balonowa – rejon Praga, dowództwo ZOO), Remigiusz Chmara „Rokita”, Czesław Pomykała „Biały” oraz technik Prokop. Funkcję dowódczą w grupie boernerowskiej pełnił też czasowo „Wierny” (Lucjan Wiśniewski; w Oddziale Dywersji Bojowej pod pseudonimem „Sęp”), a także „Sęp” (Zbigniew Okuń). Ten ostatni był szefem posterunkowego policji granatowej Łubińskiego, wywiadowcy AK⁹⁵.

Magazyn broni boernerowskiej kompanii „Garłucha” mieścił się w budynku studni artezyjskiej przy ul. I. Boerner 20, niedaleko domu Banasia. Było to stałe miejsce zbiórki żołnierzy przed akcjami bojowymi⁹⁶, oraz w domu Franciszka Banasia „Czajki” przy ul. I. Boerner 11, „w podłodze przyziemia od strony ogrodu”⁹⁷.

Żołnierze ściśle zakonspirowanego Oddziału Dywersji Bojowej „Garłucha” wykonywali wyroki na zdrajcach i kolaborantach. Obowiązywała zasada, że nie przeprowadza się akcji na własnym terenie. Z tego względu wszystkie akcje na Boernerowie były dziełem głównie plutonu włochowskiego, a pluton boernerowski działał w innych rejonach, przy czym z zasady za punkt zborny służył sklep Franciszka Banasia „Czajki”.

W 1942 r. zastrzelono na Boernerowie niejaką K., kobietę lekkich obyczajów, mieszkającą blisko punktu konspiracyjnego, którym był sklep sierżanta

⁹³ Z. Wernic, *Pamiętnik „Cezara”*, Warszawa 2009, s. 173.

⁹⁴ E. Marat, M. Wójcik, *Ptaki drapieżne. Historia Lucjana „Sępa” Wiśniewskiego...*, s. 83.

⁹⁵ „Informacja nr 2” [Zarządu Środowiska Żołnierzy 7 pp AK „Garłuch” Warszawskiej Bazy Lotniczej „Łużyce” Warszawskiej Organizacji Wojskowej], Warszawa 1983; „Informacja nr 7”, jw.

⁹⁶ Z. Wernic, *Pamiętnik „Cezara”*, s. 175.

⁹⁷ *Ibidem*, s. 145.

„Czajki”, i utrzymującą bliskie kontakty z Niemcami. Istniało podejrzenie, że K. zaczęła się orientować, jakim celom służy sklep Banasia. Zastrzelili ją „Adrian” (Dionizy Mazur) i „Mucha” (Mieczysław Bąk), ubezpieczani przez „Płowego” (Ryszard Duplicki), „Puchacza” (Zygmunt Szadokierski) i „Sępa” (Lucjan Wiśniewski). Akcję przygotował „Sęp” (Zygmunt Okuń).

Grupa ODB (włochowska) dokonała także na Boernerowie „postrzyżyn” jednej z mieszanek, która zadawała się z Niemcami. Włosy obciął jej Antoni Włodzimierz Madaliński („Tuleja”, potem „Profesor”). Akcję przygotował Lucjan Wiśniewski „Sęp”, a zabezpieczali Roman Spokojski „Froncewicz” i Witold Szwabe „Branicki”⁹⁸.

„Postrzyżyn” nie uniknęły również dwie siostry B., znane piosenkarki, które zamieszkały na Boernerowie w czasie okupacji i urządziły w wynajętym mieszkaniu dom schadzek. W akcji „postrzyżyn” uczestniczył m.in. Władysław Kłodziński „Rymwid”. Opis u Stanisławy Domagalskiej zgodny jest częściowo z relacją Madalińskiego i Kuleszy, choć szczegóły się nie zgadzają. Domagalska wymienia z nazwiska ostrzyżone i opieczętowane napisem „Nur für Deutsche” piosenkarki, może więc chodzi o inną akcję⁹⁹.

Inną formą odwetu za kolaborację była chłosta. „Jeden z mieszkańców Boernerowa był w zażyłej przyjaźni z żandarmami miejscowego posterunku. Wskazywał im osoby szmuglujące żywność, a sam handlował bimbrem. Zastosowano wobec niego karę chłosty. Pomogło. Spotykając później swoich »wychowawców«, już z daleka grzecznie im się kłaniał”¹⁰⁰.

„Druga chłosta spotkała boernerowskiego restauratora, rozpijającego mieszkańców w swym lokalu, mieszczącym się tuż obok krańcowego przystanku tramwajowego. Pewnego dnia ruszyła tam ekspedycja karna, w składzie: »Adrian« (Dionizy Mazur), »Cezar« (Zbigniew Wernic), »Miles« (Brunon Wołosinowski) i »Sęp« (Lucjan Wiśniewski) z grupy dywersyjnej „Garłucha”. „Operacji” dokonano na stole, przy udziale licznie zgromadzonej publiczności¹⁰¹. Według relacji Ludwika Wiśniewskiego kara spotkała właściciela kawiarni mieszczącej się w domu przy ul. Pocztovej 10. Nie udało się ustalić z całą pewnością, czy był to ten sam, o którym wspomina Juliusz Kulesza, ale podana przez niego pierwsza litera nazwiska „B” wskazuje, że chodzi o tę samą osobę. Efektem

⁹⁸ AHMMPW, Relacja Antoniego Włodzimierza Madalińskiego, potwierdzona w rozmowie z autorką 15 III 2015 r.; J. Kulesza, „Garłuch”. *Opowieść o 7 pp Armii Krajowej...*, s. 79.

⁹⁹ AMPW, „Pod znakiem »Garłucha«”, oprac. Stanisława Domagalska „Mimoza”, mps powielany, na prawach rękopisu, s. 16.

¹⁰⁰ J. Kulesza, „Garłuch”. *Opowieść o 7 pp Armii Krajowej...*, s. 78.

¹⁰¹ *Ibidem*

chłosty było zamknięcie uciążliwej i niebezpiecznej, zwłaszcza dla najbliższych sąsiadów, „kawiarni” dla Niemców¹⁰².

Nie udało się natomiast wykonanie wyroku na zdrajcy, który ukrywał się na Boernerowie. „Tak go likwidowali, że uciekł. Nawyzywał ich od gnoi...”¹⁰³. Podczas pościgu przypadkowa kula trafiła Irenę Mieczkowską, która pracowała w kiosku z gazetami przy pętli tramwajowej.

Grupa boernerowska uczestniczyła m.in. w likwidacji wachmana, który rekwizował na własną rękę produkty rolne, przywożone przez okolicznych chłopów na Chomiczówkę. Udział w akcji brał m.in. „Rymwid” (Władysław Kłodziński).

Boernerowscy chłopcy brali także udział w akcji w Parysowie, gdzie znajdowała się fabryka metalurgiczna pracująca na potrzeby armii niemieckiej, oraz w akcji w Forcie Bema. W obu uczestniczył oddział włochocki, ale przygotował ją pod względem logistycznym Franciszek Banaś „Czajka”. Natomiast oddział boernerowski pod dowództwem Włodzimierza Kłodzińskiego „Rymwida” i Włodzimierza Szepielowa „Wowki” je ubezpieczał.

Ulubionym miejscem działania ODB były dwa ostatnie przystanki tramwajowe linii 20. Gdy w przedziale Nur für Deutsche było tylko 2, 3 Niemców, chłopcy terroryzowali ich bronią i rozbijali. Dziewczeta natomiast wyprowadzały niemieckich żołnierzy w odludne miejsca, a tych na Boernerowie nie brakowało, tam zaś do akcji przystępowali ich koledzy¹⁰⁴.

Konfidentów zabijały także inne grupy bojowe, niektóre działając nieformalnie, tzn. bez wydanych wyroków. Jedną z takich egzekucji wykonano na volksdeutschu nazwiskiem Mańko, leśniczym w Laskach. Wśród wykonawców być może znalazł się boernerowiak „Czarny” (Edward Terpiłowski); wskazuje na to opis jego charakterystycznego wyglądu zewnętrznego (latem, mocno opalony, był prawie czarny). Marian Witold Janiszewski „Zadra”, relacjonując przebieg akcji, podkreślał, że broń pochodziła ze skrytki na Boernerowie, do której stały dostęp miał jego młodszy brat Jerzy. Według jego relacji na Boernerowie mieszkała ich siostra¹⁰⁵.

Inna historia opisana przez „Zadrę” dotyczy nieudanej likwidacji konfidenta na Boernerowie przy ul. Telefonicznej; jej wykonawcą był Jerzy Janiszewski. Konfident, ranny w szyję, pogryzł młodego i niedoświadczonego zamachowca, przez co ten musiał uciekać, nie wykonawszy zadania. Gestapo sprawdzało

¹⁰² AHMMPW, Relacja Lucjana Wiśniewskiego ps. „Wierny”, „Sęp”, potwierdzona w rozmowie z autorką 22 III 2015 r.

¹⁰³ Z. Wernic, *Pamiętnik „Cezara”*, s. 118.

¹⁰⁴ AMPW, „Pod znakiem »Garłucha«”, oprac. Stanisława Domagalska „Mimoza”, mps powielany, na prawach rękopisu.

¹⁰⁵ AHMMPW, Relacja Mariana Witolda Janiszewskiego ps. „Zadra”.

wtedy wszystkich mężczyzn na Boernerowie, zwracając uwagę na dłonie, ale Janiszewskiego już tam nie było.

Latem 1942 r. Jadwiga Sokołowska (zam. ul. Łączności 27, a po zbombardowaniu domu przy ul. Legionów 19), która od początku okupacji zaangażowała się w działalność konspiracyjną (głośna była jej brawurowa przeprawa z bronią na taczce z Boernerowa do Kampinosu), zorganizowała kilkutygodniowe wakacje dla inwalidów wojennych z 1939 r. ze Szpitala Ujazdowskiego. Zamieszkali przy ul. Łączności 30. Posiłki przynosili im mieszkańcy, głównie z ul. Łączności.

W lesie boernerowskim przez cały okres okupacji, aż do wybuchu powstania warszawskiego, odbywały się szkolenia wojskowe żołnierzy AK. Sprzyjała temu bliskość Warszawy, wygodny dojazd tramwajem i luźna zabudowa osiedla, ułatwiająca ukrycie się. W jednym z domów przechowywano sprzęt potrzebny do ćwiczeń.

W domu państwa Suskich (przy ul. POW 54) zorganizowano punkt przetrzutowy oddziałów partyzanckich z Puszczy Kampinoskiej, z którymi nawiązano i utrzymywano ścisły kontakt przez cały okres okupacji niemieckiej. Znajdował się tam także punkt samoobrony mieszkańców i stale uzupełniany skład amunicji.

Jesienią 1942 r. grupa 12 młodych chłopców z Boernerowa (14–15 lat) podjęła starania o przyłączenie się do podziemia i w marcu 1943 r.; po skontaktowaniu się z przedstawicielami AK, przeszkoleniu (miejscem szkolenia podoficerów AK był dom pp. Lewińskich przy ul. Warszawskiej 46) i zaprzysiężeniu (jednym z zaprzysiężonych był syn właścicieli domu Janusz Lewiński, w grupie znalazł się także Krzysztof Teslar, kolporter podziemnych gazetek), weszła w skład grupy działającej na Żoliborzu i została wcielona do oddziału „Baszta”. Grupa otrzymała zadanie wyszukania magazynu na broń zebraną we wrześniu 1939 r. z pól bitewnych koło Boernerowa, zdobytą na Niemcach i kupowaną od niemieckich żołnierzy, głównie za bimber, specjalnie w tym celu produkowany, a następnie lokowaną w skrytkach urządzonych w domach. Zebrano ją i ukryto w suterenie jednego z domów na Boernerowie.

Kolejnym zadaniem młodych konspiratorów było naszkicowanie planu koszar na Boernerowie, z myślą o przyszłym natarciu. W tym celu Krzysztof Teslar zatrudnił się do wywozu śmieci z koszar. Niestety, po wybuchu powstania nie udało się opanować koszar na Boernerowie, ponieważ zostały silnie obsadzone przez Niemców.

Boernerowiaci, jak wskazuje ich późniejszy udział w Powstaniu Warszawskim, byli żołnierzami licznych oddziałów Armii Krajowej, np. ppor. Feliks Wieluński ps. „Babinicz” był żołnierzem Zgrupowania 654 Obwodu Praga

Warszawskiego Okręgu AK, a przynajmniej jeden z nich, Marcei Jędrzejewski, zdeklarowany komunista, był członkiem Armii Ludowej.

Boernerowiaci udzielali też pomocy Żydom, dokarmiając ich i dając im schronienie. Byli to m.in. Bronisław Przybysz (z ul. POW 41), którego cała rodzina została zamordowana przez Gestapo wraz z ukrywaną przez niego czteroosobową rodziną żydowską Pawła i Reginy Rozenmannów z dziećmi; Julianna i Walenty Kiełbasińscy (z ul. Legionów 49), którym udało się przechować w piwnicy aż do końca okupacji liczną grupę Żydów, w tym Żanetę Elterman (w 1949 r. zmieniła nazwisko na Maria Janina Białobrzeska); Antoni Arciszewski (z ul. Warszawskiej 48), który, kiedy dalsze przetrzymywanie żydowskiej rodziny stało się zbyt ryzykowne, uzyskał od Niemców nakaz ich przewiezienia pod konwojem (był granatowym policjantem) na wieś, w Ciechanowskie; Jadwiga Piotrowska (z ul. Parkowej 25), w której domu ukrywała się m.in. Stefania Szochur (Staszewska) pod przybranym nazwiskiem Zofia Bartoszevska; pp. Terpiłowscy i pp. Barańscy (z ul. Legionów 47), ukrywający rannego w głowę Leona; Zygmunt Biernacki (z ul. I. Boerner 19), który przygarnął rodzinę Wesselów; Zofia Bigo (z ul. Łączności 38), u której ukrywali się inż. J. Mazur oraz mała Maria z opiekunką Melanią Badyńską; Maria Suska (z ul. POW 54); p. Malec (z ul. Wolności 15), który wykryty przez Gestapo, cudem uniknął śmierci.

W domach, głównie w piwnicach i na strychach, były tajne skrytki, gdzie znajdowali schronienie Żydzi. Karol Leonard Żychowski oraz jego siostra Aniela Rozalia Żychowska (z ul. Łączności 8), wykorzystując zatrudnienie w wydziale ewidencji ludności Urzędu Miasta, wynajdywali akty urodzenia dla Żydów, by pomóc im w przetrwaniu po stronie aryjskiej. Boernerowiaci (np. dr Stanisław Śwital) działali również w konspiracyjnej Radzie Pomocy Żydom „Żegota”.

Pod opieką mieszkańców aż do wybuchu Powstania Warszawskiego znajdował się mniej więcej 16-letni chłopiec żydowski zwany Kubą, którego przekazywano sobie z domu do domu.

Młoda Żydówka z małym, około 3-letnim, poparzonym chłopcem, ukrywała się w piwnicy domu Ignacego Ciszewskiego przy ul. Warszawskiej 56. Dziecko leczyl zaprzyjaźniony z gospodarzem dr Stanisław Śwital, a mieszkańcy dawali jej żywność i środki opatrunkowe. Po wyleczeniu chłopca dr Śwital znalazł dla matki i dziecka schronienie u ogrodnika na Bliznem.

Według krążącej po wojnie informacji w częściowo zburzonym i opuszczonym domu Mariana Osęki przy ul. I. Boerner 37, w piwnicy, ukrywała się Żydówka z dzieckiem, którą dożywiali mieszkańcy osiedla. Nie wiadomo, czy była to ta sama osoba, której pomagał dr Śwital.

Od grudnia 1944 r. ukrywała się na Boernerowie u Marii Parnowskiej, przy ul. Parkowej 25 (dom Jadwigi Piotrowskiej), Stefania Szochur (Staszewska). Oficjalnie nazywała się Zofia Bartoszevska i była zatrudniona jako służąca. Po wojnie była aktorką Teatru Żydowskiego w Warszawie (zm. w 2004 r.)¹⁰⁶.

Pod koniec 1943 r. „idący przez lasy boernerowski porucznik »Bogumił« (Henryk Malec) i sierżant »Czajka« (Franciszek Banaś) znaleźli porzuconą trzyletnią dziewczynkę żydowską. Umieścili ją u kuzynów »Czajki«, bezdzietnego małżeństwa G.”. Według relacji Lucjana Wiśniewskiego „Sępa” dziecko znalazł technik Prokop, idąc o 6 rano do pracy w studni artezyjskiej przy ul. I. Boernerowa, i to on przekazał je „Czajce”¹⁰⁷. Metrykę wystawił dziecku ks. Zygmunt Pasternak. „Po pewnym czasie w mieszkaniu zjawili się Niemcy z Schutzpolizei, żądając wydania żydowskiego dziecka... przytomny gospodarz zamiast dziecka dał żandarmom dużo wódki. Ci spili się i pokazali anonim na piśmie. Domyślano się, że autorem jest »B« (prowadzący kawiarnię). Wychłostano go w niedzielę, przy największej frekwencji klientów”¹⁰⁸.

1 lutego 1944 r. w nocy zostali zamordowani przez Gestapo na skutek donosu sąsiadów: Bronisław Przybysz z rodziną oraz przechowywana przez niego czteroosobowa rodzina żydowska – Paweł i Regina Rozenmannowie z dziećmi. Świadkiem ich rozstrzelania był p. Ławniczek senior. Mordu dokonano na polu koło Boernerowa, nieopodal ul. Warszawskiej.

2 grudnia 1991 r. Yad Vashem uhonorował Bronisława Przybysza pośmiertnie medalem Sprawiedliwy wśród Narodów Świata¹⁰⁹.

15 lipca 1944 r. w związku z pogarszającą się sytuacją na froncie wschodnim dowództwo niemieckie zdecydowało o wycofaniu z Włoch elitarnej Dywizji Pancerno-Spadochronowej Wehrmachtu „Hermann Göring” i przerzuceniu jej na front wschodni. Transport z Włoch odbywał się koleją, m.in. do stacji w rejonie Piastowa i Ulrychowa, a następnie ulicą Wolską na Pragę. 40 czołgów skierowano do Boernerowa i ulokowano w lesie

Bronisław Przybysz



¹⁰⁶ S. Staszewska (Szochur), *Dni grozy [w:] Opowieści o własnych losach*, oprac. K. Lipszyc, [Montreal] 2006, s. 93–99.

¹⁰⁷ J. Kulesza, „Garłuch”. *Opowieść o 7 pp Armii Krajowej...*, s. 69.

¹⁰⁸ *Ibidem*, s. 79.

¹⁰⁹ *Księga Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. Polacy ratujący Żydów podczas Holocaustu: Polska*, red. I. Gutman i in., Kraków 2009, s. 592–593.



Dom Bronisława Przybysza przy ul. POW 41

między osiedlem a radiostacją¹¹⁰. Kilka dni przed wybuchem Powstania Warszawskiego „wywiad AK informował..., że w Boernerowie i przyległym lasku stacjonuje część dywizji pancerniej ss [sic!] Hermann Goering, wycofanej z frontu wschodniego [sic!], oraz oddział Ukraińców”. Pancerniacy niemieccy nosili czarne mundury, stąd mylne przekonanie, że były to oddziały SS¹¹¹.

1 sierpnia 1944 r. wybuchło Powstanie Warszawskie. Niemcy wprowadzili stan wojenny we wszystkich miejscowościach okalających Warszawę. Mieszkańcom, pod groźbą śmierci i spalenia domów, zabroniono udzielania pomocy „bandytom”. Wokół Warszawy został stworzony pierścień zamykający, w celu uniemożliwienia pomocy zbrojnej walczącym powstańcom. Pierścień w najbliższym sąsiedztwie Boernerowa tworzyły: wspomniany oddział 40 czołgów Dywizji Pancerno-Spadochronowej „Hermann Göring” (zajął stanowiska w lesie boernerowskim, gdzie się okopały), dwa dywizjony kozackie (3 Pułk Kozaków pod dowództwem płk. Bondarenki oraz dwa dywizjony kawalerii i batalion pie-

¹¹⁰ H. Kuczmierowska, M. Piekarski, *Niemieckie czołgi w powstaniu warszawskim*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1989, nr 2, s. 48–69.

¹¹¹ M. Bernhardt, *Z Miodowej na Bracką. Opowieść powstańca warszawskiego*, Kraków 2009, s. 219; Z. Grunwald, *„Zubry” na Żoliborzu. Wspomnienia żołnierzy Powstania Warszawskiego*, Warszawa 1993, s. 57.

choty pod dowództwem płk. Zinowiewa), kozacki batalion Schutzmannschaften (policji pomocniczej) oraz trzy (inne źródła podają, że dwie) węgierskie dywizje II Korpusu Rezerwowego (Węgrzy stacjonowali na Boernerowie), a potem oddziały RONA pod dowództwem mjr. Jurija Frołowa, które zastąpiły Węgrów.

Atak na szkołę lotniczą i koszary na Boernerowie nie powiódł się, ponieważ oddziały Rejonu I (Górcze, Babice, Boernerowo), kryptonim XXIII-3, wchodzące w skład Obwodu Wola AK, pod dowództwem por. Stanisława Gabryszewskiego ps. „Ballo”, „Wieczorek”, nie mogły przejść broni zmagazynowanej na terenie ogrodów Ulricha. Te bowiem zostały wcześniej obsadzone przez Dywizję Pancerno-Spadochronową „Hermann Göring”. 700 żołnierzy na kwaterach w Górcach pozostało bez broni. Przedostali się do Puszczy Kampinoskiej i weszli w skład grupy „Kampinos”.

Błyskawicznie zorganizowany przez Niemców pierścień zamykający dostęp do Warszawy odciął Boernerowo od stolicy i uniemożliwił wielu AK-owcom stawienie się w miejscu koncentracji. Między innymi większość żołnierzy boernerowskiej kompanii „Garłucha” nie była w stanie przedostać się na Okęcie. Największa grupa, wywodząca się z II Batalionu, a także część Oddziału Dywersji Bojowej dotarły do Puszczy Kampinoskiej (ogółem 43 garłuchowców). Kompania „993/W” wzięła udział w walkach powstańczych w ramach zgrupowania Kedywu Komendy Głównej AK „Radosław” (w liczbie 150 ludzi), stając się główną siłą uderzeniową batalionu „Pięść”, do którego wcielono także niewielki oddział ppor. „Agatona” (Stanisława Jankowskiego) i komórki legalizacyjnej „WD-68”. Po śmierci Tadeusza Towarnickiego (1 sierpnia 1944 r.) zmieniono nazwę kompanii na „Zemsta”. Boernerowiaczy walczyli również w „Parasolu” i w „Gustawie” na Woli, potem na Starówce i w Śródmieściu. Mniejsza grupa znalazła się na Mokotowie, w „Baszcie”. Więcej było takich, którzy w ogóle nie dotarli do Warszawy. Ci, którzy znaleźli się w Warszawie przed ogłoszeniem godziny „W” lub zostali zawiadomieni dość wcześnie, stawili się na wyznaczonych placówkach.

Powstańcy warszawscy z Boernerowa (m.in.):

Doktor Stanisław Śwital „Wronowski”, przydział: Kwatera Główna Sztabu Okręgu Warszawskiego, służył od 1 sierpnia do 6 września w Punkcie Opatrunkowym przy ul. J. Dąbrowskiego 2/4, a od 6 września do 3 października przy ul. Widok 8.

Wraz z nim w tym samym Punkcie Opatrunkowym pracowali podlegli mu: por. mgr farm. Marcei Jagiełłowicz „Litwin” oraz sanitariuszka Danuta Janina Nowicka „Janina” (przydział: obwód „Radwan”, zgrupowanie „Bartkiewicz”).

W 100 (potem 101) Kompanii Sztabowej zgrupowania „Bartkiewicz”, obwód „Radwan”, w Śródmieściu walczyli: sierż. Wacław Ściwiarski „Janicki” i strzelec Stefan Nowosielski „Popławski”.

WNIOSEK O NADANIE ORDERU - ODZNACZENIA

POLSKIE

KRZYŻ WALECZNYCH

Str.

1 Nazwisko MADALIŃSKI	2 Imię Antoni, Włodzimierz	3 Imię ojca Sygmunt	4 Imię matki Kamila
5 a) Przeprowadził badania i uzyskał poczet nagród i wyróżnień nie posiada	b) Data urodzenia (dzień, miesiąc, rok) 18 stycznia 1927	miejsce urodzenia Koek	
7 Miejsce zamieszkania Warszawa ul. Puławska 62/64 m 12			Przynależność partyjna bespartyjny
8 Wykształcenie Wyższe			
10 Stanowisko Adiunkt	Miejsce pracy Centrum Zdrowia Dziecka	Miejscowość Warszawa	
11 Służba wojskowa Nie odbywał	12 Czy był (a) karany (a) sadownie Nie karany		
13 Posiadane odznaki i odznaczenia Krzyż Partyzantcki 8XII1976 WARCZ data udzielenia Warszawski Krzyż Powst. 28IV1982 Medal za Warszawę 31XII1976		14 Adresy Biura Odznaczeń Państwowych Kwatermistrz. Rady Państwa	
15 Posiadane wyróżnienia i wyróżnienia Medal 30-lecia PRL 22VI1974 ODZNAKA Odsznaka za wzorową pracę w służb. zdr. 7IV1981			

Pa Os 244
Wydanie 1974, uzupełnienie 1978, poprawki 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025

Wniosek o nadanie Krzyża Walecznych żołnierzowi ODB „Gartucha” Antoniemu Włodzimierzowi Madalińskiemu ps. „Tuleja”, „Profesor”

W konspiracji od pocz. 1941 w 7pp "Garduch" II Bat. 3 Komp. Wiosną 1943 odkomenderowany do Oddziału Dyscypliny Bojowej II Baonu. Udział w akcjach zbrojnych: Likwidacja konfidenta Sipo Szosyga na Ckęcina w wiosna 1943, postawy kolab. na Boernerowie, - lato 1943, transport broni ze Szczęśliwiec na Ckęcina /koniec lipca 1943/ oraz akcja na fabrykę wyrobów metalowych na Parysewie /półowa lipca 1943/ której celem było zniszczenie dokumentacji techn. i ewidencji robotników oraz wykonanie wyroku śmierci na strażniku niemieckim. W czasie ostatniej trudnej akcji/walka na dziedzińcu fabryki przy odległości ok. 500m od Fortu Bema/ zadaniem jego był udział w ubezpieczeniu wewnątrz fabryki i wykonanie wyroku śmierci na strażniku Werkachts za wyjątkowe bestjałstwo w stosunku do robotników. Powierzone mu zadania wykonał wykazując szczególne męstwo i odwagę w obliczu wroga.

Autentyczność podpisu
stwierdzam:

2-ca d-cy II baonu 7pp "Garduch"
D-ca 1-ej Kompanii

/kpt. Henryk Malca ps. „Bogumił”/

Opinia kpt. Henryka Malca ps. „Bogumił” dotycząca Antoniego W. Madalińskiego

Zofia Lewińska
ul. Telewizyjna 38
01-492 Warszawa

Warszawa, 20.06.2015

Szanowna Pani,

W odpowiedzi na Pani list z 29.05.2015 uprzejmie informuję, że w naszym domu przy ul. Łączności 38 (teraz Telewizyjna) podczas okupacji niemieckiej ukrywały się czasowo różne osoby ze względu na swoją działalność konspiracyjną lub z powodu żydowskiego pochodzenia.

Czasowo mieszkał inż. J. Mazur – pochodzenia żydowskiego oraz dziecko żydowskie – Maria ze swoją przybraną matką Melanią Badyńską. Wszyscy przeżyli wojnę. Barbara Bigo nie była prześladowana po wojnie za działalność w AK (Powstanie i Kampinos). Na pamięci Barbary Bigo w chwili obecnej nie możemy polegać, jest za bardzo schorowana. O ile wiem w Jej oddziale (Pułk Baszta) nie było nikogo z Boernerowa. Natomiast Janusz Lewiński, mój mąż (mieszkał na ul. Warszawskiej 46) walczył w Powstaniu na Mokotowie w Pułku Baszta – kompania B1. Nie znam odpowiedzi na pozostałe Pani pytania.

Z poważaniem

Zofia Lewińska

Odpowiedź Zofii Lewińskiej w sprawie konspiracji na Boernerowie

W batalionie „Kiliński”, kompania „Szare Szeregi-Junior” („Sępy”), w Śródmieściu walczył strzelec Zbigniew Hubert Śwital „Rokita” (syn dr. Świtale).

Kapral pchor. Władysław Kłodziński „Rymwid” walczył w II Batalionie 7 Pułku Piechoty „Garłuch”, grupa „Kampinos”.

Plutonowy pchor. Zbigniew Ściwiarski „Bożek” (syn Wacława) walczył w zgrupowaniu „Waligura”, grupa „Kampinos”, pułk „Palmiry-Młociny”.

Strzelec Bogdan Kurkowski „Woronicz”, „Bogdan” walczył w zgrupowaniu „Róg”, batalion „Gustaw”, kompania „Gertruda”, na Starym Mieście.

Szwolęz 1 Pułku Szwolęzów Józefa Piłsudskiego Jan Ogródowczyk „Kmicic” walczył na Mokotowie, w pułku „Baszta”.

Kapral Adam Lizuraj-Poniatowski „Grom” walczył w zgrupowaniu „Waligura”, batalion „Sowińskiego”, pluton 314, na Woli.

Kapral Tadeusz Lizuraj-Poniatowski „Sulima” walczył w oddziale IV Obwodu „Grzymała”, na Ochocie.

Strzelec Zygmunt Lizuraj-Poniatowski „Wojtek” walczył na Woli, Rejon 1 (Czyste, Babice), pluton 303, potem w grupie „Kampinos”.

Podporucznik rez. piechoty Jan Wuttke „Jaś Czarny” walczył w zgrupowaniu „Radosław”, pułk „Broda 53”, batalion „Zośka”, 3 Kompania „Giewonta” na Woli, na Starym Mieście, w Śródmieściu i na Czerniakowie.

Podporucznik Tadeusz Wuttke „Mały Tadzio” walczył w zgrupowaniu „Radosław”, batalion „Zośka”, kompania „Rudy”, pluton „Alek”, na Woli.

Sławomir Multański „Sławek” walczył w plutonie „Ruska”, w batalionie „Czata 49”.

Sierżant pchor. Bolesław Zmorzyński „Wicher” walczył w zgrupowaniu „Waligura”, 3 Rejon (Bema) na Woli.

Kapral pchor. Wiesław Kasprzykowski „Ostoja” walczył w 314 Plutonie „Stefana”, 3 Rejon (Bema), III Obwód „Waligura” (Wola).

Balbina Goszczyńska z oddziału „Bakcył” miała przydział do kuchni w szpitalu polowym przy ul. Marszałkowskiej 40.

Strzelec sanitariuszka Barbara Bigo „Nina”, „Basia” była w pułku „Baszta”, a następnie w grupie „Kampinos”, w batalionie mjr. „Korwina”, kompania kpt. „Mściśława”.

Sanitariuszka Maria (Maryla) Różycka „Joanna” walczyła w oddziale „Żywiela”, potem: „Żmija”, pluton 257 „Żubr”, 3 kompania.

Strzelec Jan Brochocki „Chrobry”, kolega najmłodszego z braci Lizuraj-Poniatowskich, walczył w grupie „Kampinos”.

12-letni Zygmunt Jerzy Arciszewski „Orzeł” był łącznikiem – listonoszem poczty harcerskiej w Śródmieściu Południowym.

Harcerz st. strzelec Andrzej Płaskowski „Andrzej” walczył w kompanii „Gryf”.

Po nieudanych akcjach zbrojnych na Żoliborzu, gdzie pierwsze walki zaczęły się około godz. 14, trzy godziny przed godziną „W” (zabrakło elementu zaskoczenia i nie udało się opanować najważniejszych punktów oporu Niemców, w tym m.in. Dworca Gdańskiego i Cytadeli), na skutek dużych strat w ludziach dowództwo powstania podjęło decyzję o przerzuceniu części oddziałów kpt. Kazimierza Nowackiego „Żyrafy” i kpt. Władysława Nowakowskiego „Żubra” ze zgrupowania „Żywiciel”, do których po drodze dołączyli żołnierze 212 Plutonu (zwanego „Legią Akademicką”) por. Jerzego Terczyńskiego „Starży”, w lasy kampsinoskie. Zamierzano dokonać częściowej reorganizacji oddziałów i zaopatrzenia w broń. „Szpicę prowadził ppor. »Zych« (Zdzisław Grunwald), następnie szedł por. »Starża« (Jerzy Terczyński) z plutonami 239 i 212. Zamykał kolumnę marszową ppor. »Dunin« (Jerzy Mieczyski) z plutonem 237. Z tego też plutonu wydzielono straż tylną”. Razem około 150 ludzi¹¹².

Droga wiodła przez Szwedzkie Góry, a następnie przez płaski teren między Boernerowem a Wawrzyszewem (obecnie zajęty pod lotnisko), kierując się na ostatni, prawy maszt radiostacji „Babice”. Kiedy ostatni żołnierze kolumny przekroczyli brukowaną Szosę Warszawską, łączącą Boernerowo z Wawrzyszewem, i kolumna znalazła się na otwartej przestrzeni, „Niemcy wystrzelili rakietę, po czym otworzyli ogień z obu boków kolumny, z zalesionych zabudowań na Boernerowie i z położonych nieco na wzniesieniu pozycji fortu wawrzyszewskiego”¹¹³.

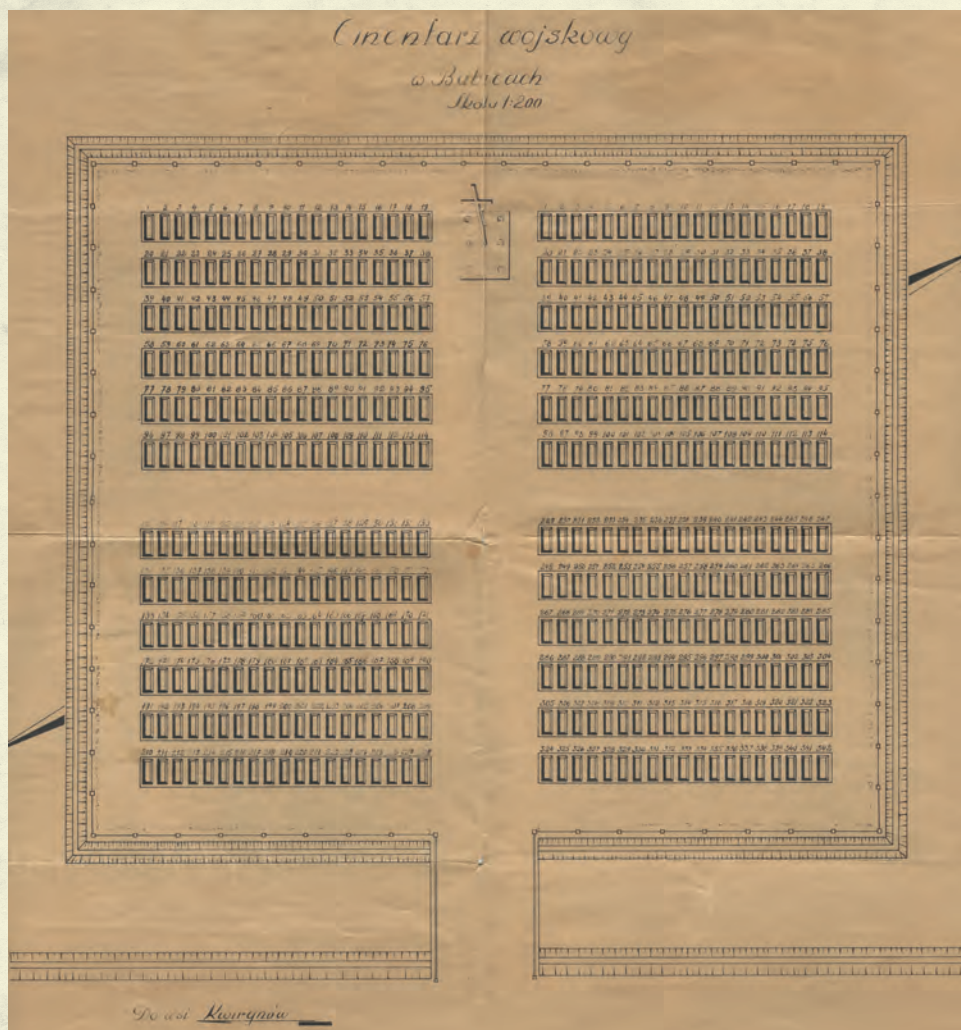
Porucznikowi „Starży” i ppor. „Zychowi” udało się poderwać żołnierzy szpiccy i czoła kolumny i skokami przebiec poza pole ostrzału ckm-ów i przez mokrą łąkę przedrzeć się w kierunku Izabelina. Z obydwu oddziałów uratowało się tylko dziesięć osób. Część straży przedniej, którą Niemcy przepuścili, aby zbyt wcześnie nie zaalarmować kolumny, została aresztowana (to ich widział świadek naoczny inż. Władysław Graff z okna swego domu przy ul. Parkowej 1).

Część straży tylnej, zamykającej kolumnę, na rozkaz por. „Dunina” zdołała cofnąć się na Bielany (łącznie około 30 osób z obu plutonów). Ci, którzy zalegli na polu, nie mogąc się wycofać, w większości zginęli. Uratować się zdołało tylko kilka osób; jedną z nich był Maciej Bernhardt „Zdzich” z 237 Plutonu, drugą Witold Marczuk „Myśliwy” z 212 Plutonu, którzy, ukryci za kopcami zżętego zboża, przeczekali dobijanie kolegów, a gdy Niemcy odjechali, przedostali się do Wawrzyszewa.

Przez pole, pod ostrzałem, przeszedł bezpiecznie, nawet niedrażnięty, niezidentyfikowany cywil z laseczką, który potem, już w Laskach, zaatakował por. „Starżę”, zarzucając mu wytracenie prowadzonego oddziału. Tę tajemniczą

¹¹² M. Bernhardt, *Z Miodowej na Bracką...*, s. 201.

¹¹³ Z. Grunwald, „Żubry” na Żoliborzu..., s. 77.



Plan cmentarza wojennego w Bubicach, gdzie pochowano żołnierzy Września

postać wspominają naoczni świadkowie Maciej Bernhardt i Zdzisław Grunwald. Straty niemieckie wyniosły zaledwie kilku zabitych i rannych.

Po masakrze na polu pojawił się czołg niemiecki. W otwartej wieżyczce stał dowódca z pistoletem maszynowym i dobijał rannych powstańców. Po nim pojawił się jeszcze od strony Boernerowa samochód terenowy, z którego oddano kilka serii z pistoletu maszynowego. Przepuszczonym powstańcom ze straży przedniej Niemcy kazali wykopać dwa duże doły. Do jednego musieli zrzucić ciała poległych kolegów, nad drugim dołem zostali zamordowani strzałem w głowę lub zabici bagnietem. Pozostałe rozrzucone po polu ciała pochowali mieszkańcy Boernerowa i Wawrzyszewa w pojedynczych grobach. Było ich 10 lub 12.

W bitwie pod Boernerowem poległo i zostało rozstrzelanych około 100 powstańców (udało się ustalić dane tylko 73 osób), głównie z 237 Plutonu, który stracił 70 proc. stanu osobowego, oraz z kompanii „Starży” która utraciła 55 proc. żołnierzy. Pod Boernerowem poległo 29 proc. ogółu batalionu „Żubr”.

Instytut Pamięci Narodowej prowadzi śledztwo w sprawie masakry na Boernerowie (sygn. sprawy S 45/09/Zn)¹¹⁴.

Porucznik Jerzy Terczyński „Starża”, dowódca 212 Plutonu „Legii Akademickiej”, prowadzący kolumnę, przeżył masakrę, po wojnie wyjechał do Australii. Podporucznik Zdzisław Grunwald „Zych”, dowódca 239 Plutonu, także przeżył wojnę. Podporucznik Jerzy Mieczynski „Dunin”, dowódca 237 Plutonu, został ciężko ranny w brzuch i zginął na polu pod Boernerowem.

2 sierpnia 1944 r. „o godz. 7 wyruszyły z Boernerowa, ul. Górczewską w kierunku Okopowej, trzy niemieckie pantery Dywizji Pancerno-Spadochronowej »Hermann Göring«. Dwa z nich zostały trafione na Okopowej”. Trzeci wóz wycofał się do Boernerowa. „Pozostałe skierowano na front pod Warkę”¹¹⁵.

3 sierpnia 1944 r. w drodze do pracy w aptecce, na rogu ul. gen. Zajączka i ul. Mickiewicza zastrzelony został farmaceuta Franciszek Raczyński „Nałęcz” (zam. przy ul. Telefonicznej 26).

5 sierpnia 1944 r. przez pola (obecnego lotniska) przeszedł z Kampinosu na Żoliborz oddział mjr. Alfonsa Trzaski-Kotowskiego ps. „Okon”.

W związku ze zbliżającym się frontem (Armia Czerwona i 1 Armia Wojska Polskiego stały już za Wisłą, na Pradze) Niemcy ulokowali na terenie Boernerowa kilka armat dalekiego zasięgu, które ostrzeliwały stanowiska radzieckie i polskie na Pradze. Ustawiono je m.in. następująco: jedną przy ul. Łączności, naprzeciwko domu pp. Cymermanów, pod nr. 46 (była tak wielka, że młodzież nazwała ją „Jumbo”, czyli kolos), drugą, zwaną „Bertą”, przy zbiegu ul. POW i ul. Oleandrów, obok domu rzeźbiarza Jana Małety, pod nr. 40.

Czerwoonoarmiści rewanżowali się ostrzałem Boernerowa. Mieszkańcy budowali więc schrony w ogrodach lub chronili się w piwnicach. Wiele domów ocalałych po nalotach lotniczych we wrześniu 1939 r. zostało uszkodzonych przez pociski artyleryjskie.

Od pierwszego dnia Powstania Warszawskiego na Boernerowie trwały nieustanne łapanki, głównie młodych mężczyzn podejrzewanych o działalność

¹¹⁴ M. Bernhardt, *Z Miodowej na Bracką...*, s. 220; *idem*, „Powstanie Warszawskie”, mps powielany, na prawach rękopisu; Z. Grunwald, *„Żubry” na Żoliborzu...*, s. 77–84; S. Podlewski, *Rapsodia żoliborska*, Warszawa 1979, s. 66–69; Władysław Graff, „Moje wspomnienia z okresu okupacji”, mps powielany, na prawach rękopisu; *idem*, *Na zawsze pozostali w Boernerowie. Historia pewnego pomnika*, „Gazeta Lokalna” 1994, nr 11, s. 10; J. Tryliński, *Śmierć 2 sierpnia o świcie*, „Bemowo News”, 2 VII 2009, s. 16–17; J. Kirchmayer, *Powstanie warszawskie*, Warszawa 1959.

¹¹⁵ H. Kuczmierowska, M. Piekarski, *Niemieckie czołgi...*, s. 53 i 68.

konspiracyjną, oraz rewizje w domach, w poszukiwaniu broni. W jednym z domów, przy ul. Legionów 47, o mały włos nie doszło do wpadki. W ostatniej chwili udało się zakopać w ogrodzie, między zagonami kartofli, skrzynki z bronią i amunicją wyjęte ze skrytki. Dwaj przybyli po nią chłopcy nie zdążyli już uciec i ukryli się w ogrodzie. Na szczęście Niemcy nie szukali starannie. Po ich odejściu okazało się, że w kieszeni prochowca gospodarza, Alojzego Barańskiego, na wieszaku w przedpokoju znajdował się naładowany pistolet.

Oddział węgierski, który stacjonował w czasie Powstania Warszawskiego na Boernerowie, urządził mieszkańcom niespodziewany koncert. Ich orkiestra grała przed figurką Matki Boskiej niesłyszane dawno melodie, w tym hymn polski. W tym czasie płonęła Warszawa, dobrze widziana z Boernerowa. Licznie zgromadzeni boernerowiaci słuchali ich, płacząc ze wzruszenia. Koncert przerwał wreszcie oficer niemiecki, kiedy zorientował się poniewczasie, co jest grane.

W związku z tym, że „skuteczność działań Węgrów była bardzo wątpliwa”, Węgrzy nie zwracali bowiem uwagi na migrujące z Warszawy do puszczy i z powrotem oddziały powstańcze, oraz z powodu oznak „bratania się jednostek węgierskich z ludnością polską, która je serdecznie przyjmowała i powoływała się na wielowiekową tradycję przyjaźni” (z meldunku gen. Antala Vattaya), „Dowództwo 9 Armii zmuszone było [...] nasycić [...] blokadę Warszawy oddziałami Wehrmachtu, a także jednostkami kolaboranckimi rekrutującymi się z... Ukraińców i Kozaków”¹¹⁶. Stacjonujących na Boernerowie Węgrów zastąpiono więc wkrótce oddziałem RONA, natomiast „580 rosyjski oddział jazdy [...] został użyty do osłony [...] między Bielanami a Górcami”¹¹⁷.

Nocami z 15 na 16, z 16 na 17 i z 17 na 18 sierpnia 1944 r. mimo wzmocnionej blokady trwały przemarsze leśnych oddziałów z Kampinosu, w związku z planowanym natarciem na Dworzec Gdański w celu otwarcia przejścia na Starówkę. Łącznie przez pola w sąsiedztwie Boernerowa przeszło około 750 osób (według Macieja Bernhardta ponad 600).

23 sierpnia 1944 r. po nieudanym i bardzo krwawo okupionym natarciu na Dworzec Gdański mjr Alfons Trzaska-Kotowski „Okoń” poprowadził z powrotem do puszczy około 150 niedobitków, przeważnie bez broni, którą na rozkaz oddali kolegom toczącym walki na Żoliborzu.

26 sierpnia 1944 r. Niemcy zorganizowali wielką obławę na boernerowską młodzież. Wyciągniętych z domów, przetrzymywano w prowizorycznym „obozie” przy restauracji Mimoza (róg Szosy Warszawskiej i al. Aleksandra Prystora). Jedną z kobiet, która usiłowała przeskoczyć przez ogrodzenie, zastrzelono. Pochowano

¹¹⁶ T. Sawicki, *Rozkaz: zdławić powstanie. Siły zbrojne III Rzeszy w walce z Powstaniem Warszawskim 1944*, Warszawa 2001, s. 50.

¹¹⁷ *Ibidem*, s. 66.

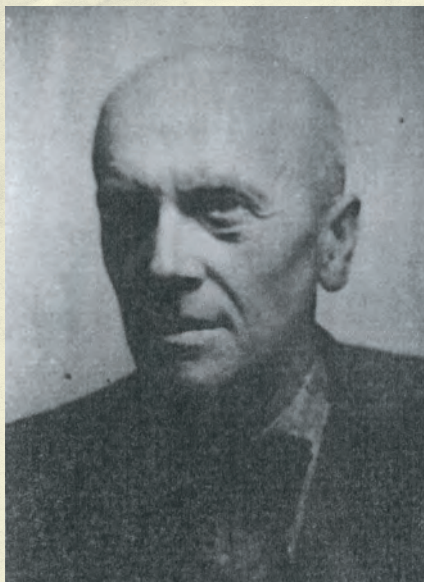


Cmentarz Wojskowy na Powązkach –
mogiły braci Wuttke

ją w zagajniku obok posesji przy ul. Ignacego Boernera 21. Grób ekshumowano po wojnie. Wszystkich zatrzymanych, w liczbie około 50 osób, popędzono do Włoch, a następnie do obozu przejściowego w Pruszkowie. Stamtąd trafili do obozów koncentracyjnych, skąd już nie powrócili. Byli to m.in. Edward Grotowski (zam. ul. Wolności 1), Zygmunt Lizuraj-Poniatowski „Wojtek” (zam. ul. POW 7), najmłodszy z trzech braci (dwaj starsi zginęli w Powstaniu Warszawskim), Władysław Sieńczewski (zam. ul. POW 12) oraz przypuszczalnie Edward Karpiński (zam. ul. I. Boernera 9) i Bolesław Teodor Nowak (zam. ul. Wolności 15). Zbiec stamtąd udało się natomiast, dzięki sprytnemu podstępowi, Henrykowi Jasiówece i młodej dziewczynie (nazwisko nieustalone) oraz Henrykowi Raczyńskiemu (zam. ul. Telefoniczna 26), który uciekł po drodze, jeszcze we Włochach.

Kozacy stacjonujący w Parysowie, po drugiej stronie rozległego pola znajdującego się między Boernerowem a Chomiczówką (obecnie osiedle Piaski), urządzali często konne wypadki na Boernerowo, polując na dziewczęta i kobiety. Nieustannie zdarzały się też napady i grabieże mienia. Mieszkańcy zorganizowali więc system ostrzegania. Ulice obserwowano ze strychów i górnych pięter domów, a w razie pojawienia się napastników alarmowano, uderzając młotkami w garnki i patelnie. Ogradzenia między ogrodami były poprzecinane, tak że można było uciekać inaczej, niż wychodząc na ulice. Sieć wewnętrznych ścieżek umożliwiała też przemieszczanie się po osiedlu po godzinie policyjnej.

Zbliżający się front powodował, że Niemcy zaczęli budować na Boernerowie umocnienia polowe, m.in. potężny żelbetonowy bunker u wylotu ul. Legionów, przy szosie do koszar, oraz liczne okopy. Do ich kopania zmuszali mieszkańców. Kopanie okopów odbywało się pod ostrzałem stojącej za Wisłą Armii Czerwonej, która próbowała „wymacać” usytuowane na osiedlu niemieckie działa. Zginął wtedy Roman Cudny, zam. przy ul. POW 10.



 Władysław Graff

Sołtys inż. Władysław Graff, ryzykując własne życie, prowadził w czasie Powstania Warszawskiego akcję meldowania (z datami wcześniejszymi) cywilnych uciekinierów z Warszawy. W ten sposób uratował ich przed wywiezieniem do obozu w Pruszkowie (zameldował ponad 1500 osób, wskutek czego liczba mieszkańców Boernerowa się podwoiła). Boernerowiaci bez wahania przyjmowali ich do swoich domów. Po wojnie ci ludzie nie mieli dokąd wrócić i wielu z nich tam zostało.

W organizowaniu pomocy dla ukrywających się mieszkańców Warszawy czynnie uczestniczyła Aniela Swynecka, która sama ukrywała się na Boernerowie w czasie okupacji. Między innymi w opuszczonym domu Jana Stromajera zamieszkały siostry Bohdana Maria „Czarna” i Magda „Urszula” Domańskie, pod przybranym nazwiskiem Kraszewskie¹¹⁸.

Na Boernerowie ukrywał się także ks. Bolesław Stefański, pod przybranym nazwiskiem Stefan Madanowski. W 1941 r. wstąpił do ZWZ-AK, pod pseudonimem „Stefan”. Do końca wojny służył jako wikary w Górcach.

W okresie Powstania Warszawskiego ukrywał się na osiedlu Szymon Kazimierz Poradowski, członek Stronnictwa Narodowego, od 1943 r. w składzie Tymczasowej Narodowej Rady Politycznej, ciała nadrzędnego wobec Narodowych Sił Zbrojnych oraz Cywilnej Służby Narodu.

28 sierpnia 1944 r. osiedle otoczone zostało przez żandarmerię i oddział SS. Mieszkańców o godz. 5 rano wypędzono z domów i zgromadzono na ul. POW (na odcinku od al. Aleksandra Prystora do ul. Oleandrów). Sprawdzenie kenkart trwało od 7 rano do 20 wieczorem. Zatrzymano kilkanaście osób, a ich zwolnienie wyprosił następnie sołtys, za pośrednictwem mieszkańca Boernerowa, poznaniaka, byłego oficera armii niemieckiej z I wojny światowej, u którego zatrzymał się kapitan SS.

W czasie Powstania Warszawskiego 1944 r. zginęli m.in.: Bogdan Kurkowski „Woronicz”, „Bogdan” (zam. ul. POW 35), Sławomir Multański „Sławek” (zam. ul. Wolności 38), Jan Ogrodowczyk „Kmicic” (zam. ul. Łączności 29), bracia Adam Lizuraj-Poniatowski „Grom” i Tadeusz Lizuraj-Poniatowski „Sulima” (zam. ul. POW 7), Janina Nowicka (zam. ul. Poczтовая 2), Zbigniew Hubert

¹¹⁸ AHMMPW, Relacja Bohdany Marii Domańskiej.

Śwital „Rokita” (zam. ul. I. Boenera 35), bracia Jan Wuttke „Czarny Jaś” i Tadeusz Wuttke „Mały Tazio” (zam. ul. POW 42), Bolesław Andrzej Zmorzyński „Wicher” (zam. ul. Wolności 40?), Franciszek Raczyński „Nałęcz” (zam. ul. Telefoniczna 26) oraz osoby cywilne: Edward Boerner (zam. ul. Parkowa 13), Maria Kalinkowa (zam. ul. Legionów 39) i Józef Sosnowski (zam. ul. Wolności 7).

Podczas powstania Jan Małeta wykonał płaskorzeźbę „Jezu ratuj, bo ginimy”. Tworzył ją w piwnicy domu przy ul. POW 40, podczas nieustannego ostrzału walczącej Warszawy, który prowadzili Niemcy z „Berty” stojącej tuż obok. Jesienią 1945 r. wykonana w czasie Powstania Warszawskiego płaskorzeźba została zawieszona przez artystę na murze straceń w Al. Jerozolimskich 37 (teraz jest tam hotel Novotel). 15 września 1946 r. wykonał on w celu upamiętnienia powstania replikę rzeźby, dodając napis: „Powstanie, Warszawa, 1 VIII–2 X 1944 r.”. W 1962 r. płaskorzeźba zaginęła. 12 listopada 2011 r. na murze umieszczono jej kopię¹¹⁹.

27 września 1944 r. Niemcy rozpoczęli operację „Spadająca Gwiazda”, czyli likwidację oddziałów powstańczych w Kampinosie, gdzie walczyło wielu boernerowiaków. Oddział „Doliny” (por. Adolf Pilch) i „Okonia” (mjr. Alfonsa Trzaski-Kotowskiego), w tym kompania „Zemsta” pod dowództwem „Porawy” (kpt. Stefan Matuszczyk), zmuszony został do odejścia w kierunku Puszczy Mariańskiej.

28 września 1944 r. Warszawa została ogłoszona przez dowództwo niemieckie twierdzą i włączono ją, wraz z miejscowościami podwarszawskimi, w system obrony Wisły.

Po kapitulacji Żoliborza grupa powstańców pod dowództwem ppor. „Zręba” przedostała się przez wypalone Powązki do Boernerowa, skąd po krótkim odpoczynku powędrowała dalej.

12 października 1944 r. dr Stanisław Śwital przejął Punkt Opatrunkowy od dr. Konrada Latawca (z Tłuszcz) i przekształcił go w prowizoryczny szpital PCK.

1 listopada 1944 r. w willi przy ul. POW 39, gdzie w czasie wojny mieszkał volksdeutsch Miłosz, zaczął funkcjonować prowizoryczny szpital PCK o 20 łóżkach (przetrwał do 31 marca 1945 r.). W szpitaliku pracowały 42 osoby, m.in. Stanisław Śwital, Jadwiga Markiewicz, Janina Bartczakowa, Maria Syłkiewicz, Kazimierz Syłkiewicz (własc. Józef Żyłkiewicz), Barbara Kinkel, Zbigniew Ściwiariski, Janusz Oseka, Danuta Nowosielska, Janusz Nowosielski, Andrzej Kosakowski, Teresa Suska, Zofia Dmowska, Marek Dmowski, Henryk Raczyński, Helena Janowska, Władysław Kłodziński, Aldona Nowacka, Maria Makay, Krystyna Jara, Natalia Kurowska, Zielnik, Zdziarska, Janina Bajda i trzech mężczyzn o imieniu Marek, nieznanych z nazwiska. Równocześnie z prowadzeniem

¹¹⁹ B. Sułek-Kowalska, *Jezu, ratuj, bo ginimy* [relacja Alodii Małety i Wojciecha Małety], „Idziemy”, 2 VIII 2009.

szpitalika zorganizowano skrócony kurs pielęgniarstwa oraz tajne gimnazjum. Twórcami szpitala i szkoły byli dr Stanisław Śwital i siostra Jadwiga Markiewicz (dr filozofii, a po wojnie nauczycielka matematyki w boernerowskim liceum), która po rozbiciu jej oddziału powstańczego znalazła się na Boernerowie.

Siedmiu ocalałych członków 15-osobowej grupy Żydowskiej Organizacji Bojowej, biorących udział w walkach powstańczych na Starym Mieście (głównie jako załoga barykady zamykającej ul. Rybaki), a potem na Żoliborzu, w oddziale Armii Ludowej, nie wyszło po kapitulacji z powstańcami z Warszawy (groziło im jako Żydom rozstrzelanie przez Niemców), lecz ukrywało się w piwnicy spalonego domu pp. Glińskich na Dolnym Żoliborzu, przy ul. Kazimierza Promyka 43.

15 listopada 1944 r. nastąpiła brawurowa akcja wyprowadzenia tej grupy Żydów przez posterunki niemieckie do Boernerowa. Akcję zlecił dr. Stanisławowi Świtalowi dr Lesław Węgrzynowski („Bartosz”), szef Służby Sanitarnej Warszawa-Śródmieście AK. Grupę Czerwonego Krzyża zorganizował dr Śwital. W akcji brali udział: Kazimierz Syłkiewicz i jego żona Maria (małżeństwo ukrywających się po aryjskiej stronie żydowskich lekarzy), Barbara Kinkel, Zbigniew Ściwiarski, Janusz Osęka i Alina Margolis (przybyła z Grodziska Mazowieckiego Żydówka, późniejsza żona Marka Edelmana). Zastosowano fortel z przenoszeniem na noszach rzekomo chorych na tyfus, którego Niemcy panicznie się bali. Na dwie pary noszy położono najślabszych: chorego, „dłuższego od noszy”, adwokata Zygmunta Warmana („Zygmunt”) i „podobnego do półtrupa” Marka Edelmana („Marek”). Pozostali szli pieszo. Wyprowadzeni to: Icchak Cukierman („Antek”), komendant ŻOB po stronie aryjskiej, dowódca Powstania w Getcie, Celina Lubetkin-Cukierman („Cywia”), Marek Edelman („Marek”), zastępca komendanta ŻOB, Tuwien Borzykowski („Tadek”), Julian Fiszgrund („Julek”), Zygmunt Warman („Zygmunt”), Teodozja Gołąb-Goliborska (Polka, dr med.). Ulokowano ich w szpitaliku przy ul. POW 39, gdzie spędzili pięć dni, a następnie zostali przetransportowani do szpitalika prowadzonego przez dr. Kazimierza Zaleskiego na Jelonkach¹²⁰.

Po wojnie uratowany Zygmunt Warman został sędzią Sądu Najwyższego. Wszyscy Żydzi poza Warmanem i Edelmanem wyemigrowali w 1946 r. do Palestyny.

¹²⁰ S. Śwital, *Siedmioro z ulicy Promyka*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego” 1968, nr 1/2 (65/66), s. 207–210; *idem*, *Jak uratowano grupę bojowników warszawskiego getta*, „Kombatant” 2009, nr 3, s. 14; J. Osęka, *Wyprawa na Promyka*, *ibidem*, s. 17; M. Edelman, *Komentarz*, *ibidem*, s. 18; K. Dunin-Wąsowicz, *Na Żoliborzu 1939–1945*, Warszawa 1984, s. 278–283; *Ten jest z ojczyzny mojej. Polacy z pomocą Żydom 1939–1945*, wyd. 2, oprac. W. Bartoszewski, Z. Lewinówna, Kraków 1969, s. 196.



Szpital PCK przy POW 39

Za tę brawurową akcję Instytut Yad Vashem przyznał we wrześniu 1981 r. tytuł Sprawiedliwego wśród Narodów Świata dr. Stanisławowi Świtalowi, a 23 stycznia 1997 r. Januszowi Osęce i Zbigniewowi Ściwiarskiemu¹²¹.

W koszarach 1 Zmotoryzowanego Pułku Artylerii Przeciwlotniczej Niemcy utworzyli obóz pracy przymusowej dla mężczyzn z łapanek. Kopali oni okopy w pobliżu Wisły i budowali umocnienia przed spodziewanym natarciem Armii Czerwonej.

Pod koniec 1944 r. Niemcy utworzyli zewnętrzny pas umocnień połowych niemieckiej Twierdzy Warszawa, który objął Fort II A „Babice” i stację Transatlantycznej Radiostacji Nadawczej. Boernerowo znalazło się na przedpolach tego pasa.

Od początku stycznia 1945 r. mieszkańcy Boernerowa obserwowali pośpieszny exodus Niemców z okolic Warszawy. W pierwszej kolejności wyjechały rodziny niemieckich żołnierzy, polskie konkubiny z dziećmi oraz volksdeutsche i kolaboranci. To był sygnał, że Niemcy spodziewają się rychłej ofensywy i nie wierzą w utrzymanie swoich pozycji.

14 stycznia 1945 r. wojska I Frontu Białoruskiego rozpoczęły operację warszawską, stanowiącą pierwszą część operacji wiślańsko-odrzańskiej. W tym

¹²¹ *Księga Sprawiedliwych wśród Narodów Świata...*, s. 516 (S. Śwital) i 592–593 (J. Osęka i Z. Ściwiarski).



Grób Krzysztofa Teslara przed modernizacją
dokonaną w 2016 r.

samym dniu przerwana została obrona niemiecka i wojska I Frontu Białoruskiego zaczęły wchodzić na tyły nieprzyjaciela, co spowodowało, że Niemcy w obawie przed okrążeniem musieli zrezygnować z obrony Twierdzy Warszawa i wycofywali się na pozycje położone dalej na zachód.

15 stycznia 1945 r. z rejonu Jabłonny ruszyła na pobliskie Leszno 47 Armia I Frontu Białoruskiego. Plan operacji przewidywał oskrzydlenie warszawskiego zgrupowania niemieckiego pod Błoniem.

11 stycznia 1945 r. Gestapo aresztowało konspiratora Krzysztofa Teslara „Szymona” (zam. przy ul. Pocztowej 18). Zginął podczas ucieczki i został pochowany na cmentarzyku koło kościoła na Boernerowie. Tego dnia Niemcy aresztowali też Zofię i Stefana Ligowskich (zam. przy ul Łączności 35), któ-

rzy zostali wywiezieni do obozu w Pruszkowie.

16 stycznia 1945 r. z rejonu Jabłonny i Karczewa ruszyła na Warszawę 1 Armia Wojska Polskiego, której zadaniem było zajęcie stolicy.

16 stycznia 1945 r. Niemcy z obawy przed okrążeniem w wielkim pośpiechu zaczęli wycofywać się z Boernerowa. Tego dnia ewakuowane zostały trzy armaty dalekiego zasięgu oraz wszystkie oddziały stacjonujące w boernerowskich koszarach. Boernerowo uniknęło tym samym walk, niechybnych, gdyby Niemcy zdecydowali się na obronę Twierdzy Warszawa lub jej zewnętrznego pasa umocnień. W czasie ofensywy radzieckiej w 1945 r. na Boernerowie spłonęło 10 domków, a wszystkie pozostałe zdemolowały i podziurawiły pociski¹²².

16 stycznia 1945 r. Niemcy, wycofując się na zachód, wysadzili w powietrze wszystkie maszty Transatlantycznej Radiostacji Nadawczej i spalili część koszar.

17 stycznia 1945 r. około południa do Boernerowa od strony Łomianek weszło wojsko polskie. Pierwszy, już rano, pojawił się na Boernerowie konny patrol zwiadu, a następnie weszła piechota w polskich mundurach. Żołnierze, potwornie zmęczeni, odpoczywali w rowach wzdłuż Szosy Warszawskiej, a mieszkanki osiedla przynosiły im gorącą zupę i co tylko kto miał do jedzenia.

¹²² *Boernerowo zapomniane. Nawet nie odbudowuje spalonych domów*, „Wieczór Warszawy”, 3 X 1946, s. 3.



Dom gen. Michała Tokarzewskiego-Karaszewicza przy ul. Telefonicznej 18, gdzie znajdowała się tajna radiostacja



Dom rodzeństwa Ligowskich przy ul. Łączności 35, gdzie znajdowała się tajna drukarnia

Zdolni do służby wojskowej boernerowiacy licznie wzięli udział w kampanii wrześniowej 1939 r. Część z nich po klęsce przedostała się na Zachód, by wstąpić do Polskich Sił Zbrojnych. Wielu trafiło do obozów jenieckich, skąd tylko nieliczni wrócili do Polski. Ci, których aresztowali Sowietci, w większości zginęli.



Dom Józefa Urbanka przy ul. Łączności 12, gdzie znajdowało się archiwum KG AK

W II wojnie światowej poległo z bronią w rękę i oddało życie wielu boernerowiaków. Najwięcej ofiar pochłonęło Powstanie Warszawskie¹²³.

W sowieckich łagrach, niemieckich obozach koncentracyjnych i obozach jenieckich śmierć ponieśli: w łagrze na Syberii Antoni Bartczak, dyrektor szkoły (zam. ul. Warszawska 26), w obozie KL Auschwitz lek. Felicja Brodzka (z ul. Łączności 17), w obozie KL Linz III Leszek Jaroszewski (zam. ul. Telefoniczna 4), w obozie KL Auschwitz Zenon Lwowski (z ul. Telefonicznej 14), w oflagu w Murnau płk Ferdynand Müllner (z ul. Łączności 31), w łagrze w ZSRR por. Marian Jan Szymulski (zam. ul. Telefoniczna 6), w obozie KL w Mauthausen Edward Grotowski (zam. ul. Wolności 1), w obozie KL Mauthausen Edward Karpiński, w czasie marszu śmierci z obozu KL Gross-Rosen Andrzej Muchberg „Mirski”, w obozie KL Mauthausen Bolesław Teodor Nowak (z ul. Wolności 15), podczas marszu śmierci ze Stutthofu Władysław Sieńczewski, w obozie KL Mauthausen Zygmunt Wojciech Lizuraj-Poniatowski (z ul. POW 7).

Na terenie Francji, w ruinach zbombardowanego dworca na stacji kolejowej w Thouars (w departamencie Deux-Sevres) 18 czerwca 1940 r. poległ mjr Walenty Szydłowski (z ul. POW 28). Nad Niemcami zestrzelony został podczas

¹²³ *Ibidem.*

bombardowania zakładów Daimler-Benz w Pforzheim w nocy z 23 na 24 lutego 1945 r. ppor. pil. RAF Adam Filipek (syn Jana) (z ul. POW 33). 8 maja 1941 r. w bitwie powietrznej nad brzegiem morza, w południowej Anglii, zginął (prawdopodobnie) ppor. Zygmunt Kinel.

Zaginieni bez wieści: kpt. Stanisław Ciepliński, żołnierz AK (zam. ul. POW 31), podczas koncentracji AK przed akcją „Burza”, oraz Józef Urbanek „Książe”, żołnierz AK (zam. ul. Łączności 12), prawdopodobnie zamordowany w 1942 r. w Magdalence lub zastrzelony przed Pałacem Staszica.

Nie wszyscy, którzy przeżyli, zdecydowali się wrócić po wojnie do kraju. Na emigracji pozostali m.in. ppłk Leopold Gebel, ofiarodawca obrazu Matki Boskiej Ostrobramskiej, oraz według do końca niepotwierdzonych informacji płk Henryk Kreiss (pozostał w Anglii) i płk Stanisław Machowicz.

W czasie wojny (głównie we wrześniu 1939 r., w wyniku bombardowań Luftwaffe i ostrzału artyleryjskiego) zostały zburzone i spalone domy przy ul. Parkowej 13, Pocztovej 16, ul. Boerner 15, 21 i 37, POW 2, 6, 22 i 26, Łączności 1, 2, 3, 6 i 33, Legionów 19 i 26, Warszawskiej 22 i 50 oraz „Dzieciniec” przy ul. Aleksandry Piłsudskiej. Podczas ostrzału artyleryjskiego w 1944/1945 r. przez Armię Czerwoną uszkodzono wiele domów, gdy trafiły w nie odłamki¹²⁴.



¹²⁴ [Nowak], „Historia naszej dzielnicy w latach 1939–1944”, mps powielany, na prawach rękopisu; N.N., „Bohaterowie walki”, mps powielany; N.N., „Walka z okupantem”, mps powielany; Stanisław Śwital, „Historia naszej dzielnicy Bemowa (dawniej Boernerowo) od września 1939 roku do chwili obecnej”, mps powielany, datowany na 22 IV 1967 r.; Marian R. Sztarski, „Bemowo-Boernerowo. Ziemia zboczona krwią żołnierzy Powstania Listopadowego, żołnierzy Września 1939, żołnierzy konspiracji antyhitlerowskiej, żołnierzy Armii Krajowej, podczas Powstania Warszawskiego”, mps powielany.

Boernerowo w okowach komunizmu 1945–1989

Próba odbudowy wspólnoty, represje, wysiedlenie mieszkańców i militaryzacja Boernerowa

17 stycznia 1945 r. wraz z wojskiem weszło do Boernerowa NKWD, które zajęło się wyłapywaniem AK-owców. NKWD specjalnie interesowało się Boernerowem ze względu na jego peowiacko-piłsudczykowski rodowód, a także szeroko zakrojoną konspiracyjną działalność w czasie okupacji niemieckiej, w tym używanie go jako jednej z baz łączności z Puszczą Kampinoską.

W domu przy ul. Warszawskiej 38/38a, w piwnicy, urządzono areszt, w którym zamykano podejrzanych o działalność w Armii Krajowej. Jednym ze złapanych był Maciej Bernhardt „Zdzich”, żołnierz 237 Plutonu ppor. „Dunina”, cudem uratowany z masakry dokonanej na Boernerowie 2 sierpnia 1944 r., który po wojnie przyjechał na groby swoich poległych kolegów¹²⁵.

Na ślad katowni, której Bernhardt nie umiał po latach zlokalizować, naprowadził świadek Artur Arciszewski, gdyż w latach siedemdziesiątych w piwnicach domu przy ul. Dostępnej 38 i 38a widział wzmocnione drzwi z wizjerami. Sprawę na wniosek autorki bada IPN. Wizja lokalna pracownika instytutu potwierdziła istnienie cel w piwnicach¹²⁶.

„Jak tylko weszli Rosjanie... zaczęły się napady bandyckie. Co drugą noc któryś domek wybrali”¹²⁷. Napadu dokonano m.in. na domek kierownika poczty Czesława Bednarskiego (ul. Pocztowa 5). Rabunkom zwykle towarzyszyły gwałty na kobietach.

¹²⁵ M. Bernhardt, *Z Miodowej na Bracką...*, s. 320.

¹²⁶ E. Kowalczyk, K. Pawlicka, *Działalność Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na m.st. Warszawie (1944–1954)*, Warszawa 2011.

¹²⁷ AHMMPW, Relacja Lucjana Wiśniewskiego ps. „Wierny”, „Sęp”, potwierdzona w rozmowie z autorką 22 III 2015 r.



Dom przy ul. Warszawskiej 38, gdzie był areszt NKWD

Nie wszyscy boernerowiaci zaprzestali działalności konspiracyjnej po wejściu na ziemię polskie Armii Czerwonej. Udało się ustalić, że jednym z tych, którzy się na to nie zdecydowali, był Eryk Budzyński (syn), zam. przy ul. Pocztowej 18, po 1945 r. w oddziale dyspozycyjnym komendanta WiN Wincentego Kwiecińskiego¹²⁸.

Nie zaprzestał też działalności boernerowski oddział OBD „Garłucha”, który m.in. zorganizował zamach na grupę bandycką rabującą Polaków; jednym z jej uczestników okazał się niejaki P., rozpoznany przez Lucjana Wiśniewskiego „Sępa”, co ułatwiło namierzenie bandytów.



¹²⁸ *Ibidem*, Relacja Gustawa Budzyńskiego.



Jadwiga Markiewicz

Boernerowski komunista Marcei Jędrzejewski został powołany przez nowe władze na komendanta Milicji Obywatelskiej.


W 1945 r., wkrótce po ustaniu działań wojennych, pracę podjęła szkoła powszechna. Pierwszym kierownikiem został Wincenty Jagodziński. Trzy lata później zastąpił go Piotr Mossakowski. Lekcje odbywały się w domu Heleny Janowskiej przy ul. Łączności 40, w byłym szpitaliku PCK przy ul. POW 39, w „Boernerówce” przy ul. Ignacego Boernera 5 oraz w willi Ludwika Halskiej przy ul. Wolności 42.

8 lutego 1945 r. nauczyciele, którzy prowadzili tajne nauczanie w zakresie szkoły średniej, wystąpili do Kuratorium Okręgu Warszawskiego z prośbą o zezwolenie na otwarcie gimnazjum i liceum na Boernerowie.

14 lutego 1945 r. na sołtysa gromady Boernerowo wybrano ponownie inż. Władysława Graffa (z pensją 1100 zł).

27 lutego 1945 r. odbyła się pierwsza studniówka.

Ekshumacja ofiar masakry z 2 sierpnia 1944 r.



POLSKI CZERWONY KRZYŻ
ZARZĄD GŁÓWNY
 BIURO INFORMACJI I POSZUKIWAŃ
 Nr B. Inf. 10/Bw. Strat
 Konto w N. B. P. IV Oddział Miejski
 Nr 1528-9-4230


Warszawa, dnia 14.11.1966 r.
 Mokotowska 14. Tel. 28-32-01
 Adres pocztowy: Warszawa 10. skrytka pocz. Nr 47

Kierownictwo
 Szkoły Podstawowej Nr. 150
 im. W. Wróblewskiego
w W a r s z a w i e
 ul. 1-go Maja 1

W odpowiedzi na pismo z dnia 11.XI.1966 r. w sprawie powstańców, zamordowanych przez hitlerowców w czasie powstania w Warszawie w dniu 2.VIII.1944 r. na polach w Boernerowie - komunikujemy, że w okresie 12-15.XI.1945 r. przeprowadzona została ekshumacja 61 zwłok osób zabitych przez hitlerowców w dniu 2.VIII.1944 r. Zwłoki pochowane zostały na cmentarzu Warszawa-Wawrzyszew. Nr. znaczka P.C.K. od 12001 do 12060, nr. protokołu od 143/II do 203/II.

Bliższe dane dotyczące - z protokołów ekshumacyjnych P.C.K. wynotowały: Moździeń Emilia i Bednarska Grażyna uczennice Szkoły Podstawowej Nr. 150 im. Walerego Wróblewskiego w Warszawie.

Podstawa:
 Protokoły ekshumacyjne z pola w Boernerowie, sporządzone przez Dział Grobownictwa Biura Inf. P.C.K. w Warszawie.
 L.dz.strat B. Inf. PCI 4345.


 P.o. Kierownika Biura Informacji i Poszukiwań
 [Signature]
 [Stamp: Ekshumacja 2, Warszawa 10]

pb

Sp. Pracy „Zespół”, zam. 632 10600



Oficerowie Technicznej Szkoły Lotniczej

2 marca 1945 r. Kuratorium odpowiedziało na wniosek nauczycieli z 8 lutego, że zezwoleń nie wydaje, ale szkoła może funkcjonować na dotychczasowych zasadach. Początkowo szkoła działała jako Prywatne Gimnazjum i Liceum Koedukacyjne Jadwigi Markiewicz. Lekcje odbywały się, tak jak w czasie okupacji, w kilku prywatnych domach.

18 maja 1945 r. przeprowadzono pierwszą ekshumację. Dokonały jej rodziny ofiar masakry z 2 sierpnia 1944 r. – zabrały ciała swoich bliskich z kilku pojedynczych grobów rozsianych po całym polu między Boernerowem a Wawrzyszewem.

Śluchacze Technicznej Szkoły Lotniczej





Tablica z nazwiskami żołnierzy „Żywiciela” poległych 2 sierpnia 1944 r. koło Boernerowa oraz widok ogólny kwatery „Żywiciela”

W czerwcu 1945 r. odbyła się pierwsza po wojnie matura. Zdawało ją osiem osób: Zofia Bigo, Irena Górzyńska, Mirosław Kazon, Władysław Kłodziński, Halina Krupecka, Zbigniew Ściwiarski, Anna Sieńczewska, Marian Kowalski.

Od lipca 1945 do sierpnia 1946 r. trwał organizowanie się, w koszarach rozformowanego 1 Zmotoryzowanego Pułku Artylerii Przeciwlotniczej na Boernerowie, Technicznej Szkoły Lotniczej.

12–15 września 1945 r. kolejną ekshumację przeprowadził Polski Czerwony Krzyż. Ciała ofiar masakry z 2 sierpnia 1944 r. zostały przeniesione z pojedynczych oraz zbiorowych grobów na cmentarz w Wawrzyszewie. Z dwóch dużych mogił zbiorowych wydobyto 60 zwłok, w tym 52 mężczyzn i 7 kobiet oraz jedno ciało niezidentyfikowanej płci¹²⁹.

25 września 1945 r. odbyła się pierwsza promocja mechaników w Technicznej Szkole Lotniczej, utworzonej w koszarach po 1 Pułku Artylerii Przeciwlotniczej. Szkolono tam specjalistów dla samolotów Po-2, Jak-9, Pe-2, Il-2, Il-10, Tu-2, C-47, Li-2.

¹²⁹ I. Laskowiecka, *Tego nie potrafię zapomnieć*, „Kierunki” 1987, nr 7, s. 9.



Dom Waław Ściwiarskiego przy ul. Warszawskiej 40, gdzie mieściła się siedziba Stowarzyszenia Przyjaciół Boernerowa

7 grudnia 1945 r. ponownie zalegalizowano Stowarzyszenie Przyjaciół Boernerowa¹³⁰, z siedzibą przy ul. Warszawskiej 40. SPB ukonstytuowało się w składzie: prezes zarządu Waław Ściwiarski, zastępca Jan Sztromajer, sekretarz Bolesław Jurkowski, skarbnik Waław Nowacki, zastępca Maria Suska. Do Komisji Rewizyjnej weszli: Franciszek Jara jako przewodniczący, Mieczysław Miara – zastępca, Stefan Nowosielski – sekretarz. Do Komisji Prasowo-Propagandowej weszli Władysław Grzelak i Bolesław Jurkowski. Komisją Drogową kierował Marian Osęka, Sanitarną tworzyli Stanisław Śwital, Mikołaj Kiszkiel i Stanisław Podczaski, Sportową zarządzał Stanisław Pawlikowski. Dochodami niestałymi zajmowali się Waław Nowacki, Helena Janowska i Maria Suska. Stowarzyszenie rozpoczęło działalność od rozmów z gminą Babice o najpilniejszych potrzebach osiedla, m.in. dotyczących otwarcia pierwszego sklepu i naprawy dróg łączących Boernerowo z Warszawą. Niebawem oświetlono ulice, zainstalowano tablice z nazwami ulic oraz rozpoczęto prace porządkowe (odgruzowywanie, odtwarzanie zieleni). Opieką otoczono też park leśny, który był zalesiany brzozaami z samosiewu oraz drzewostanem olszowym z odrośli. Uruchomiono boisko sportowe.

Stowarzyszenie Przyjaciół Boernerowa i Rada Pedagogiczna Gimnazjum rozpoczęły zbieranie funduszy na budowę szkoły średniej. Wprowadzono dobrowolne opodatkowanie. Urządzano potańcówki w Parku Leśnym (tańczono

¹³⁰ „Rejestr Stowarzyszeń i Związków Urzędu Wojewódzkiego Warszawskiego” 1945, nr 8.

V. Nadanie uprawnień szkół państwowych

Okręg Szkolny Poznański

(zarządzeniem z dnia 14 sierpnia 1946 r.

Nr II Śr - 4029/46).

- 1) Miejskie Gimnazjum Koedukacyjne w Pile— na rok szkolny 1945/46 i 1946/47;
- 2) Powiatowe Gimnazjum Koedukacyjne w Drezdenku (pow. Strzelce Kraińskie) — na rok szkolny 1945/46 i 1946/47.

Okręg Szkolny Warszawski

(zarządzeniem z dnia 16 sierpnia 1946 r.

Nr II Śr-3896/46).

- | | | |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <ol style="list-style-type: none"> 1) I Miejskie Gimnazjum i Liceum Koed. im. Jana Sowińskiego w Warszawie — do odwołania; 2) II Miejskie Gimnazjum i Liceum Żeńskie im. J. Kochanowskiego w Warszawie — do odwołania; 3) III Miejskie Gimnazjum i Liceum Koed. w Warszawie 4) IV Miejskie Jakuba J. szk. 1945/ 5) V Miejskie Lisa-Kuli i 1946/47; 6) VI Miejskie wstańców r. szk. 19 7) Prywatne Zołni Łab | <ol style="list-style-type: none"> 17) Prywatne Gimnazjum Koed. w Mszczonowie, pow. błońskie — na r. szk. 1945/46 i 1946/47; 18) Gimnazjum Koed. Rady Narodowej Gminy Ojrzeń w Zochach, pow. cieszanowskiego — na r. szk. 1945/46 i 1946/47; 19) Samorządowe Gimnazjum i Liceum Koed. w Deblinie, pow. śarwolińskiego — na r. 42) Prywatne Gimnazjum i Liceum Tow. Salezjańskiego w Sokołowie Podlaskim — na r. szk. 1945/46; 43) Samorządowe Gimnazjum Koed. w Sterdyni, pow. sokołowskiego — na r. szk. 1945/46 i 1946/47; 44) Samorządowe Gimnazjum i Liceum Koed. w Aninie, gminy Wawer, pow. warszawskiego — na r. szk. 1945/46 i 1946/47; 45) Prywatne Gimnazjum i Liceum Koed. w Boernerowie, gm. Blizne, pow. warszawskiego — na r. szk. 1945/46 i 1946/47; 46) Samorządowe Gimnazjum Koed. w Celestynowie, pow. warszawskiego — na r. szk. 1945/46 i 1946/47; | <p>Koed. w Rykach, r. szk. 1945/46; Koed. w Zelezo — na r. szk.</p> <p>Koed. w Gąbina r. szk. 1945/</p> <p>Koed. w Goszrójckiego — na</p> |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

Nadanie prywatnemu gimnazjum i liceum w Boernerowie uprawnień szkoły państwowej

na drewnianym podeście koło muszli koncertowej, w pobliżu Fortu II A „Babice”), odbywały się przedstawienia szkolne, zebrania towarzyskie, koncerty. Dochód z nich przeznaczano na budowę szkoły. Fundusze pozyskiwano też za pomocą tzw. cegiełek, po 100 i 500 zł.

Projekt budynku wykonał gratis inż. Marian Osęka (szczęśliwie wrócił z oflagu w Murnau). Niebawem zaczęto zwozić materiały budowlane, w tym zwłaszcza darmową cegłę, z odgruzowywanej Warszawy. Od wojska pozyskano stary, drewniany barak. Kopano fundamenty i rozładowywano materiały przy pomocy uczniów, nauczycieli i mieszkańców.

Otwarto przedszkole (prywatne) w domu pp. Chudobieckich przy ul. Warszawskiej 54.

Ponownie uruchomiono restaurację Mimoza (u zbiegu Szosy Warszawskiej i al. Aleksandra Prystora), którą prowadzili pp. Szewczenkowie (zam. ul. Legionów 57). Na osiedlu zaczęły też powstawać drewniane kioski spożywcze, najwięcej w al. Aleksandra Prystora (u zbiegu z Szosą Warszawską, u zbiegu z ul. Pocztową i u zbiegu z ul. POW) oraz u wylotu ul. Legionów, a później także sklepy w domach prywatnych. Sklepy spożywcze znajdowały się przy ul. I. Boenera 11 (prowadzili go nadal pp. Banasiowie) i przy ul. Legionów 53 (prowadzili go pp. Siekierowie), rzeźnik był przy ul. Łączności 39, mydlarnia znajdowała się przy ul. Wolności 26, poczta przy ul. Pocztowej 5 (jej naczelnikiem nadal był Czesław Bednarski). Funkcjonował handel obnośny i obwoźny. Bezpośrednio do domów dostarczane było mleko – przez mleczarkę z Bliznego, przyjeżdżającą wczesnym rankiem dwukółką, oraz świeże pieczywo, w tym pyszne bułeczki, z kosza noszonego przez dostawcę na plecach, a latem warzywa i owoce, które przywozili okoliczni badylarze, ponadto zaś po kryjomu, w wielkiej konspiracji, trudno dostępne po wojnie i reglamentowane mięso. Regularnie odwiedzał osiedle szlifierz noży i nożyczek z podręcznym warsztatem, noszonym na plecach. Na miejscu były dostępne usługi szewskie i krawieckie. Chorzy leczyli się m.in. u dr. Stanisława Świtala (ul. I. Boenera 33) i u dr. Miłkołaja Kiszkiela (ul. POW 11). Pomoc stomatologiczną można było uzyskać m.in. u dr. Zarzeckiej (ul. I. Boenera 23).

Boernerowo miało wówczas 2500 mieszkańców, wśród nich znajdowało się wielu przygarniętych uciekinierów z Warszawy, którzy nie mieli dokąd wrócić. Zajęli oni głównie domy opuszczone przez właścicieli, którzy albo zginęli w czasie wojny, albo pozostali na Zachodzie, albo przebywali w łagrach, albo musieli się ukrywać.

Stowarzyszenie Przyjaciół Boernerowa wznowiło wydawanie „Biuletynu”. Redagował i wydawał go własnym sumptem Władysław Grzelak (zam. ul. Pocztowa 23). Pisemko to w latach 1946–1947 poruszało żywotne sprawy Boernerowa.

8 stycznia 1946 r. odbyła się konferencja Biura Odbudowy Stolicy (powołane zostało dekretem KRN z 24 maja 1946 r. o odbudowie Warszawy) z przedstawicielami Ministerstwa Bezpieczeństwa, w celu uzgodnienia potrzeb odnośnie do przydziału terenów w przyszłym planie zagospodarowania Warszawy i województwa warszawskiego.

11 stycznia 1946 r. odbyła się konferencja poświęcona uzgodnieniu zamierzeń Biura Odbudowy Stolicy z potrzebami Ministerstwa Obrony Narodowej. Sporządzono wtedy wykaz terenów, które miały być przedmiotem wymiany

między miastem a wojskiem. Znalazły się w nim okolice Boernerowa, gdzie zamierzano wybudować zespoły koszarowe i lotnisko¹³¹.

18 marca 1946 r. komendantem Technicznej Szkoły Lotniczej został mianowany płk pil. Bernard Adamecki, ps. konspiracyjne „Grabiec”, „Gozdawa”, „Bocian”, „Parasol”, „Dyrektor” (zam. ul. I. Boernera 35), były szef sztabu i zastępca dowódcy Armii „Modlin”, szef wydziału lotnictwa w oddziale III KG AK, uczestnik Powstania Warszawskiego, po wojnie zastępca komendanta Oficerskiej Szkoły Lotniczej w Dęblinie.

28 kwietnia 1946 r. Komitet Organizacyjny Stowarzyszenia Przyjaciół Boernerowa (w liczbie 86 osób) zwołał pierwsze walne zebranie. Wyłoniono zarząd stowarzyszenia, który ukonstytuował się następująco: prezes Wacław Ściwiarski, wiceprezes Jan Sztromajer, sekretarz Bolesław Jurkowski, skarbnik Wacław Nowacki, zastępca skarbnika Maria Suska, członkowie: Jadwiga Markiewicz, Edward Gród, Władysław Grzelak, Marian Osęka, Stanisław Podczaski. Komisję Rewizyjną tworzyli: przewodniczący Franciszek Jara, zastępca przewodniczącego Mieczysław Miara, sekretarz Stefan Nowosielski, członkowie: Stanisław Pawlikowski i Stanisław Chludziński. Skład pozostałych komisji to: Komisja Propagandowa – Bolesław Jurkowski i Władysław Grzelak; Drogowa – Marian Osęka; Dochodów Niestających – Wacław Nowacki; Sportowa – Stanisław Pawlikowski¹³².

Podjęto uchwały ważne dla bytu osiedla: ustalono wpisowe do SPB w wysokości 20 zł, składkę miesięczną w wysokości 10 zł, domy opuszczone przez właścicieli i „poniemieckie” (*sic!*) przekazano w administrację SBP celem gromadzenia funduszy na ich remont. Gminna Rada Narodowa przyznała jedno miejsce dla SPB. Zarząd Gminy Blizne przekazał Gromadzie Boernerowo inkasę opłaty szarwarkowej.

4 maja 1946 r. Stowarzyszenie Przyjaciół Boernerowa zainaugurowało regularne sprzątanie osiedla przez mieszkańców. Rozpoczęto od odgruzowania i uporządkowania al. Aleksandra Prystora. Później każdej soboty, od godz. 17 do 20, mieszkańcy pod kierunkiem inż. Mariana Osęki porządkowali pozostałe ulice¹³³.

16 maja 1946 r. nastąpiła zmiana nazwy Technicznej Szkoły Lotniczej na Techniczna Szkoła Lotnictwa WP. W 1947 r. człon „WP” w nazwie zlikwidowano.

1 czerwca 1946 r. raniony został w nogę podczas pościgu i aresztowany przez Urząd Bezpieczeństwa ks. Bolesław Stefański, prefekt szkół boernerowskich,

¹³¹ *Biuro Odbudowy Stolicy 1945–1950/1951. Inwentarze archiwalne*, oprac. A. Kaczkowska, Warszawa 1972, s. 24; Ż. Kazimierski, *Wojskowa Akademia Techniczna w latach 1951–2001*, Warszawa 2010.

¹³² „Biuletyn nr 1” Stowarzyszenia Przyjaciół Boernerowa, maj 1946.

¹³³ N.N., „Pierwsze dni wolności”, wspomnienia, mps powielany, na prawach rękopisu.

ukrywający się pod koniec okupacji niemieckiej na Boernerowie. Od 1945 r. służył jako wikary w parafii św. Józefa na Kole, działając jednocześnie w antykomunistycznym podziemiu. Zdobywał pieniądze, niósł pomoc konspiracyjnym żołnierzom, pełnił funkcję kapelana NSZ. W grudniu 1945 r. został mianowany komendantem Pogotowia Akcji Specjalnej w Warszawie, bojowego ramienia Narodowego Zjednoczenia Wojskowego na Warszawę. Nieleczony po postrzale, torturowany, stracił nogę. W grudniu 1946 r. skazany przez Sąd Rejonowy w Warszawie na karę śmierci, jako pierwszy ksiądz. W ramach amnestii zamieniono mu wyrok na wieloletnie więzienie. Odzyskał wolność 14 lutego 1954 r.¹³⁴

W czerwcu 1946 r. Spółdzielnia Spożywców Warszawa-Zachód w dawnym lokalu zlikwidowanej spółdzielni „Spółnota Skarbowców” otworzyła pierwszy sklep, przy ul. POW 24, w którym realizowano przydziałowe kartki na cukier, mąkę i chleb. Wybrano też zarząd spółdzielni w składzie: inż. Władysław Graff, Franciszek Jara, Ogrodowczykowa, Stanisław Sturgulewski, Kazimierz Młynarski. Ustalono wpisowe w wysokości 20 zł oraz udział w wysokości 100 zł¹³⁵.

W czerwcu i lipcu 1946 r. zbierał się zarząd SPB, który podjął uchwały obligujące właścicieli nieruchomości do utrzymania porządku i czystości na chodnikach i jezdni, a wojskowych korzystających z kwater do opłacania ustalonego czynszu. Na pasach zieleni ustawiono tablice zabraniające chodzenia po rezerwatach, łamania drzew i krzewów, wypasania kóz.

4 sierpnia 1946 r. odbyło się walne zebranie Spółki Wodnej, w lokalu gimnazjum przy ul. POW 39. Wybrano zarząd: przewodniczący Waław Ściwiarski, wiceprzewodniczący Seweryn Ogrodowczyk, sekretarz Jan Sztromajer, skarbnik Bolesław Jurkowski, Komisja Eksploatacyjna Czesław Kuźniar i Waław Nowacki. Podwyższono opłatę za wodę do 20 zł za m sześć.

4 sierpnia 1946 r. o godz. 10 odbyła się uroczystość poświęcenia kamienia pamiątkowego na miejscu masakry powstańców warszawskich. Na kamieniu wyryto napis: „Miejsce usświęcone męczeńską krwią powstańców, którzy zginęli tu

Głaz pamiątkowy na miejscu straceń



¹³⁴ J. Żurek, *Ksiądz Bolesław Stefański: żołnierz bezdomny*, Warszawa 2014.

¹³⁵ „Biuletyn nr 2” Stowarzyszenia Przyjaciół Boernerowa, lipiec 1946.



Warta przy głazie, na miejscu pamięci masakry żołnierzy „Żywiciela”



Głaz po przeniesieniu pod figurę MB przy ul. Grotowskiej

DO

Kuratorium Okręgu Warszawskiego

Praga KAWęczyńska 49.

Uprzejmie prosimy o zezwolenie na otwarcie gimnazjum i liceum przyrodniczego w Boernerowie, ze względu na brak szkoły.

Za czasów okupacji niemieckiej zostały w Boernerowie zorganizowane komplety w zakresie wszystkich klas gimnazjalnych i licealnych z odpowiednim zespołem nauczycieli szkół średnich.

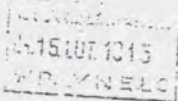
Detychczas na komplety uczęszczała młodzież wyłącznie miejscowa (określe 50 uczniów) obecnie jesteśmy w okresie rozpoczynającego się napływu uczniów ze wsi i osiedli ekologicznych, gdyż w pobliżu Boernerowa istnieją cały szereg wsi: Górcze-2 km., Grafy- 2km., Bliźne- 2km., Chłamiczówka-1km., Babice-2km., Wawrzyszew-ok. 3km. oraz dzielnice Warszawy jak Wola, Urychów, Keże, Fert Bema i Zdebyca Robotnicza/Bielany/ nie mają szkół, ~~istotnych~~.

Szkoła w Boernerowie jest w posiadaniu budynku przy ulicy Welności wyznaczonego przez miejscowego sołtysa. Również posiadamy sprzęt szkolny, choć w szczupłym zakresie jednak mamy zapewnienie gminy, że nam pomoże w urządzaniu szkoły.

Wobec tego, że szkoła w Boernerowie ma duże możliwości rozwoju, prosimy o uznanie naszego zespołu za państwowe gimnazjum Nr. 171 z zatwierdzenia kierownictwa p. Jadwigi Markiewicz jako inicjatorki i organizatorki kompletów.

Rada Pedagogiczna:

X Klemens Brodzinski
 Eugeniusz Smedunski
 Alicja Klęczewska
 Magdalena Markiewicz
 Halina Grołowska
 Halina Grołowska
 Jolanta Ludwig
 C. Lutzow
 Jolanta Ludwig
 A. Ambroziak



Prośba nauczycieli do Kuratorium Warszawskiego o zezwolenie na utworzenie gimnazjum i liceum w Boernerowie

w 1944 r. za ojczyznę. Wieczna im chwała”. Mszę św. odprawił ks. A. Rutkowski. W uroczystości udział wzięli koledzy poległych z AK, oficerowie i podchorążowie Technicznej Szkoły Lotniczej, przedstawiciele Stowarzyszenia Przyjaciół Boernerowa, Przystosobienia Wojskowego Boernerowa, Polskiego Czerwonego Krzyża, pracownicy radiostacji, drużyny harcerskie: męska i żeńska, przedstawiciele Koła PSL oraz Wodotrysku. Wartę honorową trzymali ppor. Władysław Kłodziński i plut. pchor. Zbigniew Ściwiarski. Inicjatorem budowy pomnika było Stowarzyszenie Przyjaciół Boernerowa. W skład komitetu budowy weszli: płk pil. Bernard Adamecki, sołtys inż. Władysław Graff, Edward Gród, Władysław Grzelak, mjr Kopeć, nauczycielka Erna Maciejewska, rzeźbiarz Jan Małeta, siostra Jadwiga Markiewicz, Kazimierz Młynarski, Wacław Nowacki, K. Ostrowska oraz ks. A. Rutkowski. Był to pierwszy pomnik poświęcony powstańcom warszawskim. Po uroczystości młodzież szkolna urządziła zbiórkę na odbudowę Warszawy. Zebrano 6204 zł. Relację z uroczystości zamieściły „Gazeta Ludowa” i „Życie Warszawy”¹³⁶.

Zorganizowanie patriotycznej uroczystości dla uczczenia pamięci żołnierzy Armii Krajowej, w sytuacji gdy NKWD i Urząd Bezpieczeństwa Publicznego już od stycznia 1945 r. stosowały krwawy terror wobec członków tej organizacji i represje w stosunku do osób o „niesłusznej” orientacji politycznej, było aktem wielkiej odwagi mieszkańców Boernerowa. Zapłacili za nią niebawem wysiedleniem i pozbawieniem całego dorobku.

11 sierpnia 1946 r. Stowarzyszenie Przyjaciół Boernerowa rozpoczęło starania o przywrócenie komunikacji tramwajowej¹³⁷.

16 sierpnia 1946 r. Zarządzeniem Okręgu Szkolnego Warszawskiego przyjętym 16 sierpnia 1946 r. (nr II Śr.-3896/46) Prywatne Gimnazjum i Liceum w Boernerowie, gmina Blizne, powiat warszawski, otrzymało uprawnienia szkoły państwowej pod nazwą Samorządowe Gimnazjum i Liceum Koedukacyjne w Boernerowie, zmienioną następnie na Samorządowa Szkoła Ogólnokształcąca Stopnia Licealnego w Boernerowie¹³⁸.

1 września 1946 r. uroczystości obchodzono w koszarach Technicznej Szkoły Lotnictwa Święto Lotnicze. Na program złożyły się: akademie, nabożeństwo polowe, dekoracja zasłużonych oficerów i podchorążych, defilada, otwarcie świetlicy oraz obiad. Osiedle reprezentowali: Wacław Ściwiarski, Jan Sztromajer, Franciszek Jara i sołtys inż. Władysław Graff.

¹³⁶ (w.), *Na miejscu ataku powstańców pod Boernerowem*, „Gazeta Ludowa”, 4 VIII 1946, nr 213, s. 2; *Pierwszy pomnik powstańców*, „Życie Warszawy”, 4 VIII 1946.

¹³⁷ (as), *Wkrótce tramwaj do Boernerowa*, „Życie Warszawy”, 11 VIII 1946, s. 6.

¹³⁸ „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty” 1946, nr 9, s. 385.

1 września 1946 r. utworzono na Boernerowie ośrodek duszpasterski na prawach parafii. Kancelaria mieściła się przy ul. I. Boenera 49. Proboszczem został ks. Stefan Kuć.

8 września 1946 r. przywrócono, po 25-miesięcznej przerwie, komunikację tramwajową z Warszawą. Tramwaj linii 20 kursował z Boernerowa do ul. Młynarskiej. Dla załogi pierwszego tramwaju i brygady technicznej przygotowano upominki, a mieszkańcy uroczyście przywitali pierwszy tramwaj. Przemówienia wygłosili: dyrektor MZK Kubelski, komendant Technicznej Szkoły Lotnictwa płk Bernard Adamecki i prezes SPB Wacław Ściwiarski. Kwestujące harcerki zebrały w ciągu dwóch godzin 6000 zł na odbudowę Warszawy¹³⁹.

W październiku 1946 r., w związku z częstymi kradzieżami powołano do życia straż gromadzką. Przy pomocy władz wojskowych (nawiązano w tym celu współpracę z dowództwem Technicznej Szkoły Lotnictwa) mężczyźni w wieku od 18 do 55 lat pełnili dyżury nocne. Dla każdego dyżur wypadał raz na pięć tygodni. Ubrojeni byli w mocne kije. Każdego, kto nocą wysiadał z tramwaju, bacznie śledzili i odprowadzali do miejsca, do którego zmierzał. Straży udało się zatrzymać złodzieja Denisiewicza, należącego do bandy Jaskólskiej¹⁴⁰.

Rozpoczęto zbiórki pieniężne: na odbudowę Warszawy, na powodzian, na cmentarz poległych w Wawrze, na gwiazdkę dla żołnierzy garnizonu i na pomoc dla dzieci koreańskich. Ofiarność boernerowian, zwłaszcza że nie wszystkie zbiórki miały zapewne charakter dobrowolny, okazała się tym większa, że sami byli, jak wszyscy wówczas, nędzarzami. Mimo to dzielili się z innymi tym, co mieli.

W 1946 r. działalność rozpoczęło na Boernerowie Koło Ligi Kobiet, liczące 70 członkiń. Kołem kierowały panie: Maria Andressowa, Maria Suska, Helena Skorecka, Helena Janowska. Organizowały pogadanki, szkolenia, różne imprezy, które przynosiły dochód. Jego znaczną część przekazywano na budowę szkoły. Koło zajmowało się także dożywianiem dzieci i młodzieży.

Dzięki przekazaniu przez władze amerykańskie zestawu nadajników krótkofalowych ponownie uruchomiono radiostację nadawczą, w prowizorycznie odbudowanym lewym skrzydle koszar szyjowych w Forcie II A „Babice”.

3 października 1946 r. warszawska prasa informowała o problemach, z jakimi borykało się Boernerowo. Odbudowa spalonych domów, wobec braku materiałów budowlanych i ogólnej biedy, była zadaniem ponad siły jego mieszkańców. Gromada borykała się z brakami w dostawie wody, zbyt wysokimi

¹³⁹ *Tramwaj powitany oklaskami: Boernerowo wraca do normalnego życia*, „Gazeta Ludowa”, 8 IX 1946, s. 6; (as), *Od wczoraj Boernerowo połączone z Warszawą: co 20 minut tramwaj*, „Życie Warszawy”, 9 IX 1946, nr 248, s. 3.

¹⁴⁰ (jkm) [J.K. Maciejewski], *26 kradzieży pod wodzą 40-letniej gruźliczki nękało Boernerowo: złodzieje schwytni przez straż obywatelską*, „Wieczór Warszawy”, 4 XII 1947, s. 3.

opłatami za światło, licznymi kradzieżami (okradziono m.in. Spółdzielnię Spożyców na sumę 70 000 zł, sklep monopolowy i wiele domów prywatnych). Występowały problemy z meldowaniem¹⁴¹.

12 października 1946 r. odbyło się zebranie gromadzkie pod przewodnictwem sołtysa Władysława Graffa. Przedmiotem były sprawy organizacyjne gromady, sanitarne, bezpieczeństwa, oświetlenia, budowy gimnazjum oraz problem śmieci. Ustalono opłaty na funkcjonowanie gromady w wysokości 15 zł miesięcznie. Na oświetlenie al. Aleksandra Prystora (11 lamp) mieszkańcy musieli zebrać 60 000 zł (jednorazowy wydatek na izbę to 60 zł). „Caritas” Boernerowa zorganizowała zbiórkę odzieży i obuwia dla dzieci. Na ulicach ustawiono tablice z nazwami ulic¹⁴².

18 października 1946 r. w budynku przy ul. POW 36 uruchomiono punkt rozdzielczy tekstyliów¹⁴³.

Budynek gimnazjum i liceum przy ul. Łączności 41



¹⁴¹ *Boernerowo zapomniane...*; (wr), *Kto wycina lasek na Boernerowie?*, „Życie Warszawy”, 6 X 1946, s. 5.

¹⁴² „Biuletyn nr 4” Stowarzyszenia Przyjaciół Boernerowa, grudzień 1946; (jkm), *Las wzięto na opak: Boernerowo zostało, lecz stoi przed nowym niebezpieczeństwem: śmietnikami*, „Gazeta Ludowa”, 3 XI 1946, s. 10.

¹⁴³ „Życie Warszawy”, 18 X 1946.

AKT EREKCYJNY
BUDOWY GIMNAZJUM I LICEUM
W
BOERNEROWIE

Działo się w Boernerowie dnia 5 października 1947 roku - gdy Prezydentem Rzeczypospolitej Polskiej był Bolesław Bierut, Premierem Rządu Rzeczypospolitej Józef Cyrankiewicz, Marszałkiem Polski Michał Rola - Zymierski, Ministrem Oświaty Stanisław Skrzyszewski, Ministrem Administracji Publicznej Edward Osóbka - Morawski, Wojewodą Warszawskim Jura Władysław, Starostą powiatu Warszawskiego Wacław Smogoszewski, Wójtem Gminy Blizne Antoni Pierzchała, Sołtysem Gromady Boernerowa inż. Władysław Graff.

Stowarzyszenie Przyjaciół Boernerowa za prezesury Wacława Ściwarskiego, oraz Gimnazjum i Liceum w Boernerowie za dyrekcji Jadwigi Markiewicz, na wniosek Franciszka Jary uchwaliło wybudować dom szkolny przy ulicy Łączności i powołało Komitet Budowy Szkoły z prezydium w osobach; Franciszek Jara - przewodniczący, Jadwiga Markiewicz i płk. Bernard Adamecki - zastępcy przewodniczącego, Stefan Nowosielski - sekretarz, Marian Marchewka - zastępca sekretarza, Wacław Nowacki - skarbnik, Franciszek Sikorski - zastępca skarbnika, adw. Tadeusz Mitraszewski - radca prawny; Komisja Rewizyjna w osobach; Jan Kędziński, Antoni Pierzchała, mjr. Adam Zachuta, Jan Jarzab, Henryk Krzepakowski, Helena Janowska i Bolesław Czub.

Marian Osęka. Wykopy pod fundamenty wykonali; młodzież szkolna, personel nauczycielski, Gimnazjum i Liceum, oraz obywatele Boernerowa. Komplet elementów drewnianych do budowy ofiarowały władze wojskowe. Fundusz budowy został zapoczątkowany dzięki mieszkańcom Boernerowa i okolic. Poświęcenia fundamentów szkoły dokonał ks. Stefan K u ć, proboszcz parafii Boernerowo.

Dzieło budowy szkoły zostało podjęte dla budzenia i kształtowania w duszach młodzieży umiłowania Prawdy, Dobra i Piękną, dążenia do Boga i wyrabiania dzielnych obywateli Rzeczypospolitej Polskiej. -

litany

mgr J. Kępczyński

Wacław Bielak



Budynek szkoły przy ul. łączności 41 (obecnie ul. Telewizyjna)

21 października 1946 r. skazany został przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Warszawie pod przewodnictwem mjr. Eugeniusza Krzewskiego na siedem lat pozbawienia wolności Szymon Kazimierz Poradowski, ukrywający się w czasie Powstania Warszawskiego na Boernerowie. Wypuszczony w wyniku amnestii i zaraz powtórnie aresztowany, skazany na osiem lat więzienia, wyszedł na wolność dopiero 14 marca 1953 r.

3 listopada 1946 r. minister poczt i telegrafów oraz minister obrony narodowej otrzymali polecenie, aby do 31 grudnia 1948 r. znaleźć inny teren dla Centrali Radiokomunikacyjnej, która miała prawo korzystać z lokalizacji na Boernerowie tylko do grudnia 1950 r.¹⁴⁴

11 listopada 1946 r. Gminna Rada Narodowa (gminy Blizne) postanowiła przekazać „dom poniemiecki” (*sic!*) przy ul. POW 42, własność prof. Gustawa Wuttkego, ojca „Małego Tadzia” i „Jasia Czarnego”, żołnierzy AK poległych w Powstaniu Warszawskim, Wacławowi Szatkowskiemu, „zasłużonemu działaczowi i bojownikowi o Polską Demokrację”. Tak oto władza ludowa rozpoczęła rozdawnictwo cudzego mienia swoim „zasłużonym” ludziom.

¹⁴⁴ Boernerowo otrzyma lotnisko, a straci Centralę Radiokomunikacyjną, „Gazeta Ludowa”, 3 XI 1946, s. 8.

były to - klasa IV gimnazjum I i II liceum. Notatki z wykazem słuchaczy i nauczycieli pochodzią z dnia 7 XII 1944 r., z datą rozpoczęcia nauki 1 XI 1944 r.²

Część lekcji odbywała się w szpitalu na piętrze, ale ze względu na przepełnienie sal chorymi (a byli wśród nich nie tylko boernerowianie, lecz przede wszystkim uciekinierzy z Warszawy i powstania), część lekcji odbywała się zawsze po domach, z tym, że nauczyciele jak najmniej spotykali się; mieli kontakt i otrzymywali polecenia bezpośrednio od p. Markiewic. W razie kontroli w szpitaliku - a były one częste - tematykę wykładu szybko zmieniano na sanitarną. Do grona nauczycielskiego należały panie: Janina Borkowska, Halina Grotowska, Zofia Cudny, Grabowska, Olga Lutzowa, Felcja Micheliszowa, Eugenia Średnicka, Anna Podlaska, Erna Maciejewska i p. Stefański. Program z zakresu liceum był w pełni realizowany.¹⁾

1945, luty

8 lutego nauczyciele, którzy prowadzili w czasie okupacji tajne nauczanie, wysyłają do Kuratorium Okręgu Warszawskiego prośbę o zezwolenie na otwarcie gimnazjum i liceum w Boernerowie. Odpowiedź Kuratorium z dnia 2 marca 1945 roku: *Do Kierownictwa Komplektów Gimnazjalnych w Boernerowie. W odpowiedzi na pismo z dnia 8/II 45 r. niniejszym komunikuję, że Kuratorium O.S.W. zadanych zezwoleń na uruchomienie średnich zakładów ogólnokształcących w zasadzie nie udziela. Istniejące w Boernerowie komplety gimnazjalne mogą korzystać z tych samych praw w czasie wojennym, co i gimnazja, jeśli odpowiadają wszystkim warunkom wymagającym od zakładu średniego (obsada poszczególnych przedmiotów przez siły fachowe, dostateczny poziom naukowy). Nacz. wydz. [podpis nieczytelny].*

Początkowo szkoła funkcjonuje jako Prywatne Gimnazjum i Liceum Koedukacyjne Jadwigi Markiewic. Zajmuje cztery opuszczone przez mieszkańców budynki (dwa należą do internatu). Do liceum zaczęła uczęszczać młodzież okalczna, klasy stawały się coraz liczniejsze.³ O personel pedagogiczny nie było łatwo. Trzeba było montować szkołę w czasie okupacji i zaraz po zwolnieniu z szkl miejscowych lub warszawskich rozbitków, często pedagogów z Bożej łaski.⁴

1945, czerwiec

Niezwykłym wydarzeniem i przeżyciem dla całej szkoły była pierwsza, historyczna matura w czerwcu 1945 r., która objęła zaledwie 8 osób.⁵ Byli to: Zofia Bigo, Irena Górzynska, Mirosław Kazon, Władysław Klodzinski, Halina Krupecka, Zbigniew Ściwiński, Anna Śniechowska, Marian Kowalski. Matura ta odbywała się w obecności wystawnika kuratora, p. wizytatora Milewskiego i była poprzedzona huczną studniówką, w czasie której młodzież w kostiumach, zaimprovizowanych z jiraneł i zaston, odegrała fragmenty utworów Niemcewicz, Słowackiego, Mickiewicza i Fredry. W utworach tych wykonanie głównych ról



Jadwiga Markiewicz



Irena Grycewicz

Kolejni dyrektorzy szkoły

1. Jadwiga Markiewicz	1947 - 1954
2. Alina Swiderska	1954 - 1956
3. Władysław Piekiewicz	1956 - 1959
4. Maria Trojanowska	1959 - 1963
5. Henryk Konopka	1963 - 1967
6. Irena Grycewicz	1956 - 1957, 1967 - 1985
7. Czesław Dobczyński	1985 - 1986
8. Barbara Szewczyk	1986 - 1989
9. Ryszard Wojciechowski	1989 -

Fragmenty kroniki gimnazjum i liceum na Boernerowie oraz zdjęcia: pierwszej dyrektorki Jadwigi Markiewic i trzeciej z kolei, Ireny Grycewicz

To w mieszkaniu profesora Gustawa Wuttkego przy ul. Kazimierzowskiej 15 przebywał od 26 do 28 marca 1943 r. ciężko skatowany Jan Bytnar „Rudy”, po uwolnieniu podczas akcji pod Arsenalem.

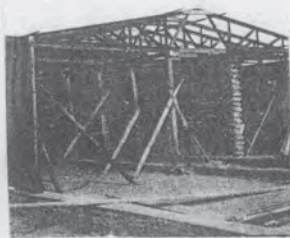
31 stycznia 1947 r. Rozporządzeniem ministra administracji publicznej o zmianie nazwy osiedla „Boernerowo” na „Bemowo” osiedle utraciło na 40 lat swą nazwę. Zmieniły się także „niesłuszne” nazwy niektórych ulic: ul. Ignacego Boenera zyskała nowego patrona, Stanisława Kunickiego, ul. Polskiej Organizacji Wojskowej stała się ul. Ludwika Waryńskiego, ul. Legionów została nazwana ul. Karola Świerczewskiego, ul. Oleandrów otrzymała nazwę 1 Maja,



Wyladowywanie cegły potrzebnej do budowy baraku mieszczącego liceum [r. 1947?]
Na zdjęciu mieszkańcy i nauczyciele [od lewej]:
p. Poniatowski, p. Markiewicz [Dyrektorka Liceum], p. Truskolaska [matem.]
p. Grotowska [chemia?], p. Rządca [fizyka], p. Maciejewska [geologia, geografia], p. Jarra
(fot. J. K. Maciejewski)



Mieszkańcy Bemowa Rosną mury
budują szkołę szkoły



Wycinki z gazet, zdjęcia
pochodzą z archiwum
p. E. Cečetki (byłej nauczycielki
naszej szkoły)
Materiały te przekazała
członkini Koła Historycznego, na ręce na-

Własnymi rękoma budują szkołę

uczniowie i nauczyciele Całe Boernerowo im pomaga

Reportaż wystawnika „Wieczoru“

Od zburzonego domku na ul. POW do cieżarowego samochodu systemem łańcuchowym podawano sobie cegły z rozbiórki. Paru chłopców na anicie przyjmowało cegły, układając je pospiesznie. Wśród pracujących przeważali kobiety. To „dla pedagogów” gimnazjum i liceum w Boernerowie, pracujące przy stawianiu nowego budynku, w którym w przyszłości znajdzie pomieszczenie ta uczelnia.

CEGŁA pochodzi z rozbiórki zniszczonych w czasie wojny domków, należących dawniej do tzw. zasłużonych. W rozbiórce czynny udział biorą uczniowie gimnazjum. Byłem świadkiem ich pracy — obojętnej, lecz nie zorganizowanej, przy czym dziewczęta przy odpywaniu cegieł postępowywały się nie miotłkiem, lecz starym płycyzkiem. Ostatecznie można i tak...

Chłopcy pracowali przy kopaniu fundamentów, przy wykopie na piwnice i przy osadzeniu w betonie żelaznych słupów ogrodzenia. Jak zwykle u młodzieży, zapal musi się wyładowywać w hałaśliwej wesołości, nie mniej jednak praca postępuje naprzód. Bez tej dobrowolnej pracy nauczycielstwa, bardziej zapośredniczonych jednostek spośród mieszkańców, bez młodziejskiej szkolnej byłoby rzecz nie do pomyślenia dźwignąć wielki budynek co budynek szkolny o wymiarach 40x18 metrów.

CO KTO MOŻE I UMIE

Každy zresztą daje do tego wspólnego dzieła swoją cześćkę: szoferzy Stanisław Skoczek i Jan Pasternak, którzy poza godzinami pracy przewożą tutaj bezinteresownie cegły; Komitet budowy, składający się z Franciszka Jarry, Stefana Nowosielskiego, Wacława Nowackiego i Wacława Ściwiarzkiego; inż. Marian Oczka, który bezinteresownie sporządził plany szkoleń; dyrektorka gimnazjum Jadwiga Markiewiczowa, Stanisław Litwrej-Poniatowski, robotnik Roman Zach i in. Fundamenty muruje mistrz Marian Dąbajda z Chomiczówki.

BOERNIEWSKA OFIARNOŚĆ

Drzewo na budowę dało wojsko za niezbędnych elementów konstrukcyjnych murków, potrzebnych przy budowie kotłowni. Cegła pochodzi z rozbiórki. Robotnica płatna jest tylko ta, której się nie da wykonać rękami niewolniczymi. Płacek jest na miesiąc. Koszt wydatków pokryły się z dobrowolnych składek mieszkańców Boernerowa. Przeciętna ich wysokość wynosi 2-10 tys. zł, lecz bywały składki zarówno po 100 zł, jak i po 34 tysiące. Niemal wszyscy mają dzieci i wszyscy wolęliby, aby chodziły do szkoły na miesiąc, niżeli by miały jeździć do Warszawy.

Nowy budynek jest niezbędny. Od tego zależy dalsze istnienie szkoły. I nowy ten budynek stanie pod dachem już tej zimy, choć komitet budowy boryka się z różnymi trudnościami, a p. Jarra zdeptał buty, załatwiając tysiącnie zwiazane z tym formalności i sprawy. Gdy zaś budynek stanie już pod dachem, nastanie czas zabiegania o subwydatki na ostateczne wykończenie jeszcze jednej polskiej szkoły — dzieła społecznej inicjatywy, energii i pracy. (jkm)



Proce od fundamentów już w grudniu Boernerowa miały być ukończone.

CEGIELKA 100 zł

NA BUDOWE SZKOŁY
GIMNAZJUM I LICEUM
W BOERNIEWOWIE

STOWARZYSZENIE
PRZYJACIÓŁ
BOERNIEWOWA

CEGIELKA 500 zł

NA BUDOWE SZKOŁY
GIMNAZJUM I LICEUM
W BOERNIEWOWIE

STOWARZYSZENIE
PRZYJACIÓŁ
BOERNIEWOWA

Artykuł jkm (Jerzego Konrada Maciejewskiego), zamieszczony w „Wieczorze”, oraz zdjęcia „Cegiełek” na budowę siedziby gimnazjum i liceum

al. Aleksandra Prystora stała się ul. Westerplatte, a ul. Aleksandry Piłsudskiej – Franciszka Kleeberga¹⁴⁵.

18 marca 1947 r. zaginęła rzeźbiona w drewnie figurka Matki Boskiej ze skrzyżowania al. Aleksandra Prystora z Szosą Warszawską. W tym samym czasie „zaginał” też kamień peowiaków z narożnika ul. Westerplatte i Waryńskiego. Sprawcy pozostali „nieznani”.

31 marca – 3 kwietnia 1947 r. Polski Czerwony Krzyż przeprowadził ekshumację na Szwedzkich Górach. Z 96 ofiar zidentyfikowano tylko trzy ciała: Władysława Guteszuta, Mariana Gutowskiego (Sutowskiego) i Kazimierza Makowskiego. Wszystkich pochowano w Palmirach.

12 kwietnia 1947 r. Urząd Bezpieczeństwa Publicznego aresztował Eugeniusza Billewicza (zam. ul. Poczтовая 10), przewodniczącego koła PPS w Urzędzie Pocztowym Warszawa 2, w ramach walki z tą partią polityczną. Dodatkowym powodem represjonowania Billewicza były rodzinne koligacje z żoną Marszałka Józefa Piłsudskiego¹⁴⁶.

26 kwietnia 1947 r. był ostatnim dniem amnestii dla ujawniających się członków podziemia. Do komisji amnestyjnej przy Wojewódzkim Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie zgłosił się kierownik komórki legalizacyjnej ps. „Kazik”, wydając, jak podała gazeta, ukrytą na Boernerowie drukarnię, komplety prasy podziemnej różnych odcieni politycznych z czasów okupacji, wykazy osób pomordowanych przez Niemców, pieczęcie, dokumenty, fotografie itd.¹⁴⁷ W artykule prasowym na ten temat występują niejasności, dziennikarz nie sprawdził, czy chodzi o drukarnię w domu pp. Ligowskich, czy też raczej o archiwum Wydziału Legalizacji i Techniki KG AK w domu Józefa Urbanka, którego syn miał na imię Kazik, i to on, po śmierci ojca, przejął pieczę nad skrytką.

10 września 1947 r. Stowarzyszenie Przyjaciół Boernerowa ogłosiło przetarg nieograniczony na budowę budynku dla gimnazjum i liceum w Boernerowie przy ul. Łączności. Otwarcie ofert przewidziano na 17 września¹⁴⁸.

21 września 1947 r. Komitet Odbudowy Warszawy w Boernerowie i wychowankowie Technicznej Szkoły Lotniczej urządzili „wieczór humoru i pieśni”. Dochód z imprezy, w wysokości 22 400 zł, przekazany został na odbudowę stolicy.

5 października 1947 r. nastąpiło uroczyste wmurowanie aktu erekcyjnego budynku gimnazjum i liceum w Boernerowie z udziałem starosty powiatu warszawskiego Wacława Smogorzewskiego, reprezentującego wojewodę warszawskiego Władysława Durę. Zawiązano komitet budowy szkoły w składzie:

¹⁴⁵ „Monitor Polski” 1947, nr 76, poz. 494.

¹⁴⁶ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (dalej AIPN), 0644/75.

¹⁴⁷ *Minął ostatni dzień amnestii: ujawnienie podziemnej drukarni na Boernerowie*, „Życie Warszawy”, 26 IV 1947, s. 1.

¹⁴⁸ „Życie Warszawy”, 10 IX 1947, s. 6.

przewodniczący Franciszek Jara, zastępcy przewodniczącego: Jadwiga Markiewicz i płk Bernard Adamecki, skarbnik Wacław Nowacki, zastępca skarbnika Franciszek Sikorski, sekretarz Stefan Nowosielski, zastępca sekretarza Marian Marchewka, radca prawny komitetu mecenas Tadeusz Mitraszewski. Komisja rewizyjna ukonstytuowała się w składzie: Bolesław Czub, Helena Janowska, Jan Jarzab, Jan Kędzierski, Henryk Krzepakowski, Antoni Pierzchała (wójt Babic), mjr Adam Zachuta. Plan budynku sporządził inż. Marian Osęka, nadzorujący budowę. Poświęcenia fundamentów dokonał ks. Stefan Kuć, proboszcz parafii Boernerowo¹⁴⁹.

Od października 1947 r. trwała budowa szkoły na terenie ogrodzonego placu o powierzchni 8100 m kw. przy ul. Łączności. Koszty wyniosły 1 695 000 zł. Zebrano 1 592 000 zł, w tym: 657 000 zł dali mieszkańcy, 102 000 zł uzyskano z „cegiełek”, subwencja województwa to 300 000 zł, z zabaw: 216 000 zł, różne: 17 000 zł, wpłaty rodziców: 44 000 zł, subwencja Państwowego Monopolu Spirytusowego: 80 000 zł, Związku Zawodowego Pracowników Samorządowych: 25 000 zł, Ministerstwa Poczty i Telegrafów: 150 000 zł. Potrzeby wynosiły jeszcze 474 000 zł na roboty kanalizacyjne, piec, kuchnię, prace malarskie. Wartość budynku szacowano na 6 000 000 zł. Drewno dało wojsko. Przewozy zapewnił Państwowy Monopol Spirytusowy, robocizną zaś mieszkańcy i jeńcy niemieccy z pobliskich Grot. W planach była też budowa boisk do piłki nożnej i siatkówki oraz kortu tenisowego.

31 października 1947 r. Gminna Rada Narodowa Blizne przyznała subwencję na budowę gimnazjum na Boernerowie.

29 listopada 1947 r. Władysław Lizuraj-Poniatowski został członkiem GRN Blizne. Dotychczas sprzeciwiano się, aby reprezentant Boernerowa wchodził w skład tego organu samorządowego.

Na początku 1948 r. nastąpiło otwarcie szkoły. W nowym budynku oprócz dziennego gimnazjum i liceum znalazła też pomieszczenie szkoła wieczorowa, funkcjonująca w systemie semestralnym, finansowana przez Techniczną Szkołę Lotniczą (czynna była do 1950 r., po dwuletniej przerwie otwarto ją ponownie dla oficerów i pracowników WAT; istniała do 1957 r.; świadectwo dojrzałości uzyskało w niej ponad 200 słuchaczy). W latach 1947–1954 dyrektorem szkoły była Jadwiga Markiewicz, w latach 1954–1956 Alina Świdarska.

W 1948 r. prowadzono generalny remont w 8-pokojowym „poniemieckim” domu, w którym zaplanowano otwarcie domu dla inwalidów, wdów i sierot po dąbrowszczakach. „Ponemiecki ten dom objął Związek b[yłych] uczestników walk o wolność Hiszpanii z lat 1936–39”. Nie udało mi się

¹⁴⁹ J. Glaus, *Boernerowo odbudowuje się własnymi siłami*, „Stolica” 1948, nr 32, s. 11; (wr), *Sąd fundusze nie ma miejsca na gimnazjum i szkołę powszechną*, „Życie Warszawy”, 4 IV 1947, s. 5.



Zdjęcie wykonane przed budynkiem szkoły przy ul. POW 39 (1949/1950 r.)



Zdjęcie wykonane przed budynkiem szkoły przy ul. I. Boerner 5, tzw. Boernerówką (1949/1950 r.)

HISTORIA FILII ZS nr 4



POKOŻENIE KAMIENIA WĘGIELNEGO POD SZKOŁĘ
NA BOERNEROWIE W 1947 R
przemawia J.K. MACIEJEWSKI



PREZYDIUM
BIURO NARODOWEJ W.S. w WARSZAWIE
Miejscowy Związek Architektury i Inżynierów
Warszawa, Polesie pod Alchem, M. Koszyki 10/2

Znak Sb.IV/31/59

Warszawa, dnia 7.1.

1959 r.

Departament Sztaby
Kwaterunkowo-Budowlanej W.P.

w/m

Dot. sprawy przeznaczenia
terenu przy W.A.T. na
Bemowie pod budownictwo
mieszaniowe jednorodzinne.

W odpowiedzi na pismo z dn. 7.1.59 r. Nr. 60/IV w sprawie wymienionej sprawie - Stożkowy Zarząd Architektoniczno-Budowlany zawiadamia, że teren przedstawiony na załączonym szkicu po stronie zachodniej od terenów zabudowanych W.A.T. przy ul. Lezurowej o powierzchni około 12 ha może być przeznaczony pod budownictwo mieszkaniowe jednorodzinne. Na omawianym terenie może być zlokalizowanych około 100 elementów domów jednorodzinnych w zabudowie szeregowej, maksymalnie 4 mieszkania) lub bliźniaczej o minimum i maksimum dwóch kondygnacjach. Dla uzyskania przez inwestora lokalizacji szczegółowej niezbędna jest:

1. Uzyskanie przydziału terenu pod zabudowę od Stoż. Zarządu Gospodarki Mieszkaniowej na określoną ilość segmentów,
2. Przedstawienie przez inwestora sposobu zaspokojenia potrzeb mieszkańców w zakresie niezbędnych usług t.j.:
 - a/ zapewnienie miejsc dla dzieci mieszkańców w istniejącej szkole lub inne rozwiązanie tej sprawy,
 - b/ zapewnienie miejsc w przedszkolu,
 - c/ zaopatrzenie w niezbędne usługi handlowe,
 - d/ zapewnienie korzystania z przychodni zdrowia.
3. Rozwiązanie sprawy uzbrojenia terenu w wodociąg i kanalizację.
4. Przedstawienie do zatwierdzenia Nacz. Arch. Warszawy projektu zagospodarowania przestrzennego omawianego obszaru w powiązaniu z zabudową istniejącą i istniejącymi usługami.
5. Przeprowadzenie uzgodnień projektu z Miejs. Przedsiębiorstwem Wod.-Kanalizacyjnym, Stacją Sanitarno-Epidemiologiczną, Komendą Staszki Pożarnej i Dzielnicową Komisją Planowania Gospodarczego.
6. Ustalenie własności terenu.

Jednocześnie Stoż. Zarząd Archi.-Budowlany zawiadamia, że przedstawiony wstępny szkic zagospodarowania terenu nie może być podstawą do sporządzenia projektu urbanistycznego. Projektowane osiedle powinno stanowić jednostkę mieszkaniową, która nie jest przewidziana do dalszej rozbudowy to też projekt układu dróg i zabudowy powinien to w pełni uwzględnić.

Między terenami budowlanymi a terenami zielonymi należy zaprojektować i zrealizować pas izolacyjnej zieleni wysokiej.

Do wiadomości:

1. Stoż. Zarz. Gosp. Mieszkaniowej
2. Dzieln. Zarz. Arch.-Bud. - Wola
3. Dzieln. Komisja Plan. Gosp. - DSW Wola
4. Kier. Pracowni Ogólnego Planu Miasta
inż. St. Dziwulski

Miejsce Architekt Warszawy

inż. arch. Adolf Ciborowski

Korespondencja w sprawie uzyskania terenu pod budownictwo dla Spółdzielczego Zrzeszenia Budowy Domów Jednorodzinnych przy WAT

PAŃSTWOWE
BIURO NOTARIALNE
W WARSZAWIE
11 Tęcza, Warszawa Nr 24

Załącznik NR 1

Wypis

Repertorium A/a. Nr IV - 6101/60.Akt notarialny.
listopada

Dnia drugiego ~~listopada~~ roku tysiąc dziewięćset sześćdziesiątego
/2.II.1960/ w Państwowym Biurze Notarialnym w Warszawie przed
Notariuszem Stanisławem Cichoszem stawili się: -----

1. Wacław Leng a, zamieszkały w Warszawie przy ulicy
Senatorskiej Nr 24, Zastępca Kierownika Wydziału Gospo-
darki Terenami Prezydium Rady Narodowej w m.st.Warszawie,
2. Mgr Aleksandra B a k o w s k a, zamieszkała w Warszawie -
Aninie przy ulicy VIII Poprzecznej Nr 11, Kierownik Od-
działu Umów w tymże Wydziale Gospodarki Terenami, - dzia-
łający w imieniu Państwa na zasadzie decyzji Nr 31/54
Prezydium Rad Narodowej w m.st.Warszawie z dnia 19 lip-
ca 1960 roku, w odpisie przy niniejszym akcie okazanej.
3. Roman J a n o c z a k, zamieszkały w Warszawie Bemowo
blok Nr 7 m.126, -----
4. Zbigniew F a j k, zamieszkały w Warszawie - Bemowo,
blok Nr 3 m.8, - obaj działający w imieniu Spółdzielni
"Wojskowe Spółdzielcze Zrzeszenie Budowy Domów Jednoro-
dzinnych przy W.A.T. w Warszawie", jako członkowie za-
rządu tej Spółdzielni, co wiadać z odpisu poświadczanego
z Rejestru Spółdzielni Główny Ksiąg Ks I Nr XLV 5729, wydanego
przez Sąd Powiatowy dla Warszawy-Pragi Wydział II Re-
jestru Handlowego z dnia 20 sierpnia 1960 roku, przy
akcie tym okazanego. -----

Wacław Leng a i Aleksandra B k o w s k a są Notariuszowi osobiście
znani. Pożegomość, obywatelstwo polskie i stałe zamieszkanie
w kraju pozostających stawiających Notariusz ustalił na podstawie
legitymacji oficerskich, wydanych przez Komendanta Wojskowej

ustalić z całą pewnością, o który dom chodziło, najprawdopodobniej była nim „Boernerówka”¹⁵⁰.

W 1948 r. w związku z zaostrzającą się sytuacją na arenie międzynarodowej (maj 1948 r.: radziecka blokada strefy Berlina Zachodniego, kwiecień 1949 r.: powołanie Paktu Północnoatlantyckiego, czerwiec 1949 r.: utworzenie RFN) rozpoczęła się sowietyzacja Wojska Polskiego, w tym lotnictwa. Oficerom radzieckim powierzono wszystkie kluczowe stanowiska dowódcze i sztabowe. Z funkcji ministra obrony narodowej odwołany został marsz. Michał Rola-Żymierski. Zastąpił go Rosjanin marsz. Konstanty Rokossowski. W ramach nowej doktryny wojennej dokonano bardzo kosztownej reorganizacji Wojska Polskiego, przede wszystkim lotnictwa, i wprowadzono związany z tym program zbrojeń. Podjęto decyzję o rozbudowie w Polsce sieci lotnisk. Jedno z nich postanowiono zbudować na Boernerowie, co przesądziło o losie mieszkańców osiedla.

W marcu 1948 r., zgodnie z nowymi dyrektywami dotyczącymi lotnictwa, przebazowano (rozkazem MON nr 0036/Org. z 7 kwietnia 1951 r.) na Bemowo 1 Pułk Lotnictwa Myśliwskiego „Warszawa”, pod dowództwem ppłk. pil. Jana Freya-Bieleckiego (1948–1949). Na Boernerowie było tylko trawiaste lotnisko, z którego w czasie okupacji korzystała Luftwaffe. Nowego jeszcze wówczas nie wybudowano. Przebazowanie pozostało na razie na papierze¹⁵¹.

20 lipca 1948 r. doszło do uszkodzenia sieci wodociągowej; naprawa trwała aż pięć dni. Osiedle zostało pozbawione wody pitnej.

W końcu 1948 r. w związku z lawiną represji, rozpoczętych od wyborów parlamentarnych w styczniu 1947 r., i wszechobecną szpiegomanią płk Bernard Adamecki został usunięty z funkcji komendanta Technicznej Szkoły Lotnictwa.

13 stycznia 1949 r. nowym komendantem Technicznej Szkoły Lotnictwa został płk pil. Michał Jakubik, były zastępca do spraw politycznych 1 Pułku Lotnictwa Myśliwskiego „Warszawa” ludowego Wojska Polskiego.

20 stycznia 1949 r. gromada Boernerowo uzyskała fundusze na remont budynku szkolnego przy ul. POW (Waryńskiego) 39. Remont przeprowadzono w wakacje (kosztorys zamknął się kwotą 235 000 zł). Społeczność osiedla mimo zagrożenia, jakie niesła decyzja o budowie lotniska wojskowego i jej konsekwencje, nadal starała się funkcjonować, jakby nic się nie stało.

10 czerwca 1949 r. w ramach Tygodnia Oświaty, Kultury i Prasy przeprowadzono zbiórkę na budowę szkoły. W szkole zebrano 11 324 zł, wśród mieszkańców 2954 zł.

¹⁵⁰ J. Glaus, *Boernerowo odbudowuje się własnymi siłami*, s. 11.

¹⁵¹ *Wstęp* [w:] *Polskie lotnictwo wojskowe 1945–2010. Rozwój, organizacja, katastrofy lotnicze*, red. J. Zieliński, Warszawa 2011.

22 czerwca 1949 r. Henryk Gebel zwrócił się z prośbą o zawarcie umowy użytkowania nieruchomości przy ul. I. Boenera 43 przez Samorządowe Gimnazjum na Boernerowie na rzecz internatu dla dziewcząt. Wielki gest czy próba ratowania domu?

22 lipca 1949 r. położono kamień węgielny pod budowę szkoły na Boernerowie.

25 lipca 1949 r. Ministerstwo Administracji Publicznej mianowało kuratora dla Stowarzyszenia Bratniej Pomocy Byłym Uczestnikom Walk o Niepodległość w osobie wójta gminy Babice Antoniego Pierzchały (miał trzy klasy szkoły powszechnej i... należał do PZPR!).

1 września 1949 r. odbył się Kongres Zjednoczeniowy nowo powstałej organizacji kombatanckiej Związek Bojowników o Wolność i Demokrację. Utworzono wówczas w łonie ZBoWiD główną komisję księży wspierających nową władzę, nazwanych szyderczo ruchem „księży patriotów”. Jest to najsmutniejsza karta w dziejach polskiego Kościoła po 1945 r. Wśród uczestników tego ruchu widnieje nazwisko ks. Zygmunta Pasternaka.

27 września 1949 r. Jan Stawowczyk zaproponował swój dom przy ul. Legionów (Świerczewskiego) 53, na ośrodek leczniczy na Boernerowie (ówcześnie mieścił się tam sklep spożywczy Siekiery).

W 1949 r. szef Sztabu Generalnego WP powołał komisję pod przewodnictwem gen. bryg. inż. Floriana Grabczyńskiego w celu opracowania projektu technicznej uczelni wojskowej. W tym samym roku rozpoczęła działalność Grupa Organizacyjno-Przygotowawcza (GOP), utworzona jako Jednostka Wojskowa nr 4462, składająca się z 16 żołnierzy i 3 pracowników kontraktowych, pod komendą gen. Grabczyńskiego. Jej zadaniem było stworzenie ram organizacyjnych Wojskowej Akademii Technicznej i budowa jej siedziby.

W 1949 r. rozpoczęto przygotowania do budowy dużego lotniska wojskowego na terenach między Boernerowem a Chomiczówką i Kołem. Pocięto przy tym i usunięto maszty północnej anteny Transatlantyckiej Radiostacji Nadawczej, ponieważ nakładła się na główny pas startowy planowanego lotniska. Przedpole Fortu II A „Babice” przecięła linia kolejowa z Huty Warszawa do Koła, z boczną do hangarów na lotnisku (przez las i Boernerowo, wzdłuż ul. Franciszka Kleeberga), i do bazy paliwowej w Lesie Bemowskim (u zbiegu ul. Radiowej i ul. Tadeusza Kutrzeby). Splantowano Szwedzkie Góry, miejsce walk niepodległościowych w XVII i XIX w. oraz miejsce rozstrzelania 96 Polaków przez Niemców 6 stycznia 1940 r. Zlikwidowano linię tramwajową biegnącą szosą do koszar, tzn. późniejszą ul. Radiową.

W ramach budowy lotniska rozpoczęto w najbliższym sąsiedztwie Boernerowa, po drugiej stronie ul. Warszawskiej, naprzeciwko koszar Technicznej Szkoły Lotnictwa, budowę licznych obiektów wojskowych. Powstały m.in. budynki

administracyjne i gospodarcze, w tym kotłownia, która skutecznie przez kilkadziesiąt lat truła osiedle, świniarnia, w której hodowano trzodę chlewną i skąd na osiedle migrowały gromady szczurów, a także koszary, hangary dla samolotów, baza paliwowa oraz klub, w którym funkcjonowało, otwarte również dla mieszkańców Boernerowa, jedyne w tym rejonie kino Rakiet, jak też kasyno, gdzie odbywały się huczne bale karnawałowe, na których w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych brylowały żony radzieckich oficerów, przystrojone w jedwabne koszule nocne i bluzy od piżam.

W grudniu 1949 r. Techniczna Szkoła Lotnictwa została przeniesiona z Boernerowa do Zamościa. Jej siedzibę przekazano na mocy rozkazu głównego kwatermistrza WP (nr 00 1546) Grupie Organizacyjno-Przygotowawczej WAT. To już był wyrok dla Boernerowa.

14 stycznia 1950 r. Stowarzyszenie Przyjaciół Boernerowa przekazało Ministerstwu Oświaty budynek szkolny (40 m długości i 13 m szerokości), składający się z 13 izb, w którym znalazła pomieszczenie Szkoła Ogólnokształcąca Stopnia Licealnego. Za wkład pracy w budowę szkoły honorowe odznaki „Odbudowy Warszawy”, nadane przez Naczelną Radę Odbudowy Warszawy, otrzymali: Franciszek Jara, Waław Ściwiarski, Waław Nowacki, Stefan Nowosielski, Władysław Grzelak, Jadwiga Markiewicz i Marian Osęka. Stowarzyszeniu Przyjaciół Boernerowa przyznano dyplom uznania. Szkoła otrzymała nazwę Państwowa Szkoła Ogólnokształcąca Stopnia Licealnego w Boernerowie. Do liceum uczęszczali nie tylko młodzi boernerowianie, lecz także uczniowie z okolicznych wsi: Grot, Górc, Bliznego, Babic, Chomiczówki, Wawrzyszewa, z osiedli sąsiedniej Woli: Ulrychowa i Koła, a ponadto z Bielan oraz ośrodka dla niewidomych w Laskach¹⁵².

W związku z zamiarem wzniesienia nowego budynku dla szkoły podstawowej stowarzyszenie rozpoczęło zbiórkę pieniędzy na ten cel. Zebrano 10 000 zł (po wymianie) i rozpoczęto prace wstępne, ale wobec perspektywy wysiedlenia mieszkańców budowa stała się bezprzedmiotowa. Zebrane pieniądze ofiarowano szkołom na Boernerowie i w Babicach.

Stowarzyszenie Przyjaciół Boernerowa wystosowało memoriał do prezesa Rady Ministrów, ministra obrony narodowej, ministra gospodarki komunalnej, ministra budownictwa, ministra sprawiedliwości, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie, Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Pruszkowie, Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Aninie, Prezydium Gminnej Rady Narodowej na Jelonkach oraz do Rady Związków Zawodowych w sprawie planowanego wysiedlenia mieszkańców Boernerowa. Delegacja mieszkańców

¹⁵² *Nowa szkoła na Boernerowie*, „Życie Warszawy”, 20 I 1949.

została przyjęta przez ministra gospodarki komunalnej Kazimierza Mijala, lecz jej prośba spotkała się z kategoryczną i ostrą odmową¹⁵³.

27 lutego 1950 r., na mocy rozkazu MON z 21 kwietnia 1949 r., sformowano Dowództwo Wojsk Obrony Powietrznej Kraju, w którego skład wszedł 1 Pułk Lotnictwa Myśliwskiego „Warszawa”, stacjonujący na Boernerowie.

10 kwietnia 1950 r. szef Sztabu Generalnego (zarządzeniem nr 061/Org.) utworzył na Boernerowie Eskadrę Lotniczą Dowództwa Wojsk Lotniczych i Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju (OPLOK) pod dowództwem kpt. pil. Stanisława Staderskiego.

30 czerwca 1950 r. nastąpiło przekazanie przez głównego kwatermistrza WP (zarządzeniem nr 0078) obiektów Technicznej Szkoły Lotnictwa dla GOP.

11 lipca 1950 r. zarządzeniem szefa Sztabu Generalnego WP (nr 18) Grupa Organizacyjno-Przygotowawcza WAT została przeniesiona na Boernerowo. Ten fakt przesądził ostatecznie o losach Boernerowa i jego mieszkańców. GOP przejęła obiekty po Technicznej Szkole Lotnictwa i osiem bloków mieszkalnych, zajmowanych przez personel szkoły¹⁵⁴.

14 października 1950 r. w związku z projektem budowy nowych lotnisk rozkazem MON powołano specjalistyczny organ: Zarząd Lotniskowy Dowództwa Wojsk Lotniczych, m.in. do planowania rozbudowy sieci lotnisk w Polsce. Projektowaniem zajęło się Wojskowe Biuro Studiów i Projektów Lotniskowych w Warszawie. Docelowo Polska miała zbudować 40 lotnisk.

W drugiej połowie lat pięćdziesiątych w Polsce znajdowały się już 64 lotniska wojskowe, obsługujące samoloty odrzutowe, i 44 lotniska dla samolotów tłokowych. Koszty ponosiły państwo polskie i społeczeństwo. Wciąż pogarszająca się sytuacja międzynarodowa (wojna w Korei od 1950 do 1953 r.) była pretekstem do zmian organizacyjnych i coraz większych nakładów na zbrojenia. Zamiast dwóch dywizji myśliwskich OPL i dwóch dywizji obrony przeciwlotniczej wojsk lądowych narzucono Polsce sformowanie sześciu dywizji, po trzy w obu specjalnościach.

21 października 1950 r. na fali powszechnych represji i rozszalałego terroru aresztowano w szpitalu (przeszedł operację stawu biodrowego) płk. Bernarda Adameckiego, komendanta Technicznej Szkoły Lotnictwa na Boernerowie. Według informacji Jana Beszty-Borowskiego w aresztowaniu miał swój udział Marian Cimoszewicz, uczestnik likwidacji podziemia antykomunistycznego, na którego rozkaz aresztowano pierwszego komendanta WAT oraz kilkunastu oficerów¹⁵⁵.

¹⁵³ Władysław Grzelak, „Dzieje Bemowa”, mps powielany, na prawach rękopisu.

¹⁵⁴ Z. Kazimierski, *Wojskowa Akademia Techniczna...*; R. Piotrowski, *WAT ab ovo. Wspomnienia i refleksje*, Warszawa 2012.

¹⁵⁵ Zeznania posła Jana Beszty-Borowskiego, *Wolna Polska*.pl.

WYKAZ ROZMIESZCZENIA DOMKÓW JEDNORODZINNYCH
na kolonii byłego Stowarzyszenia pod nazwą
"Bratnia Pomoc byłym Uczestnikom Walk o Nie-
podległość" w Bemowie / dawniejsza nazwa
osiedla Boernerowo / Warszawa 46.

dom jedno- dzinny o ilości izb	Bemowo- ulica nr. domu	Imię i nazwisko właściciela domu	obecny adres zamieszkania właściciela
4 izby	ul. Kuniokiego 1.	Lubiejewski	
"	" 3.	Oleżak	
9 izb	" 5.	świątlica- własność Stowarzyszenia	
4 izby	ul. Waryńskiego 15	Katarzyna Olszewska	W-wa Al. Wojska Polsk. 29m11
"	" 3.	Kudrawcow	"
"	" 5.	Grabowski	"
"	" 7.	Lisuraj-Poniatowski	W-wa Zawiszy 28m5
"	" 9.	Judycka	"
4 izby	" 2.	dom spalony	
"	" 4.	Trojansk	
0	" 6.	dom spalony	
"	" 8.	Skwarek	
3	ul. Telewizyjna 1.	dom spalony	
3	" 3.	dom spalony	
5 izby	" 5.	Chłond-Lewandowska	Duszniki Zdrój
"	" 7.	Szczozowski	
"	" 9.	Kakwa	
"	" 11.	Pawlak	
"	" 13.	Zofia Świerczyńska	Rakowa Bemowo Telewizyjna
"	" 15.	Młynarski	
3 izby	" 2.	Milczarek	
"	" 4.	Maliszewski	
4 izby	" 6.	dom spalony	
"	" 8.	Stanisław Zychowski	Bemowo Telewizyjna 8
"	" 10.	Markowski	
"	" 12.	Urbanek	
5 izby	ul. Wolności 51	Agnieszka Grotowska	W-wa Praga ul Targowa
"	" 53	Wanicki	
"	" 55	Malinowska	W-wa Mickiewicza 27 m 48
"	" 57	Sosnowska	Bemowo Wolności 7
"	" 59	Wzrostowski	Bemowo Wolności 9
"	" 61	własność Stowarzyszenia zajęty przez Urząd	
"	" 63	Brigitte Kowalska	W-wa Nowolipie 9 m 73 / Hajduty
"	" 65	Małec	
"	" 67	własność Stowarzyszenia	
"	" 69	Danuta Koralska-Nowak	Bemowo Wolności 19 A
3 izby	" 2.	Kamińska	
"	" 4.	Stefan Krzymowski	
"	" 6.	Leokadia Kosiłowski	
"	" 8.	Birzy Płochocki	
"	" 10.	Birzy Kuczyński	
"	" 12.	Stanisław Podczaski	
"	" 14.	Anita Parkot	W-wa Nowolipie 9 m 45

ciąg dalszy - verte

Wykaz domów Stowarzyszenia Bratniej Pomocy i ich wysiedlonych właścicieli, sporządzony w lipcu 1959 r. przez sółtysa Boernerowa inż. Władysława Graffa

2

dom jednorodzinny & ilość izb	Bemowo: ulica nr. domu	Imię i nazwisko właściciela domu	obecny adres zamieszkania właściciela
3 izby	ul. Wolności 16.	Barbara Zielińska	W-wa Olimpijska 935 m53
..	.. 18.	Bucama	..
..	.. 20. w	Paulina Klim	W-wa Lisa Kuli 3 m 6
<hr/>			
razem =	12-cie domków 4-6 izbowych =	48 izb	..
	28-am .. 3-y izbowych =	84 izby	..
	40-ci ..	jednorodzinnych 132 izb-stan aktualny	..
	1 świetlica		..
	5 domków spalonych		..
	46 posesji ogółem		..

132 izby
17 świetlic
1949

Wykaz rozmieszczenia domków jednorodzinnych na terenie byłego Stowarzyszenia pod nazwą "Bratnia Pomoc byłym Uczestnikom Walk o Niepodległość" w Bemowie / Boernerowie / oraz nazwiska i imiona członków Stowarzyszenia, zamieszkujących w w. domki stwierdza się :

/Inż. Władysław Graff /
W-wa Smocza 7

Zezwolono na wydrukowanie
WZELNIASZYSTI ZARZĄDZANIE PRACOWNI
w w. Smocza 7
Adminstr. Domów Mieszak. Nr 12
Warszawa, ul. Nowożytna 110

Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej
w Babicach Starych stwierdza, że Obywatel
Władysław Graff w okresie od października
1939r. do stycznia 1953r. sprawował obowiązki
sołtysa w gromadzie Bemowo / dawniejsza nazwa
Boernerowo /

11.07.53

Niebawem płk. Adameckim zainteresował się płk Antoni Skulbaszewski, który wystąpił o przekazanie aresztanta organom Informacji WP. Jego przeniesienie podpisała prokurator Naczelnej Prokuratury Wojskowej ppłk Helena Wolińska. Śledztwo (oskarżono go o szpiegostwo i spisek przeciwko ludowemu państwu) prowadził kpt. Zygmunt Lindauer. Nadzorował je ppłk Naum Lewandowski. Przesłuchania trwały po kilkanaście godzin na dobę.

Aresztowano por. Witolda Pajora (zam. ul. POW 17) oraz kpt. Netzla (Necła) (zam. ul. Pocztowa 23), podejrzanych o działalność na szkodę nowego państwa i jego ustroju.

29 października 1950 r. po zlikwidowaniu torowiska tramwajowego na ul. Radiowej (z uwagi na budowę lotniska wojskowego) ułożono je wokół granicy lotniska, tzn. wzdłuż dzisiejszej ul. Dywizjonu 303, i poprowadzono do

Boernerowa ul. Lazurówą (dziś ul. Sylwestra Kaliskiego). Początkowo tramwaj linii 20 kursował tylko do ul. Wolskiej (pętla była na ul. Staszica), potem przedłużono jej kurs do pl. Narutowicza. Uruchomiono też nocne kursy do pl. Starynkiewicza.

W związku z budową lotniska kamień z tablicą pamiątkową ku czci poległych powstańców „Żywiciela” przeniesiono na Boernerowo. Został ustawiony przed figurą Matki Boskiej przy ul. Parkowej. Opiekowali się nim dyskretnie mieszkańcy osiedla. 1 sierpnia przed kamieniem zawsze były świeże kwiaty i znicze. Oficjalnych uroczystości, rzecz jasna, już nie było.

6 stycznia 1951 r. przekazano do eksploatacji lotnisko wojskowe Babice. 1 Myśliwski Pułk Lotnictwa Myśliwskiego „Warszawa”, od 1949 do 1951 r. dowodzony przez ppłk. pil. Aleksandra Bystrowa, został wyposażony w samoloty Jak-17, przysłane z ZSRR. Niebawem otrzymał też samoloty Jak-23 i Jak-9P. W latach 1952–1953 dowódcą pułku był ppłk pil. Tadeusz Krepski, 1953–1955 ppłk pil. Stefan Płoszański, a 1955–1962 ppłk pil. Lucjan Kałkus.

25 stycznia 1951 r. marsz. Konstanty Rokossowski wydał rozkaz, aby do 15 lutego rozformować GOP i na jej bazie do 1 czerwca tego roku sformować WAT o stanie osobowym 973 wojskowych, 705 pracowników kontraktowych i 800 słuchaczy.

W lutym 1951 r. (według informacji Zofii Lewińskiej) rozpoczęto wysiedlanie mieszkańców Boernerowa, od ul. Warszawskiej i ul. Świerczewskiego (d. Legionów). Wysiedlano bez decyzji administracyjnej, bez możliwości odwołania się (nie było decyzji, więc nie było się od czego odwołać), w trybie natychmiastowym, przy użyciu przymusu wobec opornych. Wysiedlenie mieszkańców Boernerowa miało prawdopodobnie związek z uzgodnieniami, jakie Biuro Odbudowy Stolicy zawarło z Ministerstwem Obrony Narodowej podczas konferencji 11 stycznia 1946 r., tyle że Boernerowo nie znajdowało się jeszcze w lutym 1951 r., ani tym bardziej w 1946 r., w granicach Warszawy. Biuro Odbudowy Stolicy nie miało więc formalnie uprawnień do decydowania o gruntach pozawarszawskich. Nie można wykluczyć, że decyzja o wysiedleniu i rozproszeniu „wrogiego elementu”, jakim byli boernerowiaci, zapadła w NKWD i Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego¹⁵⁶.

22 marca 1951 r. ustawą rządu RP o utworzeniu WAT usankcjonowano istnienie uczelni¹⁵⁷.

7 kwietnia 1951 r. minister obrony narodowej marsz. Rokossowski, realizując dyrektywę o rozwoju lotnictwa polskiego z trzech do sześciu dywizji

¹⁵⁶ Archiwum Państwowe w Warszawie (dalej APW), zespół 25, sygn. 14, Biuro Odbudowy Stolicy, Inwentarze archiwalne, t. 66, cz. 1: „Konferencje w sprawach planów gospodarczych 1945–1948”.

¹⁵⁷ „Dziennik Ustaw” 1951, nr 17, poz. 136.

(rozkazem nr 0036/Org.), polecił dowódcy wojsk lotniczych sformować do 1 maja 1951 r. dowództwo 5 Dywizji Lotnictwa Myśliwskiego OPL w Warszawie (JW 2546), w składzie: 1 Pułk Lotnictwa Myśliwskiego OPL (na bazie istniejącego 1 Pułku Lotnictwa Myśliwskiego „Warszawa”), 13 Pułk Lotnictwa Myśliwskiego OPL, 31 Pułk Lotnictwa Myśliwskiego OPL, 81 Kompania Łączności Dywizji Lotnictwa Myśliwskiego OPL i 44 Ruchome Warsztaty Remontowe Lotnictwa, przy czym 1 pułk, pod dowództwem ppłk. pil. Aleksandra Bystrowa i 31 Pułk, pod dowództwem mjr. pil. Sergiusza Piepielina, miały stacjonować na Bemowie. Dowódcą 5 Dywizji został mianowany gen. bryg. pil. Grigorij Piatakow (do 1952 r.). Później Dywizją dowodzili: w latach 1952–1954 płk pil. Aleksy Markow, 1954–1956 płk pil. Tadeusz Krepski (zamieszkał na Boernerowie/Bemowie). Dywizja funkcjonowała do 1957 r.

1 czerwca 1951 r. Główny Zarząd Informacji oddelegował na stanowisko p.o. szefa Wydziału Informacji WAT Mariana Cimoszewicza. W WAT rozpoczęła się era prześladowań, represji i aresztowań oficerów. To najmroczniejsze czasy dla Boernerowa i samej uczelni. Cimoszewicz ścigał, aresztował i przesłuchiwał byłych żołnierzy AK. Wśród przesłuchiwanym byli m.in. wojskowi: Tadeusz Słowik, Romuald Ułas, Jan Kossowski, Piotr Walenczak, Jarosław Krzyżanowski, Czesław Downar, Sylwester Kaliski (późniejszy generał, komendant WAT i wybitny uczonec), Józef Sienkiewicz, Rajter, Wosik, Wierzba, Kobys, Klimecki, Zimmerman, Hiprz. Wraz z Cimoszewiczem aresztowanych przesłuchiwali kpt. Kołaczyk i ppor. Ryziński¹⁵⁸.

30 czerwca 1951 r. wzdłuż nowo wytyczonej ul. Lazurowej, na przedłużeniu dawnej Szosy Warszawskiej, zakończono budowę trzech internatów dla słuchaczy WAT i trzech bloków mieszkalnych dla kadry. Teren akademii podłączono do miejskiej sieci wodociągowej i kanalizacyjnej. Oczyszczalnię biologiczną, którą wybudowali Niemcy, rozebrano. Teren przydzielony WAT nie został w całości wykorzystany pod zabudowę, choć można było wybudować tam jeszcze kilka bloków mieszkalnych dla kadry (wojsko nie miało wówczas problemów z funduszami), co pokryłoby zapotrzebowanie na mieszkania i uchroniło Boernerowo od wysiedlenia.

30 czerwca 1951 r. Zarządzeniem nr 106 prezesa Rady Ministrów w sprawie szczegółowego przebiegu granicy miasta stołecznego Warszawy i powiatu

¹⁵⁸ Cykl *Białe plamy WAT*, „Gazeta Lokalna” 1992, nr 12/13, s. 4; nr 14/15, s. 4; nr 16, s. 4; nr 17, s. 4; nr 18, s. 4; nr 19, s. 4; *Były więzień WAT oskarża* (rozmowa z kpt. Słowikiem), „Gazeta Lokalna” 1993, nr 5/7, s. 6–7; *Były więzień WAT – świadectwo dokumentów*, „Gazeta Lokalna” 1993, nr 8/9, s. 5; *Ojciec i syn*, „Gazeta Lokalna” 1993, nr 13/14, s. 4; (R.T.), *Życiorys dobrego stalinowca*, „Gazeta Lokalna” 1995, nr 1, s. 15; R. Tol, *Czas odwetu*, „Gazeta Lokalna” 1996, nr 2, s. 10–11; J. Beszta-Borowski, *Pół wieku zarazy: 1944–2000. Moje zapiski faktów i refleksji*, www.antyk.org.pl/ojczyzna/cimoszewicz.htm.

warszawskiego nastąpiła zmiana granic administracyjnych Warszawy. Boernerowo (od 1947 r. Bemowo), znajdujące się „na odcinku gminy Blizne”, zostało wcielone do Warszawy. Pozwoliło to na usankcjonowanie wysiedlenia. Wobec Boernerowa można było bowiem już od tej chwili zastosować np. dekret biurutowski i kontynuować wysiedlanie „zgodnie z prawem”. Od 1951 do 1989 r. Boernerowo, zwane Bemowem, wchodziło w skład dzielnicy Wola, a nie gminy Blizne, jak dotąd. W następstwie włączenia Boernerowa w granice m.st. Warszawy dokonano zmiany nazw niektórych ulic, aby nie dublowały się z istniejącymi już w Warszawie, a przy okazji usunąć te, które źle się kojarzyły nowej władzy. Ulica Parkowa stała się Grotowską, ul. Pocztowa otrzymała nazwę Bawełniana, ul. Waryńskiego dostała jako nowego patrona Michała Sobczaka, ul. Łączności, związana z genezą osiedla, stała się Telewizyjną, drażliwa nazwa ul. Wolności została zmieniona na Akantu, ul. Świerczewskiego stała się Ebro, a ul. Warszawska została Dostępna¹⁵⁹.

Zawłaszczanie Boernerowa rozpoczęto od zaboru części terenu byłego „Dziecińca” oraz części działek Stowarzyszenia Bratniej Pomocy przy ul. Karola Świerczewskiego (d. Legionów) i przy ul. Dostępnej (d. Warszawska) pod budowę lotniska, prawdopodobnie bez żadnej decyzji administracyjnej.

Szosa Warszawska (dziś ul. Sylwestra Kaliskiego) stała się ulicą ślepą, kończyła się przy ul. Kleeberga; podobnie stało się z ul. Radiową, która kończyła się na wysokości bram wjazdowych do WAT i do jednostki lotniczej. Boernerowo zostało odcięte od Wawrzyszewa, Chomiczówki i Koła.

Na przejętym terenie osiedlowym, przewidzianym pierwotnie pod budowę obiektów sportowych, między kościołem a ul. Radiową, rozpoczęto budowę pięciu bloków mieszkalnych dla kadry lotniska wojskowego (przy ul. Lazurkowej, obecnie ul. Sylwestra Kaliskiego 39–47). Bloki lotnicze, podobnie jak „watoskie”, zostały skanalizowane i podłączone do kanalizacji miejskiej, w przeciwieństwie do Boernerowa.

18 lipca 1951 r. dekretem rządu RP nadano uczelni nazwę Wojskowa Akademia Techniczna im. Jarosława Dąbrowskiego¹⁶⁰.

20 lipca 1951 r. Wydział Społeczno-Administracyjny Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy na podstawie rozporządzenia prezydenta Rzeczypospolitej z 27 października 1932 r. Prawo o stowarzyszeniach¹⁶¹ wydał decyzję o likwidacji Stowarzyszenia Bratnia Pomoc Byłym Uczestnikom Walk o Niepodległość i wyznaczył w tym celu likwidatora. Jako powód podano, że po wojnie rzekomo nie wznowiło ono działalności. Członkowie stowarzyszenia

¹⁵⁹ „Monitor Polski” 1951, nr A-60, poz. 809.

¹⁶⁰ „Dziennik Urzędu Rady Państwa” 1951, nr 17, poz. 135.

¹⁶¹ „Dziennik Ustaw” 1932, nr 94, poz. 808.

uregulowali po wojnie wszystkie obciążenia hipoteczne, co skutkowało tym, że stało się ono wyłącznym właścicielem terenu i zabudowań, innymi słowy, działało po wojnie (!). Mimo to uznano inaczej.

1 października 1951 r. Wojskowa Akademia Techniczna, powołana ustawą z 22 marca 1951 r., zainaugurowała działalność. Pierwszym komendantem WAT został gen. bryg. inż. Florian Grabczyński, jego zastępcą gen. bryg. kand. nauk techn. Wasyl Gowiadkin, szefem wydziału politycznego mjr Aleksander Goldberg (zmienił nazwisko na Gradlewski), szefem wydziału naukowego płk doc. kand. nauk techn. Michał Owczynnikow. Kadre naukową stanowili w dużej liczbie oficerowie sowieccy. Do WAT pozyskano także (czy dobrowolnie?) m.in. profesorów: Dionizego Smoleńskiego, Witolda Pogorzelskiego, Janusza Groszkowskiego, Stefana Ziębę, Stefana Manczarskiego, Tadeusza Urbańskiego, Tadeusza Pełczyńskiego i Kazimierza Okonia¹⁶².

29 listopada 1951 r. gen. Florian Grabczyński, pierwszy komendant WAT, został aresztowany i oskarżony o zdradę i szpiegostwo. W aresztowaniu generala brał udział Marian Cimoszewicz, szef Informacji Wojskowej w WAT¹⁶³.

6 grudnia 1951 r. komendantem WAT został Białorusin, gen. bryg. kand. nauk techn. Eugeniusz Leoszenia¹⁶⁴, który zastąpił aresztowanego gen. Floriana Grabczyńskiego (1949–1951). W pamięci oficerów WAT z tamtego okresu gen. Leoszenia zapisał się jako dobry gospodarz, dbały o kadre i słuchaczy. Jedną z jego pierwszych decyzji było zasadzenie lasu w otoczeniu uczelni. Wielu oficerów zawdzięcza mu, że nie zostali aresztowani przez Informację Wojskową Mariana Cimoszewicza¹⁶⁵.

18 grudnia 1951 r. nastąpiło uroczyste otwarcie uczelni, z udziałem m.in. premiera Józefa Cyrankiewicza, ministra obrony marsz. Konstantego Rokossovskiego i przewodniczącego Rady Państwa Aleksandra Zawadzkiego¹⁶⁶.

W 1951 r. cywilną stację nadawczą przeniesiono z Fortu II A „Babice” do Wiązowny. Za fortem wybudowano zespół koszarowy dla jednostek radiotechnicznych (6 Samodzielnej Kompanii Radarowej i 9 Samodzielnej Kompanii Radiotechnicznej) i zainstalowano urządzenia radarowe. Na zachód od rezerwatu Łosiowe Błota posadowiono schrony dla posterunku radiolokacyjnego.

¹⁶² Z. Kazimierski, *Wojskowa Akademia Techniczna...*; R. Sieradzan, *Wojskowa Akademia Techniczna*, Warszawa 1966; *Poczet komendantów-rektorów*, Warszawa 2011, 2012.

¹⁶³ *Białe plamy WAT*, „Gazeta Lokalna” 1992, nr 14/15, s. 4; nr 19, s. 4.

¹⁶⁴ Rozkaz MON nr 1432/pers. z 3 XII 1951 r.

¹⁶⁵ *Przed Cimoszewiczem uratował mnie sowiecki generał*, „Gazeta Lokalna” 1992, nr 16, s. 4.

¹⁶⁶ Kolejni komendanci WAT to: Michał Owczynnikow (1956–1967), Sylwester Kaliski (1967–1974), Aleksander Grabowski (1974–1984), Edward Włodarczyk (1984–1995), Andrzej Ameljańczyk (1995–2003), Bogusław Smólski (2003–2007), Adam Sowa (2007), Zygmunt Mierczyk (2008–2016); *Poczet komendantów-rektorów*, Warszawa 2012.



Komendant WAT gen. Michał Owczynnikow przekazuje sztandar chorążemu, 1956 r.



Płk Sylwester Kaliski przy tablicy podczas wykładu w WAT, 1961 r.



Uroczyste obchody 3. rocznicy powstania WAT, przemawia komendant gen. Eugeniusz Leoszenia, 1954 r.



Gen. Sylwester Kaliski prezentuje I sekretarzowi Komitetu Centralnego PZPR Władysławowi Gomułce zdobyte techniki WAT, za nim z lewej późniejszy komendant WAT gen. Edward Włodarczyk, obok Gomułki gen. Wojciech Jaruzelski, 1968 r.



Komendant WAT gen. Sylwester Kaliski prezentuje urządzenia laserowe I sekretarzowi KC PZPR Edwardowi Gierkowski i premierowi Piotrowi Jaroszewiczowi, za Gierkiem stoi gen. Wojciech Jaruzelski, 1971 r.

W 1952 r. kontynuowano wysiedlanie mieszkańców Boernerowa. Odbywało się to ulicami. Po ul. Warszawskiej i ul. Świerczewskiego (d. Legionów) przyszła kolej na ulice Wolności, Łączności, Waryńskiego (d. POW), Kunickiego (d. Ignacego Boenera), a na końcu na Telefoniczną, Poczтовую i Parkową. Mieszkańców wysiedlano w trybie przymusowym i nagłym, praktycznie bez możliwości odwołania się. W niektórych przypadkach wobec opornych zastosowano siłę. Na Boernerowie pozostało jedynie kilka nauczycielek, przydatnych w działającej nadal szkole, i jedna rodzina, której za pomocą wybiegu udało się pozostać na osiedlu, tyle że nie we własnym domu. Domy wysiedlonych przejęła głównie Wojskowa Akademia Techniczna. 14 domów przeznaczono dla oficerów Informacji Wojskowej, m.in. dla Mariana Cimoszewicza (ul. Świerczewskiego 59)¹⁶⁷.

Boernerowo, zwane teraz Bemowem, stało się, jak się okazało, na wiele lat „terenem wojskowym”, wyłączonym administracyjnie z miasta i podlegającym władzom wojskowym. Na mapie Warszawy było „białą plamą” (tak były oznaczane tereny wojskowe).

Uruchomiono połączenie autobusowe, linii 105, z ul. Młynarską (przez ulicę Lazurową i Połczyńską).

Wysiedleni mieszkańcy Boernerowa ze względu na swoje peowiackie i piłsudczykowskie korzenie i działalność konspiracyjną w „niewłaściwej” AK w czasie okupacji, uznani za „element niebezpieczny” i wrogi ówczesnej władzy, zostali celowo rozproszeni po całej Warszawie i okolicznych miejscowościach. Dokwaterowano ich głównie do prywatnych domów i mieszkań, w ramach tzw. dogęszczania zbyt dużych, „nieprzepisowych” powierzchni mieszkalnych. Zdarzało się nawet, że samotne, obce sobie kobiety lokowano we wspólnym pokoju. Ci, którzy nie chcieli dobrowolnie opuścić swoich domów, jak np. Marta Terpiłowska z ul. Legionów 47, byli wysiedlani przy użyciu siły.

11 lutego 1952 r. zorganizowano Kurs Wieczorowy Szkoły Ogólnokształcącej przy gimnazjum i liceum na Bemowie (d. Boernerowie). Komendantem kursu został ppłk Jan Piatnicki. Oficerowie WAT zdobywali tam w przyśpieszonym trybie maturę. Jednym z uczniów był szef Informacji Wojskowej mjr Marian Cimoszewicz.

20 lutego 1952 r. otwarto Klub WAT, wybudowany między blokami przy ul. Lazurowej. Znalazły tam lokum m.in. kino, kasyno, stołówka, bufet, orkiestra, zakład fryzjerski.

8 marca 1952 r. Zarząd Główny Ligi Kobiet przyznał Marii Suskiej dyplom uznania „za wielki wkład pracy społecznej w Boernerowie”.

¹⁶⁷ *Plama na honorze*, „Gazeta Lokalna” 1993, nr 3, s. 4.

20 marca 1952 r. 1 Pułk Lotnictwa Myśliwskiego OPL na Bemowie (Boernerowie) został wyposażony w samoloty odrzutowe MiG 15, a od 1953 r. w MiG 15bis i MiG 17. Rozpoczęło się szkolenie pilotów, przy czym loty trwały dzień i noc. W związku z tym, że pasy startowe znajdowały się tuż obok domów mieszkalnych, na osiedlu trudno było wytrzymać od nieustannego hałasu.

8 maja 1952 r. przed Najwyższym Sądem Wojskowym pod przewodnictwem płk. Piotra Parzenieckiego rozpoczęła się rozprawa (nr sprawy Zg.R 7/52) przeciwko „kierownictwu konspiracji Wojsk Lotniczych”. Stanowiła jedną z tzw. odpryskowych spraw od głównego procesu gen. Stanisława Tatara. Oskarżonymi byli w większości oficerowie lotnictwa, walczący w czasie II wojny światowej na Zachodzie: płk Józef Jungraw oraz podpułkownicy Władysław Minakowski, Szczepan Ścibor, Stanisław Michowski, Stanisław Ziach i Aleksander Majewski. Wyjątek stanowili: płk Bernard Adamecki, który walczył w AK, oraz płk August Menczak, w AL. Śledztwo prowadziły Zarząd Informacji Wojsk Lotniczych i Główny Zarząd Informacji WP. Kontrolę nad śledztwem sprawował płk Antoni Skulbaszewski.

Pułkownik Bernard Adamecki został oskarżony o to, że z polecenia płk. Franciszka Hermana tworzył w Wojskach Lotniczych tajną organizację, której celem miało być obalenie władzy ludowej oraz prowadzenie działalności szpiegowskiej na rzecz mocarstw imperialistycznych¹⁶⁸.

13 maja 1952 r. Najwyższy Sąd Wojskowy skazał na śmierć sześciu oskarżonych, w tym płk. Bernarda Adameckiego, pierwszego komendanta Technicznej Szkoły Lotnictwa, mimo że prokurator ppłk Iwan Amons żądał długoletniego więzienia. Podpułkownicy Stanisław Ziach i Aleksander Majewski zostali skazani na dożywotnie więzienie. Prezydent Bolesław Bierut nie skorzystał z prawa łaski.

4 czerwca 1952 r. ukazało się Obwieszczenie Prezydium Rady Narodowej w m.st. Warszawie Wydział Spraw Społeczno-Administracyjnych (sygn. Sa I-6-2/52) dotyczące rozprawy wywłaszczeniowej w gromadach gminy Blizne nieruchomości niezbędnych do realizacji narodowych planów gospodarczych, na podstawie dekretu z 26 kwietnia 1949 r. (Dz.U.RP 1952, nr 4, poz. 31) oraz Rozporządzenia prezydenta RP o postępowaniu administracyjnym z 22 marca 1928 r. (Dz.U.RP 1928, nr 36, poz. 31), bez podania konkretnych artykułów (*sic!*). Obwieszczenie wywieszono w dniach od 10 do 18 czerwca tego roku.

Zachowane materiały nie pozwalają stwierdzić z całą pewnością, czy obwieszczenie to dotyczyło także Boernerowa. W 1952 r. trwało bowiem także

¹⁶⁸ J. Poksiński, „*Victis honos*”. *Spisek w wojsku*, Warszawa 2006.

wywłaszczenie w Górcach, Górcach Nowych, Jelonkach, na Bliznem. Prezydium Rady Narodowej w związku z rozszerzeniem granic Warszawy stanęło przed problemem usankcjonowania trwającego już od początku 1951 r. wysiedlenia mieszkańców byłej gminy Blizne. Jako podstawą prawną posłużono się dekretem z 26 kwietnia 1949 r. o nabywaniu i przekazywaniu nieruchomości niezbędnych do realizacji narodowych celów gospodarczych (*sic!*), którego nie było jeszcze 1 stycznia 1946 r., gdy zdecydowano o przekazaniu gruntów w gminie Blizne na rzecz wojska. Obwieszczeniem z 4 czerwca rozpoczęto pośpieszne regulowanie kwestii formalnoprawnych już wcześniej prowadzonego wysiedlenia¹⁶⁹.

W sierpniu 1952 r. został aresztowany przez Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Opocznie Alojzy Barański, w czasie wojny żołnierz „Garłucha”. Aresztowanie nastąpiło podczas pobytu u umierającego ojca, a pretekstem posiadanie dolarów, które naturalnie zostały zarekwirowane.

7 sierpnia 1952 r. w więzieniu mokotowskim rozstrzelano, strzałem w tył głowy, płk. Bernarda Adameckiego. Wraz z nim zamordowano płk. Augusta Menczaka, płk. Józefa Jungrawa, ppłk. Władysława Minakowskiego, ppłk. Szczepana Ścibora i ppłk. Stanisława Michowskiego, sądzonych w tej samej sprawie, w ramach tzw. spisku w wojsku, komunistycznej prowokacji mającej na celu wyeliminowanie przedwojennej kadry WP. Miejsce ich pochówku nie jest znane. Prawdopodobnie pochowani zostali na tzw. Łączce na Cmentarzu Wojskowym w Warszawie. Aktualnie prowadzone są ekshumacje pomordowanych i badania DNA szczątków.

28 października 1952 r. Wydział Społeczno-Gospodarczy Prezydium DRN m.st. Warszawy wydał *ex post* Orzeczenie o wywłaszczeniu nieruchomości (sygn. II-20/11/52) przy ul. Warszawskiej 40, 42, 46, 54, 62, i przy ul. Świerczewskiego 41, 45, 53 i 55. W zachowanych aktach brakuje obwieszczenia informującego mieszkańców wymienionych ulic o terminie rozprawy wywłaszczeniowo-odszkodowawczej, a powinno być ono wywieszane do wiadomości przez siedem dni i poprzedzać orzeczenie o wysiedleniu.

29 października 1952 r. decyzją (nr Sa-I-15/165/52) Wydziału Społeczno-Administracyjnego Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy o nieodpłatnym przekazaniu nieruchomości stanowiących własność Stowarzyszenia Bratnia Pomoc Byłym Uczestnikom Walk o Niepodległość, położonych przy ul. Ludwika Waryńskiego (obecnie Sobczaka), Łączności (obecnie Telewizyjna), Wolności (obecnie Akantu), na rzecz Skarbu Państwa, usankcjonowano

¹⁶⁹ APW, BOS, sygn. 603, Spis sprawozdawczo-odbiorczy materiałów archiwalnych DRN i Prezydium DRN Warszawa-Wola, Wydział Spraw Wewnętrznych, „Wywłaszczenia na terenie dzielnicy 1952–1953”, s. 119.

wysiedlenie mieszkańców Kolonii im. Aleksandry Piłsudskiej, bez odszkodowania. W pośpiechu zapomniano przekazać formalnie nieruchomości przy ul. Stanisława Kunickiego¹⁷⁰.

13 listopada 1952 r. ukazało się Obwieszczenie o terminie rozprawy wywłaszczeniowo-odszkodowawczej¹⁷¹.

25 listopada 1952 r. ukazało się kilkanaście obwieszczeń o terminie rozpraw wywłaszczeniowo-odszkodowawczych¹⁷².

4 grudnia 1952 r. ukazały się trzy obwieszczenia o terminie rozpraw wywłaszczeniowo-odszkodowawczych, o tej samej sygnaturze jak te z 25 listopada¹⁷³.

8 grudnia 1952 r. Wydział Społeczno-Administracyjny Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy wydał kolejne orzeczenie o wywłaszczeniu nieruchomości¹⁷⁴.

¹⁷⁰ *Ibidem*, s. 193.

¹⁷¹ Decyzja o sygn. Sa-II-20/59/52 dotycząca nieruchomości przy: ul. Wolności 29, 38, Łączności 17, 23, 33, 39, Warszawskiej 50, Świerczewskiego 22, 24, 26, 28, 30, 32, 34, 57; brak informacji o wywieszeniu (*ibidem*, s. 186 i 196).

¹⁷² Zob. sygn. Sa-II 20/45/52 oraz druga, dopisana później (?) odręcznie: Sa-I-6-17/52, wspólna dla wszystkich dokumentów wywłaszczeniowych, przy czym część z nich prawdopodobnie z powodu popełnionych błędów lub bałaganu wpisano podwójnie. Obwieszczenia dotyczyły: pierwsze: ul. Pocztowej 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 29, 31 (*ibidem*, s. 168); drugie: ul. Waryńskiego 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 50, 52, 54, 58 (*ibidem*, s. 169 i 205); trzecie: ul. Wolności, ul. Łączności, ul. Warszawskiej i ul. Świerczewskiego (ogólnie) (*ibidem*, s. 171 i 182); czwarte: ul. Łączności 14, 16, 18, 24, 28, 30, 32, 36, 38, 39, 44, 46 (*ibidem*, s. 172); piąte: ul. Waryńskiego 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, przy czym nie ustalono właściciela posesji nr 26 (*ibidem*, s. 173 i 203); szóste: ul. Telefonicznej 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 28, 30 (*ibidem*, s. 174); siódme: ul. Kunickiego 7, 8 (pomyłka, powinien być 9), 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 27, 29, 31, 33 (*ibidem*, s. 175 i 200); ósme: ul. Kunickiego 35, 37, 39, 41, 43, 45, 47, 49, 51, 53, 55, 57, 59, 61 (*ibidem*, s. 176 i 199 [bez nr. 53]); dziewiąte: ul. Parkowej 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15a, 15, 17, 19, 21, 23, 25, przy czym nie ustalono właścicieli posesji nr 11 i 13 (*ibidem*, s. 177 i 198); dziesiąte: ul. Pocztowej 1, 2a, 2, 4, 6, 8, 10, 12, 13, 14, 15, 16 (*ibidem*, s. 178); jedenaste: powtórnie ul. Łączności (te same numery domów co poprzednio oraz dodatkowo niewymienione przedtem numery: 20, 22, 26, 34, 40; *ibidem*, s. 197); dwunaste: powtórnie ul. Telefonicznej, przy czym do wymienionych wcześniej domów dodano nr 2 (*ibidem*, s. 204).
¹⁷³ Pierwsze: ul. Łączności 14, 16, 18, 24, 28, 30, 32, 36, 38, 39, 44, 46 (te same co w „Obwieszczeniu” z 25 listopada) (*ibidem*, s. 163); drugie: ul. Waryńskiego 10, 11, 12, 13, 14, 16, 19, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 30, 31, 32, 33, przy czym część numerów pokrywa się z „Obwieszczeniem” z 25 listopada, numery 12 i 33 dodano, a 15, 17, 18, 20, 24, 28 pominięto (*ibidem*, s. 163); trzecie: ul. Waryńskiego 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 45, 46, 48, 50, 52, 54, 56, 58 (powtarzając „Obwieszczenie” z 25 listopada bez numerów 32, 33, 35, 43, 44, ale z dodatkiem pominiętego wcześniej nr. 56, *ibidem*, s. 164).

¹⁷⁴ *Ibidem*. Decyzja o sygn. Sa-II-20/59/52 (oraz odręcznie dopisany nr wspólny Sa-I-6-17/52) dla: ul. Łączności 17, 23, 33, 39, Wolności 29, 38, Świerczewskiego 22, 24, 26, 28, 30, 32, 57 i Warszawskiej 50.

9 grudnia 1952 r. ukazało się Obwieszczenie o terminie rozprawy wywłaszczeniowo-odszkodowawczej o tej samej sygnaturze co poprzednie obwieszczenia z 25 listopada i 4 grudnia¹⁷⁵.

31 grudnia 1952 r. ukazało się Obwieszczenie o terminie rozprawy wywłaszczeniowo-odszkodowawczej, w myśl art. 20 pkt 1 i 2 i art. 33 pkt 6 dekretu z 26 kwietnia 1949 r. (Dz.U.RP 1952, nr 4, poz. 31) oraz art. 46 Rozporządzenia prezydenta RP o postępowaniu administracyjnym z 22 marca 1928 r. (Dz.U.RP 1928, nr 36, poz. 341), informujące, że „w dniu 9 I 1953 r. odbędzie się rozprawa w przedmiocie wywłaszczenia na rzecz Skarbu Państwa nieruchomości”¹⁷⁶.

31 grudnia 1952 r. wydano cztery orzeczenia o wywłaszczeniu nieruchomości, na wniosek ministra gospodarki komunalnej z 19 czerwca 1952 r. (nr MT 483/52) o wywłaszczeniu na rzecz Skarbu Państwa (dodatkowa podstawa prawna, niewystępująca wcześniej!)¹⁷⁷.

Zachowane dokumenty dotyczące wywłaszczeń na Boernerowie wskazują, że były tworzone hurtowo, *ex post*, z dużym opóźnieniem i w wielkim pośpiechu, jako że wysiedlanie było w toku (trwało od początku 1951 r.). Z tego względu występują w nich liczne błędy, które próbowano prostować, wydając nowe obwieszczenia, co skutkowało tylko kolejnymi pomyłkami. Tam, gdzie nie udało się ustalić właściciela, wydawano orzeczenia o wywłaszczeniu bez jego wiedzy.

Przyznane, bardzo zaniżone, kwoty odszkodowań za wywłaszczenia były nieadekwatne do wartości zagrabionych nieruchomości. Duże murowane wille wyceniano nierzadko na kwoty znacznie mniejsze niż małe drewniane domki. Trudno było doszukać się jakichkolwiek reguł i zwyczajnej logiki. Sumy przyznane w ramach odszkodowania wahały się od 5675 do 113 928 zł. Średnia płaca w 1952 r., według „Rocznika Statystycznego”, wynosiła 689 zł. Wszystkie obwieszczenia i orzeczenia podpisała C. Poradzka, kierownik wydziału, posłuszna wykonawczyni tego rabunku, dokonanego na mieszkańcach Boernerowa z naruszeniem obowiązującego wówczas stalinowskiego prawa¹⁷⁸.

¹⁷⁵ *Ibidem*, ul. Kunickiego 7, 9, 11, 17, 19, 21, 23, 25, 27, 29, 31, 33, 35, 39, 41, 43, 47, 49, 51, 61, przy czym pominięto nr 15, s. 161.

¹⁷⁶ Zob. *ibidem*, w odniesieniu do: ul. Parkowej 5, 7, 9, 13, 15a, 19, 21, 23, 25, Łączności 5, 20, 26, 42, Kunickiego 15, 37, 45, 55, 57, 59, Telefonicznej 2, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 28, 30, Pocztovej 1, 2a, 2, 4, 6, 8, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 29, 31.

¹⁷⁷ Zob. pierwsze: dla ul. Waryńskiego 34, 36, 37, 41, 42, 44, 45, 46, 48, 50, 52, 54, 56, 58 (*ibidem*, s. 123); drugie dla: ul. Łączności 14, 16, 18, 24, 28, 30, 32, 34, 36, 38, 44, 46 (*ibidem*, s. 127); trzecie dla: ul. Waryńskiego 11, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 30, 31, 32, 33, przy czym dla nr. 26 nie ustalono właściciela (*ibidem*, s. 131); czwarte dla: ul. Kunickiego 7, 9, 11, 13, 17, 19, 21, 23, 25, 27, 29, 31, 33, 35, 39, 41, 43, 47, 49, 51, 61 (*ibidem*, s. 135).

¹⁷⁸ *Ibidem*, s. 119–205 i 299–320.



Dom przy ul. Świerczewskiego 59 (d. Legionów, obecnie Ebro), w którym zamieszkał Marian Cimoszewicz

Domy opuszczone przez właścicieli po dokonanych remontach, polegających głównie na ich dzieleniu na mniejsze osobne lokale, zostały zasiedlone przez kadrę Wojskowej Akademii Technicznej (w znacznej części byli to Sowietci) oraz kadrę uruchomionego tymczasem lotniska wojskowego. Oprócz wojskowych w domach na Boernerowie (Bemowie) zamieszkali tak ważni dla „obronności kraju” i „realizacji narodowych celów gospodarczych” cywilni „specjaliści”, jak szewc, fryzjerzy, elektrycy, ślusarz, sprzątaczkę, magazynierzy, kucharki, portier, recepcjonista itp.

Część domów (14) zaanektowały dla swoich funkcjonariuszy Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Informacja Wojskowa. Zamieszkał tam m.in. mjr Marian Cimoszewicz z rodziną. Z tej „okazji” ulica została przegrodzona szlabanem.

Nowi mieszkańcy, niezintegrowani, nieufni wobec siebie, skoro nie wiadomo było, kto jest kim, a donosicielstwo występowało jako powszechna praktyka, nie stworzyli wspólnoty. Domy, które otrzymali za darmo, traktowali jak własność niczyją, niszczyli więc je w błyskawicznym tempie i doprowadzali nierzadko do ruiny. Piękne, zadbane ogrody zamieniły się w półka uprawne, powszechnie hodowano drób, króliki, gołębie, trzodę chlewną, a jeden oficer



Klasa VII, Szkoła Podstawowa w Boernerowie, 1953 r.

WAT trzymał nawet krowę. Eleganckie przed wojną Boernerowo zaczęło przypominać wyglądem brudną, zaśmieconą, cuchnącą i zapyziałą wieś rosyjską, jako że na początku słychać tam było głównie język „wyzwolicieci”.

W budynku przy ul. Akantu 42 na początku lat pięćdziesiątych funkcjonowały krótko jedyne na osiedlu sklep oraz apteka. Niebawem apteka znalazła siedzibę w nowo wybudowanym bloku przy ul. Lazurkowej 39, a obok bloków mieszkalnych i internatów WAT, tuż za podstacją elektrowni, wybudowano duży budynek, w którym Wojskowa Centrala Handlowa uruchomiła sklepy: spożywczy, przemysłowy, z artykułami mundurowymi, mięsny, oraz usługi: fryzjerskie, krawieckie, szewskie. W willi przy ul. Telewizyjnej 30 założono przychodnię lekarską dla wojskowych i pracowników cywilnych.

W latach 1945–1950 grunty leśne na Boernerowie należały do Państwowego Funduszu Ziemi w Pruszkowie oraz Dyrekcji Okręgowej Telekomunikacji w Warszawie, które 31 maja 1950 r. przekazało 328 ha lasów, łąk, pastwisk i nieużytków Rejonowi Lasów Państwowych w Siedlcach, ten zaś włączył ów obszar do Kampinoskiego Parku Narodowego. I właśnie w leśnym klinie nawietrzającym Warszawę, na skraju Lasu Bemowskiego usytuowano wysypisko śmieci dla stolicy. Leżało ono na osi głównego pasa startowego, przy granicy z gminą Stare Babice, w pobliżu wsi Kludyn. Zważywszy na to, że 70 proc. wiatrów wieje na stolicę z zachodu, usytuowanie wysypiska na zachód

od miasta miało dalekosiężne i długotrwałe skutki. Boernerowo, usytuowane najbliżej, przez wiele lat odczuwało skutki tej nieprzemysłanej decyzji (fetor i zadymienie podczas samozapłonów).

1 lutego 1953 r. odbyło się zebranie likwidacyjne Stowarzyszenia Przyjaciół Boernerowa, na którym dokonano jego rozwiązania.

W 1953 r. nadal tworzono dokumenty dotyczące dokonanego wysiedlenia.

7 lutego 1953 r. z tą samą sygnaturą co w 1952 r. Wydział Społeczno-Gospodarczy Prezydium Rady Narodowej w m.st. Warszawie wydał kolejne dwa orzeczenia o wywłaszczeniu nieruchomości¹⁷⁹.

W marcu 1953 r. (bez podania dnia) ukazało się jednocześnie obwieszczenie i orzeczenie o wywłaszczeniu nieruchomości (sygn. SA-II-20-45/7/52/53)¹⁸⁰.

9 czerwca 1953 r. gen. Florian Grabczyński w ramach odwilży po śmierci Stalina wyszedł z więzienia, ale nie oznaczało to rehabilitacji i o powrocie do WAT nie było, rzecz jasna, mowy.

26 sierpnia 1953 r. ukazało się Obwieszczenie o wywłaszczeniu nieruchomości dotyczące ulic: Warszawskiej, Świerczewskiego, Wolności i Łączności. Tę samą datę noszą indywidualne decyzje wywłaszczeniowe (*sic!*).

26 sierpnia 1953 r. Wydział Społeczno-Administracyjny Dzielnicowej Rady Narodowej dla m.st. Warszawy wydał kolejne Orzeczenie o wywłaszczeniu nieruchomości¹⁸¹.

Również 26 sierpnia 1953 r. pod sygn. Sa 20/94/53 wydano Orzeczenie o przyznanych odszkodowaniach dla nieruchomości wymienionych wcześniej i na tym prawdopodobnie zakończono wytwarzanie dokumentów związanych z dokonanym wcześniej wysiedleniem mieszkańców Boernerowa. Wielu byłych właścicieli nie przyjęło „odszkodowań”¹⁸².

Wysiedlanie ostatnich mieszkańców trwało jeszcze do końca 1953 r.

¹⁷⁹ Zob. pierwsze dla: ul. Parkowej 5, 7, 9, 13, 15a, 19, 21, 23, 25, ul. Łączności 20, 26, 42, ul. Kunickiego 15, 37, 45, 55, 57, 59, ul. Telefonicznej 2, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 28, 30 (*ibidem*, s. 315); drugie dla: ul. Pocztovej 1, 2a, 2, 4, 6, 8, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 25, 23, 24, 26, 31 (*ibidem*, s. 320).

¹⁸⁰ Dla ul. Waryńskiego 17, 20, 22, 24, 29 zob. *ibidem*, s. 306.

¹⁸¹ Dla: ul. Warszawskiej 48, ul. Świerczewskiego 37, 39, 47, 49, 55 (powinno być 51), 61, ul. Wolności 25, 27 i ul. Łączności 29 (*ibidem*, s. 299).

¹⁸² W Archiwum Państwowym w Warszawie znajdują się tylko wymienione wcześniej dokumenty wywłaszczeniowe. W przekazanym przez DRN Warszawa-Wola zbiorze brakuje danych o wywłaszczeniu nieruchomości przy: ul. Parkowej 1, 3, 11, 17, ul. Pocztovej 3, 5, 7, 9, 11, 21, 22, 25, 30, ul. Telefonicznej 4, 6, 8, 10, 12, ul. Kunickiego 53, ul. Waryńskiego 17, 18, 20, 24, 28, 29, 35, 38, 39, 40, 43, ul. Łączności 15, 19, 21, 22, 23, 25, 27, 31, 35, 37, 40, ul. Wolności 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 40, 42, 44, ul. Świerczewskiego 19, 21, 23, 25, 27, 29, 31, 33, 34, 35, 43, 51, 53, 59, ul. Warszawskiej 20, 22, 24, 26, 28, 30, 32, 34, 36, 38, 44, 52, 56, 58, 60.

Po wysiedleniu rzecznikiem ich interesów i działaczem społecznym stał się Romuald Bazylczyk-Podlaski (zam. ul. Parkowa 23), który uniknął wysiedlenia (jego żona była nauczycielką biologii w boernerowskim liceum).

Jesienią 1953 r. w celu zabezpieczenia Warszawy utworzono 9 Samodzielną Kompanię Radiotechniczną, którą ulokowano na Bemowie/Boernerowie.



Studniówka 1957 r.



1 listopada 1953 r. Urząd Bezpieczeństwa Publicznego wszczął postępowanie przeciwko pracownikom Zakładów Radiowych im. Marcina Kasprzaka. Jednym z nich był p. Szlagatys, boernerowski konspirator z czasów okupacji¹⁸³.

W 1954 r. doszło do licznych aktów wandalizmu w odniesieniu do kościoła na Boernerowie. Wybijano szyby, niszczone otoczenie. W tym samym roku



Studniówka 1957 r.



¹⁸³ AIPN, 0644/140, t. 6.



Bal maturalny, 15 VI 1957 r.

decyzją Urzędu do spraw Wyznań, której wykonawcą był generalny dziekan WP ks. płk Roman Szemraj (jeden z „księży patriotów”), zamknięto kaplicę, a księdza oblata Henryka Gocyłę wydalono z Boernerowa (niebawem zginął w wypadku motocyklowym).

W 1954 r. przedłużono kursowanie tramwaju linii 20 do pl. Narutowicza.

11 stycznia 1955 r. odbyła się kontrola liceum ogólnokształcącego na Bemowie (Boernerowie). Uczyło się w nim ówczesnie 120 uczniów. Stwierdzono bardzo zły stan techniczny i sanitarny budynku i postawiono wniosek o wybudowanie nowej szkoły. Jednostki wojskowe zgłosiły chęć pomocy.

14 stycznia 1955 r. skontrolowano szkołę podstawową (247 uczniów). I tam stwierdzono złe warunki sanitarne. W związku z tym, że wojsko odmówiło pomocy (osiedle było terenem wojskowym, a do szkoły chodziły dzieci wojskowych), złożono wniosek aby opiekę nad szkołą, mieszczącą się przy ul. Waryńskiego, przejęły Zakłady im. Waryńskiego (*sic!*). Uzgodniono, że od 1 września szkoła ma otrzymać Komitet Opiekuńczy.

9 lutego 1955 r. wybuchł pożar w baraku mieszkalnym przy ul. Włociańskiej na Żoliborzu. Boernerowska nauczycielka Ludwika Wawrzyńska (z d. Koralewska), wysiedlona w 1952 r. z Boernerowa, uratowała życie trojgu dzieciom. Ciężko poparzona, zmarła 19 lutego. Wisława Szymborska poświęciła bohaterkiej nauczycielce wiersz *Minuta ciszy po Ludwice Wawrzyńskiej*, a Leopold Staff napisał o niej wiersz pt. *Ludwika Wawrzyńska*.



Bal maturalny, 15 VI 1957 r.

19 maja 1955 r. Wydział Społeczno-Administracyjny Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy wydał decyzję nr Sa-I-14/72/55, na mocy której uznał likwidację Stowarzyszenia Bratnia Pomoc za ukończoną. W pośpiechu zapomniano dokonać wpisu prawa własności na rzecz Skarbu Państwa w księdze wieczystej, co skutkowało tym, że z formalnego punktu widzenia właścicielem zagrabionych domów nadal było stowarzyszenie.

16 czerwca 1955 r. na mocy zarządzenia szefa Sztabu Generalnego (nr 0150/Org.) na lotnisku Bemowo utworzono 21 Samodzielną Eskadrę Lotnictwa Myśliwskiego, pod dowództwem kpt. pil. Zygmunta Czajki, funkcjonującą w składzie 5 Dywizji Lotnictwa Myśliwskiego. Wyposażona została w samoloty myśliwskie MiG 17PF. Jej zadaniem była obrona Warszawy. Rozformowano ją 6 lipca 1957 r.

W 1955 r. Gazownia Warszawska wybudowała na Boernerowie sieć gazową i podłączyła do sieci miejskiej wszystkie domy.

W 1955 r. nocny tramwaj linii 20 zaczął kursować do ul. Opaczewskiej.

26 kwietnia 1956 r. Najwyższy Sąd Wojskowy, na fali odwilży po śmierci Stalina, a jeszcze przed Październikiem, wznowił postępowanie wobec płk. Bernarda Adameckiego i pozostałych oficerów. Już wcześniej Naczelna Prokuratura Wojskowa miała pełną świadomość, że sprawę sprokurowano, a prawo zostało brutalnie złamane. Dzień później postępowanie zostało umorzone, z braku dowodów potwierdzających zarzuty.

13
 Kwateronkowo-Budowlany WP
 RMATKONKOWO-BUDOWLANY WP

nr 20157

u 2907 1959 r.

Dot: przekazania
 terenu w m. Warszawa -
 Bemowo.

PREZYDIUM
 RADY NARODOWEJ w m.st. WARSZAWIE

Zawiadamiam, że Główny Kwatermistrz Wojska Polskiego decyzją z dnia 24.07.1959 r. wyraził zgodę na przekazanie w zarząd i użytkowanie Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy terenu o pow. ca 12 ha w m. Warszawa - Bemowo, przy ul. Łazurowej z przeznaczeniem dla Wojskowego, Spółdzielczego Zrzeszenia Budowy Domów Jednorodzinnych przy Wojskowej Akademii Technicznej w Warszawie.

W związku z tym do załatwienia wszelkich formalności związanych z przekazaniem przedmiotowego terenu z ramienia Ministerstwa Obrony Narodowej upoważniam Zarząd Kwateronkowo-Budowlany Warszawskiego Okręgu Wojskowego oraz Wojskowy Rejonowy Zarząd Kwateronkowo-Budowlany w Warszawie.

Przekazanie omawianego terenu winno nastąpić zgodnie z obowiązującymi przepisami Rozporządzenia Rady Ministrów z 4.X.1958 r. /Dz.U. Nr 67 z 14.XI.1958 r. poz.332/.

SZEF DEPARTAMENTU
 SŁUŻBY KWATERONKOWO-BUDOWLANY WP

- 1/ adresat
- 2/ Wojsk. Spółdz. Zrzeszenie
 Budowy Domów Jednorodzinnych
 przy WAT Warszawa 49
- 3/ Zarz. Kwat. Bud. WOK
- 4/ WRZKB w Warszawie
- 5/ c/a
 12/n z 909
 25.07.1959 r.

Dokument przekazania terenu dla SZBDJ przy WAT

27 kwietnia 1956 r. zrehabilitowano pośmiertnie płk. Bernarda Adameckiego.

19 października 1956 r. w czasie VIII Plenum KC PZPR przyjechał do Warszawy, wielce zaniepokojony dokonującymi się zmianami w aparacie władzy, pierwszy sekretarz KC KPZR, Nikita Chruszczow. Wylądował na lotnisku Babice, by po rozmowach, uspokojony, szybko wrócić do Moskwy. Zawrócono

Wojewódzki Urząd Archiwalny
 Warszawa, ul. Senacka 52, 00-187 Warszawa

Wojskowe Spółdzielcze Zrzeszenie
 Budowy Domów Jednorodzinnych
 przy Wojskowej Akademii Technicznej
 Warszawa 49

Nasz znak:
 AB-7/ 422 /59

Warszawa, dnia 19 sierpnia 1959r.

Na pismo z dn. 8.VII.1959r. L.dz.41/5/-

Zaświadczenie lokalizacji szczegółowej Nr. 38/ WOLA

Na podsta ie przepisów o lokalizacji in estycji /Zarządzenie Przewodniczącego Komisji Planowania przy Radzie Ministrów i Prezesa Komitetu do Spraw Urbanistyki i Architektury z dn. 29.VII.1957r. Monitor Polski Nr.67, poz. 408/ Wydział Architektury, Nadzora Budowlanego i Geodezji P.R.N., Główny Architekt Warszawy w porozumieniu z Miejską Komisją Planowania Gospodarczego na podstawie decyzji Komisji Lokalizacyjnej z dnia 17.I.59r. oraz uchwały Nr.4/15 t.R.N. w m.st. Warszawie z dnia 27.I.59r. i zatwierdzonego projektu zagospodarowania terenu.

z a t w i e r d z a

lokalizację szczegółową na budowę osiedla mieszkaniowego przykładowego w ilości 59 budynków bliźniaczych i 11 budynków wolnostojących na terenie położonym w Warszawie - Benowo przy ul. Muzowej oznaczonym na załączonym szkicu Nr. L-1029/59 literami A B C D E F G H A. Wzrost ten stanowi własność Skarbu Państwa.

Zaświadczenie jako dotyczące w części dotyczącej gruntów prywatnych uzyskane ważność po nabyciu terenu względnie wyłączenia w trybie i na warunkach ustawy z dnia 12.III.1958r. o zasadach i trybie wyłączenia nieruchomości /Dz.U.Nr.17, poz. 70/.

Wystąpienie inwestora do Prezydium Rady Narodowej w m.st. Warszawie o przekazanie terenu objętego niniejszym zaświadczeniem winno być dokonane w terminie nieprzekraczalnym 6-ciu miesięcy od daty wydania zaświadczenia.

Niedotrzymanie tego terminu powoduje unieważnienie zaświadczenia lokalizacyjnego. W wypadku odmowy przekazania terenu zaświadczenia automatycznie traci moc /§ 79 Rozp. Prez. Rzecz. z dn. 22.III.1928r. o postępowaniu administracyjnym/.

Załącznik: 2 egz. zaśw. + 2 szkice syt. Nr. L-1029/59

Naczelnik Wydziału
 mgr inż. techn. Adolf Ciborowski

Otrzymują:

- | | |
|----------------------------------------------------|---------------|
| 1. W.A.N.B. i G. Dział Urbanistyki, zaśw. + szkice | Nr. L-1029/59 |
| 2. Wydz.Gosp. Ter. Dział Ewidencji | " " " |
| 3. Wo. Sp-ni Mieszk. Oddz. Stoż. W-wa | " " " |
| ul. Nowy Świat 53 | " " " |
| 4. D.K.P.G. - Wola | " " " |
| 5. W.A. i N.B. - Wola | " " " |

Zaświadczenie o lokalizacji osiedla pracowników WAT

też jadące na Warszawę czołgi. Tej krótkiej wizyty nie odnotowały żadne polskie media.

Po Październiku 1956, w związku z polonizacją Wojska Polskiego śladem marsz. Konstantego Rokossowskiego (ministra obrony narodowej od 1949 do 1956 r., którego zastąpił gen. dyw. Marian Spychalski), Polskę opuścili liczni sowieccy doradcy, m.in. zatrudnieni w WAT, w tym komendant gen. Eugeniusz

Leoszenia, który według „wieści gminnej” wywiózł cały pociąg dóbr. Wyjechali także sowieccy dowódcy wojsk lotniczych. Nowym dowódcą lotnictwa 30 października został płk pil. Jan Frey-Bielecki. Opróżnione przez Sowieców domy na Boernerowie (Bemowie) w większości szybko zostały zasiedlone przez polskich wojskowych. O ich zwrocie prawowitym właścicielom nie było jeszcze mowy.

Jednocześnie w armii trwała akcja pozbywania się z jej szeregów obywateli pochodzenia żydowskiego. Z Wojskowej Akademii Technicznej wyjechali wówczas wielu oficerów Żydów, którzy piastowali najczęściej najwyższe funkcje: zastępców ds. politycznych komendanta WAT, szefów i zastępców szefów katedr, komendantów fakultetów, szefa bibliotek. Wyjeżdżali nie tylko do Izraela, lecz także do Kanady i USA. Zwalniane przez nich domy na Boernerowie zajmowali szybko nowi lokatorzy z wojskowego nadania.

W 1956 r. w ramach reorganizacji systemu obrony powietrznej kraju (obszar Polski podzielono na trzy rejony) 1 Pułk Lotnictwa Myśliwskiego „Warszawa” przebazowano z lotniska Babice na lotnisko w Janowie koło Mińska Mazowieckiego. Tym samym zakończyła się era bojowych pułków lotniczych na Boernerowie.

W 1956 r. przedłużono linię autobusu 105 do ul. Okopowej.

5 maja 1957 r., tuż przed egzaminami maturalnymi, został oddany do użytku nowy budynek szkolny, przy ul. 1 Maja 1 (d. Oleandrów), do którego przeniesiono Szkołę Podstawową nr 81 z ul. Ludwika Waryńskiego 39 (d. POW) i Liceum Ogólnokształcące nr 24 z baraku. W roku szkolnym 1957/1958 zostały one połączone i powstała placówka pod nazwą Szkoła Ogólnokształcąca Stopnia Podstawowego i Licealnego nr 24. Funkcję dyrektora szkoły pełnili Władysław Pikiewicz (w latach 1956–1959) i Irena Grycewicz (1956–1957), a następnie Maria Trojanowska (1959–1963).

W latach 1945–1963 nauczycielami w gimnazjum (istniało do 1948 r.) i liceum byli: pp. Jadwiga Markiewicz (1945–1954), Olga Łutzowa (1945–1950), Janina Borkowska (1945–1947), Halina Grotowska-Borkowska (1945–1949), Anna Podlaska (1945–1960), Eugenia Piotrowicz (1945–1947), Edyta Truszczyńska (1945–1962), Maria Wiczorek (1945–1947), Erna Maciejewska (1946–1952), Wojciech Jabłoński (1946–1949), Helena Janowska (1946–1964), Maria Jasionowska (1946–1950), ks. Stefan Kuć (1946–1949), Antoni Rząca (1946–1949), Lucjan Nowak (1946–1949), Anna Bonisławska (1946–1948), Irena Ciechanowicz (1947–1957), Zofia Nosalewska (1948–1951), Maria Trojanowska (1948–1957), Jerzy Łuczak (1949–1951), Romuald Giejsztoft (1949–1952), Krystyna Gregalis (1950–1955), Wacława Pawlik (1951–1962), Zofia Pasińska (1951–1954), Monika Zdunik (1951–1962), Ignacy Rudziński (1952–1954), Irena Grycewicz (1952–1985), Maria Truskolaska (1954–1963),

Jędrzej Świerzewski (1954–1956), Tadeusz Kripiec (1955–1966), Jadwiga Gajewska (1955–1961), Helena Grechowicz (1956–1980), Piotr Siwik (1956–1960), Wanda Maciejowska (1957–1982), Halina Kosmulska (1957–1967), Andrzej Ruciński (1958–1960), Józef Czerwiński (1958–1967), Zofia Darocha (1958–1968), Marta Dźygadło (1958–1964), Jadwiga Pelczyńska (1958–1979), Aleksandra Duk (1959–1962), Bogusława Gołowska (1959–1961), Zbigniew Kopyra (1960–1968), Zofia Bąk (1960–1985), Elżbieta Kowalkiewicz (1960–1988), Danuta Karpińska (1961–1962), Janusz Adamek (1961–1964), Halina Hawełka (1961–1964), Zygmunt Bodych (1962–1964), Mikołaj Sołowicz (1962–1967), Krystyna Szafarewicz (1962–1964)¹⁸⁴.

Jednocześnie z budynkiem szkoły oddano do użytku kolektor kanalizacyjny w ul. Świerczewskiego i podłączono go do kanalizacji miejskiej.

6 lipca 1957 r. rozformowano 21 Samodzielną Eskadrę Lotnictwa Myśliwskiego.

W 1957 r. wybudowano i oddano do użytku budynek Biblioteki WAT przy ul. Lazurowej.

W 1957 r. skrócono kursowanie autobusu 105 do Cmentarza Wolskiego.

Od 1958 r. wydłużono kursowanie autobusu 105 do ul. Emilii Plater.

Od 1958 do 1960 r. działał na Bemowie (Boernerowie) Wojskowy Komitet Blokowy nr 5, pod przewodnictwem płk. Słoniewicza. Był to rodzaj samorządu lokalnego.

19 maja 1958 r. 31 Pułk Lotnictwa Myśliwskiego OPL został przeformowany i przebazowany do Radomia.

28 lipca 1958 r. została rozwiązana Eskadra Lotnicza Dowództwa Wojsk Lotniczych i OPŁOK.

7 stycznia 1959 r. Stołeczny Wydział Architektury i Budownictwa Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy poinformował (pismo znak Sb.IV/31/59) Departament Służby Kwaterunkowo-Budowlanej WP o swoim pozytywnym stosunku do projektowanego osiedla mieszkaniowego. Dało to początek nowemu osiedlu dla pracowników WAT, które wzniesiono niebawem na terenie położonym po zachodniej stronie ul. Lazurowej, za nowo powstałą ulicą Karłowicza. W związku z tym spora część oficerów akademii zajmujących kwatery wojskowe na Boernerowie wyprowadziła się niebawem do własnych domów, co umożliwiło części wysiedlonych mieszkańców odzyskanie zagrabionej własności i powrót na Boernerowo.

¹⁸⁴ 50 lat Liceum Ogólnokształcącego im. Cypriana Norwida w Warszawie, Warszawa 1996. W nawiasach daty nauczania w tym LO także po jego przenosinach z Boernerowa, dlatego cezurę końcowe wykraczają poza 1963 r.

10 lutego 1959 r. Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy podjęło Uchwałę nr 8/19 w sprawie ostatecznego uregulowania sprawy zwrotu byłym właścicielom nieruchomości nabytych na rzecz Skarbu Państwa, a położonych w Warszawie-Bemowie, i związanych z tym [słowo nieczytelne] spraw (sygn. Or/4-47/59). Dawni właściciele rozpoczęli starania o zwrot swoich domów. Powołali komitet w składzie: Zofia Ligowska, Feliks Wieluński i Bogusław Herman, który im pomagał w odzyskiwaniu nieruchomości. Była to droga przez mękę i tylko nielicznym udało się ją pokonać. Urzędnicy z Urzędu m.st. Warszawy, a potem Dzielnicy Wola, robili, co mogli, aby skutecznie utrudnić prawnym właścicielom powroty do swoich domów. Do dziś jeszcze trwają starania spadkobierców dawnych właścicieli o zwrot zagrabionej własności. Wiele domów zostało przez Urząd Dzielnicy Wola sprzedanych za grosze, głównie wojskowym lokatorom, choć także kupcom „z ulicy”, bez wiedzy prawowitych właścicieli, a nierzadko z niczego nieświadomymi lokatorami, z rażącym naruszeniem prawa. Według nieoficjalnych szacunków tylko około 20 proc. domów wróciło do rodzin pierwotnych właścicieli.

14 lipca 1959 r. przyleciał do Polski na obchody 15-lecia PRL Nikita Chruszczow. Wylądował, podobnie jak w październiku 1956 r., na lotnisku Babice. Tym razem warszawskie media odnotowały tę wizytę¹⁸⁵.

24 lipca 1959 r. główny kwatermistrz WP wyraził zgodę na przekazanie Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy terenu o powierzchni 12 ha, z przeznaczeniem dla Wojskowego Spółdzielczego Zrzeszenia Budowy Domów Jednorodzinnych przy Wojskowej Akademii Technicznej (pismo nr 2615/IV z 29 lipca 1959 r.), pod budowę osiedla.

2 sierpnia 1959 r. przyleciał do Warszawy wiceprezydent Stanów Zjednoczonych Richard Nixon. Samolot prezydencki wylądował na lotnisku Babice, ale media nie informowały, na które lotnisko przyleciał¹⁸⁶.

5 sierpnia 1959 r. wiceprezydent Richard Nixon żegnał się przed odlotem z lotniska Babice, o czym tym razem media poinformowały¹⁸⁷.

19 sierpnia 1959 r. Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy wydało decyzję lokalizacyjną dla Wojskowego Spółdzielczego Zrzeszenia Budowy

¹⁸⁵ *Dziś o godz. 11 Warszawa serdecznie powitała delegację partyjno-rządową Związku Radzieckiego pod przewodnictwem N.S. Chruszczowa*, „Życie Warszawy”, 14 VII 1959, s. 1; N. Chruszczow, *Przemówienie... (powitalne na lotnisku 14 VII 1959 r.)*, tłum. z języka rosyjskiego, „Trybuna Ludu”, 14 VII 1959, s. 1–2; „Życie Warszawy”, 15 VII 1959, s. 1–2.

¹⁸⁶ R. Nixon, *Przemówienie (2 VIII 1959 r. na lotnisku w Warszawie)*, tłum. z języka angielskiego, „Trybuna Ludu”, 2 VIII 1959, s. 1.

¹⁸⁷ Zob. R. Nixon, *Przemówienie (pożegnane na lotnisku w Warszawie 5 VIII 1959 r.)*, tłum. z języka angielskiego, „Trybuna Ludu”, 5 VIII 1959, s. 2; oraz „Życie Warszawy”, 5 VIII 1959, s. 4; *Richard Nixon opuszcza dziś Polskę*, *ibidem*, s. 1.

Domów Jednorodzinnych przy Wojskowej Akademii Technicznej (znak AB-7/422/59), po zachodniej stronie ul. Kartezjusza.

Od 1959 r. na Bemowie (Boernerowie) miała siedzibę 4 Baza Lotnicza (JW 5739).

16 sierpnia 1960 r. Wydział Architektury, Nadzoru Budowlanego i Geodezji Prezydium Rady Narodowej w m.st. Warszawie wydał decyzję o budowie osiedla dla Wojskowego Spółdzielczego Zrzeszenia Budowy Domów Jednorodzinnych przy WAT (nr ewid. 745/60, nr arch. 15708).

2 listopada 1960 r. w Państwowym Biurze Notarialnym zawarta została umowa sprzedaży 129 działek o powierzchni 6 ha 87 arów 22 m kw. spółdzielni Wojskowego Spółdzielczego Zrzeszenia Budowy Domów Jednorodzinnych przy WAT, pod rozpoczętą budowę osiedla.

W latach sześćdziesiątych (dokładnej daty nie udało się ustalić) u zbiegu ulic Lazurowej i Radiowej otwarto sklep WSS „Społem”.

W tej dekadzie większość dawnej działki fortecznej w Lesie Bemowskim została zajęta na wojskowe ogródki działkowe, co zapoczątkowało dewastację Fortu II A „Babice” i lasu przez kadrę WP.

Od 1961 do 1964 r. działał utworzony na Bemowie (Boernerowie), w miejsce Wojskowego Komitetu Blokowego, Komitet Osiedlowy nr 1, pod przewodnictwem Zofii Ligowskiej i przy współudziale Jerzego Konrada Maciejewskiego, którym udało się odzyskać swoje domy i powrócić na Boernerowo. W komitecie znalazł się także przedstawiciel „nowych” mieszkańców, płk Słoniewicz, były przewodniczący Komitetu Blokowego.

Zofia Ligowska rozpoczęła na szeroką skalę działalność interwencyjną na rzecz rewindykacji domów i przywracania praw właścicieli oraz wyjaśnienia stanu prawnego osiedla Stowarzyszenia Bratniej Pomocy Byłym Uczestnikom Walk o Niepodległość¹⁸⁸.

W 1961 r. doszło do bezprecedensowej dewastacji osiedlowej studni artezyjskiej i stacji pomp przy ul. Kunickiego 20, będącej w zarządzie kwatermistrzostwa Wojskowej Akademii Technicznej. Pijani robotnicy urwali i utopili pompę, a następnie wbili ją kafarem w odwiert, blokując go bezpowrotnie. Osiedle zostało pozbawione wody. Wojskowa Akademia Techniczna wywierciła więc szybko nową studnię, na swoim terenie. Wymontowano i zabrano przy tej okazji importowane, angielskie, urządzenia pompowni. Boernerowo korzystało od tej pory z wodociągu miejskiego, zasilanego wodą z WAT-owskiej studni.

30 września 1961 r. ukończono budowę osiedla po zachodniej stronie ul. Lazurowej, za nowo wytyczoną ul. Kartezjusza, dla spółdzielni Wojskowego

¹⁸⁸ Władysław Grzelak, „Dzieje Bemowa”, mps powielany, na prawach rękopisu.

Zrzeszenia Budowy Domów Jednorodzinnych przy WAT. Oficerowie uczelni, którzy zajmowali kwatery służbowe na Boernerowie, opuszczali je i przenosili się do własnych domów. Niestety, zdarzało się, że opuszczanych mieszkań nie zwracano prawowitym właścicielom, lecz zajmowały je rodziny tych, którzy się wyprowadzali (np. mieszkanie pp. Kaliskich zajęli jego rodzice) lub szybko przydzielane innym pracownikom WAT.

15 lutego 1962 r. na mocy Ustawy o ochronie dóbr kultury Boernerowo (Bemowo) zostało wpisane do ewidencji konserwatorskiej i objęte ochroną prawną, co jednak nie przeszkodziło administracji wojskowej, a potem cywilnej w dokonywaniu zmian w zabytkowym układzie urbanistycznym osiedla¹⁸⁹.

20 lutego 1962 r. na mocy zarządzenia szefa Sztabu Generalnego (nr 016/Org.) zorganizowano 26 Samodzielną Eskadrę Lotnictwa Łącznikowego, pod dowództwem kpt. pil. Ireneusza Pyrzaka (1962–1967). Stacjonowała na Bemowie (Boernerowie) do 15 kwietnia tegoż roku.

Od 1962 r. na Bemowie (Boernerowie) pojawił się 1 Korpus Obrony Powietrznej Kraju (jako Jednostka Wojskowa 2546), sformowany na bazie 5 Dywizji Lotnictwa Myśliwskiego OPL (rozkazem MON nr 0054/Org. z 6 lipca 1957 r.); działał do 1 czerwca 1988 r.

W 1963 r. uruchomiono linię autobusową 653 z Bemowa (Boernerowa) do cmentarza Powązkowskiego.

Od 1964 do 1966 r. do ul. Emilii Plater kursował autobus 305.

30 czerwca 1964 r. Kampinoski Park Narodowy przekazał obszar leśny Bemowo resortowi gospodarki komunalnej m.st. Warszawy. Tym samym Las Bemowski stał się lasem miejskim.

W roku szkolnym 1964/1965 szkoła została podzielona ponownie na szkołę podstawową i liceum. Liceum nr 24 zostało przeniesione na ul. Połczyńską 56. Na Boernerowie (Bemowie) została tylko szkoła podstawowa, która otrzymała nr 150. Dyrektorem została Izabela Patej (do 1983 r.). W latach 1983–1984 dyrektorem była Zofia Błażewicz, 1984–1987 Marianna Trzewik, 1988–1999 Elżbieta Możańska, od 1999 r. jest Grażyna Żółtowska. Od 1999 r. w wyniku reformy wprowadzonej przez MEN, w budynku mieści się 6-klasowa Szkoła Podstawowa nr 150 oraz 3-letnie Gimnazjum nr 86, tworzące razem Zespół Szkół nr 46.

W latach sześćdziesiątych na terenie lasu, przy ul. Natalii, powstała leśniczówka. Leśniczym został Marian Śpitalniak, zwany przez mieszkańców z racji słusznej postury „Turem”, który wybudował tam dom mieszkalny, budynek administracyjny oraz budynki gospodarcze.

¹⁸⁹ „Dziennik Ustaw” 1962, nr 10, poz.48, z późniejszymi zmianami.

W 1965 r. zamiast linii autobusowej 653 wprowadzono linię 613, na trasie do ul. Emilii Plater.

W latach 1965–1968 Komitet Osiedlowy nr 1 kontynuował działalność na rzecz mieszkańców osiedla, działając w powiększonym składzie: przewodnicząca Zofia Ligowska, zastępca Jerzy Horbaczewski, sekretarz Bogusław Herman, członkowie: Edward Boguszewski, Stanisława Dałek, Stanisław Klus, Janina Kowalewska, Jerzy Konrad Maciejewski, Stanisław Miechowski i Maria Żychowska. Komitet, złożony głównie z reprezentantów dawnych właścicieli, ustalał stopień zniszczeń, pomagał właścicielom w odzyskiwaniu swoich domów, a także wyłączeniu ich spod kwaterunku. Uzyskał od Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy 91 mieszkań do przekwaterowania narzuconych lokatorów oraz dotację od wojska na remonty zdewastowanych budynków¹⁹⁰.

1 stycznia 1966 r. obszar obwodu leśnego Bemowo liczył już 592,06 ha i składał się z trzech uroczysk. Jednym z nich było Uroczysko Bemowo. Lasem zarządzało Miejskie Przedsiębiorstwo Robót Ogrodniczych.

8 maja 1966 r. Szkole Podstawowej nr 150 nadano imię Walerego Wróblewskiego.

W 1966 r. trzykrotnie doszło do próby spalenia kaplicy (podpalono ją od strony zachodniej, gdzie znajdował się ołtarz). Sprawcy naturalnie pozostali nieznanymi.

20 maja 1966 r. Wydział Architektury, Nadzoru Budowlanego i Geodezji PDRN Warszawa-Wola ustalił lokalizację budowy 24 segmentów domów jednorodzinnych bliźniaczych na terenie położonym między ulicami Ebro, Telewizyjną i Sobczaka (decyzja nr AB-U/5887/67 o lokalizacji szczegółowej nr 407), kontynuując „tradycję” z lat pięćdziesiątych zagrabiania cudzej własności w majestacie nadal obowiązującego stalinowskiego prawa.

W kwietniu 1967 r. Wojskowy Rejonowy Zarząd Kwaterunkowo-Budowlany rozpoczął remont zniszczonej kaplicy (trwał do listopada tegoż roku). Wymieniono spalone oszalowanie z desek i obudowano cegłą do wysokości 3 m, co miało zabezpieczyć przed kolejnym podpaleniem.

6 września 1967 r. na lotnisku Babice (Bemowo) wylądował prezydent Francji Charles de Gaulle.

W kwietniu 1968 r. nowy proboszcz ks. Remigiusz Zimak zaczął starania o „adaptację” kaplicy. Uzyskanie zgody na budowę nowego budynku kościoła było w tym czasie niemożliwe.

8 sierpnia 1968 r. Wydział Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy ustalił wieczyste użytkowanie terenu w rejonie ulic Ebro, Telewizyjnej i Sobczaka na rzecz Spółdzielczego Zrzeszenia

¹⁹⁰ Władysław Grzelak, „Dzieje Bemowa”, mps powielany, na prawach rękopisu.

83-01-1997 13:20

FROM Szef Lotnictwa DNJM NSM

TO

P.02

U C H W A Ł A Nr 95/75

RADY MINISTRÓW

z dnia 30 maja 1975 r.

w sprawie przekazania Urzędowi Miasta Stołecznego Warszawy teren lotniska Babice i Fortu Bema.

W celu umożliwienia Urzędowi Miasta Stołecznego Warszawy realizacji programu inwestycji miejskich na terenach lotniska Babice i Fortu Bema - Rada Ministrów uchwala, co następuje:

§ 1.

1. Ministerstwo Obrony Narodowej powołując Urządowi Miasta Stołecznego Warszawy sukcesywnie, do końca 1977 r. część terenów lotniska Babice, swanego dalej "lotniskiem" w zakresie uzgodnionym przez Komisję powołaną decyzją Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 maja 1974 r.

2. Pozostałą część terenów lotniska przeznaczają się na dalsze użytkowanie przez lotnictwo łącznikowe resortu obrony narodowej i resortu spraw wewnętrznych, z możliwością ewentualnego wydzielenia pasa startowego o około 500-600 m w kierunku zachodnim. Stałe zagospodarowanie tej części lotniska, po ewentualnym przeniesieniu z jego terenów lotnictwa resortu obrony narodowej i resortu spraw wewnętrznych, powinno uwzględniać możliwość korzystania z niego jako lotniska mobilizacyjno-awaryjnego.

3. Użytkowanie lotniska dla potrzeb lotnictwa sportowego, sanitarnego i dyspozycyjnego określa decyzja nr 27/75 Prezydium Rządu z dnia 28 lutego 1975 r. w sprawie udostępnienia lotniska "Bemowo" dla celów szkoleniowych i usługowo sportowych.

§ 2.

Minister Obrony Narodowej:

1/ przekaże w III kwartale 1977 r. część terenu bazy zaopatrzenia lotniczo-technicznego pod budowę Trasy Toruńskiej,

Uchwała o przekazaniu części terenu lotniska Babice miastu Warszawa

Budowy Domów Jednorodzinnych „Bemowo” (decyzja nr 8/68), sankcjonując bezprawie.

26 sierpnia 1968 r. Wydział Architektury, Nadzoru Budowlanego i Geodezji PDRN Warszawa-Wola udzielił pozwolenia na budowę 24 domów bliźniaczych w trójkącie ulic Ebro, Telewizyjnej i Sobczaka. Było to kolejne uprawnienie zawłaszczenia fragmentu terenu Czwartego Osiedla Łączności przez

wojskowych, rażąco naruszenie zabytkowego układu urbanistycznego i kontynuacja rozkradania Boernerowa.

26 sierpnia 1968 r. nastąpiło oberwanie chmury nad Warszawą. Boernerowo nie ucierpiało, ponieważ nadmiar wody swobodnie spływał na wewnętrzne osiedlowe pasy zieleni z dobrze wyprofilowanych – zgodnie z ukształtowaniem terenu – ulic.

27 grudnia 1968 r. zatwierdzono projekt tzw. adaptacji kościoła, opracowany przez inż. arch. Jana Redę; owa adaptacja oficjalnie miała polegać na remoncie, a w rzeczywistości była zaczątkiem budowy nowego, murowanego budynku kościoła.

12 września 1968 r. ponownie nastąpiło oberwanie chmury nad Warszawą i znów Boernerowo wyszło bez szwanku.

W 1969 r. władze szybko się zorientowały, że adaptacja budynku kościoła jest *de facto* budową nowego, i budowę wstrzymano.

19 grudnia 1970 r. po wielomiesięcznych staraniach ks. Remigiusz Zimak uzyskał pozwolenie na budowę kościoła.

Wiosną 1971 r. wznowiono budowę kościoła, na koszt Głównego Zarządu Politycznego WP (*sic!*).

W latach siedemdziesiątych trwała budowa dwunastu domów bliźniaczych w trójkącie ulic Ebro, Telewizyjnej i Sobczaka. Domy niepasujące charakterem do modernistycznego osiedla, posadowione na malutkich działkach, odbiegających rażąco od pozostałych, zaprojektował zespół pod kierunkiem mgr inż. arch. Danuty Szafnickiej, powielając rozwiązania z osiedla przy ul. Kartezjusza. Oszpecili trwale zabytkowe, modernistyczne Boernerowo. Dodatkowo na tym terenie pojawiła się nowa ulica, Laserowa. Zostało to wymuszone rozparcelowaniem tutejszych działek – przed wojną miało być ich tutaj siedem, teraz tę liczbę zwiększono do 24. Drastycznie naruszyło to modelowy układ urbanistyczny osiedla. Autorem projektu układu ulicy Laserowej był Jerzy Bogdan Raczek. Inwestorem było Wojskowe Spółdzielcze Zrzeszenie Budowy Domów Jednorodzinnych przy Wojskowej Akademii Technicznej. Kolejna plama na honorze uczelni.

13 września 1971 r. 21 Samodzielna Eskadra Lotnictwa Myśliwskiego została przeformowana na 26 Eskadrę Lotnictwa Łącznikowego. Rozformowano ją w 1984 r.

30 września 1971 r. po dwudziestu latach od wysiedlenia Ministerstwo Gospodarki Komunalnej (znak pisma: MT-611/71) uznało, że nieruchomości Stowarzyszenia Bratnia Pomoc, będące ówczynie własnością Skarbu Państwa, można sprzedać (*sic!*) byłym członkom stowarzyszenia, po uprzednim dokonaniu wpisu prawa własności na rzecz Skarbu Państwa (*sic!*). Otworzyło

to wywłaszczonym właścicielom możliwość odzyskania swojej własności, pod warunkiem że dokonają po raz drugi ich zakupu (*sic!*).

21 listopada 1971 r. ks. bp. Władysław Miziołek poświęcił boernerowską świątynię jako pierwszy po wojnie kościół garnizonowy.

W 1972 r. uruchomiono linię autobusową 109 do ul. Emilii Plater oraz nocną 603, zamiast 613.

15 maja 1972 r. Urząd Spraw Wewnętrznych Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy podjął decyzję (sygn. SW.III-900a/12/72) o przekazaniu na rzecz Skarbu Państwa nieruchomości Stowarzyszenia Bratnia Pomoc przy ul. Ebro (*sic!*). Nie dokonano tego po wysiedleniu mieszkańców w latach 1951–1952 i po likwidacji stowarzyszenia w 1955 r. Decyzja była więc usankcjonowaniem *post factum*, po 20 latach, grabieży dokonanej w latach pięćdziesiątych (!).

15 maja 1972 r. postanowieniem o tej samej sygnaturze (SW.III-900a/12/72) Urząd Spraw Wewnętrznych Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy stwierdził niewłaściwe i nieczytelne oznaczenie nieruchomości przekazanych na mocy decyzji prezydium z 29 października 1952 r.; urząd uznał ponadto, że nieruchomości wskazane w osnowie geodezyjnej dołączonej do tej decyzji odpowiadają położeniu i łącznej powierzchni wykazanym na planie (uwaga! Chodzi o pominięcie w dokumencie wywłaszczeniowym z 1952 r. nieruchomości stowarzyszenia przy ul. Stanisława Kunickiego i ul. Ebro). Postanowienie tu obnażyło rażące błędy popełnione w 1952 r. podczas wywłaszczania.

W 1975 r. na Bemowie, przy ul. Kocjana, ulokowano 103 Pułk Lotnictwa Łącznikowego Nadwiślańskich Jednostek Wojskowych MSW (JW 1159), który do 2000 r. korzystał z lotniska Babice (Bemowo).

28 lutego 1975 r. Prezydium RM postanowiło (decyzją nr 27/75) udostępnić lotnisko na potrzeby lotnictwa sportowego, sanitarnego i dyspozycyjnego. Uchwałę podpisał premier Piotr Jaroszewicz. Na lotnisku, po stronie Bielán, znalazły siedzibę Aeroklub Warszawski, stacja Lotniczego Pogotowia Sanitarnego i oddział lotnictwa do zadań gospodarczych (wykonywał m.in. opryski lasów środkami ochronnymi, rozrzucał szczepionki dla zwierzyny leśnej, prowadził obserwację pożarów i inne działania awaryjne). Był to początek lotniczych służb szybkiego reagowania, których stolica nie miała (nie rozwinięto ich, przez co zmarnowano szansę na poprawę bezpieczeństwa miasta na wypadek katastrof, aktów terroru i temu podobnych sytuacji wymagających szybkich interwencji z powietrza).

30 maja 1975 r. Rada Ministrów podjęła uchwałę (nr 95/75) w sprawie przekazania Urzędowi m.st. Warszawy terenu lotniska Babice i Fortu Bema. Uchwała dotyczyła przekazania miastu części terenu lotniska Babice (gdzie miało powstać osiedle mieszkaniowe Bemowo-Lotnisko). Pozostałą część terenów lotniska przeznaczono do dalszego użytkowania przez lotnictwo łącznikowe

resortów obrony narodowej i spraw wewnętrznych, co zapobiegło jego całkowitej likwidacji i urbanizacji.

Od 1975 r. (do 1988 r.) na Bemowie stacjonowały 4 Batalion Radiotechniczny (JW 2471) oraz 42 Eskadra Lotnicza (JW 1132).

1 stycznia 1976 r. Uroczysko Bemowo liczyło 444,88 ha i wciąż było powiększane i zalesiane.

W latach 1976–1985 na terenie WAT powstały liczne obiekty na potrzeby instytutów i wydziałów, nowa stołówka dla słuchaczy i nowy internat dla V roku.

4 kwietnia 1978 r. podczas remontu w willi gen. Michała Tokarzewskiego-Karaszewicza przy ul. Telefonicznej 18 przypadkowo odkryto w schowku w piwnicy, do którego wchodziło się po przesunięciu kaflowego pieca, tajną radiostację, działającą tam w czasie okupacji niemieckiej i nieujawnioną przed 26 kwietnia 1947 r. (ostatni dzień amnestii dla ujawniających się członków podziemia). Świadcami odkrycia byli pp. Kaczmarscy, lokatorzy mieszkający wówczas w domu generała, oraz sąsiad Roman Boguszewski, syn Edwarda Boguszewskiego, współpracującego z obsługą radiostacji. Radiostację zbadał prof. Janusz Groszkowski, radioelektryk i elektronik, późniejszy prezes Polskiej Akademii Nauk. Nie podjęto wówczas próby odnalezienia wejścia do drugiego schowka, w którym znajdowała się broń. Powinna nadal tam leżeć¹⁹¹.

5 maja 1978 r. w Muzeum Techniki nastąpiło uroczyste otwarcie wystawy prezentującej aparaty i urządzenia radiowe, wydobyte z tajnego schowka w domu gen. Michała Tokarzewskiego-Karaszewicza przy ul. Telefonicznej 18. W inauguracji wystawy uczestniczyli żołnierze podziemia, którzy obsługiwali tajną radiostację: Zenon Łuczak, Irena Dakowska „Kryśka”, Anna i Mirosław (syn Seweryna?) Lewiccy. Ich udział był możliwy dzięki pomocy redakcji „Kurier Polski”.¹⁹²

1 stycznia 1979 r. w Warszawie rozpoczęła się zima stulecia. Długotrwałe padający śnieg w sylwestra unieruchomił całkowicie komunikację. Boernerowo zostało odcięte od świata. Na ratunek osiedlu przysłała Wojskowa Akademia Techniczna ze spychaczami, które odgarniały śnieg na ulicach, umożliwiając mieszkańcom poruszanie się po osiedlu i wydostanie się z niego.

W 1979 r. oddano do użytku zespół obiektów sportowych WAT, z dużą i małą halą oraz krytą pływalnią, dostępną także dla mieszkańców oraz uczniów boernerowskiej szkoły.

W sierpniu 1980 r. „wybuchła Solidarność”. Mieszkańcy Boernerowa, przeważnie wojskowi i ich rodziny, z dystansem odnieśli się do fali strajków

¹⁹¹ Relacja Danuty Czajkowskiej, córki lokatorów domu przy ul. Telefonicznej 18, rkps.

¹⁹² *Okupacyjna radiostacja na wystawie w Muzeum Techniki*, „Kurier Polski”, 9 V 1978, s. 1–2; *Tajemnica domu na Bemowie wyjaśnia się*, „Kurier Polski”, 11 V 1978, s. 1–2.

ogarniających cały kraj. Nieliczni cywile w zakładach pracy, a nie w osiedlu, dawali wyraz swoim poglądom i wstępowali do niezależnych samorządnych związków zawodowych.

11 sierpnia 1980 r. rozporządzeniem ministra leśnictwa i przemysłu drzewnego utworzono na dwóch torfowiskach niskich w Lesie Bemowskim rezerwat przyrodniczy „Łosiowe Błota” (31 ha), będący ostoją łośi migrujących z Puszczy Kampinoskiej¹⁹³.

Leśniczy Marian Śpitalniak rozpoczął urządzenie w lesie miejsc rekreacji (zadaszenia, stoły i ławy, paleniska). Za figurą Matki Boskiej nadal funkcjonuje przedwojenna górka saneczkowa.

We wrześniu 1981 r. dr Stanisław Śwital został uhonorowany medalem Sprawiedliwy wśród Narodów Świata, nadany przez Yad Vashem w Jerozolimie za uratowanie 15 listopada 1944 r. życia siedmiu osobom, w tym sześciu Żydom. Stanisław Śwital nie mógł już sam posadzić drzewka w jerozolimskim gaju. Zmarł 10 lipca 1982 r., pięć dni po uroczystościach¹⁹⁴.

13 grudnia 1981 r. na obszarze Polski został wprowadzony stan wojenny. Na zmilitaryzowanym od początku lat pięćdziesiątych Bemowie (Boernerowie), od 1952 r. będącym „terenem wojskowym”, zamieszkanym głównie przez wojskowych, gdzie żołnierze z bronią stanowili codzienny widok, zewnętrzne objawy stanu wojennego w postaci zwiększonych patroli wojskowych nie szokowały mieszkańców.

W 1981 r., tuż po wprowadzeniu stanu wojennego, doszło do kolejnego zawłaszczenia terenu osiedlowego przez wojskowych. W miejscu dawnego „Dziecińca” przy ul. Kleeberga kadra 103 Pułku Lotnictwa Łącznikowego Wojsk Nadwiślańskich MSW z ul. Kocjana ustawiła bez zezwolenia, zawłaszczając bezprawnie osiedlowy teren, kilkanaście blaszanych garaży dla kadry. Stoją do dziś.

Jednocześnie Urząd Dzielnicy Wola zintensyfikował „wyprzedaż Boernerowa”. Domy, z których w latach 1952–1953 zostali wysiedleni właściciele, nie były im zwracane, lecz sprzedawano je za grosze lokatorom lub kupcom „z ulicy”. Zdarzało się, że sprzedawano domy, wraz z lokatorami, bez ich wiedzy. W ten sposób prawowici właściciele mieli zamkniętą drogę do odzyskania swoich nieruchomości.

W 1982 r. linię autobusu 105 przedłużono do Chomiczówki, autobusem 149 uruchomiono połączenie z Grotami, a nocną linię 603 przedłużono z Chomiczówki do Wilanowa.

W 1983 r. uruchomiono pośpieszną linię K z Bemowa (Boernerowa) do Olszynki Grochowskiej.

¹⁹³ „Monitor Polski” 1980, nr 19, poz. 94.

¹⁹⁴ *Księga Sprawiedliwych wśród Narodów Świata...*, s. 748.

21 kwietnia 1983 r. Instytut Yad Vashem nadał Anieli Rozalii Siemianowskiej-Maksam i jej bratu Karolowi Leonardowi Żychowskiemu tytuły Sprawiedliwych wśród Narodów Świata¹⁹⁵.

Po wprowadzeniu stanu wojennego wojskowi objęli większość kluczowych stanowisk i funkcji w aparacie władzy. „Pułkownicy” obsadzili także lokalne samorządy. Nie inaczej działo się na Bemowie (Boernerowie), które nadal było formalnie terenem wojskowym. Twarde rządy na osiedlu sprawował komendant WAT gen. Edward Włodarczyk. Latem mieszkańcom dotkliwie dokuczał brak wody, jako że komendant, w trosce o słuchaczy, wydał rozkaz jej racjonowania dla osiedla. W godzinach od 6 rano do 23 wieczorem krany na osiedlu były suche. Stało się to powodem „buntu” mieszkańców przeciw administracji WAT. Aby nie zostać posądzonymi o „wichrzycielstwo” i działanie bezprawne, mieszkańcy postanowili wystąpić legalnie. W tym celu przejęli we władanie, bez sprzeciwu ze strony p. Ciecucha, dotychczasowego przewodniczącego Komitetu Obwodowego nr 70 na Bemowie (Boernerowie), ten najniższy szczebel samorządu lokalnego. Na przewodniczącą Komitetu Obwodowego została jednogłośnie wybrana przez Walne Zebranie Mieszkańców Lowisa Lermer. W skład komitetu weszli: Jan Boerner, Maryla Różycka, Władysław Rubik i Irena Zielińska.

Dotychczasowy przewodniczący Komitetu Osiedlowego nr 15 (wyższy szczebel samorządu lokalnego), pułkownik z WAT, podwładny komendanta, niepotrafiący wobec sprzecznych interesów osiedla i uczelnianej komendantury przeciwstawić się dowódcy i tym samym działający na szkodę mieszkańców, których reprezentował w organach samorządu dzielnicy Wola, został zmuszony do rezygnacji z funkcji. Na jego miejsce zebranie członków KO nr 15 w głosowaniu tajnym wybrało na nową przewodniczącą Lowisę Lermer. Zastępcami przewodniczącej zostali płk dr inż. Bogusław Płaszewski i płk Władysław Szymczonek, sekretarzem Jan Boerner, a skarbnikiem Irena Zielińska. W skład komitetu weszli też przedstawiciele osiedla Groty oraz ulic Dywizjonu 303 i Lazurowej.

13 sierpnia 1984 r. Wydział Planowania Przestrzennego, Urbanistyki, Architektury i Nadzoru Budowlanego Urzędu m.st. Warszawy wydał decyzję (nr 165/84) o ustaleniu miejsca i warunków realizacji inwestycji budowlanej (budownictwa jednorodzinnej) na terenie położonym między ulicami Kalińskiego a Telefoniczną, dla Zrzeszenia WAT-MIX oraz Drukarni Kolejowej.

Ta próba kolejnego zawłaszczenia terenu Boernerowa, tym razem na wewnątrzosiedlowym pasie leśnym, spotkała się ze zdecydowanym odporem mieszkańców, którzy postanowili nie dopuścić do zaboru. Ludzie zdecydowanie przeciwstawili się przejęciu terenu leśnego pasa ochronnego i przeznaczeniu go

¹⁹⁵ *Ibidem*, s. 889.

pod budownictwo dla wojskowych. Komitet Osiedlowy nr 15, wsparty przez mieszkańców osiedla, podjął energiczne działania, co w konsekwencji doprowadziło do uchynienia decyzji i uratowania pasa leśnego. Wobec odmowy uchynienia decyzji naczelnego architekta przez ówczesnego prezydenta Warszawy gen. Mieczysława Dębickiego (był nim w latach 1982–1986) komitet poprosił o interwencję ministra administracji i gospodarki przestrzennej gen. Włodzimierza Oliwę (1983–1985), ten zaś bez zwłoki uchylił szkodliwą dla osiedla decyzję. Można się domyślać, że udało się to wskutek osobistej wzajemnej niechęci obu panów generałów, a także dzięki bezpośredniemu dojściu, jakie miał do generała jeden z mieszkańców osiedla, w związku z czym petycja trafiła wprost na jego biurko¹⁹⁶.

8 listopada 1984 r. prymas Polski kard. Józef Glemp ustanowił cywilno-wojskową parafię pod wezwaniem Matki Boskiej Ostrobramskiej na Bemowie. Obejmowała ona: Bemowo (Boernerowo), osiedle wojskowe WAT, Groty, osiedle przy ul. Hery i Zeusa.

W grudniu 1984 r. powołano Obywatelski Komitet PRON jako płaszczyznę współdziałania organów samorządu, organizacji społecznych i instytucji, a także obywateli niezrzeszonych. Na Bemowie (Boernerowie) przewodniczącym oddziału został płk Stefan Burda z WAT. PRON poparł spółdzielnię WAT-MIX, przeciwstawiając partykularny interes grupy oficerów WAT dobru osiedla Boernerowo (chodziło o zawłaszczenie leśnego pasa ochronnego wzdłuż ul. Lazurowej, od ul. Natalii do ul. Westerplatte, pod zabudowę i zniszczenie w ten sposób zabytkowego układu urbanistycznego). Tym samym skompromitował się całkowicie w oczach społeczności Boernerowa, dając asumpt do działań przeciwko sobie. Skompromitowany przewodniczący podał się do dymisji i nikt nie chciał objąć tej funkcji. Przyjęła ją Wanda Dybowska (zamieszkała na Boernerowie, pracownica WAT).

W 1985 r. w dni świąteczne autobus 105 kursował do Cmentarza Północnego.

W grudniu 1986 r., tuż przed świętami Bożego Narodzenia, Jednostka Wojskowa 5739 podjęła nieudaną próbę zawłaszczenia terenu osiedlowego, w celu wybudowania parkingu – bez zezwolenia – na terenie leśnym przy ul. Kaliskiego, przy wjeździe na lotnisko. Mieszkańcy i Komitet Osiedlowy nr 15 zareagowali natychmiast. Próba wycięcia lasu zakończyła się ukaraniem dowódcy jednostki.

Poczynając od 1986 r., Komitet Osiedlowy nr 15 w związku z sygnalizowanymi przez mieszkańców systematycznymi zakłóceniami w odbiorze programów TV występował kilkakrotnie do organów władzy administracyjnej

¹⁹⁶ J.S. Mac, *Gdyby to było pociągnięte na zielono*, „Prawo i Życie” 1984, nr 52, s. 1.



Projekt pomnika poświęconego obrońcom Boernerowa, autorstwa płk. dr. inż. Bogusława Płaszewskiego

Sz. Pani,

Poniżej moje odpowiedzi na kilka z zadanych przez Panią pytań dotyczących osiedla Boernerowo:

Ad 01 Skład grona pedagogicznego Koedukacyjnej Szkoły Powszechnej Poczтового Przystosobienia Wojskowego utworzonej w 1934 r.

Kierownik: Antoni Bartczak (zaginął na terytorium Związku Radzieckiego)

Nauczyciele: Halina Obertyńska, Wacława Pawlik

Ad 16 Janka z ul. Pocztovej nazywała się Janina Bajda

Ad 23 Jadwiga Sokółowska mieszkała do bombardowania we wrześniu 1939 r. przy ul. Legionów 19 (obecnie Ebro) a później przy ul. Łączności 27 (obecnie Telewizyjna)

Ad 24 płk Bernard Adamecki mieszkał w Boernerowie przy ul. I.Boerner 36 (obecnie Kunickiego)

Ad 25 Wysiedlanie mieszkańców Boernerowa zaczęło się w lutym 1951 roku; początek od ul. Warszawskiej (obecnie Dostępna) i ul. Legionów (obecnie Ebro). Mieszkania zastępcze przeważnie przy obcych rodzinach ze wspólną używalnością kuchni i łazienki. Odzyskanie prawa własności następowało po kilku latach

Ad 27 Marian Cimoszewicz z rodziną zamieszkał przy ul. Legionów 59, prawdopodobnie w 1950 r.

Z poważaniem,

Zofia Lewińska

Zofia Lewińska

o przeprowadzenie pomiaru pól elektromagnetycznych wytwarzanych przez stacje radiolokacyjne, usytuowane w Lesie Bemowskim. Instytut Higieny (nie był to organ kompetentny do wykonywania takich pomiarów) uspokajał, że emitowane przez te stacje promieniowanie nie jest niebezpieczne dla organizmów żywych, co jednak boernerowiaków nie przekonało. Niemniej w związku z nasileniem skarg zakłócenia (po dwóch latach) ustały¹⁹⁷.

29 kwietnia 1987 r. doszło do bezprecedensowego aktu wandalizmu na terenie zabytkowego Fortu II A „Babice”. Kadra Jednostki Wojskowej nr 2546 zasypała część fosi okalającej zabytkowy fort i rozpoczęła wycinkę drzew pod budowę prywatnych garaży. Komitet Osiedlowy nr 15 natychmiast zawiadomił Wydział Ochrony Środowiska Urzędu Dzielnicy Wola. Wydział wszczął postępowanie administracyjne w tej sprawie.

26 maja 1987 r. odbyła się komisyjna lustracja fosi przy forcie, z udziałem radnych Dzielnicowej Rady Narodowej Warszawa-Wola, urzędników Urzędu Dzielnicy Warszawa-Wola, przedstawicieli jednostek wojskowych i Zarządu Kwaterunkowo-Budowlanego WP, Obwodu Leśnego Bemowo oraz Komitetu Osiedlowego nr 15, w związku ze skargą wniesioną przez KO nr 15 na częściowe zasypanie fosi przez użytkownika fortu, kadrę Jednostki Wojskowej nr 2546. Zarzuty zostały potwierdzone.

4 czerwca 1987 r. odbyła się w Urzędzie Dzielnicy Wola narada w sprawie niszczenia przez kadrę JW 2546, zabytkowych XIX-wiecznych fortyfikacji przez zasypanie fosi. Udział w naradzie wziął udział ekspert od spraw fortyfikacji doc. Andrzej Gruszecki z Politechniki Warszawskiej, po przeprowadzeniu wizji lokalnej w forcie.

3 lipca 1987 r. naczelnik Wydziału Ochrony Środowiska Urzędu Dzielnicy Warszawa-Wola Janusz Ciborski przekazał wystąpienie do Wojskowego Rejonowego Zarządu Kwaterunkowo-Budowlanego z wnioskiem o przywrócenie stanu poprzedniego fosi Radiowo (wojsko się nie zastosowało do tego postulat). 20 lipca 1987 r. konserwator zabytków m.st. Warszawy przeprowadził inspekcję Fortu II A „Babice” i stwierdził postępującą budowę garaży, po czym wezwał do natychmiastowego zaprzestania nielegalnych prac budowlanych.

16 lipca 1987 r. mocą Uchwały nr 182 Rady Narodowej m.st. Warszawy w sprawie zmiany nazwy ulicy i osiedla, na wniosek Komitetu Osiedlowego nr 15 przywrócona została historyczna nazwa osiedla Boernerowo. Uchwałę podpisał przewodniczący RN m.st. Warszawy prof. dr hab. Mieczysław Szostek. Jako oficjalny powód zmiany nazwy osiedla podano: pomyłki pogotowia ratunkowego i wynikające stąd zagrożenie dla życia mieszkańców z racji

¹⁹⁷ L. Lerner, *List do „Gazety Lokalnej”*, „Gazeta Lokalna” 1990, nr 5, s. 4.

istnienia dwóch osiedli o tej samej nazwie (obok, na płycie dawnego lotniska, wyrosło już nowe osiedle, któremu także nadano nazwę Bemowo). Nie eksponując nazwy Boernerowo ani nie przypominając urzędnikom o rodowodzie osiedla i utrzymując starania o zmianę w tajemnicy, dwa lata przed zmianami politycznymi udało się przywrócić historyczną nazwę, co było na owe czasy ewenementem, zważywszy na to, kim był patron.

Komitet Osiedlowy nr 15 postanowił doprowadzić do zniesienia uciążliwego władztwa wojska nad Boernerowem. Udało się to przeprowadzić wskutek skandalicznego zachowania wojskowych po wprowadzeniu stanu wojennego. Nagłośnienie ich wyczynów i wykorzystanie jako argumentów przeciwko dalszemu sprawowaniu władzy wojska nad osiedlem przyniosło rezultaty. Boernerowo, bez bloków wojskowych przy ul. Kaliskiego (których mieszkańcy wojskowi tego nie chcieli), zostało wyjęte spod władzy wojska i skomunalizowane. Wydarzenie to miało duże znaczenie dla osiedla, jako że wojsko od dawna nie było już zainteresowane inwestowaniem w infrastrukturę osiedlową, a ta okazała się całkowicie wyeksploatowana i wymagała natychmiastowej modernizacji. W dodatku brak mapy urządzeń podziemnych wykluczał jakiegokolwiek inwestycje, a miasto, nie będąc administratorem „terenu wojskowego”, jakim było osiedle, nie mogło podjąć żadnych działań. Komunalizacja uratowała także osiedle przed przekazaniem go w gestię Agencji Mienia Wojskowego.

Następnym zadaniem, jakie sobie nakreślił Komitet Osiedlowy nr 15, było pozyskanie od miasta funduszy na wykonanie mapy urządzeń podziemnych na osiedlu. Stara mapa rzekomo zaginęła, co nie było prawdą. Udało się, i to dość szybko, zdobyć nie tylko potrzebne fundusze, lecz także zgodę Warszawskiego Przedsiębiorstwa Geodezyjnego na ekspresowe sporządzenie mapy. Wykonano ją w niespełna rok, tak że w 1988 r. przystąpiono do najpilniejszej inwestycji, jaką była modernizacja, a właściwie budowa od podstaw osiedlowego wodociągu.

Miejskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji przejęło od wojska zdewastowaną sieć wodociągową na Boernerowie. Wobec sprzeciwu administracji wojskowej i lokatorów bloków przy ul. Kaliskiego sieć wodociągowa tej części osiedla pozostała nadal w gestii wojska, co się niebawem odbiło negatywnie na mieszkańcach bloków. MPWiK nie przejęło też całkowicie zdewastowanej przez administrację wojskową studni artezyjskiej ze stacją pomp przy ul. Kunickiego 20. Oczekiwano doprowadzenia studni i stacji pomp do stanu sprzed 1961 r., kiedy to doszło do zniszczenia studni, ale wojsko nie chciało się podjąć naprawy. Studnię przejęła następnie Agencja Mienia Wojskowego, ze skutkiem fatalnym, gdyż budynki studni uległy całkowitemu zniszczeniu (zburzono je spychaczem), a działkę z niezabezpieczonym odwiertem do pokładów wody oligoceńskiej sprzedano osobie prywatnej. Agencja Mienia Wojskowego

Uchwała Nr 182

**Rady Narodowej Miasta Stołecznego Warszawy
z dnia 16 lipca 1987 roku**

w sprawie zmiany nazwy ulicy i osiedla.

Na podstawie art.18 ust.2 ustawy z dnia 20 lipca 1983 r.
o systemie rad narodowych i samorządu terytorialnego /Dz.U.
Nr 41, poz.185 z późniejszymi zmianami/ - Rada Narodowa
Miasta Stołecznego Warszawy uchwała, co następuje:

§ 1.

Zmienić nazwę niżej wymienionej ulicy i osiedla

DZIELNICA MOKOTÓW

MJ-URSYNÓW Natolin

1/ nazwę ulicy Pasaż Imieliński na
nazwę Pasaż Stokłosy

DZIELNICA WOLA

OSIEDLE BEMOWO

2/ osiedlu ograniczonemu ulicami: Natalii, Grotowską,
gen. F. Kleeberga, Dostępną i Radiową przywrócić
nazwę Boernerowo

§ 2.

Wykonanie uchwały powierzyć Prezydentowi Miasta Stołecznego
Warszawy.

§ 3.

Uchwała wchodzi w życie z dniem jej podjęcia.

§ 4.

Uchwała wymaga opublikowania w Dzienniku Urzędowym
Województwa Stołecznego Warszawskiego.

Przewodniczący Rady Narodowej
Miasta Stołecznego Warszawy
/-/ prof.dr hab.Mieczysław Szostek

INSPEKTOR
Dzielnicy
M. Demej
(Irena Demej)

dokonała tym samym udanej sprzedaży „kolumny Zygmunta”, jako że nabywca nie może spożytkować działki.

W lutym 1988 r. MPWiK zostało przekonane o potrzebie natychmiastowego przystąpienia do wymiany sieci wodociągowej w osiedlu. Argumentem koronnym były pomiary ciśnienia przepływu wody w starych, zarośniętych rurach, bliskie zeru.

20 maja 1988 r. Wydział Urbanistyki, Architektury i Nadzoru Budowlanego Urzędu Dzielnicy Warszawa-Wola zatwierdził (decyzją 151/88) przebudowę przewodu wodociągowego w ul. Westerplatte, na odcinku od ul. Lazurowej (ówczesna nazwa ul. Kaliskiego) do ul. Ebro oraz w ul. Ebro od Radiowej do Westerplatte. Tym samym rozpoczęła się trwająca kilka lat modernizacja sieci wodociągowej osiedla.

11 listopada 1988 r. nastąpiło uroczyste odsłonięcie tablicy pamiątkowej, poświęconej odzyskaniu historycznej nazwy osiedla oraz uczczeniu 70. rocznicy odzyskania niepodległości i 55. rocznicy powstania osiedla, a także upamiętnieniu jego założyciela inż. Ignacego Boenera. Inicjatywa urządzenia tej uroczystości wyszła od Komitetu Osiedlowego nr 15. Fundatorami tablicy byli mieszkańcy osiedla. Sprawę uznano za bardzo delikatną i załatwiano ją bardzo dyskretnie, w tajemnicy przed władzami dzielnicy Wola, bezpośrednio z miastem. Dopiero dwa dni przed uroczystością zostali na nią zaproszeni goście z Urzędu Dzielnicy, komendant WAT oraz słuchacze, a także dowódca jednostki wojskowej i żołnierze. Przybyli tylko mniej ważni urzędnicy i... oficerowie polityczni (*sic!*). Nie zawiedli natomiast licznie przybyli mieszkańcy. Po południu odbyło się osobno (ten warunek postawili zaproszeni oficjalni goście: władze lokalne i wojskowi) uroczyste poświęcenie kamienia.

W 1988 r. ulokowała się na Boernerowie 3 Łużycka Brygada Artylerii Obrony Powietrznej Kraju, nawiązując niezamierzenie do przedwojennej tradycji, gdy stacjonował tam 1 Zmotoryzowany Pułk Artylerii Przeciwlotniczej.

W 1988 r. Komitet Osiedlowy nr 15, próbując zapobiec dalszej grabieży terenów osiedlowych i zmianie ich przeznaczenia, wystąpił do stołecznego konserwatora zabytków o wpisanie osiedla Boernerowo jako obszaru urbanistycznego do rejestru zabytków. W grę miały wchodzić tylko niektóre parametry tego układu, niekolidujące z interesem właścicieli nieruchomości.

W ramach regulowania statusu formalnoprawnego osiedla Boernerowo Urząd Dzielnicy Warszawa-Wola zlecił Warszawskiemu Przedsiębiorstwu Geodezyjnemu wytyczenie granic terytorialnych osiedla według stanu prawnego z 1938 r. (okazało się to nie w pełni możliwe, ponieważ część terenu zajęto w 1950 r. pod lotnisko). Jak się niebawem okazało, był to podstęp wolskich urzędników, pomiary wykorzystano bowiem do zawłaszczenia przez nich niezabudowanych przed wojną działek Stowarzyszenia Bratnia Pomoc Byłym

Uczestnikom Walk o Niepodległość, które członkowie stowarzyszenia, nie mogąc ich odzyskać, dzierżawili.

W 1988 r. nadal toczyło się postępowanie administracyjne (na wniosek KO nr 15) w sprawie zdewastowania przez kadrę WP zabytkowych XIX-wiecznych fortyfikacji (Fortu II A „Babice”). Sprawcy zostali uznani za winnych, ale władze cywilne nie miały żadnej możliwości wyegzekwowania decyzji administracyjnej od wojska. Zasypanej fosy nie odkopano, a garaży wewnątrz fortyfikacji nie rozebrano.

W tym samym czasie zapadła decyzja o likwidacji lotniska.

Szefostwo Służby Zakwaterowania i Budownictwa Garnizonu Warszawskiego zobowiązało się, tytułem rekompensaty za zniszczoną przez wojsko w 1961 r. osiedlową studnię artezyjską i stację pomp przy ul. Kunickiego 20, do wykonania 300-metrowego przewodu wodociągowego w ul. Radiowej (od bramy WAT do ul. Ebro). Pracę tę wykonano.

MPWiK zaplanowało na 1988 r. wykonanie przewodów wodociągowych w ul. Ebro i Westerplatte. W latach następnych trwała wymiana całej sieci wodociągowej na osiedlu.

1 stycznia 1989 r. Uroczysko Bemowo liczyło już 481,23 ha. Z obszaru leśnego wyłączono 0,29 ha terenu przekazanego MON¹⁹⁸.

30 czerwca 1989 r. doszło do kolejnego zawłaszczenia terenu Boernerowa w stylu z lat pięćdziesiątych. Tym razem rabunku dopuścili się „samorządowcy” z Dzielnicowej Rady Narodowej Warszawa-Wola, którzy uwłaszczyli się na majątku zrabowanym w latach stalinowskich Stowarzyszeniu Bratnia Pomoc Byłym Uczestnikom Walk o Niepodległość. Wydział Architektury Urzędu m.st. Warszawy wydał decyzję (nr 721/89) o ustaleniu lokalizacji inwestycji budowlanej dla Spółdzielni Mieszkaniowej Budowy Domów Jednorodzinnych „Kalenica”. W jej skład wchodził głównie urzędnicy z Urzędu Dzielnicy Wola oraz radni, w tym ówczesny przewodniczący rady Wawrzyniec Dominiak i jego zastępca Kaczmarek. Niezabudowana przed wojną działka, dzierżawiona dotąd przez członków stowarzyszenia, była traktowana przez Urząd Dzielnicy Wola, jako tzw. żelazna rezerwa. Jak się okazało – do czasu¹⁹⁹.

20 lipca 1989 r. w błyskawicznym tempie Wydział Geodezji i Gospodarki Gruntami Urzędu Dzielnicy Warszawa-Wola orzekł o oddaniu Spółdzielni Mieszkaniowej Budowy Domów Jednorodzinnych „Kalenica”, czyli swoim urzędnikom (*sic!*), w użytkowanie wieczyste na 99 lat grunt o powierzchni 6020 m kw., położony przy ulicach Ebro i Kleberga, który użytkowali i o któ-

¹⁹⁸ Zarząd Lasów Miejskich, „Plan urządzania lasu kompleksu leśnego m.st. Warszawy”.

¹⁹⁹ L.L., *Szkoła Podstawowa nr 150, a... Spółdzielnia „Kalenica”*, „Gazeta Lokalna” 1991, nr 4, s. 7.

rego zwrot starali się od lat sześćdziesiątych członkowie Stowarzyszenia Bratnia Pomoc, rzeczywiści właściciele gruntu.

W sierpniu 1989 r. u zbiegu ulic Radiowej i Kaliskiego, na tyłach sklepu WSS „Społem”, Gabriela i Józef Walczakowie otworzyli prywatny kiosk owocowo-warzywny, zaopatrujący mieszkańców osiedla w świeże owoce i warzywa. Stali się tym samym prekursorami prywatyzacji usług na Boernerowie.

23 września 1989 r., w 50. rocznicę bitwy obronnej na Boernerowie, na skwerze imienia mjr. Jacka Decowskiego, przed klubem Wojskowej Akademii Technicznej przy ul. Archimiedesa, nastąpiło odsłonięcie pomnika poświęconego przez mieszkańców osiedla „Bohaterskim Obrońcom Przedpola Warszawy na kierunku Babice–Boernerowo w 50 rocznicę września”. Pomnik, zaprojektowany przez płk. dr. inż. Bogusława Płaszewskiego, został wykonany w czynie społecznym przez komitet w składzie: Kazimierz Baciński, Kazimierz Kaczmarczyk, Ryszard Piotrowski, Marian Sztarski, Henryk Stasiewicz i Kazimierz Pawelec, oraz pracowników WAT. Pomnik odsłanili: komendant WAT gen. Krzysztof Owczarek oraz dowódca 7 Kompanii 26 pp por. Stanisław Maciejak (jedyne żyjący dowódca kompanii), a poświęcił kapelan wojskowy ks. Remigiusz Zimak. W odsłonięciu pomnika uczestniczyli oprócz dowódcy 7 Kompanii por. Stanisława Maciejaka także: ppor. Tomasz W. Sienkiewicz, pchor. Edward Górecki, Leon Ratymirski, pchor. Franciszek Zubik, pchor. Stefan Fedyna oraz wnuki i prawnuk z wdową po synu mjr. Jacka Decowskiego. Z Batalionu Stołecznego udział wzięli: kpr. Feliks Żurek i pchor. Józef Siwiecki. Obecna była ponadto grupa żołnierzy Września 1 Pułku Artylerii Przeciwlotniczej z Boernerowa²⁰⁰.

7 listopada 1989 r. Skarb Państwa aktem notarialnym przekazał spółdzielni „Kalenica” działkę przy ulicach Ebro i Franciszka Kleeberga o powierzchni 6020 m kw., stanowiącą niegdyś własność Stowarzyszenia Bratnia Pomoc, sankcjonując tym samym kolejne bezprawne zawłaszczenie osiedlowego terenu na rzecz nomenklaturowej spółdzielni. Działkę rozparcelowano pod budowę pięciu domów bliźniaczych i dwóch wolnostojących. Skarb Państwa demokratycznej Polski wpisał się tym aktem w stalinowską tradycję grabieży Boernerowa.

W listopadzie 1989 r. zmarła Władysława Brzezińska „Władzia”, postać barwna i znana wszystkim mieszkańcom Boernerowa z ciętego języka i mówienia prawdy prosto w oczy. Opierała pół Boernerowa oraz stała w kolejkach sklepowych, głównie w mięsny przy ul. Telewizyjnej, gdzie mieszkała, by kupować mięso na kartki zapracowanym mieszkańcom osiedla. Nie miała rodziny. Pogrzebem zajął się na swój koszt Zbigniew Charytonowicz, mieszkaniec Boernerowa.

²⁰⁰ (M.Sz.), *Obrona przedpola Warszawy*, s. 8; S. Maciejak, *Raport porucznika z września 1939 r.*, „Tygiel. Kwartalnik elbląski” 1991, nr 2, s. 18–24.

Urząd miasta na wniosek KO nr 15 podjął decyzję o rozpoczęciu prac przygotowawczych do planowanej budowy kanalizacji na Boernerowie. Sporządzono wytyczne techniczne. Biuro Planowania Rozwoju Warszawy przygotowało założenia do projektowania dla Ciepłownictwa, Wodociągów i Kanalizacji, który podjął prace nad projektem. Dzielnicowa Rada Narodowa przyznała fundusze na prace projektowe.

Warszawska Dyrekcja Dróg Miejskich wykonała oświetlenie ul. Radiowej, o co od dawna ubiegał się KO nr 15.

Również Dyrekcja MZK odpowiedziała pozytywnie na wystąpienie KO nr 15 i podjęła prace modernizacyjne torowiska tramwajowego oraz przebudowę wiaduktu na Kole (wiadukt był w takim stanie, że pasażerowie musieli wysiadać przed wiaduktem, aby odciążyc tramwaj, i po przejściu wiaduktu na piechotę wsiadali za nim z powrotem).

Rejon Obsługi Mieszkańców Jelonki, naciskany przez Komitet Osiedlowy, rozpoczął remonty domów administrowanych przez Przedsiębiorstwo Gospodarki Mieszkaniowej Wola. Zabezpieczono dachy domów przy ul. Dostępnej 38, 38a, 42 i 44 oraz Kunickiego 5. Wymieniono instalację elektryczną w budynku przy Dostępnej 50 oraz wybudowano szambo (ścieki gromadziły się w piwnicach, jako że wojsko, oddając miastu budynek byłego hotelu wojskowego, odcięło go od „swojej” kanalizacji). Interweniowano w Garnizonowej Administracji Mieszkań w sprawie remontu budynku przy Sobczaka 40.

WSS „Społem” przeprowadziła remont generalny sklepu nr 71 przy ul. Kaliskiego. Wyremontowano też sklep mięsny przy ul. Telewizyjnej 39.

Komitet Osiedlowy nr 15 podjął starania o ograniczenie przyjęć dzieci z rozrastającego się osiedla Bemowo-Lotnisko do boernerowskiej szkoły (szkoła była przepełniona i pracowała na trzy zmiany, do wieczora, a klasy były bardzo liczne).

Ponadto, chcąc przywrócić przed- i powojenne tradycje, komitet organizował wiosenne porządki na osiedlu, dokonywane przez mieszkańców, co znakomicie integrowało społeczność i przyczyniało się do poprawienia wyglądu osiedla.

8 grudnia 1989 r. zarządzeniem ministra ochrony środowiska i zasobów naturalnych w Lesie Bemowskim utworzony został drugi rezerwat przyrodniczy, pod nazwą „Kalinowa Łąka”, siedlisko rzadkich roślin (m.in. pełnika europejskiego, mieczyka dachówkowatego, goździka puszystego, kukułki szerokolistnej, sierpika bawierskiego, omanu wierzbolistnego)²⁰¹.

29 grudnia 1989 r. Boernerowo w wyniku reformy administracyjnej znalazło się w granicach Dzielnicy-Gminy Warszawa-Wola (do 25 marca 1994 r.).

²⁰¹ „Monitor Polski” 1989, nr 44, poz. 357.

Zlikwidowano jednostki samorządu lokalnego. KO nr 15 przestał istnieć. Od tamtej chwili osiedle nie miało już żadnego ciała społecznego, które by dbało o jego interesy.

W 1990 r. Korpus OPK (Jednostka Wojskowa 2546) został przeniesiony z Boernerowa.

W latach dziewięćdziesiątych rozpoczęto budowę kompleksu polikliniki z przychodnią lekarską i częścią szpitalną przy ul. Kartezjusza, dla WAT i pracowników wojska.

17 marca 1990 r. minister obrony narodowej wystąpił do prezydenta Warszawy z propozycją przekazania zarządu nad częścią terenu lotniska na rzecz Urzędu Dzielnicy-Gminy Wola, ale pod warunkiem, że urząd przeznaczy ten teren dla Spółdzielni Pomocy w Budownictwie Jednorodzinym „Wieża” przy Szefostwie Służby Kwaterunkowo-Budowlanej Garnizonu Warszawskiego, który był ówczesnie zarządcą lotniska z ramienia MON, czyli że odda go wojsku z powrotem, tylko w innym charakterze (*sic!*). Pokrętna i niezgodna z obowiązującym prawem „umowa” została niebawem zrealizowana. Zapoczątkowało to trwający ćwierć wieku konflikt „Wieży” z osiedlem Boernerowo, które wobec nowego zagrożenia ponownie się skonsolidowało, tworząc niebawem, w miejsce rozwiązanego komitetu osiedlowego, dwie nowe organizacje samorządowe.



Znani i sławni Boernerowiaczy

Ignacy August Boerner

Na Boernerowie (przy ul. Parkowej 15) miał swój dom płk inż. Ignacy August Boerner (1875–1933), inicjator budowy Osiedla Łączności i jego patron (od 1933 r.). Działacz niepodległościowy, członek PPS ps. „Emil” (1903–1906), organizator wystąpień robotniczych w Ostrowcu Świętokrzyskim, nieformalny prezydent Republiki Ostrowieckiej (1905), żołnierz Legionów Polskich, członek Polskiej Organizacji Wojskowej, oficer do zadań specjalnych Marszałka Józefa Piłsudskiego (1914–1915), człowiek, który w 1918 r. wyprowadził z Warszawy garnizon niemiecki bez jednego strzału, dzięki czemu miasto uniknęło walk ulicznych, komendant milicji ludowej (1918–1919), attaché wojskowy w Moskwie (1923–1924), poseł na Sejm RP z listy BBWR, w latach 1929–1930 i 1931–1932 minister poczt i telegrafów kolejno w rządach: Kazimierza Świtalskiego, Kazimierza Bartla, Walerego Sławka, powtórnie Walerego Sławka i Aleksandra Prystora. Odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego Virtuti Militari, dwukrotnie Krzyżem Walecznych, Krzyżem Zasługi Wojsk Litewskich, Złotym Krzyżem Zasługi, pośmiertnie Wielką Wstęgą Orderu Odrodzenia Polski.

Michał Tokarzewski-Karaszewicz

Przy ul. Telefonicznej 18 miał dom gen. broni Michał Tokarzewski-Karaszewicz (1893–1964), ps. „Doktor”, „Stawski”, „Stolarski”, „Torwid”, wolnomularz, teozof, żołnierz Legionów Polskich, działacz Polskiej Organizacji Wojskowej, organizator odsieczy dla Lwowa w 1918 r., w wojnie polsko-bolszewickiej brał udział w wyprawie wileńskiej (1918 r.), w kampanii wrześniowej w składzie Armii „Pomorze” brał udział w bitwie nad Bzurą, współtwórca Polskiego Państwa Podziemnego, komendant Służby Zwycięstwu Polski, następnie komendant Związku Walki Zbrojnej, dowódca Okręgu nr 3 Lwów, dowódca 6 Dywizji Piechoty „Lwów” w Armii Polskiej w ZSRR w latach 1941–1942, zastępca dowódcy Armii Polskiej na Wschodzie od marca 1943 r., dowódca

2 Korpusu Polskiego od sierpnia 1944 do grudnia 1946 r., pozostał na emigracji w Wielkiej Brytanii, od 1954 r. generalny inspektor Sił Zbrojnych i minister obrony narodowej w rządzie polskim na uchodźstwie. Odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego *Virtuti Militari*, Krzyżem Walecznych (czterokrotnie), Krzyżem Oficerskim Legii Honorowej.

Stanisław Śwital

Przy ul. Ignacego Boernera 33 mieszkał lekarz medycyny Stanisław Śwital (1900–1982), zaangażowany w działalność konspiracyjną od 1939 r., w czasie Powstania Warszawskiego zorganizował w willi *volksdeutscha* Miłosza przy ul. POW 39 prowizoryczny szpitalik PCK na 20 łóżek (przetrwał do 31 marca 1945 r.), w którym ratował życie i zdrowie ukrywającym się powstańcom, a dodatkowo był przykrywką dla tajnego nauczania. 15 listopada 1944 r. uratował życie siedmiu osobom, w tym sześciorgu Żydom – zorganizował przeprowadzenie ich z ul. Promyka na Żoliborzu do Boernerowa i ukrywał przez kilka dni w szpitaliku. We wrześniu 1981 r. uhonorowany medalem Sprawiedliwy wśród Narodów Świata, nadany przez Yad Vashem w Jerozolimie.

Władysław Graff

Inżynier agronom, zamieszkały przy ul. Parkowej 1, w 1939 r. wybrany na sołtysa Boernerowa; uratował w czasie okupacji życie wielu ludziom, chroniąc mieszkańców osiedla przed aresztowaniem, wywózkami na roboty przymusowe, wyciągając ich z łapanek. Podczas Powstania Warszawskiego zameldował około 1500 uciekinierów z Warszawy, ratując ich przed wywiezieniem do obozów koncentracyjnych. Był naocznym świadkiem masakry żołnierzy „Żubra”, które dokonali Niemcy w nocy z 1 na 2 sierpnia 1944 r. na polu koło Boernerowa.

Jerzy Konrad Maciejewski

Przy ul. POW 18 mieszkał Jerzy Konrad Maciejewski (1899–1973), dziennikarz, literat, żołnierz WP, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r. i kampanii wrześniowej, następnie we Francji (w II Dywizji Strzelców Piechoty). Internowany w Szwajcarii. W 1946 r. wrócił do Polski. Sekretarz redakcji „Wieczoru Warszawy”, w którym publikował pod kryptonimem „jkm”, długoletni współpracownik „Polski Zbrojnej”, autor powieści *Pograniczne ogniska* i *Złota kotwica*, tomu opowiadań *Siedem opowieści* oraz pamiętników.

Marian, Janusz i Andrzej Osękowie

Przy ul. POW 45 mieszkał inż. Marian Osęka, budowniczy ulic na osiedlu, projektant pierwszego budynku gimnazjum i liceum. Mieszkał tam z synami Januszem (ur. 1925), uczestnikiem brawurowej akcji przeprowadzenia grupy

żydowskich powstańców z Żoliborza na Boernerowo po upadku Powstania Warszawskiego (15 października 1944 r.), po wojnie znanym pisarzem, satyrykiem, autorem m.in. takich utworów, jak *Cyrk pcheł* (1957), *Ucho żyrafy* (1959), *Kpiny zza kurtyny* (1966), *Hipis w ortalionie* (1972), *Śmierć w żlebie Kirkora* (1973), *Uśmiechnij się* (1977), krytykiem sztuki, aktorem kabaretu Wagabunda (1956–1959), redaktorem „Szpilek” (1960–1990), odznaczonym medalem Sprawiedliwy wśród Narodów Świata (w 1997 r.), oraz Andrzejem Konradem (ur. 1932), znanym dziennikarzem, publicystą i felietonistą, współpracownikiem „Po Prostu”, redaktorem „Przeglądu Kulturalnego” i „Kultury”, działaczem Regionu Mazowsze NSZZ „Solidarność”, członkiem Komitetu Kultury Niezależnej, współpracownikiem paryskiej „Kultury”, od 1992 r. „w „Gazecie Wyborczej”, w 2011 r. odznaczonym Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Bernard Adamecki

Przy ul. Ignacego Boërniera 35 mieszkał płk Bernard Adamecki (1897–1952), uczestnik I wojny światowej na froncie rosyjskim i bałkańskim, od 1918 r. w Wojsku Polskim, w latach 1924–1939 w Szkole Lotniczej w Dęblinie, we wrześniu 1939 r. szef sztabu i zastępca dowódcy Armii „Modlin”; w latach okupacji działał w konspiracji pod pseudonimami m.in. „Bocian”, „Dyrektor”, „Parasol”, szef wydziału lotnictwa Komendy Głównej ZWZ-AK, ranny w Powstaniu Warszawskim; po wojnie w ludowym Wojsku Polskim, zastępca komendanta Szkoły Lotniczej w Dęblinie, w latach 1946–1949 komendant Technicznej Szkoły Lotniczej na Boernerowie, aresztowany 21 października 1950 r., skazany na śmierć wyrokiem Najwyższego Sądu Wojskowego z 13 maja 1952 r., stracony 7 sierpnia 1952 r. w więzieniu mokotowskim. W 1956 r. zrehabilitowany. Odznaczony Orderem Virtuti Militari IV i V klasy i pośmiertnie Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski. Patron ronda na Boernerowie od sierpnia 2012 r.

Ludwika Koralewska-Wawrzyńska

Przy ul. Wolności 15 mieszkała Ludwika Koralewska (później Wawrzyńska; 1908–1955), nauczycielka Szkoły Powszechnej na Boernerowie w latach 1945–1952, wysiedlona z Boernerowa. Oddała życie, ratując czworo dzieci z pożaru, który wybuchł w baraku mieszkalnym Metrobudowy na Żoliborzu, gdzie mieszkała po wysiedleniu z Boernerowa. Jej imieniem nazwano ulicę na Żoliborzu, Szkołę Podstawową przy ul. Syreny 5/7 na Woli, gdzie uczyła, a także inne szkoły w Polsce. Na jej cześć napisali wiersze m.in. Wisława Szymborska i Leopold Staff. Odznaczona pośmiertnie Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Sylwester Damazy Kaliski

Przy ul. Świerczewskiego 47, a potem przy Świerczewskiego 41 mieszkał w latach pięćdziesiątych późniejszy gen. dyw. prof. dr hab. inż. Sylwester Kaliski (1925–1978), światowej sławy uczony, wybitny specjalista w dziedzinie teorii pól sprzężonych, pionier badań termojądrowych w Polsce, inicjator polskich badań nad mikrosyntezą termojądrową, twórca polskiej elektronofoniki, twórca teorii ciągłego wzmacniania ultradźwięków i hiperdźwięków w kryształach półprzewodnikowych, autor 550 prac naukowych, autor licznych wynalazków, laureat wielu nagród naukowych; komendant Wojskowej Akademii Technicznej w latach 1967–1974, członek rzeczywisty Polskiej Akademii Nauk, działacz partyjny i państwowy w PRL, członek KC PZPR, minister nauki, szkolnictwa wyższego i techniki w latach 1974–1978, poseł na Sejm PRL VI i VII kadencji. Odznaczony m.in. Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, pośmiertnie Orderem Budowniczych Polski Ludowej.

Izabela Kłosińska

Mieszkanką Boernerowa była także Izabela Kłosińska (ur. 1958), utalentowana śpiewaczka operowa (sopran), związana z Teatrem Wielkim w Warszawie, odtwórczyni głównych partii sopranowych (40 głównych ról) na scenach całego świata, w 1996 r. wybrana na „Divę Roku” w rankingu „Przeglądu Tygodniowego”, w 1999 r. laureatka nagrody ministra kultury w dziedzinie muzyki wokalne, w 2000 r. laureatka nagrody im. Andrzeja Hiolskiego na najlepszą arię operową sezonu; pedagog Akademii Muzycznej w Warszawie. Odznaczona medalem Zasłużony Kulturze „Gloria Artis”.

Andrzej Tadeusz Marks

Przy ul. Ebro 51 mieszkał Andrzej Marks (1932–2006), dr inż. astronom, badacz, pisarz, popularyzator astronomii i kosmonautyki, autor 32 książek popularnonaukowych o tematyce astronomicznej i astronautycznej (m.in. *Podbój Księżyc* 1967, *Polak w Kosmosie* 1978, *Podróże międzygwiazdne* 1984, *Atlantyda. Fantazja czy rzeczywistość* 1986, *Znowu na Księżyc* 1999) i kilku tysięcy artykułów, współpracownik Polskiego Radia, członek założyciel Polskiego Towarzystwa Astronautycznego, członek Komisji Astronautyki Polskiej Akademii Nauk. Odznaczony m.in. Srebrnym Krzyżem Zasługi, Medalem 40-lecia i Medalem KEN.

Zygmunt Antoni Smalcerz

Przy ul. Akantu 20 mieszkał Zygmunt Smalcerz (ur. 1941), złoty medalista olimpijski w podnoszeniu ciężarów w wadze muszej w Monachium w 1972 r.,

Znani i sławni boernerowiaci

dwukrotny mistrz świata: w Limie w 1971 i w Moskwie w 1975 r., trener polskiej kadry seniorów, działacz Polskiego Komitetu Olimpijskiego. W 2002 r. został wpisany w poczet Galerii Sław Międzynarodowej Federacji Podnoszenia Ciężarów. Od 2010 r. trener amerykańskich sztangistów.

Na osiedlu mieszkała też popularna aktorka Barbara Winiarska.

Obecnie na Boernerowie mieszkają: aktor Paweł Wawrzecki, reżyser Krzysztof Lang i piłkarz Dariusz Dziekanowski.



Śmieszni i straszni

Przy ul. Łączności 46 (dziś Telewizyjna), w willi pp. Cymermanów, mieszkał w pierwszej połowie latach pięćdziesiątych drugi w kolejności komendant WAT, Białorusin gen. Eugeniusz Leoszenia. Dał się poznać jako zwolennik wypoczynku na sianie. Jeden z pokoi w willi, w której mieszkał, był wymoszczony sianem.

Przy ul. Świerczewskiego 61 (dziś Ebro) mieszkał w latach pięćdziesiątych płk Józef Lebieź, kwatermistrz WAT. Zasłynął tym, że zagroził ulicę szlabanem, by nikt jemu i mieszkającemu po sąsiedzku Marianowi Cimoszewiczowi nie przeszkadzał (mało kto miał w tamtych latach samochód i ruchu kołowego praktycznie nie było).

Przy ul. Świerczewskiego 59 mieszkał w latach pięćdziesiątych wraz z rodziną mjr Marian Cimoszewicz, szef Informacji Wojskowej w WAT w latach 1951–1954, postrach kadry WAT i Boernerowa. Wsławił się brutalnymi represjami i licznymi aresztowaniami oficerów WAT byłych AK-owców, m.in. aresztował pierwszego komendanta i twórcę WAT gen. Floriana Grabczyńskiego. Podejrzany jest o współudział w aresztowaniu płk. Bernarda Adameckiego, komendanta Technicznej Szkoły Lotniczej. Wyrzucił z pracy w bibliotece WAT mieszkankę Boernerowa Ewę Čečetkę-Cymerman. Jej miejsce zajęła żona Cimoszewicza.



Ciekawostki

Las Bemowski zasadzili po powstaniu styczniowym 1863 r., na rozkaz cara Mikołaja I Romanowa, żołnierze rosyjscy.

25 września 1939 r. bombardowanie Warszawy, w tym Boernerowa, oglądał z wież kościelnych w Łomiankach i Grodzisku Mazowieckim Adolf Hitler.

W czasie okupacji Niemcy wybudowali w koszarach 1 Zmotoryzowanego Pułku Artylerii Przeciwlotniczej na Boernerowie biologiczną oczyszczalnię ścieków.

W czasie okupacji na Boernerowo przychodziła z Babic, gdzie po wyjściu z getta w 1942 r. się ukrywała, Wiera Gran (właśc. Dwojra Grynberg), współpracująca z Gestapo²⁰², popularna piosenkarka, aktorka kabaretowa i filmowa, późniejsza żona lekarza Kazimierza Jezierskiego, funkcjonariusza UB (uczestniczył m.in. w egzekucji rotmistrza Witolda Pileckiego).

W czasie okupacji na Boernerowie zamieszkały dwie siostry B. ze słynnego przed wojną tria wokalnego, które urządziły w wynajętym mieszkaniu miejsce schadzek dla niemieckich żołnierzy.

Na Boernerowie ukrywała się Stefania Szochur (Staszewska), po wojnie aktorka Teatru Żydowskiego.

W latach czterdziestych jeden z mieszkańców osiedla zasponsorował malowidło ściennie nad ołtarzem boernerowskiego kościoła. Jakież było zaskoczenie wiernych, kiedy się okazało, że twarze świętych do złudzenia przypominają kochanki pana mecenasa. Dopiero po kilku latach kolejny, mniej liberalny proboszcz polecił zamalowanie wizerunków. Spod zielonej farby widać było jednak zarysy postaci.

W jednostce lotniczej przy ul. Radiowej funkcjonowała przez kilkadziesiąt lat świnia, w której żołnierze służby zasadniczej „ćwiczyli”, zamiast strzelania, hodowlę trzody chlewnej.

Pod budynkiem szkoły przy ul. Thomméeo 1 znajduje się schron przeciwatomowy, wybudowany tam w okresie zimnej wojny, w latach pięćdziesiątych.

²⁰² Zob. list Ireny Sandlerowej skierowany do prof. dr. Maurycego Harna, dyrektora ŻIH w Warszawie, dostępny m.in. na stronie internetowej ww.izrael.org.il/845-sandlerowa-o-gran.html, zamieszczony w książce: I.T. Lisiak, *Żydowscy kolaboranci Hitlera*, Warszawa 2013, s. 199–200.

19 października 1956 r., a następnie 14 lipca 1959 r. na lotnisku wojskowym Babice wylądował samolot z premierem ZSRR Nikitą Chruszczowem na pokładzie. 2 sierpnia 1959 r. lotnisko Babice witało wiceprezydenta Stanów Zjednoczonych Richarda Nixona. Pożegnanie odbyło się 5 sierpnia. 6 września 1967 r. wylądował na tym lotnisku prezydent Francji Charles de Gaulle.

W 1971 r. budowę nowego murowanego kościoła na Boernerowie finansował Główny Zarząd Polityczny WP.

W batalii o uratowanie przed wycinką osiedlowego pasa leśnego przy ul. Kaliskiego, gdzie chciano budować domy dla spółdzielni WAT-MIX, wykorzystana została informacja, że ówczesny prezydent Warszawy gen. Mieczysław Dębicki i minister administracji i gospodarki przestrzennej gen. Włodzimierz Oliwa bardzo się nie lubią. Kiedy gen. Dębicki odmówił uchylecia decyzji naczelnego architekta, prośbę o interwencję złożono bezpośrednio do gen. Oliwy. Paradoksalnie więc Boernerowo zawdzięcza uratowanie zabytkowego układu urbanistycznego przedstawicielowi junty wojskowej.

11 listopada 1988 r. nastąpiło odsłonięcie kamienia z okazji 70. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości, upamiętniającego zarazem powstanie osiedla i osobę jego patrona, co wiązało się z dramatycznymi wydarzeniami. Tablica z brązu, z napisem i popiersiem Ignacego Boenera, została zamówiona u rzeźbiarza z Torunia. Trzy dni przed planowaną uroczystością od rzeźbiarza przyszła hiobowa wiadomość, że podczas odlewania rzeźba pękła. Wykonanie nowej w ciągu trzech dni było fizycznie niemożliwe. Uradzono więc, że aby nie odwoływać uroczystości, na kamieniu zainstalowana zostanie tymczasowo tablica z tworzywa sztucznego, udająca brąz. Dopiero po dwóch tygodniach dyskretnie wymieniono ją na brązową. A tę niebawem niezidentyfikowany wandal lub przeciwnik polityczny uszkodził.



Aneks

Wykaz pierwszych właścicieli nieruchomości osiedla Boernerowo (zamieszczony w: *Osiedle Boernerowo*, Wydawnictwo Towarzystwa Popierania Budowy Własnych Domów Pracowników Służby Łączności w Warszawie, Warszawa 1939)

Właściciel	Adres
Arendt Józef	Pocztowa 25
Argasiński Józef	Pocztowa 2a
Banaś Franciszek	I. Boenera 11
Bernacka Marta/Kisielevska Ina	Telefoniczna 20
Białoszewski Zenon	Legionów 51
Bigo Stanisław	Łączności 38
Billewicz Eugeniusz	Pocztowa 10
Boerner Edward	Parkowa 13
Boerner Włodzimierz	Parkowa 15
Boguszewski Edward	Telefoniczna 16
Bońkowski Bolesław	Warszawska 60
Brodzka Felicja	Łączności 17
Brześciański Wiktor	I. Boenera 53
Budzyński Eryk	Pocztowa 18
Chrzanowski Włodzimierz	Wolności 32 (?)
Chudobiecki Jan	Warszawska 52
Chudobiecki Mieczysław	Warszawska 54

Ciepliński Stanisław	POW 31
Ciszewski Ignacy	Warszawska 56
Cymerman Kamila	Łączności 46
Czajkowski Teodor	POW 58
Damięcki Tadeusz	POW 10
Dąbrowski Jan	Łączności 28
Demant Piotr	Łączności 24 (?)
Deresz Stanisław	POW 38
Dmowska Zofia	Pocztowa 24
Domańska Jadwiga	I. Boernera 21
Domaszewicz Roman	I. Boernera 51
Drzewiecki Franciszek	Parkowa 17
Dykhoff Karol	Łączności 39
Eichler Bohdan	Warszawska 50
Ertel Zygmunt	I. Boernera 33
Etlis Roman	POW 15
Fabisiak Stanisław	Warszawska 48
Filewski Aleksander	Łączności 25
Filipek Jan	POW 33
Gajewski Adam	POW 35
Gawrońska Adela	I. Boernera 35
Gawroński Wacław	Łączności 31 (?)
Gebel Leopold	I. Boernera 43
Gołkowski Kazimierz	Łączności 22
Goszczyńska Balbina	I. Boernera 17
Gralewski Aleksander	POW 32
Grodzka Wanda	Wolności 22 (?)
Gród Edward	Pocztowa 12

Aneks

Gruszecka Janina	I. Boenera 19
Grzechociński Stanisław	Legionów 45
Halska Ludwika	Wolności 42
Hańczakiewicz Antoni	Pocztowa 14
Hanysz Janina	Legionów 57
Hauke-Nowak Al.	Parkowa 9
Hausner Roman	POW 21
Herman Henryk (sen.)	Łączności 23 (właśc. Wolności 23)
Herman Stanisław	Łączności 19 (właśc. Wolności 19)
Hermanowski Klemens	Wolności 24
Iwaszkiewicz Bolesław	Łączności 32
Jazielewicz Kazimierz	Telefoniczna 2
Janowski Władysław	Łączności 40 i 42
Januszewski Wacław	POW 43
Jara Franciszek	Łączności 16
Jasiński Marian	Parkowa 11
Jastrzębska Maria	I. Boenera 13
Jastrzębski Jan	Wolności 27 (?)
Jędrzejczak Władysław	Łączności 21 (?)
Kalinka Stanisław	Legionów 39
Kamińska Irena	Wolności 29 (?)
Kasprzykowska Antonina	Łączności 19
Kinel Zygmunt	Warszawska 38
Kinelowa Maria	Warszawska 38a
Kiszkiel Mikołaj	POW 11
Kiszyński Stanisław	POW 36
Kłodziński Władysław	POW 34
Korycki Józef	I. Boenera 55

Kosicki Henryk	Legionów 30
Kostro Władysław	Łączności 25 (?)
Kowalski Roman	POW 13
Krajewska Antonina	Pocztowa 13
Kreiss Henryk	Warszawska 44
Krzepkowska Leokadia	Legionów 32
Krzywda Franciszek	I. Boernera 59
Kubski Benedykt	POW 39
Kupnicki Henryk	Warszawska 42
Kuśmierczyk Adam	I. Boernera 47
Kuźniar Czesław	Łączności 30
Lange Jan	POW 27
Lasoń Jan	I. Boernera 25
Lemkin Rafał	Pocztowa 21
Lewicka Zofia	Legionów 41
Lisowska Klementyna	Parkowa 5
Liwiński vel Lewiński Szymon	Warszawska 46
Lwowski Zenon	Telefoniczna 14
Ławniczek Józef	Łączności 27
Łuc Eryk	Pocztowa 20
Machowicz Stanisław	Łączności 20
Maciejewski Jerzy Konrad	POW 18
Maciejewski Karol	Pocztowa 16
Malkiewicz Jadwiga	POW 37
Marczewski Henryk	Pocztowa 4
Mazurek Jan	Łączności 34
Milewska Józefa	I. Boernera 41
Mitkiewicz Jan	Wolności 40

Aneks

Moliński Bronisław	Telefoniczna 24
Moszoro Dominik	Legionów 37
Morozewicz Józef	POW 24
Mścichowski Konstanty	Legionów 49
Müllner Ferdynand	Wolności 31
Multański Wacław	Łączności 38
Neymark Edward	Pocztowa 27
de Nissau Jerzy	POW 12
Nimiński Wacław	Legionów 26
Nowacki Wacław	Legionów 24
Nowicki Władysław	Pocztowa 2
Nowosielski Stefan	Łączności 23
Ogrodowczyk Seweryn	Łączności 29
Olczak Stanisław	Legionów 43
Osęka Marian	POW 45 i I. Boenera 37
Oźdzyński Stefan	Telefoniczna 30
Pajorowa Maria	Legionów 55
Pajorowa Maria Amata ¹	POW 17
Partyka Kazimierz	Legionów 20
Perro Hanna	Pocztowa 19
Perz Stanisław	Legionów 61
Pęczalska Maria	POW 52
Piotrowska Jadwiga	Parkowa 25
Piotrowski Wacław	POW 46
Piórkowski Kazimierz	POW 50
Plewa Bernard	Warszawska 62
Poboży Stefania	POW 56

¹ Prawdopodobnie Maria Pajorowa jest tożsama z Marią Amatą Pajorową.

Podlaski-Bazyliczyk Romuald	Parkowa 21
Polkowski Stefan	Warszawska 58
Przybysz Bronisław	POW 41
Pocztowe Przystosowanie Wojskowe	Pocztowa 15
Pszonka Helena	Telefoniczna 32 i POW 22
Raczyński Franciszek	Telefoniczna 26
Radlińska Janina	Parkowa 7
Radlińska Kazimiera	Parkowa 3
Radwański Józef	POW 19
Radziwon Józef	Pocztowa 8
Reda Jan	I. Boernera 45
Rembalski Stanisław	Wolności 28 (?)
Rodewald Emil	Łączności 37
Rogiński Antoni	Wolności 35
Rostoński Romuald	Łączności 33
Różniecki Józef	Pocztowa 17
Różewicz Henryk	I. Boernera 49
Rudlicka Wanda	Łączności 26
Rybowska Barbara	Legionów 28
Rypel Jan	Wolności 26 (?)
Sapieha Michał	Pocztowa 31
Scheinkonig Jadwiga	POW 23
Skarb Państwa (w zarządzie Państwowego Przedsiębiorstwa Poczta Polska, Telegraf i Telefon)	Telefoniczna 4–12, Legionów 19–35, Warszawska 20–36
Sokołowski Wacław	POW 25
Sokołowski Wincenty	I. Boernera 7
Sośnicki Stanisław	I. Boernera 57

Aneks

Stanecka Janina	POW 14
Stawowczyk Jan	Legionów 53
Storgulewski Stanisław	Parkowa 19
Strzelecki Stefan	Pocztowa 23
Sulikowski Bolesław	Parkowa 23
Suski Franciszek	POW 54
Szepelski Józef	I. Boernera 15
Szłazak Stefania	POW 20
Szopski Karol	Łączności 14
Sztromajer Jan	Pocztowa 22
Sztromajer Henryk	Pocztowa 29
Szulakowski Zbigniew	Pocztowa 6
Szulc Jadwiga	Legionów 59
Szychowski Józef	I. Boernera 61
Szydłowski Walenty	POW 28
Ściwiarski Wacław	Warszawska 40
Śmiałowski Władysław	POW 48
Świętochowska Jadwiga	I. Boernera 31
Tatarkiewicz Anna	POW 29
Taylor Jerzy	Łączności 44
Terpiłowski Andrzej	Legionów 47
Tokarzewski- Karaszewicz Michał	Telefoniczna 18
Tomaszewski Piotr	POW 40
Tomowa Wanda	I. Boernera 39
Ułaszyn Cyprian	Legionów 22
Unieszowski Zygmunt	POW 44
Wańkowska Maria	Wolności 21
Wieluńska Władysława	Telefoniczna 22

Wietrzykowski Jan	Legionów 34
Witt Ludwik	Łączności 17 (?)
Włodek Marian	Łączności 36
Wolff Jan	Łączności 18
Wołosz Ryszard	I. Boernera 9
Woźniakowska Irena	I. Boernera 29
Wójcicka Zofia	Wolności 36 (?)
Wuttke Gustaw	POW 42
Wygard Ignacy	POW 26
Wyrzykowski Antoni	Wolności 30
Zajdler Jerzy	Pocztowa 1
Zalewska Zofia	POW 30
Zarembina Anna	Telefoniczna 28
Zarzecki Stanisław	I. Boernera 23
Ziemięcki Czesław	POW 16
Żelisławska Wanda	Pocztowa 26
Żółtek Franciszek	I. Boernera 27

Uwaga: w oryginalnym wykazie pominięto ul. Wolności. Właścicieli przypisano do ul. Łączności. Przy nazwiskach, których nie udało się w pełni wiarygodnie przypisać do właściwych adresów, umieszczono więc znaki zapytania.



Wykaz zasłużonych, którym Stowarzyszenie Bratnia Pomoc Byłym Uczestnikom Walk o Niepodległość nadało mieszkania w Kolonii im. Aleksandry Piłsudskiej

Według sprawozdania stowarzyszenia na dzień 16 października 1934 r. domy otrzymali:

Grabowski Ignacy – bojowiec, 4 lata katongi i osiedlenie

Halski Zdzisław – legionista, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej (odsiecz Lwowa), ciężko ranny

Judycki Stefan – bojowiec, jeden z „dziesięciu z Pawiaka”

Kałwa (błędnie Bałwa) Wojciech – bojowiec, peowiak, ranny

Klej Franciszek – bojowiec, skazany na śmierć

Kudrawcew Wojciech – bojowiec, 2 lata więzienia

Leśniak Stefan – legionista, ociemniały wskutek kontuzji

Lubiejewski Piotr – bojowiec, 12 lat katongi

Magierowski Władysław – legionista

Markowski Franciszek – bojowiec, 16 miesięcy więzienia i zesłania

Olczak Michał – bojowiec, 5 lat więzienia

Przygocki Wincenty – bojowiec, legionista, zsyłka

Sługocki Antoni – legionista, peowiak, ranny

Trojanek Józef – bojowiec, 1 rok więzienia

Urbanek Józef – prowadził „piątkę bojową”, za akcję pod Rogowem 4 lata katongi

Żychowski Władysław – proletariaczek 1892, 16 miesięcy w X Pawilonie Cytadeli, 2 lata odsiadki (1892), 2 lata zsyłki (1908)

Razem z najbliższymi osiedlono 63 osoby.

W latach następnych, według sprawozdania stowarzyszenia na dzień 31 grudnia 1937 r., domy otrzymali:

Brzozowski Stanisław – legionista

Buczma Adam – legionista

Chlond (właśc. Chłond) Stanisław – legionista
Iwanicki Kazimierz – legionista
Kamińska Maria – POW
Kamiński Jan Szczepan – bojowiec, zesłaniec
Klimowa Paulina – bojowiec
Koziorowski Lucjan – legionista
Krzymowski Lucjan – brak danych
Kuczyński Jan – bojowiec, zesłaniec
Lewandowski Adolf – bojowiec, 3 lata więzienia
Malewski Wiktor – weteran
Młynarski Kazimierz – bojowiec, 1 rok więzienia
Olszewski Piotr – bojowiec
Parkot Stanisław – bojowiec, 6 lat katongi
Pawlakowa Henryka – 1,5 roku więzienia
Płochocki Błażej – bojowiec
Podczaski Stanisław – bojowiec, katorga
Skwarek Stanisław – brak danych
Wysiekierska Maria – bojowiec
Skwierczyński Jan – legionista
Zieliński Jan – legionista, ciężko ranny, amputacja nogi
(brak danych dotyczących 8 domków)



Lista właścicieli nieruchomości wysiedlonych z Boernerowa w latach 1951–1953 (według danych Wydziału Spraw Wewnętrznych Dzielnicowej Rady Narodowej Warszawa-Wola z lat 1952–1953)

Nazwisko	Imię	Adres
Ahrens (Arens?)	Elżbieta	Pocztowa 2a
Arciszewski	Antoni	Warszawska 48
Arendt	Józef	Pocztowa 25
Balcerowicz	Brunon	Waryńskiego 25
Banaś	Franciszek i Irena	Kunickiego 11
Bazyliczyk-Podlaski	Romuald i Anna-Maria	Parkowa 21
Beniszewska (błędnie Benisławska)	Anna	Łączności 44
Bernacka	Marta	Telefoniczna 20
Białobrzeska	Zofia	Świerczewskiego 30
Bigo	Stanisław i Zofia	Łączności 36
Billewicz	Eugeniusz	Pocztowa 10
Boerner (brak orzeczenia)	Edward	Parkowa 13
Boerner	Włodzimierz i Beata	Parkowa 15
Boguszewski	Edward	Telefoniczna 16
Borkowski	Antoni	Łączności 34
Brejnakowski	Witold	Kunickiego 39
Brodzka	Felicja	Łączności 17
Budzyński	Eryk	Pocztowa 18
Chrząstowska	Irena	Telefoniczna 2
Chrześcijański	Bolesław	Kunickiego 15
Chudobiecki	Mieczysław	Warszawska 54
Ciepliński	Stanisław	Waryńskiego 31

Cymerman	Kamila	Łączności 46
Czajkowska	Irena	Parkowa 7
Czajkowski	Teodor i Władysław/a	Waryńskiego 58
Damięcki (błędnie Domiecki)	Tadeusz	Waryńskiego 10
Dąbrowski	Jan i Helena	Łączności 28
Deresz	Stanisław	Waryńskiego 38
Derlacz	Wacława	Kunickiego 39
Domańska	Jadwiga	Kunickiego 21
Drzewiecki	Franciszek	Parkowa 17
Ekisowa	Rozalia	Waryńskiego 36
Etlis	Helena, potem Wanda	Waryńskiego 15
Ertel	Zygmunt	Kunickiego 33
Filewska	Władysława	Łączności 25
Filipek	Jan	Waryńskiego 33
Gajewski	Adam	Waryńskiego 35
Gawrońska	Adela i Józef	Kunickiego 35
Gebel	Leopold i Emilia	Kunickiego 43
Gołkowski	Kazimierz, potem Ewa i Ludwika	Łączności 22
Goszczyńska	Balbina	Kunickiego 17
Grabowska	Sylwestra	Świerczewskiego 27
Graff	Władysław	Parkowa 1
Gralewski	Aleksander	Waryńskiego 32
Gród	Edward i Stefania	Pocztowa 12
Grudziński	Maurycy	Kunickiego 53
Gruszecka	Janina	Kunickiego 19
Grzelak	Władysław	Pocztowa 23

Hańczkiewicz	Antoni	Pocztowa 14
Hauke-Nowak	Aleksander	Parkowa 9
Hausner	Anna	Waryńskiego 21
Iwaskiewicz	Bolesław i Helena	Łączności 32
Jakobson (błędnie Jakobsen)	Teodora i Roberta	Kunickiego 51
Janowski	Władysław	Łączności 40
Januszewski	Wacław	Waryńskiego 43
Jara	Franciszek	Łączności 16
Jasiński (brak orzeczenia)	Marian	Parkowa 11
Jastrzębska	Maria	Kunickiego 13
Jastrzębska	Wiktoria	Wolności 27
Jastrzębski	Jan	Wolności 27
Jurczyński	Jerzy	Telefoniczna 24
Kaczanowscy	Wacław, Jadwiga, Franciszek, Helena	Kunickiego 37
Kalinka	Stanisław	Świerczewskiego 39
Kamińska	Irena	Łączności 29
Kamiński (błędnie Kamińska)	Władysław (błędnie Władysława)	Pocztowa 17
Karpińska	Maria	Warszawska 42
Kaszewska	Barbara	Pocztowa 10
Katkiewicz	Władysław i Alicja	Świerczewskiego 45
Kiełbasińska	Julianna	Świerczewskiego 49
Kinkel	Saturnin	Waryńskiego 42
Kisiel	Marian i Czesława	Świerczewskiego 51
Kisielewska	Janina (Ina?)	Telefoniczna 20
Kiszkiel	Mikołaj	Waryńskiego 11

Kiszkiel	Seweryn (Saturnin?) i Olga	Waryńskiego 42, 44
Kiszyński	Stanisław	Waryńskiego 36
Klimkiewicz (Klinkiewicz?)	Sławomira i Kazimierz	Waryńskiego 37
Kłodziński	Władysław	Waryńskiego 34
Korycki	Józef	Kunickiego 55
Kowalewski	Jan	Parkowa 3
Kowalski	Roman	Waryńskiego 13
Krajewska	Antonina	Pocztowa 13
Krajewski	Edmund	Warszawska 50
Kraszewska	Barbara	Pocztowa 10
Krzepkowska	Leokadia	Świerczewskiego 32
Krzesińska	Irena	Telefoniczna 2
Krzywda	Franciszek i Helena	Kunickiego 59
Kuśmierczyk	Adam	Kunickiego 47
Kuźniar (błędnie Kuźnicka)	Czesław (błędnie Czesława) i Lucyna	Łączności 30
Lange	Wojciech, potem Laura	Waryńskiego 27
Lasoń	Cecylia	Kunickiego 25
Lemkin (Lemko)	Rafał	Pocztowa 21
Lewiński vel Liwiński	Szymon i Marta	Warszawska 46
Lisowska	Klementyna	Parkowa 5
Lwowska	Sabina	Telefoniczna 14
Ławniczek	Henryka	Łączności 27
Łuc (Łutz)	Olga Helena	Pocztowa 20
Machowicz	Stanisław	Łączności 15 (20)
Maciejewski	Jerzy Konrad	Waryńskiego 18
Maciejewski	Karol	Pocztowa 16
Marczewska	Stefania	Pocztowa 4

Aneks

Miara	Mieczysław	Łączności 24
Michalska	Anna Lidia	Telefoniczna 28
Miklaszewski	Jan	Pocztowa 24
Milewska	Józefa	Kunickiego 41
Moszoro	Dominik	Świerczewskiego 37
Mróz	Maria i Henryk	Pocztowa 15
Multański (błędnie Maltański)	Wacław	Łączności 38
Nowacka	Aldona	Świerczewskiego 24
Nowacka-Maciak	Aleksandra	Świerczewskiego 24
Nowaccy	Wacław, potem Lucyna	Świerczewskiego 24
Nowak (właśc. Hauke-Nowak)	Władysław	Parkowa 9
Nowiccy	Władysław i Janina	Pocztowa 2
Nowosielski	Stefan i Antonina	Łączności 23
Ogrodowczyk	Stanisław	Łączności 29
Okulska (błędnie Okólska)	Zofia	Łączności 39
Osęka	Marian i Janina	Waryńskiego 45
Osęka	Marian i Janina	Świerczewskiego 41
Oźdzyński	Stefan	Telefoniczna 30
Pajor	Maria Amata	Waryńskiego 17
Perro	Hanna i Marian	Pocztowa 19
Perz	Stanisław	Świerczewskiego 61
Pęczalska	Maria	Waryńskiego 52
Pietrzak	Klara	Waryńskiego 50
Piotrowska	Jadwiga	Parkowa 25
Plewa	Bernard i Adela	Warszawska 62

Poboży	Stefania	Waryńskiego 56
Podlascy-Bazylczyk (zob. też Bazylczyk-Podlaski)	Romuald i Anna-Maria	Parkowa 21
Prokopiak	Józef (Stanisław)	Świerczewskiego 22
Proszowski	Jan	Waryńskiego 39
Pszonka	Helena	Telefoniczna 32
Pszonka	Helena	Waryńskiego 22
Przybysz	Stanisław (błędnie Stanisława)	Waryńskiego 41
Raczyńscy	Franciszek i Stanisława	Telefoniczna 26
Radwański	Józef	Waryńskiego 19
Radziwon	Józef	Pocztowa 8
Reda	(Jan zm.) Zofia	Kunickiego 45
Rosławski (błędnie Rosłoński)	Romuald i Zofia	Łączności 33
Różewicz	Lucyna	Kunickiego 49
Różewska	Eugenia	Świerczewskiego 28
Rudlicka	Wanda	Łączności 26
Sapieha	Michał i Eleonora	Pocztowa 31
Scheinkonig/Schonkenig	Jadwiga	Waryńskiego 23
Sikorska	Leokadia	Parkowa 23
Sienczewski (błędnie Sieńczewski)	Stanisław	Waryńskiego 12
Smyk	Wacław	Parkowa 15a
Sobiecki	Stanisław	Świerczewskiego 41
Sokołowski	Wincenty i Eleonora	Kunickiego 7
Sośnicki	Stanisław	Kunickiego 57
Stanecka	Józefa i Janina	Waryńskiego 14

Aneks

Stawowczyk (błędnie Stawowsy)	Jan i Aniela	Świerczewskiego 53
Storgulewscy (błędnie Szturgulewscy)	Stanisław i Cecylia	Parkowa 19
Stradecki (błędnie Strudecki, Strodecki)	Piotr, Jan, Władysława-Feliksa	Świerczewskiego 55
Suska	(Franciszek zm.) Maria	Waryńskiego 54
Szemplińska	Wanda	Łączności 26
Szewczenko	Mikołaj i Maria	Świerczewskiego 57
Szlązak (błędnie Śląska, Ślązka)	Stefania (błędnie Władysław)	Waryńskiego 20
Szopski	Karol i Kazimiera	Łączności 14
Sztromajer	Jan	Pocztowa 22
Sztromajer	Henryk	Pocztowa 29
Szutkowska (błędnie Szutkowski)	Stefania	Waryńskiego 31
Szulakowska	Kazimiera	Pocztowa 6
Szychowski	Józef	Kunickiego 61
Szydłowski	Walenty, potem Wanda i Teresa	Waryńskiego 28
Szymanowski	Henryk	Waryńskiego 41
Ściwiarski	Wacław	Warszawska 40
Śmiałowski	Władysław i Zofia	Waryńskiego 48
Świętochowska	Jadwiga	Kunickiego 31
Tatarkiewicz	Anna, potem Apolonia	Waryńskiego 29
Terpiłowski	Edward	Świerczewskiego 47
Tokarzewska-Petrusewicz (błędnie Tokarewska)	Irena	Telefoniczna 18
Tomaszewski	Piotr	Waryńskiego 40
Tyrcha	Janina	Waryńskiego 24

Wieluńska	Władysława	Telefoniczna 22
Wietrzykowski	Jan	Świerczewskiego 34
Włodek	Marian i Zofia	Łączności 36
Wojstomski	Stefan i Jadwiga	Świerczewskiego 26
Wolff	Jan	Łączności 18
Wołosz	Józefa	Kunickiego 9
Woźniakowska	Irena Janina	Kunickiego 29
Wójcicki	Lucjan	Waryńskiego 46
Wójcicka	Zofia, potem Bogdan	Łączności 42
Wygard (jako n[ieznany] w[łaściciel]!)	Ignacy	Waryńskiego 26
Zajdler	Jerzy	Pocztowa 1
Zalewska	Zofia	Waryńskiego 30
Zarzecka	Janina	Kunickiego 23
Ziemięcki	Czesław i Maria	Waryńskiego 16
Zmieszkowska	Olga	Waryńskiego 42
Żeliśławscy	Jerzy, Józef, Maciej, Wanda, Zofia	Pocztowa 26
Żółtek	Maria	Kunickiego 27
właściciel nieznany		Waryńskiego 26
właściciel nieznany		Parkowa 11
właściciel nieznany		Parkowa 13 [posesję przy ul. Par- kowej 13 zajmowała rodzina Boernerów, prawdopodobnie nie była ona ich włas- nością]

W materiałach archiwalnych brakuje dokumentów wywłaszczeniowych:

Parkowa 3, 9 (własność PPiT), 27 (własność Edwarda Neymarka), Telefoniczna 4, 6, 8, 10, 12 (własność PPiT), Łączności 19 (własność Antoniny Kasprzykowskiej), 21 (własność Władysława Jędrzejczaka [?]), 25 (własność Władysława Kostro [?]), 31 (własność Waława Gawrońskiego [?]), 35 (właściciel nieustalony), 37 (własność Emila Rodewalda), Świerczewskiego 19, 21, 23, 25, 27, 29, 31, 33, 35 (własność PPiT), 20 (własność Kazimierza Partyki), 43 (własność Stanisława Olczaka, potem Wandy Adamczewskiej), 59 (własność Jadwigi Szulc), Warszawska 20, 22, 24, 26, 28, 30, 32, 34, 36 (własność PPiT), 38 (własność Zygmunta Kinela), 38a (własność Marii Kinel), 44 (własność Henryka Kreissa), 52 (własność Jana Chudobieckiego), 56 (własność Ignacego Ciszewskiego), 58 (własność Stefana Polkowskiego), 60 (własność Bolesława Bońkowskiego), Wolności 19 (własność Stanisława Hermana), 21 (własność Marii Wańkowskiej), 22 (własność Wandy Grodzkiej [?]), 23 (własność Antoniny i Bogusława Hermanów), 24 (własność Klemensa Hermanowskiego), 25 (własność Władysławy i Wojciecha Filewskich), 26 (własność Marianny Kramowicz/Jana Rypla [?]), 27 (własność Jana i Wiktorii Jastrzębskich), 28 (własność Stanisława Rembalskiego [?]), 29 (właściciel nieznany), 30 (własność Antoniego Wyrzykowskiego), 31 (własność Ferdynanda Müllnera), 32 (własność Włodzimierza Chrzanowskiego [?]), 34 (własność Józefa Lewińskiego), 36 (własność Zofii Wójcickiej [?]), 38 (własność Heleny Multańskiej), 40 (własność Jana Mitkiewicza), 42 (własność Ludwiki Halskiej)

Uwaga: w dokumentach wywłaszczeniowych występują liczne błędy w nazwiskach i imionach, powtórzenia tych samych posesji z innymi nazwiskami.



Lista wysiedlonych mieszkańców Kolonii im. Aleksandry Piłsudskiej

(sporządzona przez sołtysa gromady Boernerowo Władysława Graffa 11 lipca 1959 r., zweryfikowana przez autorkę na podstawie Zbioru ksiąg meldunkowych m.st. Warszawy z lat 1928–1978, zachowanego w Archiwum Państwowym w Warszawie, zespół 72/1060; brak dokumentów wyłączeniowych, wyjątek stanowią posesje: Telewizyjna [d. Łączności] 5 i 15)

Adres	Właściciel
Kunickiego 1	Lubiejewski
Kunickiego 3	Olczak
Kunickiego 5	własność Stowarzyszenia Bratnia Pomoc Byłym Uczestnikom Walk o Niepodległość („Boernerówka”)
Waryńskiego 1	Olszewska Katarzyna
Waryńskiego 2	dom spalony
Waryńskiego 3	Kudrawcow (właśc. Kudrawcew) Wojciech
Waryńskiego 4	Trojanek
Waryńskiego 5	Grabowski
Waryńskiego 6	dom spalony
Waryńskiego 7	Lizuraj-Poniatowski
Waryńskiego 8	Skwarek
Waryńskiego 9	Judycka
Telewizyjna 1	dom spalony
Telewizyjna 2	Milczarek
Telewizyjna 3	dom spalony
Telewizyjna 4	Trojanek
Telewizyjna 5	Chłond-Lewandowska
Telewizyjna 6	dom spalony
Telewizyjna 7	Brzozowski
Telewizyjna 8	Żychowski Stanisław
Telewizyjna 9	Kałwa Wojciech

Aneks

Telewizyjna 10	Markowski
Telewizyjna 11	Pawlak
Telewizyjna 12	Urbanek
Telewizyjna 13	Świerczyńska-Rakowa Zofia
Telewizyjna 15	Młynarski Kazimierz
Wolności 1	Grotowska Anna
Wolności 2	Kamiński
Wolności 3	Iwanicki Kazimierz
Wolności 4	Krzymowski Stefan
Wolności 5	Malinowska Anna
Wolności 6	Koziorowska Leokadia
Wolności 7	Sosnowska Aleksandra/Dałek Stanisława
Wolności 8	Płochocki Błażej
Wolności 9	Włostowski Marian
Wolności 10	Kuczyński
Wolności 11	własność Stowarzyszenia Bratnia Pomoc (zajęty przez Urbanka, od 1946 r. Hellich Tadeusz z rodziną)
Wolności 12	Podczaski Stanisław
Wolności 13	Kowalska Bronisława
Wolności 14	Parkot Aniela
Wolności 15	Malec Stefan
Wolności 16	Zielińska Barbara
Wolności 17	własność Stowarzyszenia Bratnia Pomoc (od 1941 r. Jurkowski Bolesław)
Wolności 18	Buczma
Wolności 19	Koralewska Ludwika/Koralewska-Nowak Danuta
Wolności 20	Klim Paulina



Lista mieszkańców Boernerowa prawdopodobnych uczestników Powstania Warszawskiego²⁰³, niewymienionych w tekście

Borkowska Janina „Nina”, łączniczka, VIII Obwód „Obroza”, szlak bojowy:
Kampinos (ul. Łączności 34)

Domańska Jadwiga „Jaga”, łączniczka (ul. I. Boerner 21)

Gralewski Aleksander „Olgiert”, grupa „Północ”, zgrupowanie „Róg”
(ul. POW 32)

Gruszecka Janina „Janina”, sanitariuszka (ul. I. Boerner 19)

Janowski Władysław, lekarz, Delegatura Rządu na Kraj, PKB
(ul. Łączności 40, 42)

Januszewski Waław „Kochanowski” (ul. POW 43)

Jasiński Marian „Gracz” (ul. Parkowa 11)

Kamińska Irena (ul. Łączności 29 lub Wolności 29)

Kowalski Roman „Grom” lub „Ostoja” (ul. POW 13)

Kubski Benedykt „Bruzda” (ul. POW 39)

Lewicka Zofia „Lis”, łączniczka (ul. Legionów 41)

Mazurek Jan „Czarny II” lub „Igor”, lub „Jawor” (ul. Wolności 34)

Nowicki Władysław „Wnuk” lub „Zajac”, lub „Zbych” (ul. Pocztowa 2)

Nowosielski Stefan „Popławski” (ul. Łączności 23)

Ozdzyński Stefan „Rafał”, komendant Tajnej Organizacji Wojskowej
(ul. Telefoniczna 30)

Pajor Witold „Różycki”, Delegatura Rządu na Kraj, PKB (ul. POW 17
lub Legionów 55)

Polkowski Stefan „Konus”, Obwód „Radwan” (ul. Warszawska 58)

Rudlicka Wanda „Ada”, sanitariuszka, VI Oddział Pomocy Żołnierzowi,
gospoda (ul. Łączności 26)

²⁰³ Informacji tych nie udało się potwierdzić podczas kwerendy w Muzeum Powstania Warszawskiego, ze względu na brak danych adresowych przy nazwiskach osób ujętych na liście.

Aneks

Rybowska Ryszarda „Rita”, łączniczka, III Obwód „Waligura”
(ul. Legionów 28)

Sapieha Maria Róża „Róża”, łączniczka, oddział „Bakcył” (ul. Pocztowa 31)

Wandalli Jadwiga „Kasia” (ul. POW 7)

Witt Ludwik (ul. Wolności 17)

Wójcicka Zofia, strzelec (ul. Wolności 36)

Zalewska Zofia „Monika”, por., Pomoc Żołnierzowi, BIP KG AK
(ul. POW 30)

Zarzecki Stanisław, zgrupowanie „Harnaś” (ul. I. Boernera 23)

Żelisławska Danuta „Stal”, „Danka”, łączniczka, I Obwód „Radwan”
(ul. Pocztowa 26)



Wykaz skrótów

- AHMMPW – Archiwum Historii Mówionej Muzeum Powstania Warszawskiego
- AIPN – Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej
- AK – Armia Krajowa
- AMPW – Archiwum Muzeum Powstania Warszawskiego
- APW – Archiwum Państwowe w Warszawie
- BBWR – Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem
- BIP – Biuro Informacji i Propagandy
- BOS – Biuro Odbudowy Stolicy
- C-47 – samolot transportowy Douglas C-47 Skytrain (powietrzny pociąg)
- DRN – Dzielnicowa Rada Narodowa
- GAM – Garnizonowa Administracja Mieszkań
- GOP – Grupa Organizacyjno-Przygotowawcza
- GRN – Gminna Rada Narodowa
- Ił-10 – Iljuszyn-10 (samolot szturmowy)
- Jak-9 – Jakowlew-9 (samolot myśliwski)
- Ju 87 Stuka – Junkers Ju 87 Stuka (samolot bombowy)
- JW – Jednostka Wojskowa
- KC – Komitet Centralny
- KG – Komenda Główna
- KO – Komitet Osiedlowy
- KPZR – Komunistyczna Partia Związku Radzieckiego
- KRN – Krajowa Rada Narodowa
- Li-2 – Licencyjny myśliwiec-2 (samolot myśliwski)
- MEN – Ministerstwo Edukacji Narodowej

Wykaz skrótów

MON	– Ministerstwo Obrony Narodowej
MPiT	– Ministerstwo Poczty i Telegrafów
MSW	– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
MZK	– Miejskie Zakłady Komunikacyjne
NKWD	– Narodnyj komissariat wnutriennyh dzieł (Ludowy Komissariat Spraw Wewnętrznych)
npl.	– nieprzyjaciół
NSZZ	– Niezależny Samorządny Związek Zawodowy
obs.	– obserwator
ODB	– Oddział Dywersji Bojowej
OPK	– Obrona Powietrzna Kraju
OPL	– Obrona Przeciwlotnicza
PCK	– Polski Czerwony Krzyż
PDRN	– Prezydium Dzielnicowej Rady Narodowej
Pe-2	– Petlakow-2 (samolot myśliwski)
pil.	– pilot
PKB	– Państwowy Korpus Bezpieczeństwa
Po-2	– Poliokarpow-2 (samolot myśliwski)
POW	– Polska Organizacja Wojskowa
PPS	– Polska Partia Socjalistyczna
PRON	– Patriotyczny Ruch Ocalenia Narodowego
PSL	– Polskie Stronnictwo Ludowe
RAF	– Royal Air Force
RCA	– Radio Corporation of America
RGO	– Rada Główna Opiekuńcza
RM	– Rada Ministrów
ROM	– Rejon Obsługi Mieszkańców
RONA	– Russkaja oswoboditielnaja narodnaja armija (Rosyjska Wyzwolenicza Armia Ludowa)
RP	– Rzeczpospolita Polska
SD	– Sicherheitsdienst (Służba Bezpieczeństwa)
Sipo	– Sicherheitspolizei (Policja Bezpieczeństwa)
SPB	– Stowarzyszenie Przyjaciół Boernerowa

SW	– Spółka Wodna
Tu-2	– Tupolew-2 (bombowy samolot szturmowy)
UB	– Urząd Bezpieczeństwa
USA	– United States of America
WAT	– Wojskowa Akademia Techniczna
WiN	– Wolność i Niezawisłość
WP	– Wojsko Polskie
MPWiK	– Miejskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji
WSS	– Warszawska Spółdzielnia Spożywców
ZOR	– Związek Oficerów Rezerwy
ZSRR	– Związek Socjalistycznych Republik Sowieckich
ZWZ	– Związek Walki Zbrojnej



Wykaz literatury wykorzystanej w publikacji

Źródła archiwalne

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej

0644/75; 0644/140, t. 6

Archiwum Historii Mówionej Muzeum Powstania Warszawskiego

Relacja Haliny Ciężkiewicz ps. „Jutrzenka”

Relacja Bohdany Marii Domańskiej

Relacja Mariana Witolda Janiszewskiego ps. „Zadra”

Relacja Antoniego Włodzimierza Madalińskiego ps. „Tuleja”, „Profesor”

Relacja Lucjana Wiśniewskiego ps. „Wierny”, „Sęp”

Relacja Gustawa Budzyńskiego

Archiwum Muzeum Powstania Warszawskiego

Archiwum 7 pp Armii Krajowej „Garłuch”

Archiwum Państwowe w Grodzisku Mazowieckim

Akta Gminy Blizne za lata 1945–1953, zespół 73/41/0

Archiwum Państwowe w Warszawie

zespół 25, sygn. 14, Biuro Odbudowy Stolicy, Inwentarze archiwalne, t. 66, cz. 1: „Konferencje w sprawach planów gospodarczych 1945–1948”

sygn. 603, Spis sprawozdawczo-odbiorczy materiałów archiwalnych Dzielnicowej Rady Narodowej i Prezydium DRN Warszawa-Wola, Wydział Spraw Wewnętrznych, „Wywłaszczenia na terenie dzielnicy 1952–1953”

Biuro Odbudowy Stolicy (1945–1950/1951). Inwentarze archiwalne, oprac. Alicja Kaczkowska, Archiwum Państwowe m.st. Warszawy i Województwa Warszawskiego, Warszawa 1972

Archiwum Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej

Archiwum środowiska byłych żołnierzy 7 pp AK „Garłuch”

Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego

Lista Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. Polacy ratujący Żydów w czasie Holokaustu

Biblioteka Narodowa

[Afisz] [Inc.] Sonntag, 6 October 1940, 15 Uhr Entscheidungsspiel: Fussball = Meisterschaft des Distrikts Warschau Luftwaffen S.V. Okencie gegen Luftwaffen S.V. Boernerowo [s.n., Warschau], 1940.

[Ulotka] [Inc.] Placówka Legionowo-Peowiacka w Boernerowie urządza dnia 4 XII 1937 r. o godz. 18.00 w „Boernerówce” obchód urodzin Józefa Piłsudskiego, [s.n., Warszawa], 1937.

Zarząd Lasów Miejskich w Warszawie

Plan Urządzania Lasu Kompleksu Leśnego m.st. Warszawy

Dokumenty urzędowe

Dekret Rządu RP z 18 VII 1951 r. o nadaniu nazwy Wojskowej Akademii Technicznej im. Jarosława Dąbrowskiego, „Dziennik Urzędu Rady Państwa” 1951, nr 17, poz. 135.

„Rejestr Stowarzyszeń i Związków Urzędu Wojewódzkiego Warszawskiego” 1945, nr 8.

Rozkaz MON nr 1432/pers. z 3 XII 1951 r.

Rozporządzenie ministra administracji publicznej z 31 I 1947 r. o zmianie nazwy osiedla „Boernerowo” na „Bemowo”, „Monitor Polski” 1947, nr 76, poz. 494.

Rozporządzenie o sprzedaży gruntu państwowego w gminie Blizne, w powiecie warszawskim, „Dziennik Ustaw” 1932, nr 91, poz. 786.

Ustawa o ochronie dóbr kultury z 15 II 1962 r. o wpisaniu Boernerowa do ewidencji konserwatorskiej, „Dziennik Ustaw” 1962, nr 10, poz. 48.

Ustawa o sprzedaży gruntu państwowego w gminie Młociny, w powiecie warszawskim z 15 II 1933 r., „Dziennik Ustaw” 1933, nr 18, poz. 119.

Ustawa Rządu RP o utworzeniu WAT, „Dziennik Ustaw” 1951, nr 17, poz. 136.

Zarządzenie ministra spraw wewnętrznych z 28 IX 1936 r., „Monitor Polski” 1936, nr 229, poz. 402.

Zarządzenie Okręgu Szkolnego Warszawskiego z 16 VIII 1946 r., „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty” 1946, nr 9, poz. 385.

Zarządzenie 106 prezesa Rady Ministrów w sprawie szczegółowego przebiegu granicy miasta stołecznego Warszawy i powiatu warszawskiego, „Monitor Polski” 1951, nr A-60, poz. 809.

Źródła publikowane

„Informacja nr 2” [Zarządu Środowiska Żołnierzy 7 pp AK „Garłuch” Warszawskiej Bazy Lotniczej „Łużyce” Warszawskiej Organizacji Wojskowej], Związek Bojowników o Wolność i Demokrację, Warszawa, 1983.

„Informacja nr 7” [Zarządu Środowiska Żołnierzy 7 pp Armii Krajowej „Garłuch” Warszawskiej Bazy Lotniczej „Łużyce” Warszawskiej Organizacji Wojskowej], Związek Bojowników o Wolność i Demokrację, Warszawa 1983.

Zbiory Lowisy Lerner

Bernhardt Maciej, „Powstanie Warszawskie”, mps powielany, na prawach rękopisu.

Boguszewski Edward, „Tajne nauczanie”, mps powielany, na prawach rękopisu.

Boguszewski Edward, [Wspomnienia], mps powielany, na prawach rękopisu.

Czajkowska Danuta, Relacja na temat odkrycia tajnej radiostacji w 1978 r., rkps.

Graff Władysław, „Moje wspomnienia z okresu okupacji”, mps powielany, na prawach rękopisu.

Grzelak Władysław, „Dzieje Bemowa”, mps powielany, na prawach rękopisu

Ligowska Zofia, „Dożywialiśmy Żydów”, 1967, mps powielany, na prawach rękopisu.

Ligowska Zofia, „Krzysztof Tesla”, mps powielany, na prawach rękopisu.

N.N., „Bohaterowie walki”, mps powielany, na prawach rękopisu.

N.N., „Obrona Boernerowa (Bemowa) w dniach 10 IX–27 IX 1939 r.”, mps powielany, na prawach rękopisu.

N.N., „Osiedle przed wojną”, mps powielany, na prawach rękopisu.

N.N., „Pierwsze dni wolności (wspomnienia)”, mps powielany, na prawach rękopisu.

N.N., „Walka z okupantem”, mps powielany, na prawach rękopisu.

N.N., „Wrzesień 1939”, mps powielany, na prawach rękopisu.

[Nowak], „Historia naszej dzielnicy w latach 1939–1944”, mps powielany, na prawach rękopisu.

Sztarski Marian R., „Bemowo-Boernerowo, ziemia zboczona krwią żołnierzy Powstania Listopadowego, żołnierzy Września 1939, żołnierzy konspiracji antyhitlerowskiej, żołnierzy Armii Krajowej, podczas Powstania Warszawskiego”, mps powielany, na prawach rękopisu.

Śwital Stanisław, „Historia naszej dzielnicy Bemowa (dawniej Boernerowo), od września 1939 r. do chwili obecnej”, 22 IV 1967 r., mps powielany, na prawach rękopisu.

Wieluński Feliks, [Wspomnienia], mps powielany, na prawach rękopisu.

Opracowania i artykuły

Ajnenkiel Andrzej, *Z militarnych dziejów Warszawy*, Wojskowy Instytut Historyczny, Warszawa 1966.

Arct Bohdan, *Szturmowcy Warszawy*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1964.

(as), *Od wczoraj Boernerowo połączone z Warszawą: co 20 minut tramwaj*, „Życie Warszawy”, 9 IX 1946.

(as), *Wkrótce tramwaj do Boernerowa*, „Życie Warszawy”, 11 VIII 1946.

Barszczewski Jacek, *Szwedzkie Góry w ogniu*, „Gazeta Lokalna” 2001, nr 2.

Barszczewski Jacek, *Ulica Radiowa*, „Gazeta Lokalna” 1990, nr 5.

Barszczewski Jacek, *Wola podczas „Potopu” szwedzkiego*, „Gazeta Lokalna”, b.d., nr 30.

Bernhardt Maciej, *Z Miodowej na Bracką: opowieść powstańca warszawskiego*, Histmag.org., Kraków 2009.

Bernhardt Maciej, *Pierwsze dwa dni powstania. Ktokolwiek by wiedział*, „Polityka” 1984, nr 31.

Beszta-Borowski Jan, *Beszta-Borowski kontra Cimoszewicz*, „Gazeta Lokalna” 1992, nr 14/15 i 18.

Będzie inaczej?, rozmowa z prof. J. Skowronkiem i dr. Z. Kazimierskim z Instytutu Nauk Humanistycznych WAT, „Gazeta Lokalna” 1993, nr 1 i 2.

Białe plamy WAT, „Gazeta Lokalna” 1992, nr 12/13; nr 16–19.

„Biuletyn” (Stowarzyszenie Przyjaciół Boernerowa, Warszawa) 1946, nr 1, 2 i 4.

Boerner Jan, *Boernerowie*, „Zeszyty Wolskie” 2003, nr 5.

Boerner Jan, *Boernerowo – pierwsze lata*, „Gazeta Lokalna” 1991, nr 4.

Boerner Jan, *Powrót do Boernerowa*, „Gazeta Lokalna” 1995, nr 9.

Boernerowo otrzyma lotnisko, a straci Centralę Radiokomunikacyjną, „Gazeta Ludowa”, 3 XI 1946.

Boernerowo zapomniane. Nikt nie odbudowuje spalonych domów, „Wieczór Warszawy”, 3 X 1946.

Boguszewski Przemysław, *Centrala Nadawcza Urzędu Radiotelegraficznego Transatlantyckiego*, „Zeszyty Wolskie” 2006, nr 1.

Boguszewski Przemysław, *Centrala transatlantycka*, „Spotkania z Zabytkami” 2001, nr 4.

Brzozowska Anna Z., *Łączność z tradycją*, „Gazeta Lokalna” 1993, nr 24.

Bukalska Patrycja, *Magda i jej dzieci*, „Tygodnik Powszechny” 2006, nr 22.

Burkiewicz Przemysław, *Zbrodnia w Szwedzkich Górach*, „Bemowo News” 2012, nr 11/12.

Były więzień WAT oskarża (rozmowa z kpt. Słowikiem), „Gazeta Lokalna” 1993, nr 5/7.

Były więzień WAT – świadectwo dokumentów, „Gazeta Lokalna” 1993, nr 8/9.

Chruszczow Nikita, *Przemówienie* (powitalne na lotnisku dn. 14 VIII 1959 r.), tłum. z języka rosyjskiego, „Trybuna Ludu”, 14 VII 1959; „Życie Warszawy”, 15 VII 1959.

Decowski Jacek, *Z pamiętnika mjr. Jacka Decowskiego napisanego w 1941 r.* [w:] *Żołnierze Września 1939*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Centralna Agencja Wojskowa przy współpracy Instytutu Polskiego im. Gen. Sikorskiego w Londynie, Archiwum Akt Nowych, Muzeum Wojska Polskiego, Warszawa 2009.

„Dom. Osiedle. Mieszkanie” 1932, nr 7/8.

Dunin-Wąsowicz Krzysztof, *Na Żoliborzu 1939–1945*, „Książka i Wiedza”, Warszawa 1984.

Dziś o godz. 11 Warszawa serdecznie powitała delegację partyjno-rządową Związku Radzieckiego pod przewodnictwem N.S. Chruszczowa, „Życie Warszawy”, 15 VII 1959.

Edelman Marek, *Komentarz*, „Kombatant” 2009, nr 3.

Glaus Jerzy, *Boernerowo odbudowuje się własnymi siłami*, „Stolica” 1948, nr 32.

Głowacki Ludwik, *Obrona Warszawy i Modlina na tle kampanii wrześniowej 1939 r.*, wyd. 5 popr. i uzup., Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1985.

Grabczyński Kazimierz, *O aresztowaniu gen. Grabczyńskiego mówi syn pierwszego komendanta WAT Kazimierz Grabczyński*, „Gazeta Lokalna” 1992, nr 19.

Graff Władysław, *Moje wspomnienia z okresu okupacji*, „Gazeta Lokalna” 1994, nr 11.

Graff Władysław, *Na zawsze pozostali na Boernerowie. Historia pewnego pomnika*, „Gazeta Lokalna” 1994, nr 11.

Grunwald Zdzisław „Zych”, „Żubry” na Żoliborzu: *wspomnienia żołnierzy Powstania Warszawskiego*, Stowarzyszenie Środowiska Żołnierzy AK „Żywićiel”, Warszawa 1993.

Jambon Antoni, *Replika do wypowiedzi prof. Jerzego Skowronka i dr. Zygmunta Kazimierskiego pt. „Będzie inaczej?”*, „Gazeta Lokalna” 1993, nr 2.

Jankowski Stanisław „Agaton”, *Z fałszywym ausweisem w prawdziwej Warszawie. Wspomnienia 1939–1946*, t. 2, wyd. 4 popr. i rozsz., Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1996 (seria „Biblioteka Syrenki”).

(jkm) [Maciejewski Jerzy Konrad], *26 kradzieży pod wodzą 40-letniej gruźliczki nękało Boernerowo: złodzieje schwytani przez straż obywatelską*, „Wieczór Warszawy”, 4 XII 1947.

(jkm) [Maciejewski Jerzy Konrad], *Las wzięto na opał: Boernerowo zostało lecz stoi przed nowym niebezpieczeństwem: śmietnikami*, „Gazeta Ludowa”, 3 XI 1946.

Kasprzycki Jerzy, *Matka Boska Telefoniczna*, „Życie Warszawy”, dodatek „Święta”, 24–26 XII 1993.

Kazimierski Zygmunt, *Wojskowa Akademia Techniczna w latach 1951–2001*, Wydawnictwo Wojskowej Akademii Technicznej, Warszawa 2010.

Kim był człowiek z zabandażowaną głową, „Kurier Polski”, 11 V 1978.

Kłęczar Bartłomiej, *Pozostałości Nadawczej Radiostacji Transatlantyckiej: problemy konserwatorskie, potencjał edukacyjny i turystyczny*, „Mazowsze. Studia Regionalne” 2011, nr 7.

Kirchmayer Jerzy, *Powstanie warszawskie*, „Książka i Wiedza”, Warszawa 1984.

Kochanowski Jerzy, *Zapomniany prezydent... Życie i działalność Ignacego Boer-nera 1875–1933*, Wydawnictwo DiG, Warszawa 1993.

Kowalczyk Elżbieta, Pawlicka Katarzyna, *Działalność Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na m.st. Warszawę (1944–1954)*, Instytut Pamięci Narodowej. Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Warszawa 2011 (seria „Warszawa Niepokonana”).

Królikowski Lech, *Twierdza Warszawa*, Bellona, Warszawa 2002.

Księga Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. Ratujący Żydów podczas Holocaustu: Polska, red. Israel Gutman i in., Fundacja Instytut Studiów Strategicznych, Kraków 2009.

Kuczmierowska Hanna, Piekarski Maciej, *Niemieckie czołgi w powstaniu warszawskim*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1989, nr 2.

Kulesza Juliusz, „Garłuch”. *Opowieść o 7 pp Armii Krajowej 1939–1944*, Wydawnictwo Vipot, Warszawa 2004.

Kulesza Juliusz, *Przeciw konfidentom i czołgom: oddział 993/W kontrywywiadu Komendy Głównej AK i batalionu AK „Pięść” w konspiracji i Powstaniu Warszawskim*, Radwan-Wano, Warszawa 1996.

Kunert Andrzej Krzysztof, *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939–1944*, Pax, Warszawa 1987.

L.L., *Szkoła podstawowa nr 150 a... Spółdzielnia „Kalenica”*, „Gazeta Lokalna” 1991, nr 4.

Laskowiecka Irena, *Tęgo nie potrafię zapomnieć*, „Kierunki” 1987, nr 7.

Lermer Lowisa, *List do redakcji „Gazety Lokalnej”*, „Gazeta Lokalna” 1990, nr 5.

Leski Kazimierz, *Życie niewłaściwie urozmaicone: wspomnienia oficera wywiadu i kontrywywiadu AK*, „Gazeta Lokalna” 1995, nr 3.

Leski Kazimierz, *Życie niewłaściwie urozmaicone: wspomnienia oficera wywiadu i kontrywywiadu AK*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1989.

Lisiak Ireneusz T., *Żydowscy kolaboranci Hitlera*, Capital, Warszawa 2013.

Lotnicy – Warszawa, „Życie Warszawy”, 24 IX 1947.

Luft Izydor, *Akcja popierania drobnego budownictwa w roku 1933*, „Przegląd Budowlany” 1933, z. 112.

Luft Izidor, *Rola budownictwa w zwalczaniu kryzysu mieszkaniowego i bezrobocia*, „Przegląd Budowlany” 1933, z. 5.

Łada Marcin, Kołaczyńska Aneta, *Zapomniana rocznica. Ponad 80 lat temu w gminie Babice uruchomiono jedną z największych radiostacji na świecie*, „Gazeta Babicka” 2004, nr 11.

Mac Jerzy Sławomir, *Gdyby to było pociągnięte na zielono*, „Prawo i Życie” 1984, nr 52.

Maciejak Stanisław, *Raport porucznika z września 1939 r.*, „Tygiel. Kwartalnik elbląski” 1991, nr 2.

Mały rocznik statystyczny, Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1934.

Marat Emil, Wójcik Michał, *Ptaki drapieżne: historia Lucjana „Sępa” Wiśniewskiego, likwidatora z kontrywywiadu AK*, Społeczny Instytut Wydawniczy „Znak”, Kraków 2016.

Markiewicz Janusz, *Boernerowo*, „Gazeta Lokalna”, b.d., nr 9.

Minął ostatni dzień amnestii: ujawnienie podziemnej drukarni na Boernerowie, „Życie Warszawy”, 26 IV 1947.

Moszumański Zbigniew, *1 Pułk Artylerii Przeciwlotniczej 1920–1939 imienia Marszałka Edwarda Rydza-Śmigłego*, „Ajaks”, Pruszków 2005.

M.P., *Tramwaj powitany oklaskami: Boernerowo wraca do normalnego życia*, „Gazeta Ludowa”, 8 IX 1946.

M.Sz., *Obróńcom przedpola Warszawy*, „Za Wolność i Lud” 1989, nr 49.

Nixon Richard, *Przemówienie (2 VIII 1959 r. na lotnisku w Warszawie)*, tłum. z języka angielskiego, „Trybuna Ludu”, 2 VIII 1959.

Nixon Richard, *Przemówienie (pożegnalne na lotnisku w Warszawie dn. 5 VIII 1959 r.)*, tłum. z języka angielskiego, „Trybuna Ludu”, 5 VIII 1959; „Życie Warszawy”, 5 VIII 1959.

Nowa szkoła na Boernerowie, „Życie Warszawy”, 20 I 1947.

Obrona Warszawy w 1939 r. Wybór dokumentów wojskowych, zebrał i opracował Mieczysław Ciepłowski, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1968.

Ojciec i syn, „Gazeta Lokalna” 1993, nr 13/14.

Okupacyjna radiostacja na wystawie w Muzeum Techniki, „Kurier Polski”, 9 V 1978.

Osełka Andrzej, *Przy kamieniu*, „Gazeta Wyborcza”, 23–24 XI 2002.

Osełka Janusz, *Wyprawa na Promyka*, „Kombatant” 2009, nr 3.

Osiedle Boernerowo, red. Stanisław Szpaczyński i in., Wydawnictwo Towarzystwa Popierania Budowy Własnych Domów Pracowników Służby Łączności w Warszawie, Warszawa 1939.

Pawlak Jerzy, *Brygada Pościgowa – Alarm!*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1977.

Pawlak Jerzy, *Nad Warszawą: warszawskie Termopile 1939–1944*, Fundacja „Wystawa Warszawa Walczy 1939–1944”, „Askon”, Warszawa 2000.

Pierwszy pomnik powstańców, „Życie Warszawy”, 4 VIII 1946.

Piotrowski Ryszard, *WAT – ab ovo. Wspomnienia i refleksje*, Wydawnictwo Wojskowej Akademii Technicznej, Warszawa 2012.

Plama na honorze, „Gazeta Lokalna” 1993, nr 3.

Poczet komendantów rektorów, Wydawnictwo Wojskowej Akademii Technicznej, Warszawa 2011 i 2012.

Podlewski Stanisław, *Rapsodia żoliborska*, Pax, Warszawa 1979.

Poksiński Jerzy, *Spisek w wojsku*, Bellona, Warszawa 1994.

Poksiński Jerzy, *TUN: Tatar, Utnik, Nowicki*, Bellona, Warszawa 1992.

Poksiński Jerzy, „*Victis honos*”. *Spisek w wojsku*, Bellona, Warszawa 2006.

„Polska Bibliografia Wojskowa” (Centralna Biblioteka Wojskowa), R. 1934–2010.

Polska radiostacja transoceańska, „Przegląd Elektrotechniczny” 1923, z. 5 (przekład na język polski z miesięcznika „Poland” 1922, nr 12, wychodzącego w Stanach Zjednoczonych Ameryki).

Polskie lotnictwo wojskowe 1945–2010. Rozwój, organizacja, katastrofy lotnicze, red. Józef Zieliński, Bellona i Wojskowe Stowarzyszenie Społeczno-Kulturalne „SWAT”, Warszawa 2011.

Porębska-Srebrna Janina, *Boernerowo to także historia użyteczna*, „Murator” 1995, nr 5.

Porwit Marian, *Obrona Warszawy: wrzesień 1939. Wspomnienia i fakty*, Czytelnik, Warszawa 1969.

Porwit Marian, *Komentarze do historii polskich działań obronnych 1939 r.*, t. 3, Czytelnik, Warszawa 1978.

Przed Cimoszewiczem uratował mnie sowiecki generał, „Gazeta Lokalna” 1992, nr 16 i 17.

„Przegląd Budowlany” 1933, nr 1 i 12.

Przetarg nieograniczony, „Życie Warszawy”, 10 IX 1947.

Raczek Jerzy Bogdan, *Boernerowo i jego świątynia. 70 lat wspólnoty pod wezwaniem Matki Boskiej Ostrobramskiej*, Rzymskokatolicka Parafia Wojskowo-Cywilna pw. Matki Boskiej Ostrobramskiej, Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 2006

Richard Nixon opuszcza dziś Polskę, „Życie Warszawy”, 5 VIII 1959.

Rocznik statystyczny, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1955.

Rómmel Juliusz, *Za honor i ojczyznę. Wspomnienia dowódcy armii „Łódź” i „Warszawa”*, Iskry, Warszawa 1958.

Rozbicka Małgorzata, *Małe mieszkanie z ogrodem w tle: w teorii i praktyce popularnego budownictwa mieszkalnego w międzywojennej Polsce*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2007.

Rozbicka Małgorzata, *Osiedle Boernerowo w Warszawie. Dzieje budowy, stan zachowania, sugestie w zakresie zasad ochrony konserwatorskiej*, „Ochrona Zabytków” 2001, nr 3.

Sawicki Tadeusz, *Rozkaz: zdławić powstanie. Siły zbrojne III Rzeszy w walce z Powstaniem Warszawskim 1944*, Bellona, Warszawa 2001.

Sieradzan Ryszard, *Wojskowa Akademia Techniczna*, Wydawnictwo Wojskowej Akademii Technicznej, Warszawa 1966.

Smoczyński Juliusz, *Kim był człowiek z zabandażowaną głową: tajemnica domku na Bemowie*, „Kurier Polski”, 11 V 1978.

Smoczyński Juliusz, *Okupacyjna radiostacja na wystawie w Muzeum Techniki*, „Kurier Polski”, 9 V 1978.

Sobiepanek Jarosław, *Historia Boernerowa*, „Gazeta Woli i Bemowa” 1996, nr 13.

Stare Babice na przestrzeni wieków, red. Ewa Pustoła-Kozłowska, Gmina Stare Babice i Omikron, Stare Babice 2013.

Staszewska Stefania (Szochur), *Dni grozy [w:] Opowieści o własnych losach*, oprac. Katarzyna Lipszyc, Polish Jewish Heritage Foundation of Canada, [Montreal] 2006.

Stowarzyszenie „Bratnia Pomoc Byłym Uczestnikom Walk o Niepodległość”: sprawozdanie na dzień 16 X 1934 r. z prac związanych z budową osiedla im. Aleksandry Piłsudskiej, s.n., Warszawa 1934.

Stowarzyszenie „Bratnia Pomoc Byłym Uczestnikom Walk o Niepodległość”: kilka informacji o pracach związanych z budową Osiedla im. Aleksandry Piłsudskiej, [s.n], Warszawa 1937.

Strzembosz Tomasz, *Akcje zbrojne podziemnej Warszawy 1939–1944*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1978.

Strzembosz Tomasz, *Oddziały szturmowe konspiracyjnej Warszawy 1939–1944*, wyd. 2 rozsz. i popr., Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1983.

Sułek-Kowalska Barbara, *Jezu, ratuj, bo ginimy* [relacja Alodii Małety i Wojciecha Małety], „Idziemy”, 2 VIII 2009.

Szmigielska-Jeziarska Elżbieta, *W kościele pachniało żywicą* [wywiad z Barbarą Bigo], „Nasza Służba” 2006, nr 21.

Szpaczyński Stanisław, *Budowa Pierwszego Osiedla Łączności, pod Warszawą*, „Przegląd Budowlany” 1933, nr 1.

Sztarski Marian, *Fakty znane i nieznanne*, „Gazeta Lokalna” 1995, nr 1.

Sztarski Marian R., *Krótką historią powstania nowej dzielnicy Warszawy: Radiostacja Babice*, „Gazeta Lokalna”, b.d., s.n.

Sztarski Marian R., *Warszawskie Termopile*, „Express Wieczorny”, dodatek „Kulisy”, 23–25 IX 1988.

Śwital Stanisław, *Jak uratowano grupę bojowników warszawskiego getta*, „Kombatant”, 2009, nr 3.

Śwital Stanisław, *Siedmiory z ulicy Promyka*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego” 1968, nr 1/2, (65/66).

Tajemnica domu na Bemowie wyjaśnia się, „Kurier Polski”, 11 V 1978.

Ten jest z ojczyzny mojej. Polacy z pomocą Żydom 1939–1945, wyd. 2, oprac. Władysław Bartoszewski, Zofia Lewinówna, Społeczny Instytut Wydawniczy „Znak”, Kraków 1969.

Tryliński Janusz, *Śmierć 2 sierpnia o świcie*, „Bemowo News”, 2 VII 2009.

Twierdza Warszawa. Zespół XIX-wiecznych fortyfikacji. Konsultacje i założenia do projektu planu ochrony parku kulturowego zespołu XIX-wiecznych fortyfikacji Twierdzy Warszawa. Materiały z seminarium i warsztatów projektowych, 20–21 czerwca 2009, Fort Sokolnickiego w Warszawie, Biuro Stołecznego Konserwatora Zabytków, Warszawa 2009.

(w), *Na miejscu ataku powstańców pod Boernerowem*, „Gazeta Ludowa”, 4 VIII 1946.

W atmosferze terroru (zeznania świadków), „Gazeta Lokalna” 1992, nr 14/15.

WAT widziane z Boernerowa, „Gazeta Lokalna” 1993, nr 3.

Wagner Marek, *Warszawa w dobie wojny północnej 1702–1709* [w:] *Z militarnych dziejów Warszawy*, Wojskowy Instytut Historyczny, Warszawa 1966.

Warszawskie Tramwaje Elektryczne 1908–1998, Wydawnictwo Komunikacji i Łączności, Warszawa 1998.

Wernic Zbigniew, *Pamiętnik „Cezara”*, Eklim Studio PR Ewa Kielak-Ciemniewska przy współpracy Narodowego Centrum Kultury, Warszawa 2009, (seria „Biblioteka Stolicy”).

Wieluński Feliks, *1932–1992. 60 lat Boernerowa*, „Gazeta Lokalna”, b.d., s.n.

Włochy w cieniu powstańczej Warszawy, red. Wiesław Jan Wysocki, Wydawnictwo Vipart, Pruszków 2004.

(wr), *Kto wycina lasy na Boernerowie?*, „Życie Warszawy”, 6 X 1946.

(wr), *Są fundusze nie ma miejsca na gimnazjum i szkołę powszechną*, „Życie Warszawy”, 4 IV 1947.

Wystawa „*Tani Dom Własny*”, „Dom” 1932, nr 5.

Zawilski Apoloniusz, *Bitwy polskiego Września*, t. 2, Wydawnictwo Łódzkie, Łódź 1989.

Żołnierze Września 1939, Ministerstwo Obrony Narodowej, Centralna Agencja Wojskowa przy współpracy Instytutu Polskiego im. Gen. Sikorskiego w Londynie, Archiwum Akt Nowych, Muzeum Wojska Polskiego, Warszawa 2009.

Żurek Jacek, *Książdz Bolesław Stefański – żołnierz bezdomny*, Wydawnictwo Szkoły Wyższej Przymierza Rodzin, Warszawa 2014.

Netografia

Beszta-Borowski Jan, *Pół wieku zarazy: 1944–2000. Moje zapiski faktów i refleksji*, www.antyk.org.pl/ojczyzna/cimoszewicz.htm.

Beszta-Borowski Jan, [Zeznania], Wolna.polska.pl.

„Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Warszawy”, przyjęte Uchwałą Rady m.st. Warszawy nr LXXXII/2746/2006 z 10 X 2006 r., Biuro Planowania m.st. Warszawy, dokument dostępny online: <http://www.architektura.um.warszawa.pl/tekst-studium#zalaczniki>.



Indeks osób

A

Adamczewska Wanda 194
Adamecki Bernard „Grabiec”, „Gozdawa”,
„Bocian”, „Parasol”, „Dyrektor”, płk pil.
102, 106, 107, 115, 120, 123, 125, 133,
134, 143, 144, 170, 173
Adamek Janusz 147
Ahrens (Arens?) Elżbieta 186
Amons Iwan 133
Andressowa Maria 107
Anusz Antoni 37
Arciszewski Antoni 74, 186
Arciszewski Artur 94
Arciszewski Zygmunt Jerzy „Orzeł” 80
Arct Bohdan 54
Arendt Józef 176, 186
Argasiński Józef 176
Argasiński Tadeusz, ppłk 36
(*as*) 106, 107

B

B., siostry 71, 174
Babiarz Stanisław „Wysocki”, mjr 68
Babka Marcin 11, 12
Baciński Kazimierz 165
Baczewski Józef zob. Hammer-Baczewski
Józef
Badyńska Melania 74
Bajda Janina 87

Bałwa Wojciech zob. Kałwa Wojciech
Banasiowie 101
Banaś Franciszek „Czajka” 68–72, 75,
176, 186
Banaś Irena 69, 186
Baran Kazimierz, płk 45
Barańscy 74
Barański Aleksander Roman, mjr 45
Barański Alojzy „Rys” 70, 84, 134
Barszczewski Jacek 14, 17
Bartczak Antoni 40, 92
Bartczakowa Janina 62, 87
Bartel Kazimierz 18, 168
Bartoszewska Zofia zob. Szochur Stefania
Bartoszewski Władysław 88
Batory Stefan 12
Bazyliczyk-Podlaska Anna-Maria 186, 191
Bazyliczyk-Podlaski Romuald 140, 181,
186, 191
Bąk Mieczysław „Mucha” 71
Bąk Zofia 147
Beck Józef 31
Bednarski Czesław 46, 94, 101
Beniszewska Anna 186
Bernacka Marta 176, 186
Bernhardt Maciej „Zdzich” 76, 81–84, 94
Beszta-Borowski Jan 123, 127
Białobrzeska Maria Janina zob. Elterman
Żaneta

- Białobrzeska Zofia 186
 Białoszewski Zenon 176
 Bielecki Jan zob. Frey-Bielecki Jan
 Biernacki Stefan zob. Dąb-Biernacki Stefan
 Biernacki Zygmunt 74
 Bierut Bolesław 133
 Bigo Barbara „Nina”, „Basia” 37, 80
 Bigo Stanisław, kpt. 36, 176, 186
 Bigo Zofia 63, 74, 98, 186
 Billewicz Eugeniusz 114, 176, 186
 Blizińscy 12
 Błazewicz Zofia 150
 Bodych Zygmunt 147
 Boerner Beata 186
 Boerner Edward 36, 87, 176, 186
 Boerner Ignacy August, minister poczt
 i telegrafów w II RP 18, 20, 22, 23, 31,
 36, 42, 168
 Boerner Jan 157
 Boerner Włodzimierz, prawnik 22, 41,
 176, 186
 Boerner Zofia 23
 Boerner-Przewłocka Wanda, inż. arch. 20,
 21
 Boguszewski Edward „Kierdos” 63–65,
 70, 151, 155, 176, 186
Boguszewski Przemysław 16
 Boguszewski Roman 155
 Bohuszewicz Jerzy, kpt. pil. 53
 Bolesław II, książę mazowiecki 11
 Bondarenko, płk 76
 Bonisławska Anna 146
 Bońkowski Bolesław 176, 194
 Borkowscy 63
 Borkowska Halina zob. Grotowska-
 -Borkowska Halina
 Borkowska Janina „Nina” 63, 146, 197
 Borkowski Antoni 186
 Borowski Jan zob. Beszta-Borowski Jan
 Bortnowski Władysław, gen. 31
 Borzęta 11
 Borzykowski Tuwim „Tadek” 88
 Brejnakowski Witold 186
 Brochocki Jan „Chrobry” 80
 Brodzka Felicja, lek. stom. 36, 92, 176,
 186
 Brześciański Wiktor 176
 Brzezińska Władysława 165
Brzozowska Anna Z. 37
 Brzozowski 195
 Brzozowski Stanisław, weteran walk
 o niepodległość 45, 184
 Buczma 196
 Buczma Adam, weteran walk
 o niepodległość 45, 184
 Budzyński Eryk 95, 176, 186
 Budzyński Gustaw 95
Bukalska Patrycja 68
 Burda Stefan, płk 158
Burkiewicz Przemysław 64
 Burkot Tadeusz 63
 Bystrow Aleksander, ppłk pil. 126, 127
 Bytnar Jan „Rudy” 111
- C**
 Car Stanisław 31, 45
 Čečetka-Cymerman Ewa 63, 173
 Chamiec Zygmunt 19
 Charytonowicz Zbigniew 165
 Chłond Stanisław zob. Chłond Stanisław
 Chłudzińscy 61
 Chłudziński Stanisław 102

- Chłond Stanisław, weteran walk
o niepodległość 45, 185
- Chłond-Lewandowska 195
- Chmara Remigiusz „Rokita” 70
- Cholewińscy 12
- Chruszczow Nikita 144, 148, 175
- Chrzanowski Włodzimierz 176, 194
- Chrzastowska Irena 186
- Chrześcijański Bolesław 186
- Chudobiecscy 101
- Chudobiecki Jan, prawnik 36, 176, 194
- Chudobiecki Mieczysław 176, 186
- Ciborski Janusz 160
- Ciechanowicz Irena 146
- Cieciuch 157
- Ciepliński Stanisław, kpt. 36, 93, 177,
186
- Cieply Józef, ppor. 36, 60, 66
- Cięzkiewicz Halina „Jutrzenka” 61
- Cimoszewicz Marian, mjr 123, 127, 129,
132, 137, 173
- Ciszewski Ignacy 74, 177, 194
- Cudny Roman 85
- Cudny Zofia 63
- Cukierman Icchak „Antek” 88
- Cymerman Kamila 177, 187
- Cymerman Stanisław, ppłk, lek. wet. 36,
37, 63
- Cymermanowie 63, 83, 173
- Cyrankiewicz Józef 129
- Czajka Zygmunt, kpt. pil. 143
- Czajkowscy 63
- Czajkowska Danuta 155
- Czajkowska Irena 187
- Czajkowska Władysława (?) 187
- Czajkowski Teodor 177, 187
- Czartoryska Izabela, księżna 13
- Czerwiński Józef 147
- Czub Bolesław 115
- Czuma Walerian, gen. 47, 48

D

- Dąb-Biernacki Stefan, gen. 31
- Dąbrowska Helena 187
- Dąbrowski Henryk, gen. 14
- Dąbrowski Jan 177, 187
- Dakowska Irena „Kryśia” 155
- Dałek Stanisława 151, 196
- Damięcki Tadeusz 177, 187
- Darocho Zofia 147
- Dębicki Mieczysław, gen. 158, 175
- Decowski Jacek, mjr 9, 50, 52, 54–60,
165
- Demant Piotr 177
- Denisiewicz 107
- Deresz Stanisław 177, 187
- Derlacz Wacława 187
- Dmowska Zofia 87, 177
- Dmowski Marek 87
- Domagalska Stanisława „Mimoza” 69,
71, 72
- Domańska Bohdana Maria „Czarna” 86
- Domańska Jadwiga „Jaga” 177, 187, 197
- Domańska Magda „Urszula” 86
- Domaszewicz Roman 177
- Dominiak Wawrzyniec 164
- Downar Czesław 127
- Dreszer Gustaw zob. Orlicz-Dreszer
Gustaw
- Drzewiecki Franciszek, inż., podsekretarz
stanu w Ministerstwie Poczty i Telegrafów
19, 31, 36, 37, 177, 187

Duk Aleksandra 147
Dunin-Wąsowicz Krzysztof 88
 Duplicki Ryszard „Gil”, „Płowy” 67, 71
 Dura Władysław 114
 Dybowska Wanda 158
 Dykhoff Karol 177
 Działyńscy h. Ogończyk 12
 Dziekanowski Dariusz 172
 Dzienisiewicz 62
 Dzygadło Marta 147

E

Edelman Marek 88
 Eichler Bohdan 60, 177
 Ekisowa Rozalia 187
 Elterman Żaneta 74
 Ertel Zygmunt, ppłk 36, 177, 187
 Etlis Helena 187
 Etlis Roman 177
 Etlis Wanda 187

F

Fabisiak Stanisław 177
 Fedyna Stefan, pchor. 165
 Filewska Władysława 187
 Filewski Aleksander 177
 Filewski Wojciech 197
 Filipek Adam, ppor. pil. 93
 Filipek Jan, kpt. 36, 60, 66, 93, 177,
 187
 Filipek Józefa 63
 Fiszgrund Julian „Julek” 88
 Frey-Bielecki Jan, ppłk pil. 120, 146
 Frołow Jurij, mjr 77
 Fryderyk Wilhelm II 14
 Furman Wincenty, ppor. rez. 50

G

G. 75
 Gabryszewski Stanisław „Ballo”,
 „Wieczorek”, por. 77
 Gajdziński Bogusław „Zdan” 69, 70
 Gajewska Jadwiga 147
 Gajewski Adam 177, 187
 Gałęzowski Tadeusz zob. Towarnicki
 Tadeusz
 Gaulle Charles de 151, 175
 Gawlina Józef, ks. bp. polowy 43
 Gawrońska Adela 177, 187
 Gawroński Józef 187
 Gawroński Wacław 177, 194
 Gebel Emilia 187
 Gebel Henryk 121
 Gebel Leopold, ppłk 36, 43, 93, 177, 187
 Giejsztolt Romuald 146
Glaus Jerzy 115, 120
 Glemp Józef, ks. kard. 158
 Glińscy 88
 Gliński Władysław, mjr 36, 42
 Gliwic Hipolit 15
 Głowacki Ludwik 47, 49, 50, 52, 57
 Gocyła Henryk, ks. 142
 Goldberg (Gradlewski) Aleksander, mjr
 129
 Goldszmit Henryk zob. Korczak Janusz
 Goliński Jan, artysta rzeźbiarz 42, 44
 Golowska Bogusława 147
 Gołąb-Goliborska Teodozja, lek. 88
 Gołkowska Ewa 187
 Gołkowska Ludwika 187
 Gołkowski Kazimierz 177, 187
 Goszczyńska Balbina 80, 177, 187
 Gowiadkin Wasyl, gen. 129

- Górczewski zob. Piotr Pielgrzym
Górecki Edward, pchor. 165
Górecki Roman, gen. 45
Górzynska Irena 98
Grabczyński Florian, gen. 121, 129, 139, 173
Grabowska 63
Grabowska Sylwestra 187
Grabowski 195
Grabowski Aleksander 129
Grabowski Ignacy, weteran walk
o niepodległość 37, 184
Gradlewski Aleksander zob. Goldberg Aleksander
Graff Władysław, inż. 37, 42, 60, 64, 68, 81, 83, 86, 96, 103, 106, 108, 124, 169, 187, 195
Gralewski Aleksander „Olgierd” 177, 187, 197
Gran Wiera 174
Grechowicz Helena 147
Gregalis Krystyna 146
Grocholski, ppor. 53, 54
Grodzka Wanda 177, 194
Groszkowski Janusz, prof. 129, 155
Grot z Moszny 11
Grotowie 12
Grotowska Anna 196
Grotowska-Borkowska Halina 63, 146
Grotowski Edward 85, 92
Gród Edward 102, 106, 177, 187
Gród Stefania 187
Grudziński Maurycy 187
Grunwald Zdzisław „Zych” 76, 81–83
Gruszecka Janina „Janina” 178, 187, 197
Gruszecki Andrzej 160
Grycewicz Irena 111, 146
Grzechociński Stanisław 178
Grzelak Władysław 99, 101, 102, 106, 122, 123, 149, 151, 187
Grzelakowie 63
Guteszut Władysław 114
Gutman Israel 75
Gutowski (Sutowski) Marian 114
- ### H
- Halska Ludwika 43, 44, 96, 178, 194
Halski Zdzisław, weteran walk
o niepodległość 37, 184
Hańczkiewicz Antoni 178, 188
Hammer-Baczewski Józef 67
Hanysz Janina 178
Hauke-Nowak Aleksander 178, 188
Hauke-Nowak Władysław 190
Hausner Anna 188
Hausner Roman 178
Hawelka Halina 147
Hellich Tadeusz 196
Herman Antonina 194
Herman Bogusław, inż. 37, 148, 151, 194
Herman Franciszek, płk 133
Herman Henryk 178
Herman Stanisław 178, 194
Hermanowski Klemens 178, 194
Hiprz 127
Hitler Adolf 174
Horbaczewski Jerzy 151
Horoszkiewicz Roman 44
Hozzel Paul Werner 47

I

Iwanicki Kazimierz, weteran walk
o niepodległość 45, 185, 196
Iwaszkiewicz Bolesław 178, 188
Iwaszkiewicz Helena 188

J

(jkm) zob. Maciejewski Jerzy Konrad
Jabłoński Wojciech 146
Jadwiga, królowa Polski 12
Jagiellowicz Marcei „Litwin”, por. farm.
37, 61, 77
Jagiellowiczowa, farmaceuta 46
Jagodziński Wincenty 96
Jakobson Roberta 188
Jakobson Teodora 188
Jakubik Michał, płk pil. 120
Jan Kazimierz 14
Janiszewski Jerzy 72, 73
Janiszewski Marian Witold „Zadra” 72
Jankowski Stanisław „Agaton” 65, 66, 77
Janowscy 62
Janowska Helena 63, 87, 96, 99, 107,
115, 146
Janowski Władysław 178, 188, 197
Janusz I, książę warszawski i czerski 11
Januszewski Wacław „Kochanowski” 178,
188, 197
Januskiewicz Roman, kpt. inż. 45
Jara Franciszek 99, 102, 103, 106, 115,
122, 178, 188
Jara Krystyna 87
Jaroszewicz Piotr 131, 154
Jaroszewski Leszek 92
Jarząb Jan 115
Jarzębski, wójt 61

Jasińscy h. Złotowąż 12
Jasiński Marian „Gracz” 178, 188,
197
Jasionowska Maria 146
Jasiówka Henryk 85
Jaskólska 107
Jastrzębska Maria 178, 188
Jastrzębska Wiktoria 188, 194
Jastrzębska Zofia 44
Jastrzębski Jan 178, 188, 194
Jazielewicz Kazimierz 178
Jezierski Kazimierz 174
Jędrzejczak Władysław 178, 194
Jędrzejewski Marcei 74, 96
Judycka 195
Judycki Stefan 37, 184
Jungraw Józef, płk 134, 136
Jurczyński Jerzy 188
Jurewicz Adam, inż. 19, 20
Jurkowski Bolesław 99, 102, 103, 196

K

K. 70
„Kadłubek” 64
Kaczanowska Helena 188
Kaczanowska Jadwiga 188
Kaczanowski Franciszek 188
Kaczanowski Wacław 188
Kaczkowska Alicja 102
Kaczmarczyk Kazimierz 165
Kaczmarek 164
Kaczmarscy 155
Kaleta Jan, por. pil. 53
Kalinka Stanisław 178, 188
Kalinkowa Maria 87
Kaliszy 150

- Kaliski Sylwester Damazy, gen. 127,
129–131, 133, 171
- Kałkus Lucjan, ppłk pil. 126
- Kałwa Wojciech, weteran walk
o niepodległość 37, 184, 195
- Kamińska Irena 178, 191, 201
- Kamińska Maria, weteranka walk
o niepodległość 45, 185
- Kamiński 196
- Kamiński Bronisław Czesław, mjr 49
- Kamiński Jan Szczepan, weteran walk
o niepodległość 45, 185
- Kamiński Władysław 188
- Karaszewicz Michał zob. Tokarzewski-
-Karaszewicz Michał
- Karol X Gustaw 14
- Karpińska Danuta 147
- Karpińska Maria 188
- Karpiński Edward 85, 92
- Kasprzycki Jerzy* 37
- Kasprzycki Tadeusz, gen. 47
- Kasprzycki Tadeusz, kpt. 53
- Kasprzykowska Antonina 178, 194
- Kasprzykowski Wiesław „Ostoja” 80
- Kaszewska Barbara 188
- Katkiewicz Alicja 188
- Katkiewicz Władysław 188
- „Kazik”, kierownik komórki legalizacyjnej
114
- Kazimierski Zygmunt* 102, 123, 129
- Kazoń Mirosław 98
- Kędzierski Jan 115
- Kiełbasińska Julianna 74, 188
- Kiełbasiński Wincenty 74
- Kiernik Tadeusz 16
- Kinel Zygmunt, ppor. 36, 93, 178, 194
- Kinelowa Maria 178, 194
- Kinkel Barbara 87, 88
- Kinkel Saturnin, prawnik 36, 188
- Kirchmayer Jerzy* 83
- Kisiel Czesława 188
- Kisiel Marian 188
- Kisielewska Ina (Janina?) 176, 188
- Kiszkiel Mikołaj, kpt. lek. 36, 99, 101,
178, 188
- Kiszkiel Olga 189
- Kiszkiel Seweryn (Saturnin?) 189
- Kiszyński Stanisław, mjr 36, 60, 66, 178,
189
- Klej Franciszek, weteran walk
o niepodległość 37, 184
- Kłęczar Bartłomiej* 16
- Klimas Antoni, kpt. pil. 53, 54, 60
- Klimecki 127
- Klimkiewicz (Klinkiewicz?) Kazimierz
189
- Klimkiewicz (Klinkiewicz?) Sławomira
189
- Klimowa Paulina, weteranka walk
o niepodległość 45, 185, 196
- Klus Stanisław 151
- Kłodzińscy 63
- Kłodziński Władysław „Rymwid”, „Witur”
69–72, 80, 87, 98, 106, 178, 189
- Kłosińska Izabela 171
- Kobys 127
- Kohlmunzer Zygmunt 19
- Kończewscy 64
- Kończyk, kpt. 127
- Kopeć, mjr 106
- Kopyra Zbigniew 147
- Koralewska-Nowak Danuta 196

- Koralewska-Wawrzyńska Ludwika 63,
142, 170, 196
- Korczak Janusz (właśc. Henryk
Goldszmit) 62
- Korycki Józef, mjr 36, 178, 189
- Kosicki 62
- Kosicki Henryk 179
- Kosmulska Halina 147
- Kossakowski Andrzej 87
- Kossowski Jan 127
- Kostro Władysław 179, 194
- Kościuszko Tadeusz Andrzej Bonawentura
14
- Kowalczyk Elżbieta* 94
- Kowalewska Janina 151
- Kowalewski Jan 189
- Kowalewski Leszek „Twardy” 66
- Kowalkiewicz Elżbieta 147
- Kowska Bronisława 63, 196
- Kowalski Marian 98
- Kowalski Roman „Grom”/„Ostoja” 179,
189, 197
- Koziorowska Leokadia 196
- Koziorowski Lucjan, weteran walk
o niepodległość 45, 185
- Krajewska Antonina 179, 189
- Krajewski Edmund 189
- Kramowicz Marianna 194
- Krasnodębski Zdzisław, kpt. pil. 47
- Kraszewska Barbara 189
- Kraszewskie zob. Domańska Bohdana
Maria i Domańska Magda
- Kreiss Henryk, płk 36, 93, 179, 194
- Krepski Tadeusz, ppłk pil. 126, 127
- Kripiec Tadeusz 147
- Królikowski Lech* 13
- Krupecka Halina 98
- Krzemieński Jakub, gen. 37, 45
- Krzepkowska Leokadia 179, 189
- Krzepkowski Henryk 115
- Krzysińska Irena 189
- Krzewski Eugeniusz, mjr 110
- Krzymowski Lucjan, weteran walk
o niepodległość 45, 185
- Krzymowski Stefan 196
- Krzywda Franciszek 179, 189
- Krzywda Helena 189
- Krzyżanowski Jarosław 127
- Kuba 74
- Kubelski, dyrektor MZK 107
- Kubski Benedykt „Bruzda” 179, 197
- Kuczmierowska Hanna* 76, 83
- Kuczyński 196
- Kuczyński Jan, weteran walk
o niepodległość 45, 185
- Kuć Stefan, ks. 107, 115, 146
- Kudrawcew Wojciech, weteran walk
o niepodległość 37, 184, 195
- Kulesza Julian 65, 71, 75
- Kuncewicz Adam, inż. 19, 20
- Kupisz, por. 44
- Kupnicki Henryk 179
- Kurkowski Bogdan „Woronin” 80, 86
- Kurowska Natalia 87
- Kuśmierczyk Adam 179, 189
- Kuśmiercykowie 63
- Kutrzeba Tadeusz, gen. 48
- Kutschera Franz 69
- Kuźniar Czesław 103, 179, 189
- Kuźniar Lucyna 189
- Kwiatek „Robak” 61
- Kwieciński Wincenty 95

L

L.L. zob. Lermer Lowisa

Lang Krzysztof 172

Lange Jan 37, 179

Lange Laura 189

Lange Wojciech 189

Laskowiecka Irena 98

Laskownicki Janusz, por. rez. 50, 52

Laskowski Bronisław 63

Lasoń Cecylia 189

Lasoń Jan 179

Latawiec Konrad, lek. 87

Latochor/Latochorz 11

Lebiedź Józef, płk 173

Lembike Jan 14

Lemkin Rafał 179, 189

Leon, ranny 74

Leoszenia Eugeniusz, gen. 129, 130, 146,
173

Lermer Lowisa 157, 160, 164

Leski Kazimierz 66

Leśniak Stefan, weteran walk

o niepodległość 37, 184

Leśniewska 62

Leszczyńscy h. Wieniawa 12

Lewandowski Adolf, weteran walk

o niepodległość 45, 185

Lewandowski Naum, ppłk 125

Lewicka Anna 155

Lewicka Zofia „Lis” 179, 197

Lewicki Mirosław 155

Lewicki Seweryn, kpt. 64, 155

Lewinówna Zofia 88

Lewińscy 73

Lewińska Marta 189

Lewińska Zofia 79, 126

Lewiński Janusz 73

Lewiński Józef 194

Lewiński Szymon, kpt. 36, 60, 66, 179,
189

Liberadzka Zofia 63

Liberadzki Edward, inż. 16

Ligowscy 91, 114

Ligowska Zofia 63, 66, 90, 148, 149, 151

Ligowski Antoni 63

Ligowski Stefan 66, 90

Lindauer Zygmunt, kpt. 125

Lipszyc Katarzyna 75

Lisiak Ireneusz T. 174

Lisowska Klementyna 179, 189

Liwiński vel Lewiński Szymon zob.

Lewiński Szymon

Lizuraj-Poniatowski 195

Lizuraj-Poniatowski Adam „Grom” 80,
86

Lizuraj-Poniatowski Tadeusz „Sulima” 80,
86

Lizuraj-Poniatowski Władysław 115

Lizuraj-Poniatowski Zygmunt „Wojtek”
80, 85, 92

Lubetkin-Cukierman Celina „Cywia” 88

Lubiejewski 195

Lubiejewski Piotr, weteran walk

o niepodległość 37, 184

Lubomirski Kazimierz, książę 15

Luft Izydor 18

Lwowska Sabina 189

Lwowski Zenon 92, 179

Ł

Łaszczyńscy h. Wierzbna 12, 14

Ławniczek Henryka 189

- Ławniczek Józef 179
 Ławniczek Zygmunt, ppor. 36, 60
 Ławniczek, senior 75
 Łokuciewski Witold, ppor. pil. 48
 Łuc Eryk zob. Łutz Eryk
 Łuc Olga Helena zob. Łutz Olga Helena
 Łuczak Jerzy 146
 Łuczak Zenon 155
 Łuczynska-Szymanowska Jadwiga 61
 Łutz (Łuc) Eryk 60, 179
 Łutz (Łuc) Olga Helena 63, 146, 189
- M**
- (M.Sz.) 49, 58, 165
Mac Jerzy Sławomir 158
 Machowicz Stanisław, płk 36, 93, 179,
 189
 Maciejak Stanisław, por. 50, 51, 58, 165
 Maciejewska Erna 63, 106, 146
 Maciejewski Jerzy Konrad, dziennikarz
 (jkm) 37, 41, 107, 113, 149, 151, 169,
 179, 189
 Maciejewski Karol 179, 189
 Maciejowska Wanda 147
 Madaliński Antoni Włodzimierz „Tuleja”,
 „Profesor” 71, 78, 79
 Madanowski Stefan zob. Stefański
 Bolesław
 Magierowski Władysław, weteran walk
 o niepodległość 37, 184
 Majewski Aleksander, ppłk 133
 Makay Maria 87
 Makowski Kazimierz 114
 Malec 74
 Malec Henryk „Bogumił”, „Żarski” 68,
 69, 75, 79
- Malec Stefan 196
 Malewski Wiktor, weteran walk
 o niepodległość 45, 185
 Malicka Maria 69
 Malinowska Anna 63, 196
 Malkiewicz Jadwiga 179
 Małeta Adonia 87
 Małeta Jan, artysta rzeźbiarz 83, 87, 106
 Małeta Wojciech 87
 Manczarski Stefan, prof. 129
 Mańko 72
Marat Emil 64, 67, 70
 Marchewka Marian 115
 Marczevska Stefania 189
 Marczewski Henryk 179
 Marczuk Witold „Myśliwy” 81
 Marek 87
 Margolis Alina 88
 Maria 74
 Markiewicz Jadwiga „Anna” 63, 87, 88,
 96, 97, 102, 106, 111, 115, 122, 146
Markiewicz Janusz 37
 Markow Aleksy, płk pil. 127
 Markowski 199
 Markowski Franciszek, weteran walk
 o niepodległość 37, 184
 Marks Tadeusz Andrzej 171
 Marynek Jan 58
 Matuszczyk Stefan „Porawa” 67, 87
 Mauersberger Jan, ks. płk, harcmistrz
 II RP 44, 60, 61
 Mazur Dionizy „Adrian” 71, 72
 Mazur J. 74
 Mazurek Jan „Czarny”/„Igor”/„Jawor”
 179, 197
 Mazurkiewicz Feliks, mjr 60

- Mączyński Tadeusz zob. Towarnicki
Tadeusz
- Meisinger Josef 64
- Menczak August, płk 133, 134
- Mensch Kazimierz, kpt. 53
- Miara Mieczysław 99, 102, 190
- Michaelisowa Felicja 63
- Michalska Anna Lidia 190
- Michowski Stanisław, ppłk 133, 134
- Miechowski Stanisław 151
- Mieczkowska Irena 72
- Mieczyński Jerzy „Dunin” 81, 83
- Mijal Kazimierz 123
- Miklaszewski Jan 190
- Mikołaj I Romanow 13, 174
- Milczarek 195
- Milewska Józefa 179, 190
- Miłosz 87, 169
- Minakowski Władysław, ppłk 133, 134
- Mitkiewicz Jan 179, 194
- Mitraszewski Tadeusz 115
- Mizikowski Władysław, mjr 60
- Miziołek Władysław, ks. bp 154
- Młynarski Kazimierz, weteran walk
o niepodległość 45, 103, 106, 185,
196
- Modrak Piotr, inż. 16
- Moliński Bronisław 180
- Morozewicz Józef 180
- Mossakowski Piotr 96
- Moszczyński Jan 16
- Moszoro Dominik 180, 190
- Moszumański Zbigniew* 45
- Mościcki Ignacy 22, 48
- Możańska Elżbieta 150
- Mróz Henryk 190
- Mróz Maria 190
- Mścichowski Konstanty 180
- Muchberg Andrzej „Mirski” 92
- Müllner Ferdynand, płk 36, 92, 180, 194
- Multańska Helena 194
- Multański Sławomir „Sławek” 80, 86
- Multański Waclaw 180, 190
- N**
- Nally Edward Julian, prawnik 15
- Narutowicz Gabriel 16
- Netzel/Necel, kpt. 125
- Neymark Edward 180, 194
- Nieśluchowski Stanisław, por. rez. 52
- Niewęglowski Cezary, mjr dypl. 45
- Nimiński Waclaw 180
- Nissau Jerzy de 180
- Nixon Richard 148, 175
- Nosalewska Zofia 146
- Nowacka Aldona 87, 190
- Nowacka Lucyna 190
- Nowacka-Maciak Aleksandra 190
- Nowacki Kazimierz „Żyrafa” 81
- Nowacki Waclaw 99, 102, 103, 106, 115,
122, 180, 190
- Nowak Bolesław Teodor 85, 92, 93
- Nowak Lucjan 146
- Nowak Władysław zob. Hauke-Nowak
Władysław
- Nowakowski Władysław „Żubr” 81
- Nowicka Danuta Janina „Janina” 77, 86,
190
- Nowicki Władysław „Wnuk”/„Zajac”/
„Zbych” 180, 190, 197
- Nowosielscy 63
- Nowosielska Antonina 190

- Nowosielska Danuta 87
 Nowosielski Janusz 87
 Nowosielski Stefan „Popławski” 77, 99,
 101, 115, 122, 180, 190, 197
- O**
- Obertyńska Halina 40, 62
 Ocellus Albert zob. Oczko Wojciech
 Oczko Wojciech 12
 Odyniec-Dobrowolski Stanisław 31
 Ogrodowczyk Jan „Kmicic” 80, 86
 Ogrodowczyk Seweryn 103, 180
 Ogrodowczyk Stanisław 190
 Ogrodowczykowa 103
 Okoniewski Stanisław, płk 45
 Okoń Kazimierz, prof. 129
 Okulicki Leopold, ppłk 54
 Okulska Zofia 190
 Okuń Zbigniew „Sęp” 70
 Olczak 195
 Olczak Maria 62
 Olczak Michał, weteran walk
 o niepodległość 37, 184
 Olczak Stanisław, ppłk 36, 60, 66, 180,
 194
 Oliwa Włodzimierz, gen. 158, 175
 Olszewska Katarzyna 195
 Olszewski Piotr, weteran walk
 o niepodległość 45, 185
 Ołdakowska Janina (Jadwiga) 64
 Opulski Tadeusz, kpt. pil. 47
 Orlicz-Dreszer Gustaw, gen. 31
 Orlik 63
 Osęka Andrzej Konrad 169, 170
 Osęka Janina 190
 Osęka Janusz 87–89, 169, 170
- Osięka Marian, inż. 30, 37, 74, 99, 100,
 102, 115, 122, 169, 180, 190
 Ostrowska K. 106
 Owczarek Krzysztof, gen. 165
 Owczynnikow Michał, płk 129, 130
 Oździński Stefan „Rafał” 180, 190, 197
 Oborski Jan 12
- P**
- P. 95
 Pajdziński Jerzy „Jur” 67
 Pajor Witold „Różycki”, por. 36, 125,
 197
 Pajorowa Maria (Maria Amata?) 180, 190
 Palińska 62
 Parkot Aniela 196
 Parkot Stanisław, weteran walk
 o niepodległość 45, 185
 Parnowska Maria 75
 Partyka Kazimierz 180, 194
 Parzeniecki Piotr, płk 133
 Pasińska Zofia 146
 Paskiewicz Iwan, gen. 14
 Pasternak Zygmunt, ks. 61, 63, 75, 121
 Paszkowski Eugeniusz, kpt. obs. 53
 Patej Irena 150
 Pawelec Kazimierz 165
 Pawlak 196
Pawlak Jerzy 47, 48
 Pawlakowa Henryka, weteranka walk
 o niepodległość 45, 185
Pawlicka Katarzyna 94
 Pawlik Wacława 40, 62, 63, 146
 Pawlikowski Stanisław 99, 102
 Pawlikowski Stefan, płk pil. 47
 Pełczyński Tadeusz, prof. 129

- Perro Hanna 180, 190
Perro Marian 43, 190
Perz Stanisław, kpt. 36, 180, 190
Pęczalska Maria 180, 190
Piatakow Grigorij, gen. pil. 127
Piatnicki Jan, ppłk 132
Piekarski Maciej 76, 83
Piepielin Sergiusz, mjr pil. 127
Pierzchała Antoni 63, 115, 121
Pietrzak Klara 190
Piękoś Stanisław, mjr 60
Pikiewicz Władysław 146
Pilch Adolf „Dolina” 61, 87
Pilecki Witold, rtm. 174
Piłsudska Aleksandra 46
Piłsudski Józef 43, 44, 114, 168
Piotr Pielgrzym 11
Piotr z Babic 11
Piotr z Bliznego 11
Piotr z Wojcieszyna 11
Piotrowicz Eugenia 146
Piotrowska Jadwiga 40, 75, 180, 190
Piotrowski Ryszard 123, 165
Piotrowski Wacław 180
Piórkowski Kazimierz 180
Piwowarczyk Jadwiga 64
Płaskowski Andrzej „Andrzej” 80
Plewa Adela 190
Plewa Bernard, kpt. 36, 42, 180, 190
Płaszewski Bogusław, płk dr inż. 157, 159, 165
Płochocki Błażej, weteran walk
o niepodległość 185, 196
Płoszański Stefan, ppłk pil. 45, 185, 196
Poboży Jan, por. lek. 36, 60
Poboży Stefania 180, 191
Podczaski Stanisław, weteran walk
o niepodległość 45, 99, 102, 185, 196
Podlaska Anna 63, 146
Podlaski-Bazyliczyk Romuald zob.
Bazyliczyk-Podlaski Romuald
Podlewski Stanisław 83
Pogorzelski Wacław, inż. 16
Pogorzelski Witold, prof. 129
Pohotowko Mychajło 67
Poksiński Jerzy 133
Polkowski Stefan „Konus”, kpt. 36, 42, 181, 194, 197
Pomykała Czesław „Biały” 70
Poniatowski Józef 14
Ponikiewska Wanda, inż. arch. 38
Poradowski Szymon „Kazimierz” 86, 110
Poradzka C. 136
Porębska-Srebrna Janina 23
Porwit Marian płk dypl. 8, 48, 50, 55, 57, 58
Potoccy h. Pilawa 12
Potocka Klaudyna 12
Prokop, technik 39, 70, 75
Prokopiak Józef (Stanisław) 191
Proszowski Jan 191
Prystor Aleksander 18, 22, 31, 168
Przybysz Bronisław 74–76, 181, 191
Przygocki Wincenty, weteran walk
o niepodległość 37, 184
Pszonka Helena 191
Pustola-Kozłowska Ewa 12
Pyrzak Ireneusz, kpt. pil. 150
- R**
Raczek Jerzy Bogdan 7, 8, 153
Rackiewicz Władysław 31

- Rackiewiczowa Jadwiga 45
 Raczyńska Stanisława 191
 Raczyński Edward 31
 Raczyński Franciszek „Nałęcz”, farmaceuta
 37, 62, 83, 87, 181, 191
 Raczyński Henryk 85, 87
 Radlińska Janina 181
 Radlińska Kazimiera 181
 Radwański Józef 181, 191
 Radziwiński h. Brodzic 12
 Radziwiłł Janusz 14
 Radziwon Józef 181, 191
 Rajter 127
 Rataj Maciej 16
 Ratymirski Leon 165
 Reda Jan, inż. arch. 31, 37–39, 42, 44,
 153, 181, 191
 Reda Zofia 191
 Rembalski Stanisław 181, 194
 „Rena” 64
 Rodewald Emil, mjr 36, 181, 194
 Rogiński Antoni 181
 Rogoliński Bogdan „Szary” 69
 Rokossowski Konstanty 120, 126, 129,
 145
 Rola-Żymierski Michał, gen. 120
 Roman Jakub, dr 19
 „Romek” 64
 Rosławska Zofia 191
 Rosłowski Romuald 191
 Rosłoński Romuald 181
Rozbicka Małgorzata 19
 Rozdrażewscy h. Doliwa 12
 Rozenmann Regina 74, 75
 Rozenmann Paweł 74, 75
 Rozmiłowski Roman „Srebrny” 69
 Rozmiłowski Romuald „Kuba” 65
 Rozwadowski Tadeusz, gen. 16
 Roźniecki Józef 181
 Rómmel Juliusz, gen. 48, 50, 52, 54, 55
 Różewicz Henryk 181
 Różewicz Lucyna 191
 Różewska Eugenia 191
 Różewska Eugenia 63, 191
 Różycka Maria (Maryla) „Joanna” 80,
 157
 Rubik Władysław 157
 Ruciński Andrzej 147
 Rudlicka Wanda „Ada” 181, 191, 197
 Rudziński Ignacy 146
 Rutkowski A., ks. 106
 Rybowska Barbara 181
 Rybowska Ryszarda „Rita” 198
 Rydz Marta (marszałkowa Edwardowa
 Rydz-Śmigłowa) 45
 Rydz-Śmigły Edward 31, 45, 48, 52
 Rynkiewicz Witalis 19
 Rypel Jan 181, 194
 Ryś Stefan „Józef” 66
 Rzyziński, ppor. 127
 Rząca Antoni 146
 Rzewuski Stanisław Mateusz 14
- S**
- Salach Stanisław „Kobuz” 67
 Sapięha Eleonora 191
 Sapięha Maria Róża „Róża” 198
 Sapięha Michał 181, 191
 Sarnoff David 15
Sawicki Tadeusz 84
 Scheinkonig Jadwiga 181, 191
 Sękwicz Jan 19

- Sidorowicz Gustaw, kpt. pil. 47
Siekierowie 101
Siemaszko Adam, artysta rzeźbiarz 41
Siemianowska-Maksam Aniela Rozalia
 zob. Żychowska Aniela Rozalia
Siemowit II, książę warszawski 11
Sienkiewicz Henryk 12, 14
Sienkiewicz Józef 127
Sienkiewicz Tomasz W. 165
Sieńczewska Anna 98
Sieńczewski Stanisław, lek. wet. 37, 191
Sieńczewski Władysław 85, 92
Sieradzan Ryszard 129
Sikorska Leokadia 191
Sikorski Franciszek 115
Siwiecki Józef, pchor. 165
Siwik Piotr 147
Składkowski Felicjan Sławoj, gen. 31, 37,
 45
Skorecka Helena 107
Skulbaszewski Antoni, płk 125, 133
Skwarek 195
Skwarek Stanisław, weteran walk
 o niepodległość 45, 185
Skwierczyński Jan, weteran walk
 o niepodległość 45, 185
Sławek Walery 18, 168
Słoniewicz, płk 147, 149
Słowik Tadeusz 127
Sługocki Antoni, weteran walk
 o niepodległość 37, 184
Smalcerz Zygmunt 171
Smogorzewski Wacław 115
Smoleński Dionizy, prof. 129
Smyk Wacław 191
Sobiecki Stanisław 191
Sobiepanek Jarosław 12
Sobolewscy 63
Socha Jan 19
Sokołowska Eleonora 191
Sokołowska Jadwiga 73
Sokołowski Wacław 181
Sokołowski Wincenty 181, 191
Sołowicz Mikołaj 147
Sosnowska Aleksandra 196
Sosnowski Józef 87
Sośnicki Stanisław, kpt. 36, 181, 191
Spokojski Roman „Froncewicz” 71
Spychalski Józef, mjr 49
Spychalski Marian, gen. 49, 145
Staderski Stanisław, kpt. pil. 123
Staff Leopold 142, 170
Stalin Józef 139, 143
Stalinger Eugeniusz, inż. 15, 16
Stanecka Janina 182, 191
Stanecka Józefa 191
Stangreciak Józef 19
Stanilewiczowie 12
Starzyński Stefan 48
Staszauer Józef 67
Staszewska Stefania zob. Szochur
 (Staszewska) Stefania
Stawowczyk Aniela 192
Stawowczyk Jan 121, 182, 192
Stefański Bolesław „Stefan”, ks. 63, 86, 102
Stesłowicz Władysław 15
Storgulewska Cecylia 192
Storgulewski Stanisław 182, 192
Stradecka Władysława-Feliksa 192
Stradecki Jan 192
Stradecki Piotr 192
Strzelecki Stefan 182

- Strzembosz Tomasz 66, 67, 69
 Sturgulewski Stanisław 103
 Suchankowa 44
 Sukiennicki Jan 19
 Sulikowski Bolesław 182
Sulek-Kowalska Barbara 87
 Suscy 63, 73
 Suska Maria 74, 99, 102, 107, 132, 192
 Suska Teresa 87
 Suski Franciszek, inż. 37, 39, 182, 192
 Swobodzianek, druh. 40
 Swynecka Aniela 86
 Syłkiewicz Kazimierz (właśc. Józef Żyłkiewicz) 87, 88
 Syłkiewicz Maria 87, 88
 Sym Igo 69
 Szadokierski Zygmunt „Puchacz” 67, 71
 Szafarewicz Krystyna 147
 Szafnicka Danuta, inż. arch. 153
 Szatkowski Waclaw 110
 Szawłowski Feliks Henryk, por. rez. 50, 51, 57
 Szczeciński 63
 Szelenbaum Henryk 63
 Szelenbaum Władysław 63
 Szembek Ewa 12
 Szembek Jan, h. Szembek 12
 Szembekowie h. Szembek 12
 Szemplińska Wanda 192
 Szempliński Kazimierz, kpt. 36
 Szemraj Roman, ks. płk. 142
 Szenfeld Karol 61
 Szepelski Józef 182
 Szepielow Włodzimierz „Wowka” 69, 70, 72
 Szeptycki Stanisław, gen. 16
 Szetkiewicz Kazimierz 12
 Szetkiewiczowie 12
 Szetkiewiczówna Maria 12
 Szewczenko Maria 192
 Szewczenko Mikołaj 192
 Szewczenkowie 101
 Szlagatys 141
 Szlagatysowie 61
 Szlązak Stefania 182, 192
Szmiągalska-Jeziarska Elżbieta 37
 Szochur (Staszewska) Stefania 74, 75, 174
 Szopska Kazimiera 192
 Szopski Karol 43, 63, 182, 192
 Szopski Michał 43
 Szostek Mieczysław 160
 Szpaczyński Stanisław, inż. 19, 20
 Sztarski Marian R. 16, 50, 57, 58, 93, 165
 Sztromajer Henryk 182, 192
 Sztromajer Jan 39, 42, 60, 99, 102, 103, 106, 182, 192
 Szulakowska Kazimiera 192
 Szulakowski Zbigniew 182
 Szulc Jadwiga 182, 194
 Szutkowska Stefania 192
 Szwabe Witold „Branicki” 71
 Szychowski Józef, mjr 36, 42, 182, 192
 Szydłowska Teresa 192
 Szydłowska Wanda 192
 Szydłowski Marian 16
 Szydłowski Walenty, mjr 36, 92, 182, 192
 Szymanowski Henryk 192
 Szymanowski Maciej 64
 Szyborska Wisława 142, 170
 Szymczonek Władysław, płk 157
 Szymulski Marian Jan, por. 36, 92

Ś

- Ścibor Szczepan, ppłk 133, 134
Ściwiarski Waław „Janicki” 77, 99, 102,
103, 106, 107, 122, 182, 192
Ściwiarski Zbigniew „Bożek” 80, 87–89,
98, 106
Śmiałowska Zofia 192
Śmiałowski Władysław, inż. 37, 182,
192
Śpitalniak Marian 150, 156
Średnicka Eugenia 63
Świdrska Alina 115
Świerczewski Eugeniusz 67
Świerczyńska-Rakowa Zofia 196
Świerzewski Jędrzej 147
Świętochowska Jadwiga 182, 192
Śwital Stanisław, lek. 36, 61, 74, 77, 80,
87–89, 93, 99, 101, 156, 169
Śwital Zbigniew Hubert „Rokita” 80,
87
Świtalowie 63
Świtalski Kazimierz 18, 168

T

- Tatar Stanisław, gen. 133
Tatarkiewicz Anna 182, 192
Tatarkiewicz Apollonia 192
Taylor Jerzy, dziennikarz 41, 182
Terczyński Jerzy „Starża” 81, 83
Terpiłowscy 74
Terpiłowska Marta 132
Terpiłowski Andrzej 182
Terpiłowski Edward „Czarny” 70, 72,
192
Teslar Krzysztof „Szymon” 65, 73, 90
Tokarzewska-Petrusewicz Irena 192

- Tokarzewski-Karaszewicz Michał, gen.
36, 64, 155, 168, 182
Tomaszewski Piotr 182, 192
Tomko 63
Tomowa Wanda 182
Towarnicki Tadeusz „de Vran”, „Naprawa”
66, 67, 77
Traczyńska Janina 63
Trąmpczyński Wojciech 16
Trojanek 195
Trojanek Józef, weteran walk
o niepodległość 37, 184
Trojanowska Maria 146
Truskołaska Maria 146
Truszczyńska Edyta 146
Tryliński Janusz 83
Trzaska-Kotowski Alfons „Okon”, mjr 83,
84, 87
Trzewik Marianna 150
Tykwiński Czesław 19
Tyrcha Janina 192

U

- Ułasz Romuald 127
Ułaszyn Cyprian, mjr 36, 182
Umiastowski Roman, płk 48, 60
Unieszowski Zygmunt 182
Urbanek 196
Urbanek Józef „Książę”, weteran walk
o niepodległość 37, 65, 66, 93, 114, 184
Urbanek Kazimierz „Kazio” 66
Urbański Tadeusz, prof. 129

V

- Vattay Antal, gen. 84
Vernander Aleksandr 13

W

- Wagner Marek* 14
 Walczak Gabriela 165
 Walczak Józef 165
 Walenczak Piotr 127
 Wandalli Jadwiga „Kasia” 198
 Wandalli Władysław Mamert, weteran
 Powstania Styczniowego 41
 Wańkowicz Melchior 31, 37, 41, 45
 Wańkowska Maria 182, 194
 Warman Zygmunt „Zygmunt” 88
 Wawrzecki Paweł 172
 Wawrzyńska Ludwika zob. Koralewska-
 -Wawrzyńska Ludwika
 Wernic Zbigniew „Cezar” 70–72
 Wesselowie 74
 Węgrzynowski Lesław „Bartosz” 88
 Wichrowski Ludwik, chor. 60
 Wieczorek Maria 146
 Wieluńska Władysława 182, 193
 Wieluński Feliks „Babinicz”, ppor. 36,
 37, 40, 41, 73, 148
 Wierzba 127
 Wietrzykowski Jan 183, 193
 Winiarska Barbara 172
 Wiśniewski Lucjan „Sęp”, „Wierny” 61,
 66, 67, 70–72, 75, 94, 95
 Wiśniowiecki Michał Serwacy 14
 Witos Wincenty 15
 Witt Ludwik 183, 198
 Władysław Łokietek 12
 Włodarczyk Edward, gen. 129, 131, 157
 Włodek Marian 183, 193
 Włodek Zofia 63, 193
 Włostowski Marian 196
 Wojciechowski Stanisław 16
 Wojstomska Jadwiga 193
 Wojstomski Stefan 193
 Wolff Jan 183, 193
 Wolińska Helena, ppłk 125
 Wołosiński Brunon „Miles” 71
 Wołosz Józefa 193
 Wołosz Ryszard 183
 Wosik 127
 Woźniakowska Irena 183
 Wójcicka Zofia 183, 193, 194, 198
 Wójcicki Bogdan 193
 Wójcicki Lucjan 193
Wójcik Michał 64, 67, 70
 (*wr*) 108, 115
 Wuttke Gustaw, prof. 37, 110, 111, 183
 Wuttke Jan „Jaś Czarny” 80, 85, 87
 Wuttke Tadeusz „Tadzio” 80, 85, 87
 Wygard Ignacy 183, 193
 Wyrzykowscy 61
 Wyrzykowski Antoni 183, 194
 Wysiekierska Maria, weteranka walk
 o niepodległość 45, 185
 Wyszyński Stefan „Radwan III”, „Siostra
 Cecylia”, ks. 61

Z

- Zaborowska Janina Irena 64
 Zachuta Adam, mjr 115
 Zajdler Jerzy 183, 193
 Zaleski Kazimierz, lek. 88
 Zalewska Zofia „Monika” 63, 183, 193,
 198
 Zarembina Anna 183
 Zarzecka Janina, lek. stom. 36, 101, 193
 Zarzecki Stanisław 183, 198
 Zawadzki Aleksander 129

Indeks osób

- Zawilski Apoloniusz* 55
Zbrowski Zygmunt, mjr obs. 53
Zdunik Monika 146
Zdziarska 87
Ziach Stanisław, ppłk 133
Zielińska Barbara 196
Zielińska Irena 157
Zieliński Jan, weteran walk
o niepodległość 45, 185
Zieliński Józef 120
Zielnik 87
Ziemięcka Maria 193
Ziemięcki Czesław 183, 193
Zięba Stefan, prof. 129
Zimak Remigiusz, ks. 151, 153, 165
Zimmerman 127
Zimmerman Kazimierz 23
Zinowiew, płk 77
Zmieszowska Olga 193
Zmorzyński Bolesław Andrzej „Wicher”,
por. 36, 80, 87
„Zręb”, ppor. 87
Zubik Franciszek, pchor. 165
- Zygmunt August 12
Zygmunt III Waza 12
- ### Ż
- Żeligowski Lucjan, gen. 16
Żelisławska Danuta „Stal”, „Danka” 198
Żelisławska Wanda 183, 193
Żelisławska Zofia 193
Żelisławski Jerzy 193
Żelisławski Józef 193
Żelisławski Maciej 193
Żołyński Adam, inż. 19
Żółtek Franciszek 183
Żółtek Maria 193
Żółtowska Grażyna 150
Żurek Feliks, kpr. 165
Żurek Jacek 103
Żychowska Aniela Rozalia 74
Żychowska Maria 151
Żychowski Karol Leonard 74, 157
Żychowski Stanisław 195
Żychowski Władysław, weteran walk
o niepodległość 37, 184